

*The Academy of Management
and Administration in Opole*

**MODERN MANAGEMENT:
LOGISTICS AND EDUCATION**

*The Academy
of Management
and Administration
in Opole*

**NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE:
LOGISTYKA I EDUKACJA**

**MODERN MANAGEMENT:
LOGISTICS AND EDUCATION**

Monograph

*Edited by Marek Piałucha
Oleksandr Nestorenko*

Opole 2018

ISBN 978 – 83 – 946765 – 0 – 6

Modern Management: Logistics and Education. *Monograph.* Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018; ISBN 978-83-946762-0-6; pp.196, illus., tabs., bibls.

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01
E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Reviewers

doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD. (Slovakia)
prof. dr hab. Lidia Sobolak (Poland)
prof. dr hab. Kateryna Vlasenko (Ukraine)

Editorial Board

*Marian Duczmal (Poland), Wojciech Duczmal (Poland), Stanislav Filip (Slovakia),
Tamara Makarenko (Ukraine), Oleksandr Nestorenko (Ukraine),
Tetyana Nestorenko (Ukraine), Iryna Ostopolets (Ukraine), Marek Piałucha (Poland),
Tadeusz Pokusa (Poland), Jadwiga Ratajczak (Poland), Sławomir Śliwa (Poland)*

Publishing House:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18
tel. 77 402-19-00/01

Authors are responsible for content of the materials.

ISBN 978 – 83 – 946765 – 0 – 6

© Authors of articles, 2018
© Publishing House WSZiA, 2018

Table of Contents

Preface	5
Part 1. Theoretical Aspects of Educational Management	7
1.1. The importance of self-education in modern education.....	7
1.2. Methodology and organization of scientific researches in the field of social-humanitarian sciences.....	14
1.3. Historical and architectural heritage of cities as an important element in the upbringing of modern youth.....	21
1.4. Informational and innovation culture: new construct Industry 4.0.....	27
1.5. Fear as a motivating demotivator of schoolchildren's learning.....	34
1.6. Varieties of analysis of artistic work: the theoretical component.....	40
1.7. Pedagogical management of schoolchildren activity using methods of functional assessment of behavior.....	46
1.8. The role of innovative technologies in the management of the scientific and educational process of higher education.....	51
Part 2. Educational Management: Practical Issues	58
2.1. The role of educational policy in Ukrainian society transformation during an epoch of globalization changes.....	58
2.2. Teacher-educator's personal ideal in the statement of basic concepts of Polish pedagogue.....	64
2.3. Optimization of human sport potential as the condition of forming the sports paradigm of the society in the conditions of globalization... in Ukraine.....	77
2.4. Family values in the world outlook palette of student young in Ukraine.....	84
2.5. Actual trends in education in the European Union.....	91
2.6. Formation of the information culture of the person in Ukraine as one of the directions of education management.....	107
2.7. Quality education in Ukraine.....	114
2.8. The reform of Ukrainian education in terms of decentralization: the relevance of administrative and financial technologies.....	120
2.9. Exercise of the education's methods for the disclosure of the problem of national immortality through the prism of the process of death in the work of D. Matiyash "The Day of the Snowman".....	127

Part 3. Management of Logistic Processes	134
3.1. Fourth industrial revolution or CRM of the leader of passenger international transport.....	134
3.2. Logistics on industry level 4.0 – key (example) directions of change....	143
3.3. A technique to determine the optimum package of logistic services provided by the transport and logistics centre.....	152
3.4. Institutional transformations of sustainable agri-food supply chains in Ukraine.....	157
3.5. Concept of development and formation of transport-logistic systems in the agroindustrial complex.....	165
3.6. Logistics management system of the enterprise.....	170
3.7. Logistics Process Management. Functions and classification of logistics flows.....	177
3.8. Complex approach to sustainable development management of tourism in cities of Ukraine.....	180
Annotation	189
About the Authors	195

Preface

In the context of improving the management structures of any country, special attention is always paid to the management and managerial experience of the developed countries of the world.

The theory and practice of pedagogical management opens inexhaustible reserves to leaders and teachers. The development of such a theory makes it possible to move from a vertical command and control system to a horizontal system of professional cooperation. In addition, it becomes possible to develop every individual, coordinate the motivational orientation of managers and teachers. What's more, it is possible to create a comfortable psychological and pedagogical climate for all participants of the educational process. The creation of the conditions described above is an actual scientific problem, the study of which is devoted to parts 1 and 2 of the monograph.

No less interesting is the impact of logistics management on the state of financial, economic and legal provision of interaction in market conditions. This research contributes to the emergence of new requirements for the communication of economic ties, the transport services market, the organization and operation of the warehouse economy, the development of transport services in intermediary organizations and enterprises.

The authors' team is interested in the specifics of pedagogical management related to the creative activity of people. Scientists have investigated the performance indicators of educational institutions and the traits of the management of pedagogical systems at different levels of professional activity. To top it off, the researchers have noted that the management of educational systems is characterized by a prevalence of moral incentives over material, the high level of competence of the manager.

Particular authors' attention was paid to the basic functions of pedagogical management, to the combination of situational and classical process approaches, as well as to the types of planning in educational management. No less interesting are the studies of project management, the choice of the project management structure at the implementation stage, management methods, their advantages and disadvantages. The authors have offered examples of implementing independent projects describing the adoption of managerial decisions in both pedagogical management and management of logistics processes.

The scientists have considered the improvement of organizational forms and economic methods of logistics management of goods movement. Disclosing the features of logistics management, the authors have described the problems of forming the infrastructure of the commodity market, highlighting the difficulties of a specific nature, which significantly hamper the development of the logistics concept. The scholars have proposed scientific research of the problems of Ukrainian logistics, the

solution of which is especially important for practice. The systematization of theoretical, methodological and practical problems of logistics and logistics management, their role and place in the system of modern business is represented in the work. The researchers have expanded the scope of logistics, formulated the methodological foundations and have developed models and methods for the formation of macro- and micro-logistics transport systems, identified the quality of freight forwarding services, which is especially important in the light of the tasks of reconstructing the transport system of Ukraine, its adaptation to world and European standards. The authors' team has developed the concept of creating a logistics system and methods for managing the organizational and economic stability of firms in a competitive environment. Furthermore, the scientific direction of transport logistics has been developed to the virtual capabilities of global information networks and modern IT-technologies in organizational and information-analytical support for the management of transport and logistics operations.

Special attention should be paid to studies of logistics management, describing the impact on the state of financial, economic, and legal provision of forms of interaction in market conditions. In this connection, the scientists have proposed new requirements for the communication of economic ties, the transport services market, the organization and functioning of the warehouse economy, the development of transport services in intermediary organizations and enterprises. At the same time, authors comprehensively have considered, evaluated and selected economical methods of cargo delivery, progressive commercial-legal norms and rules, tariffs and transportation documentation are applied.

Thus, the monograph may interest scientists involved in pedagogical and logistics management problems. The materials of the monograph might be used in conducting refresher courses, seminars and trainings in the field of management.

*Marek Piałucha
Oleksandr Nestorenko*

Part 1. Theoretical Aspects of Educational Management

1.1. The importance of self-education in modern education

1.1. Znaczenie samokształcenia we współczesnej edukacji

W dobie szybkich przemian społeczno-technologicznych i edukacyjnych kluczowym zagadnieniem staje się kształcenie ustawiczne człowieka oraz idea uczenia się przez całe życie. Aby nadążać za zmieniającą się rzeczywistością i rozumieć zmiany zachodzące w otaczającym świecie, konieczne jest ciągle zdobywanie nowych kompetencji i regularne uzupełnianie tych już posiadanych.

Kształcenie ustawiczne jest bardzo ważnym elementem strategii rozwoju współczesnych gospodarek i społeczeństw. Uzupełnianie oraz podwyższanie kwalifikacji zasobów ludzkich prowadzi do zwiększenia produktywności pracy oraz wzrostu elastyczności człowieka wobec nieustannie zmieniających się potrzeb rynku pracy. W efekcie stały rozwój edukacji ustawicznej przyczynia się do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu jednostek oraz bezrobociu i ubóstwu.

Kształcenie ustawiczne bardzo mocno oddziałuje na sferę osobistą człowieka. Pozwala mu na odpowiednie wykorzystywanie jego umiejętności oraz zdobycie nowych, zwiększa wiarę jego we własne możliwości, poszerza dostępność wiedzy i technologii, daje poczucie samorealizacji, przełamuje bariery. Człowiek funkcjonujący we współczesnym świecie stoi więc przed nieuchronnością uczenia się permanentnego, czyli uczenia się przez całe życie – jest to warunek godnego życia, zapewniający jednostce aktywność i bogactwo doświadczeń w społeczeństwie informacyjnym¹. W epoce postępu technologicznego niezbędne staje się kształcenie uzupełniające oraz doskonalenie zawodowe, aby nie wycofać się z życia społecznego i nadążać za zmianami zachodzącymi w dzisiejszym świecie.

Poczesne miejsce w procesie doskonalenia człowieka zajmuje samokształcenie, które tradycyjnie zorientowane było głównie na samodzielne indywidualne zdobywanie wiedzy i umiejętności; obecnie zaś coraz powszechniejszy staje się pogląd, że musi ono podlegać planowanemu kierowaniu. Samokształcenie, obok samowychowania, stanowi część składową samoedukacji. W tym zakresie oznacza ono poznawanie rzeczywistości, rozwój sfery intelektualnej, zdobywanie operatywnej wiedzy, wyrabianie określonych umiejętności. Najczęściej jednak rozpatruje się je łącznie z samowychowaniem jako autoedukację. Samowychowanie ma doprowadzić do przyswojenia sobie hierarchii wartości, wypracowania wartościowych poglądów,

¹ Por. w tych kwestiach m.in.: *"DZISIEJSZE czasy" – edukacja wobec przemian w kulturze współczesnej*, red. Witold Jakubowski, Oficyna Wydawnicza "Impuls", Kraków 2006; *EDUKACJA, kultura, sport, społeczeństwo informacyjne*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2003.

przekonań, postaw, ukształtowania charakteru moralnego, wysokiego stopnia kultury, a także sprawności fizycznej. Józef Pólturzycki uważa, że „samokształcenie jest zarówno procesem oświatowym, jak i stylem życia, które charakteryzuje aktywne poznawanie świata i siebie, doskonalenie swej osobowości we wszystkich dziedzinach kształcenia i wychowania, nie tylko umysłowej, ale także społeczno-moralnej, estetycznej i fizyczno-zdrowotnej”².

Samokształcenie bardzo rzadko występuje w formie czystej, zazwyczaj współlistnieje z innymi zjawiskami takimi jak np. kształcenie oświatowe, obowiązek edukacji, wychowanie w środowisku, działalność pozaszkolna. Wtedy możemy mówić o samokształceniu pośrednim lub kierowanym. W przypadku samokształcenia właściwego osoby uczące się samodzielnie czerpią wiedzę ze źródeł naukowych, z materiałów i komunikatów nie przeznaczonych do samokształcenia, a także bezpośrednio z obserwacji otaczającej rzeczywistości; wymaga to dużej dojrzałości intelektualnej jednostki, umiejętności wnikliwej obserwacji, właściwej interpretacji wyników, umiejętności systematyzowania i strukturyzowania uzyskanych danych.

W. Okoń samokształcenie określa jako „osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której treści, cele, warunki i środki ustala sam podmiot. W procesie samokształcenia jego cele się dynamizują, osiągając wyższy stopień świadomości, uczący się dokonuje często ich przewartościowania i udoskonalenia. Ideałem samokształcenia jest, aby przekształciło się ono w stałą potrzebę życiową człowieka oraz stanowiło oparcie do kształcenia ustawicznego”³. Celem szeroko rozumianego samokształcenia jednostki jest przeobrażenie całości kształtu jej osobowości, a nie tylko wzbogacenie sfery intelektualnej. Samokształcenie jako jeden z najbardziej twórczych rodzajów edukacji ustawicznej może służyć adaptacji i specjalizacji osób uczących się w miejscu ich pracy zawodowej. Powodzenie w pracy samokształceniowej zależy od stanu zdrowia jednostki, od jej jego kondycji psychicznej, a także od wielu innych czynników, takich jak: umiejętność planowania pracy samokształceniowej, umiejętność poprawnego rozumowania, krytycyzm, umiejętność obserwacji, rzetelność i wytrwałość, samokontrola i samokrytycyzm, umiejętność koncentracji.

Prawidłowo zorganizowany i realizowany proces samokształcenia daje człowiekowi szansę na lepszą jakość życia, może podnosić poziom jego satysfakcji i optymizmu, wzmacnia wiarę w siebie i we własne możliwości i perspektywę. Samokształcenie to także myślenie nad własną działalnością pedagogiczną, jej oceną i interpretacją, poznawanie własnych stron mocnych i słabych, przeprowadzanie krytycznej samoanalizy.

Istotnym zadaniem współczesnej edukacji szkolnej, a w niej nauczyciela, pozostaje zatem wywoływanie w uczniach motywacji do uczenia się, jej stałe

² J. Pólturzycki, *Aktualność problemów edukacji ustawicznej*, „Chowanna”, t. 2, 2005, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Katowice 2005.

³ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*. Warszawa 1981, PWN, s. 269.

podtrzymywanie oraz wdrażanie do tego działania. Motywacja bowiem podlega wahaniom w trakcie nauki, zwłaszcza w momentach napotykania trudności, które wydają się nie do przezwyciężenia. W odniesieniu do nauki szkolnej pojęcie motywacji ucznia stosowane jest przy wyjaśnianiu, do jakiego stopnia uczniowie poświęcają uwagę i wysiłek na rozmaite przedsięwzięcia, te pożądane przez ich nauczycieli lub też te niepożądane. Motywacja dotyczy subiektywnych doznań ucznia, zwłaszcza jego chęci do angażowania się w lekcję i czynności uczenia się oraz powodów takiego angażowania się⁴. Główną rolą i zadaniem nauczyciela – i to od pierwszych klas szkoły podstawowej – jest wzbudzanie w uczniach chęci i ciekawości do poznawania nowych dziedzin wiedzy, nauki, zachęcanie do angażowania się w pracę na lekcji w celu przyswajania wiedzy i nabywania umiejętności. A ponieważ motywowanie uczniów do uczenia się jest uznawane za podstawowy czynnik efektywnego nauczania i uczenia się, przeto nadrzędną powinnością nie tylko nauczycieli, ale także rodziców i wychowawców jest podejmowanie takich działań, które podniosą stopień motywacji uczniów.

Motywacją możemy określić zarówno wewnętrzny proces, który warunkuje dążenie do określonych celów, jak też system podstawowych potrzeb i wartości, które determinują kierunek dążeń człowieka.⁵ Motywacja może przybierać różne formy, jednak każda z nich obejmuje procesy umysłowe, które pobudzają do działania, pozwalają na dokonywanie właściwych wyborów i ukierunkowują ludzkie zachowania. Motywacje można podzielić na dwa rodzaje, stanowiące w rzeczywistości przyczyny, dzięki którym możemy poznać odpowiedź na pytanie: dlaczego uczniowie chcą się uczyć. Wyróżniamy więc:

- motywacje wewnętrzne – są to tendencje do podejmowania i kontynuowania przez ucznia działania ze względu na jego osobistą satysfakcję lub przyjemność, np. dążenie do bycia coraz lepszym, do rozwijania własnych zainteresowań, pasji,

- motywacje zewnętrzne, czyli tendencje do podejmowania i kontynuowania przez ucznia działania ze względu na konsekwencje, do których ono prowadzi, gdzie przyczyna działania jest niezależna od ucznia i ma ona charakter zewnętrzny, np. chęć zdobywania nagród, bycia docenianym, posiadania dobrych ocen w dzienniczku.

Oba rodzaje motywacji mają dużą wartość dla samokształcenia, ale motywacja wewnętrzna gwarantuje większą trwałość i efektywność tego procesu, uniezależnia od zewnętrznych profitów. Ważnym zadaniem oświaty jest dążenie, aby motywacja zewnętrzna przekształcała się pod wpływem oddziaływań edukacyjnych w motywację wewnętrzną.

Zaznaczmy w tym miejscu, iż pozytywny wpływ na ciekawość poznawczą ucznia i jego chęci do nauki, do samokształcenia mają takie czynniki, jak środowisko lub grupa odniesienia, które uznaje samokształcenie jako wartość, uznanie przez

⁴ W tych kwestiach por. J. Brophy, *Motywowanie uczniów do nauki*, Warszawa 1996, Wyd. Żak, s. 17

⁵ Szerzej: R.E. Franken, *Psychologia motywacji*, Gdańsk 2005, GWP.

samego ucznia edukacji za wartość, wysoka ocena przez ucznia własnych kompetencji, przekonanie, że uczenie się (czyli uczestnictwo oświatowe) jest skutecznym programem osiągnięcia cenionych wartości i celów, posiadanie potrzeb (czynniki motywotwórcze, generujące aktywność w zakresie autoedukacji).

Samokształcenie staje się podstawową strategią uczenia się przez całe życie czyli kształcenia ustawicznego, które jawi się obecnie jako ważki cel programowy edukacji szkolnej. Kształcenie ustawiczne – nazywane też kształceniem permanentnym, edukacją permanentną, edukacją ustawiczną, kształceniem całożyciowym, edukacją całożyciową, kształceniem ciągłym, kształceniem nieustającym, dalszym kształceniem czy też oświatą nieustającą – to ciągle zdobywanie wiedzy oraz ciągle doskonalenie kwalifikacji i umiejętności, zarówno zawodowych, jak i ogólnych, to uczenie się człowieka bez przerwy bez przerwy, przez całe trwanie jego bytu i właściwie do końca jego egzystencji.

Wdrażanie do samokształcenia jest zgodne z założeniami edukacji ustawicznej – najważniejszym zadaniem szkół poszczególnych szczebli. Nie jest ono wszakże dodatkiem do procesu kształcenia, nie jest też nową metodą nauczania, ale stanowi nowoczesny układ elementów struktury kształcenia, na który składa się parę koncentrycznie rozwijających się zakresów. U podstaw systemu wdrażania do samokształcenia leży przygotowanie do organizowania pracy samodzielnej, a także wtapienie w świadomość uczniów konieczności rozumienia prawidłowości procesu uczenia się i samokształcenia oraz rozumienia metod nauczania i świadomego korzystania z nich jako podstaw samodzielnego uczenia się. Umownie można wyróżnić trzy stopnie tej działalności: elementarny, polegający na wpojeniu technicznych umiejętności pracy samokształceniowej; wyższy, oznaczający rozwinięcie pewnych sprawności intelektualnych; najwyższy, równoznaczny z „wtajemniczeniem” w metody pracy naukowej i wyrobieniem postawy refleksyjno-badawczej. Na proces przygotowania do samokształcenia składają się – według przywoływanego tu już W. Okonia – trzy stadia : działalność adaptacyjna (realizowana głównie przez szkołę), integracja kształcenia z samokształceniem (dokonywana i w szkole i poza szkołą), różne formy pracy samokształceniowej powiązanej z twórczością⁶. Wśród różnorodnych metod i sposobów aktywizujących działalność poznawczą uczniów szczególne miejsce zajmuje samodzielna ich praca zarówno na lekcjach, jak i w domu. Warunkiem właściwego procesu wdrażania do samokształcenia jest włączenie do aktywnej pracy całej klasy, przy czym każdy uczeń musi dokładnie wiedzieć, jaki jest cel pracy, którą będzie wykonywał oraz jak będzie wyglądał sprawdzian zdobytych przez niego wiadomości. Bez ustawicznego samokształcenia współczesny człowiek nie jest w stanie nieustannie śledzić postępu w nauce i technice, czy podążać za prądami kulturalnymi i społecznymi.

⁶ Szerzej: W. Okoń, op.cit, passim.

Siłą rzeczy więc musi wciąż podnosić swoją wiedzę ogólną i doskonalić swoje kwalifikacje. A tak naprawdę nie ma jednej recepty na dobre, skuteczne samokształcenie. Wskazówkami mogą być indywidualne zdolności, umiejętności, zainteresowania i postawy względem samokształcenia, względem własnego rozwoju, względem permanentnej, niekończącej się nauki⁷.

Wskażmy tu, że np. Zygmunt Wiatrowski mianem kształcenia ustawicznego określa „ogół procesów oświatowo-wychowawczych, występujących w całym okresie życia człowieka, a zatem procesów całozyciowych, prowadzonych we wszelkich możliwych formach organizacyjno-programowych i we wszystkich sytuacjach kontaktów międzyludzkich”⁸. Ogólnie jednak biorąc, obecnie na gruncie polskim można wyróżnić dwie równoległe i niejako równoważne interpretacje terminu „kształcenie ustawiczne”: 1. traktowanie kształcenia ustawicznego jako procesu całozyciowego, 2. traktowanie kształcenia ustawicznego jako kształcenia poszkolnego, kształcenia charakterystycznego dla dorosłego okresu życia człowieka.

Samodzielność kształcenia oznacza nie rezygnację z pomocy, ale samodzielne zaplanowanie swego działania, dobór odpowiednich form, metod, kontrolę jego przebiegu i ocenę rezultatów. Samodzielność odnosi się do realizowania własnego, a nie cudzego „programu” autokreacyjnego. Nauczyciel wszakże może wzmocnić samokształcenie jednostki poprzez poradnictwo oraz konsultacje, udostępnianie środków dydaktycznych, tworzenie sytuacji sprzyjających nabywaniu doświadczeń, poparcie społeczno-moralne.

Rolą kształcenia ustawicznego jest intencjonalne, planowe i racjonalne oddziaływanie na rozwój człowieka na każdym etapie jego życia. Ma to być taki kierunek rozwoju, który będzie optymalnie umożliwiał kształcącemu się zajęcie właściwego miejsca w stale zmieniającej się rzeczywistości. Oznacza to rozciągnięcie kształcenia w czasie na wszystkie okresy życia jednostki. Jest ono zatem procesem, który dla człowieka nigdy się nie kończy, bo kończyć się nie może: po upływie jednej fazy kształcenia przedłuża się na kolejne, stojące na wyższym merytorycznym poziomie. Ewidentnie więc edukacja, autoedukacja jest całozyciowym aktem człowieka.

Kształcenie ustawiczne ma przede wszystkim związek z globalnym dostępem do informacji bez względu na czas i miejsce. Nowe technologie sprawiają, że człowiek może się kształcić i doskonalić w każdym momencie swego życia, bez ograniczeń korzystając z najnowszych źródeł informacyjnych w dowolnym miejscu na całym świecie. Kształcenie ustawiczne traktuje się więc przede wszystkim jako instrument podnoszenia ogólnego poziomu wiedzy oraz umiejętności adekwatnie do zmieniających się warunków, a także jako sposób stymulowania aktywności i samej obecności ludzi w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym.

⁷J. Bednarek, *Szkola dydaktyczna, zadania*, Wydawnictwo MIKOM, Warszawa 2002. s. 80 i n.

⁸Z. Wiatrowski, *Pedagogika pracy*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2000, s. 330 i n.

Inicjatywa kształcenia ustawicznego opiera się przede wszystkim na tworzeniu możliwości edukacji w każdym wieku i na wszelkich poziomach, począwszy od szkół po placówki, instytucje i poczynania pozaszkolne⁹.

Do realizowania w praktyce idei uczenia się przez całe życie zmusza dziś człowieka dynamizm współczesnych przemian. Edukacja ustawiczna staje się jednym z najlepszych sposobów na to, by człowiek mógł sprostać wyzwaniom kreowanym przez gwałtowny rozwój technologiczny, globalizację czy przeobrażenia społeczne i ekonomiczne. Warunki nowej rzeczywistości wymuszają na jednostce konieczność nieustannego podnoszenia kwalifikacji oraz ciągłego uaktualniania, weryfikowania i poszerzania posiadanej wiedzy. Człowiek nie może dziś zamykać okresu kształcenia do pierwszych kilkunastu czy dwudziestu kilku lat własnego życia. Takie rozwiązanie straciło już sens. Pobieranie nauki trzeba rozciągnąć na cały okres aktywności zawodowej, rodzinnej i społecznej. Jednym z głównych argumentów przemawiających za ideą kształcenia ustawicznego jest fakt, że szkoła współczesna, nawet najlepsza, nie przygotowuje absolwentów do życia. Nie znając w pełni przyszłego życia, jego przyszłych dominujących nurtów w przyszłości, twórcy i realizatorzy obecnej szkolnej edukacji nie są w stanie w pełni zadbać o to, by szkoła przysposobiła młodzież do przyszłej pracy w zmieniającej się społeczności (nowe zawody, nowe technologie, których – z powodu ich nieznamości – nie uczy się jeszcze w szkole). Większość ludzi chcąc w obecnej rzeczywistości, niezależnie od zajmowanego stanowiska właściwie pełnić swoją rolę musi poddać się procesowi uczenia się intensywnego, permanentnego i to niekiedy – zwłaszcza w kwestiach merytorycznych – od podstaw. Przy czym uczenie się należy tutaj pojmować szeroko jako realizację wszelkich form zachowania i budowania nowych doświadczeń. Poprzez ustawiczne samokształcenie ludzie muszą nastawiać się do życia autorefleksyjnie, tak by widzieć skutki swych działań i odpowiednio je w różnych sytuacjach modyfikować¹⁰. Ciągłe aktualizowane szerokie przygotowanie merytoryczne decyduje dzisiaj o sukcesie osobistym ludzi – najbardziej efektywnymi pracownikami jawią się te jednostki, które stale się uczą, nieustannie wzbogacają swoją osobowość, wiedzę i doświadczenie¹¹. Stałe podnoszenie kwalifikacji ogólnych i zawodowych przez pracowników czyni ich podatnymi na przyjmowanie nowych rozwiązań, nowych technologii i w efekcie na stymulowanie dalszego postępu.

Kształcenie ustawiczne to dziś konieczność, jedyna szansa aktualizacji i uwspółcześniania wykształcenia, dorównywania nim do poziomu dokonujących się zmian politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych, to szansa na zintegrowanie ludzi z rozwijającą się współczesną cywilizacją zmienną. Ta

⁹ E. Solarczyk-Ambrozik, *Calożyciowe uczenie się jako wyzwanie dla teorii i praktyki edukacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2013, passim.

¹⁰ T. Pilch, I. Lepalczyk, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1995, Wydawnictwo Żak, s. 301-302.

¹¹ Szerzej o tym zagadnieniu pisał już J. Turdej, *Menedżer*, Warszawa 1986, Instytut Wydawnictwa Związków Zawodowych, s.141 i n.

zmieniająca się cywilizacja rodzi zapotrzebowanie na ludzi świątłych, zdolnych do odpowiedzialnego i bezpiecznego działania. Ma ona być sposobem na formowanie nowego człowieka – jego postaw, umiejętności i wiedzy. W tych warunkach kształcenie ustawiczne staje się i społecznym, i indywidualnym obowiązkiem.

Konieczność kształcenia ustawicznego we współczesnym świecie wpływa też z niezbędności przeorientowania człowieka na wartości. Obserwowana w wielu środowiskach orientacja na posiadanie, na „mieć” rodzi dziś pilną potrzebę atrakcyjnego odsłonięcia przed ludźmi innych wartości, zwłaszcza związanych z kształceniem i rozwojem, a więc z kategorią „być”. Taki model stwarza bowiem nadzieję na bardziej harmonijną ludzką egzystencję w przyszłości.

W podsumowaniu stwierdzmy tu – za Tadeuszem Pilchem¹² – iż kształcenie ustawiczne – jako wspólny mianownik dla ogromnej ilości i różnorodności działań edukacyjnych – stanowi dziś istotną strategię społecznego działania, jest sposobem godnego współczesnego życia, metodą na odnalezienie wspólnego języka ze zmieniającą się cywilizacją, sposobem kreowania nowoczesnego człowieka zdolnego optymalnie kierować współczesną cywilizacją zgodnie z interesem żyjącej w niej ludzkiej społeczności.

Literatura:

Bednarek Józef, *Szkola dydaktyczna, zadania*, Wydawnictwo informatyczne MIKOM, Warszawa 2002.

Brophy Jere, *Motywowanie uczniów do nauki*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1996.

Cywińska Małgorzata, *Rozwijanie motywacji uczniów do nauki*, Studia Edukacyjne nr 20, 2012, Poznań 2012.

Franken Robert E., *Psychologia motywacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

Jakubowski Witold, *"DZISIEJSZE czasy" – edukacja wobec przemian w kulturze współczesnej*, Oficyna Wydawnicza "Impuls", Kraków 2006.

O co pytamy najczęściej: 8 – EDUKACJA, kultura, sport, społeczeństwo informacyjne, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2003.

Pawlak Justyna, *Autokreacja. Psychologiczna analiza zjawiska i jego znaczenie dla rozwoju człowieka*, Kraków 2009.

T. Pilch, I. Lepalczyk, *Pedagogika społeczna.*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1995 .

Pólturzycki Józef., *Aktualność problemów edukacji ustawicznej*, „Chowanna”, t. 2, 2005, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Katowice 2005.

Rabczuk Wiktor, *Urynkowienie edukacji – szansa czy zagrożenie*, w: Kargulowia A., Kwiatkowski S.M, Szkudlarek T. (red.) *Rynek i kultura neoliberalna a edukacja*, Kraków 2005.

Solarczyk-Ambrozik Ewa, *Calożyciowe uczenie się jako wyzwanie dla teorii i praktyki edukacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013.

Wiatrowski Zygmunt, *Pedagogika pracy*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2000.

¹²T. Pilch, I. Lepalczyk, op. cit., s. 303 i n.

1.2. Methodology and organization of scientific researches in the field of social-humanitarian sciences

Relevance of research. One of the key means to ensure success in the training of competitive professionals is the qualitatively new mastery of students in social, humanitarian and behavioural disciplines. And this is impossible without mastering the fundamental principles of the methodology of scientific research. For the researcher, it is important not only to establish new facts and the ability to give them an explanation, to disclose their cognitive, theoretical and practical significance. The accumulation of scientific facts in the process of research of social-humanitarian and behavioural sciences is a creative process based on the idea of a scientist, an idea as a product of thinking, a form of reflection of reality, an object of study, an awareness of the purpose, the prospect of knowledge and the practical transformation of reality. The results of new ideas may diverge from the generally accepted provisions of science – paradigms. The acquisition of new knowledge takes place according to the scheme: paradigm – paradox – a new paradigm. The development of science is a change in paradigms, methods, stereotypes of thinking, which is based on the methodology and needs its development [1].

Methodology – a set of methods and techniques aimed at studying contemporary society. Distinguish fundamental, general scientific principles, which are their own methodology, the specific scientific principles underlying the theory of a discipline or scientific field, and the system of specific methods and techniques used to solve special research tasks. The methodology performs the following functions: defines methods for acquiring scientific knowledge that reflect dynamic processes and phenomena; directs, envisages a special way on which a certain scientific research goal is achieved; provides comprehensive information about the process or phenomenon being studied; Helps to introduce new information into the science of science fund; provides clarification, enrichment, systematization of terms and concepts in science; creates a system of scientific information, which is based on objective facts, and is a logical-analytical tool for scientific knowledge [2].

Method (gr. Methodos) – a way of knowing, studying the phenomena of nature and social life of social-humanitarian and behavioural sciences; it is a collection of techniques or operations of practical or theoretical development of reality, subordinated to the solution of a specific task. The difference between the method and the theory has a functional character: formed as the theoretical result of the previous study, the method serves as the starting point and condition for future research. In the most general sense, the method is a way, a way of achieving the goal and objectives of the study. It answers the question: how to know. The concept of "method" is defined as a set of united single research technology principles that are used in solving specific research tasks. The method and technology are closely interrelated [3]. The method

gives a general direction, the general principle of the organization of the study procedure, while the technology is a set of separate operations that provide the implementation of research tasks. Strategic methodological provisions find their practical implementation in research methods.

The method of scientific research is a set of united by a single general principle of the investigated technologies, which are used to solve specific research problems. The method is the way a phenomenon, phenomenon or process is investigated in any field of activity. The choice of the method of research is entirely determined by the content of the problem under study, which is a contradiction between the knowledge and the unidentified in the structure of scientific knowledge. Unidentified cannot be represented by consciousness because of the knowledge that is not yet available and which still needs to be known, which one is an indication that the existing knowledge should be supplemented, developed and modified [4].

In order to cover the sphere unknown to any previous knowledge, various scientific assumptions are made, scientific hypotheses are formed. The scientific hypothesis is a scientifically substantiated proposition that asks for the direction of scientific research, the search for questions on previously asked questions that arose during the analysis and comprehension of the problem under study. Scientific hypothesis or a set of some scientific hypotheses is an intermediate link between knowledge and ignorance [5]. The precise formulation of the scientific hypothesis preceded any scientific research, the choice of method, which primarily involves the possibility of solving the problem, answering the questions posed.

The method, therefore, appears to us as the main working tool, designed to ensure the partial or complete acceptance of the hypotheses initiated at the beginning of the study. The study of the problem ultimately and exclusively from the formulation, verification or rejection of hypotheses and their transformation into new knowledge, directly depends on the methodology chosen and the specific method. The right choice of a scientific method is an important, but, at times, decisive stage of any scientific research, including managerial. The method is a theoretically meaningful and logically justified method of cognitive activity in order to obtain reliable knowledge about the object of study; totality, or rather – a system of theoretical generalizations, rules (principles) and methods of scientific and cognitive activity, which provides the emergence of new reliable knowledge, and is the actual methodology [6].

In the theoretical and methodological aspect of the study of contemporary society, it was decided to distinguish between the concept of "approach", "method", "methodology", "technology", "methodics". Approach – 1) informational – based on the information principle, according to which virtually all phenomena and processes have an information basis and are interrelated information nature; 2) cultural (axiological) as a component of the process of formation of information culture; 3) a synergistic approach associated with the self-organization of the information society.

The method is a morphological way of studying the problems of the information society – digital divide, zombifying of society, information wars in business and politics, computer crime (cybercrime), information danger, adaptation of a person to life in an information society [7]. Methodology – a system of rules, the use of methods, techniques and operations associated with the formation of a global information society. The technique is the technology itself, which can be used differently and used in the study in accordance with relevant and developed techniques. If the method in its nature is conceptual, is the result of scientific research and is created as a special scientific achievement, so related to the new theoretical knowledge, corresponds to a certain understanding of the content and forms of research activities, then the technologies and techniques used in the study procedure are not serious theoretical and methodological load. Methodology (gr. Methodike) – a set of methods, methods of conducting scientific research, a system of rules for the use of methods, techniques and operations [8].

Technology is a set of previously learned operations that define a specific action (often with the use of social tools and instruments) to conduct research. Technology is the introduction of information technology as knowledge management and the formation of information competence of the individual in the context of modern social transformations. The method may consist of several sequentially arranged or parallel technologies that provide the result of the study. In this case, technologies do not represent once and for all the established order or sequence of procedures: with each new research technology is changing, enriched, adjusted. In scientific research, the method of critical analysis of scientific and methodological literature, practical experience, as required by the level of methodology and techniques of research is often used. In the same scientific field there can be several methods (sets of methods), which are constantly being improved during scientific work. The most complicated is the technique of experimental research, both laboratory and field. In different scientific fields, methods are used that coincide by name, for example, questioning, testing, scaling, but the goals and methods of their implementation are different [9].

The philosophical (fundamental) methodology is the higher level of the methodology of science, which determines the general stratum of the principles of knowledge of the peculiarities of phenomena, processes, spheres of activity.

The development of the methodology is one of the sides of the development of cognition in general. Initially, the methodology was based on knowledge that dictated geometry as a science, which contained normative guidance for studying the real world. Then the methodology appeared as a set of rules for studying the universe and went into the sphere of philosophy. Plato and Aristotle considered the methodology as a logical universal system, a means of true knowledge.

Different approaches and methodologies in scientific research have been found to be sufficiently reflected in modern scientific literature.

Methodological function allows finding out the specifics of different levels of generalizations in the spheres of general scientific and special-scientific knowledge, defines the nature of the relationship of general and special historical theories, fundamental and applied research in various fields of knowledge.

In science, there are three types of methods: 1) philosophical (basic); 2) general science; 3) special (specifically scientific) [10].

The philosophical (basic) methods include philosophical substantiation: empirical and theoretical, observation and experiment, selection and generalization, abstraction and concretization, analysis and synthesis, induction and deduction, formalization and actualization, historical and logical, reflective and axiomatic and a number others. These methods equally provide the productivity of research both in philosophy and in the field of other sciences: precise, natural, technical, and humanitarian. These methods are fundamental approaches to research in any field of knowledge. In accordance with the peculiarities of the problem and the content of the tasks, the choice of basic methods and their modifications in the course of one or another, including management research is carried out. In the context of culturological study, for example, in management, these methods are used in accordance with the objectives of the study, and, as a rule, the initial phase of the study involves the collection of empirical data, their generalization; however, another option based on philosophical reflection with the use of a logical or historical method in understanding the phenomenon of governance is possible. Undoubtedly, scientific research should use such methods as analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and updating. All basic methods equally provide the fundamental research, serve as an effective tool for all sciences, regardless of the fact that in the space of which subject areas they find their application. However, not only philosophical (basic) methods provide the emergence of new knowledge about the subject of research, but to a lesser extent, this is promoted by general scientific methods widely used in practice: descriptive, comparative, comparative-historical, which provides a comparison of processes, but not states, structural, typological, structural-typological, systemic, modelling, reconstructive, genetic. General scientific methods are a special group of scientific research technologies.

They are developed and formed in social sciences and behavioural sciences and can be involved in other sciences. However, in the conditions of attraction, the rules of their application are adjusted according to the specifics of scientific discipline. The main difference between the general scientific methods from the philosophical (basic) is that the general scientific methods are more specific, more capable of taking into account the specifics of the subject. General scientific methods provide a more detailed analysis of problems, examine the subject of research from different sides and study newer data due to their perception in new perspectives and in new aspects. Today, the general scientific methods of research occupy a dominant position in

social-humanitarian and behavioural sciences, and in recent years they will determine its meaningful development. However, the effectiveness of their use depends directly on how well the general scientific methods have been adjusted in line with the specifics of these sciences [11].

On the basis of general scientific methods, special (concrete-scientific) methods are gradually formed, which, as a rule, are used mainly only within a certain domain of knowledge. Methods developed directly in the subject field of social humanitarian and behavioural sciences are as follows: 1) methods of space reconstruction; 2) method of modelling administrative objects; 3) socio-cultural and historical-genetic method; 4) the method of mosaic reconstruction; 5) method of socio-cultural observations; 6) the method of sociopsychological and socio-cultural inversions, etc. Special methods are limited by the feature of a particular subject of study, in this case, the object and subject of their study.

General scientific methodology is used in the overwhelming majority of social humanitarian and behavioural sciences, since any scientific discovery has not only substantive but also methodological content, entails a critical review of the conceptual apparatus adopted, the factors, preconditions and approaches to the interpretation of the material being studied [12].

The methodology of the study should include the method of ascending from abstract to concrete, consisting in the general form of the movement of scientific knowledge, the law of reflection of reality and thinking [13].

The idealization method is the designing of objects that are not in reality or which are practically impossible to implement. The purpose of idealization: to deprive the real objects of some inherent properties and to assign these objects with certain unrealistic and hypothetical properties. Consequently, the methods of scientific research provide an opportunity to penetrate more deeply into the essence of the object of research, conduct a structural and genetic analysis, to deepen the study of causal relationships. The approach sets the direction, and cognitive techniques and means form its semantic nodes. Different approaches in scientific knowledge may be modified, specified and specialized through the operation of the principles and procedures of the method. The use of the cognitive approach opens up additional opportunities for finding out the dynamics of modern society. A cognitive approach should be a compulsory tool in the study of objective and subjective factors of the development of contemporary society, influencing the dynamics of the development of modern society, accelerating and stimulating the deployment of this process [14]. The approach serves as the cornerstones of peculiar cognitive series, initiated by the relevant categories. For example, the category "historical in the development of modern societies" begins the cognitive series: the historical (the idea of historical) – the principle of historicism – the historical approach – the system of historical knowledge – the historical method (methodology). The system approach can be

reduced to the following: when determining the social formation of investment activity as a system, an analysis of its elements is considered taking into account its place in general; the study of public investment education as a system is inseparable from the study of its interconnections with the external environment, since the object of investment is studied as a subsystem of a larger system, formed by the association of the object of investment with the environment [15]. Between the components of social humanitarian and behavioural sciences there is a relationship of interdependence and freedom, which is expressed in the fact that the modification or modulation of one of these components (elements) predetermine certain changes of all others; in the investment system one can distinguish the regular type of connection that forms its structure, which, in turn, ensures the stability of the system and changes which lead to a radical transformation of it. The system approach to the analysis of problems of social, humanitarian and behavioural sciences is aimed at the analysis of any part of being with the connections of the environment; It is expedient to introduce a hierarchy of components (subsystems) and their ranking; analysis of the system and as a whole, and as a set of constituents; system analysis as dominant and subsystem as independent components; taking into account uncertainties and randomness in the socio-economic system; identification of the laws of the association of parts in the whole, laws that determine the nature of the structure, functioning and connection with the conditions and environment of functioning, boundary characteristics of the systems [16].

Conclusions. Thus, the foundation of the methodology of social, humanitarian and behavioural sciences determines the general strategy of knowledge (phenomena, processes, spheres of activity). General scientific and specific scientific methodologies cause a critical view of the conceptual apparatus, factors of preconditions and approaches to the interpretation of scientific material. Sometimes, the methods of social humanitarian and behavioural sciences are divided into groups according to their functional capabilities: staged, that is, associated with certain stages of research, and universal, which are used at all stages. The first group includes observation, an experiment, and the second one – abstraction, generalization, deduction, induction, and others. Fundamental or philosophical methodology is based on generalizing philosophical positions that reflect the most essential properties of objective reality and consciousness, taking into account the experience gained in the process of cognitive activity. General scientific and specific scientific methodology of social humanitarian and behavioural sciences is a system of scientific principles that ensure the systematic orientation of scientific research and practical knowledge of an object.

References:

1. Білогур В.С. Формування концепції цілісної особистості: теоретико-методологічні виміри // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. – Випуск 59. – С.192-203.

2. Воронкова В.Г. Формування синергетично-рефлексивної моделі самоуправлінського суспільства: цивілізаційний контекст // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. – Вип. 49. – С.17-28.
3. Воронкова В.Г. Формування антропологічної парадигми політичного менеджменту в умовах глобалізації // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2008. – Вип. 34. – С.24-42.
4. Valentina Voronkova, Marina Maksimenyuk, Vitalina Nikitenko. Humanistic management in the context of phylosopic anthropology: human dimension // Нова парадигма: Національний педагогічний університет імені МП Драгоманова, Нова парадигма, творче об'єднання. 2016. – Вип. 129. – С.64-76.
5. Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації // К: «Видавництво «Гілея», 2013. – Вип. 72. – С.487-492.
6. Кивлюк О.П. Глобалізація та інформатизація освіти в предметному полі філософії освіти // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. – Вип.57. – С.192-200.
7. Мельник В.В. Культура буття людини як соціокультурний феномен// Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2015. – Вип. 60. – С.253-268.
8. Мельник В.В. Бытие культуры как пространство для самореализации личности: теоретико-методические основания // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. – Вип. 59. – С.139-149.
9. Максименюк М.Ю., Нікітенко В.О. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2016. – Вип. 66. – С. 266-278.
10. Nikitenko Vitalina. Cultural and social competence creation in the process of English language study: information society aspect // Gumanitarnyj visnyk Zaporiz'koi' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii': [zb. nauk. pr.]. Zaporizhzhja: Vyd-vo ZDIA. 2016. – С. 251-257.
11. Олексенко Р. І. Вплив комунікацій на ціннісні орієнтири особистості // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2015. – Вип. 62. – С.65-73.
12. Олексенко Р. И. Философия образования как неотъемлемый фактор экономического развития общества // Социосфера. 2013. – № 3. – С. 19- 26.
13. Переломова О.С. Інтертекстуальність як системотвірна текстова-дискурсивна категорія Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2008. – Вип. 34. – С.87-95.
14. Пожув В.І. Осмислення місця і ролі інформації у сучасному суспільстві // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2010. – Вип. 42. – С. 4-13.
15. Пунченко О.П., Лазаревич А.А. Інформатизація як засіб репрезентації інформаційних ресурсів суспільства // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2015. – Вип. 63. – С. 21-30.
16. Утюж І.Г. Цивілізаційна парадигма освіти: теоретико-методологічний аспект // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – Вип. 38. – С. 60-66.

1.3. Historical and architectural heritage of cities as an important element in the upbringing of modern youth

1.3. Історико-архітектурна спадщина міст, як важливий елемент виховання сучасної молоді

Як відомо, одним з важливіших чинників розвитку та формування особистості є середовище існування. Для мешканців міст середовищем існування є середовище з усіма його складовими – нормами поведінки, соціальним досвідом, цінностями, яке впливає не тільки на життєдіяльність, а й на психічний стан людини. Вдала організація навколишнього міського середовища стимулює розвиток і вдосконалення особистості. Це середовище служить засобом соціалізації, комунікації й розвитку особистості в суспільстві між громадянами різного віку, різного соціального статусу, з різними національними традиціями [1, 2].

Дослідження вчених показали зв'язок між такими, здається несумісними поняттями як поверховість забудови й криміногенна ситуація. Виявилось, що саме багатопверхова, одноманітна забудова спальних районів міста неспівмірна людським пропорціям сприяє підвищенню агресивності у людей, що змушені жити в цих районах, в той час коли співмасштабна людині забудова створює відчуття комфорту сприяє інтенсивній взаємодії людини з містом.

Саме такою є центральна частина міст з історично сформованою забудовою. Співмірна масштабу людини забудова є головною особливістю громадського простору центральної частини міста. Будинки й споруди різних епох насичені архітектурними та декоративними елементами, творіння видатних архітекторів, різноманіття архітектурних стилів відсутність монотонності притягують погляд людини, сприяє психологічному комфорту, спонукає людину до розумової активності. Завдання педагогів підтримати бажання, спрямувати їх у відповідне русло.

Слід нагадати, що зір людини адаптовано до переміщення в горизонтальній площині, тому увага часто концентрується лише на першому поверсі будівлі. Кут зору людського ока не дозволяє, йдучи по тротуару, бачити що-небудь вище поверху розташованого в декількох метрах будівлі, а будівлі розташовані по іншу сторону вулиці знаходяться на відстані, яка не дозволяє розглядати деталі фасаду (рис. 1).

Справедливість цього твердження неодноразово було підтверджено власними спостереженнями. Через кілька днів після лекції з показом слайдів, студенти підходили з розповідями, як після занять, йдучи знайомим маршрутом центральною частиною міста розгледіли фасади будинків, які до цього навіть не помічали. Потрібно було тільки зупинитись і підняти голову.

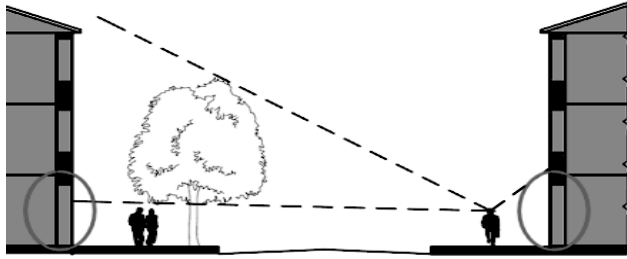

Рис 1. Напрями зорового сприйняття людини

Формування безпосереднього зв'язку з містом, почуттям відповідності людини місту приходить з пізнанням особливостей забудови, історії виникнення будинків і споруд, відомостей про їхніх авторів. Саме на вивчення історико-архітектурної спадщини міст Слобідської України і зокрема міста Харкова і Харківщини спрямовані дослідження, що тривають протягом останніх років на кафедрі Міського будівництва Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова.

До розробки теми залучаються студенти спеціальності Міське будівництво та господарство. Науково-дослідна робота студентів триває протягом кількох семестрів і починається з вивчення історичної спадщини міст України, життя видатних особистостей, їхнього внеску в історію, культуру мистецтво, архітектуру і містобудування Слобожанщини. Результати цих досліджень стають основою для розробки курсових, дипломних й магістерських робіт з архітектури і містобудування в межах регіону.

Україна є поліетнічною державою. Представники титульної нації складають близько 80% загальної кількості населення. Протягом тривалого історичного шляху, разом з українцями над становлення і розвитком України, працювали різні народи, які тривалий час проживали в Україні і стали частиною українського народу.

Умови функціонування українського суспільства сьогодні потребують формування національної самоідентичності, почуття національної гордості, любові до свого народу, національної культури, і, одночасно, толерантності до багатьох народів, які мешкають в Україні. Повагу до вихідців з інших країн неможливо досягти без усвідомлення їх внеску в розбудову держави. Тому одним з основних завдань дослідження є необхідність виявлення, систематизації й популяризації відомостей про історію розвитку і становлення Слобожанщини, зокрема м. Харків, про внесок в освіту, культуру, мистецтво різних націй.

Скасування козачого устрою Слобожанщини в 1765 р. і перетворення Харкова на губерньське місто с цивільним правлінням сприяло розвитку освіти,

науки, культури, розвитком ярмаркової торгівлі, згодом промислового виробництва, стрімко розвивалось купецтво. виникла потреба в кваліфікованих фахівцях. Все перераховане призвело до значного припливу іноземців.

Другий період, коли населення міста поповнилось іноземцями, прийшовся на другу половину XIX ст. початок XX ст., коли в місті після відкриття залізничного сполучення відбувся так званий «будівельний бум» – стрімко розвивалась промисловість, відкривались чисельні контори, банкові установи тощо. Саме в цей період й була сформована забудова центральної частини міста. У межах історичного центру міста сконцентрована основна частина пам'яток архітектури, що є на обліку, цінна історична забудова. У забудові 34 центральних кварталів міста 75-100% будинків – пам'ятники архітектури історії і культури різних народів, що були і є мешканцями міста.

Особливий вплив в розвиток Харкова внесла лютеранська громада, переважна частина якої складалась з етнічних німців. Наприкінці XVIII століття в Харкові існувала німецька колонія, що займала гідне місце серед мешканців міста. В цей час німці вже мали власні будинки, в місті й маєтки в околицях, вели торгівлю, займались вихованням юнацтва, стимулювали розвиток промисловості, медицини, благодійництва, мистецтва. Серед них були: лікарі, аптекарі, науковці, педагоги, директори навчальних закладів, підприємці, архітектори. На жаль, діяльність лютеранської громади майже невідома широкому загалу, навіть в нашому місті. Між тим на мапі міста залишилось багато місць, пов'язаних з діяльністю лютеранської громади, будинки, які є пам'ятками архітектури, цінною забудовою.

Серед православних німців багато відомих харків'ян. Архітектор А.Тон автор проекту театру ім. Шевченка й Успенської дзвіниці, будівництво якої він очолював після смерті архітектора Євгена Васильєва.

У 1804 році був відкритий перший у Харкові університет, і німецька діаспора поповнилася внаслідок появи запрошених викладачів університету. Відомо, що з 47 викладачів університету в перші 10 років його існування 29 були іноземцями, а з них 18 – німцями. Свого часу нинішні вулиці Пушкінська й Чернишевського називалися відповідно Німецька та Мала Німецька саме тому, що там жили німці [3]. Від цих часів на розі Благовіщенської й Дмитрівської вулиць лишилась міська садиба, «на 7 осей», тобто з сьома вікнами по довжині будівлі, яка належала колезькому секретарю фон Мінстеру – члену лютеранської громади, голові кримінальної палати (рис.2) [4].

З боку вулиць ділянка закрита глухою огорожею з монументальними в'їзними воротами, прикрашеними ажурними ґратами. Авторство споруди належить архітектору П. А. Ярославському. Цей будинок є одним з найзначніших пам'яток архітектури нашого міста. Його занесено в реєстр національно-культурної спадщини України.

Рис. 2. Міська садиба колезького секретаря Фон Мінстера

Стіни будівлі декоровані рустівкою, а над вікнами розташовані декоративні елементи – мандрики, які підтримується двома кронштейнами. Традиційний чотириколонний портик з фронтоном римсько-доричного ордера розташовано з боку Дмитрівської вулиці. Між колонами портика металева огорожа, що збереглась з колишніх часів. Двір обгороджений глухим кам'яним парканом. Монументальні ворота, з такою ж як на будинку, рустівкою, фронтонами й невеликими колонами мають високий склепінчастий отвір, через який колись проїздили карети. По обидві сторони воріт розташовано симетричні склепінчасті пілони меншої висоти. В отворі одного з них розміщена вхідна хвіртка, в ніші другого – кам'яна «скіфська баба».

Лютеранською спільнотою було засновано комітет допомоги бідним, відкрито власну гімназію для дівчат. Гімназія розташовувалась поруч із церквою (пров. Мар'яненка, 4, нині – банк «Базис»). Благодійні заклади розташовувалися по вул. Пушкінській, 53 (нині – корпус фармакадемії). Обидві ці споруди спроектував відомий архітектор, член церковної ради лютеранської церкви Ю.Цауне.

Життя німецької громади, особливо в XVIII – XIX ст., нерозривно пов'язана з релігією. Для німців силою, що об'єднувала громаду, була лютеранська церква, яка тому дозволяла зберігати німцям зв'язок з батьківщиною [1]. Гроші на будівництво збирали всім миром, влаштовували благодійні заходи, залучили до пожертв заможних громадян і благодійні установи. У листопаді 1913 року в Харкові освятили новий лютеранський храм, в неороманському стилі, для будівництва якого були виписані робітники з Німеччини. Автором нового лютеранського храму був архітектор з Петербурга А. Ф. Гергардт [5].

Харківська кірха з'єднувала в собі риси романського стилю – простого, без зайвих деталей, і стилю модерн з його новими формами (рис.3). Вона була простою і водночас величною. Висока дзвіниця з чотирьох сторін оздоблена годинником з величезним циферблатом, який було видно на далеку відстань. Нова кірха вмщала понад 1000 осіб [5]. Лютеранська кірха стала одним з найкрасивіших міських споруд.

Радянська влада, відома всьому світу непримиримою боротьбою з людськими цінностями, від початку свого правління ретельно знищувала

пам'ять про минуле. Наприкінці 50-х років знищили кірху, як будинок, що псував вигляд центру міста. За неофіційною версією дружина якого місцевого керівника відділу КДБ зажадала жити на площі Поезії поряд зі сквером. Так чи інакше, але на місті кірхи збудували «хрущевку», яка тепер «прикрашає» центр міста [5].

Рис. 3. Лютеранська кірха

Особливістю лютеранської громади Харкова був високий престиж серед суспільства. Так наприклад М. Гельферіх, який прибув із Баден-Вюртемберга 1853 р., заснувавши торгову фірму, яка згодом трансформувалася у величезний завод (після націоналізації – «Серп і молот»), був щедрим благодійником, що надав власну землю та велику суму на будівництво пологового будинку (нині № 2 по Московському проспекту, 145, який і нині використовується за призначенням (рис.4).

Рис. 4. Пологовий будинок, що його подарував місту М. Гельферіх

Трепке був володарем чавуноливарного заводу. Пільстром заснував машинобудівельний завод (згодом – «Червоний Жовтень»). Краще пиво «Баварія» та «Нова Баварія» варили такі знатні пивовари як Кнапп та фон Пільхау. Кондитер Жорж Борман поставляв свої вироби навіть до столу імператора. Леопольд Кеніг, до речі володар палацу та парку в Шарівці, став найзаможнішим цукроваром [3]. Всі ці й багато інших відомостей про

національні спільноти змушують студентів з повагою ставитись до національних меншин, що мешкають на території нашого міста, до збереження й відновлення архітектурно-історичної спадщини, або хоча б збереження пам'яті. В тому числі з використанням сучасних засобів.

Великої популярності нині набуває вуличне мистецтво «Арт-стріт» – малюнки на асфальті й стінопис, так звані мурали. Вони відтворюють натхнення художників, прикрашають занедбані стіни старих будинків і споруд. Цей метод можна використовувати й в суто утилітарних цілях, а саме створення стінописів, що зображають втрачені пам'ятки на стінах сучасних будинків збудованих на місті втрачених пам'яток (рис. 5).

Рис. 5. Згадка про втрачену спадщину

Перераховане далеко не вичерпує список внеску в історико-архітектурну спадщину м.Харкова членів лютеранської спільноти, але нагадує, що у розвиток культури, архітектури й мистецтва нашого міста доклали руки й розум «все суцї в нїй народи». У Харкові є всі передумови для розвитку туризму і організації туристичних маршрутів, привабливих для туристів країн Балтїї, Німеччини, Скандинавії, в Сполучених Штатах Америки. Нам здається, що історія харківських німців зацікавить представників сучасної Німеччини та мешканців міста дасть можливість вивчення культурної спадщини дасть поштовх розвитку ностальгічного туризму.

Література:

1. Tetyana Zhydkova. Przemiany w nowoczesnym społeczeństwie: aspekty humanitarne / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – P. 143-147. – ISBN 978- 83-62683-99-4.

2. Яровой В.А. Влияние архитектуры городской среды на психологию поведения человека / В.А. Яровой // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – 2009. – № 4. – С. 170-174. [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2009_4_23
3. Жидкова Т.В. Лютеранська громада в історії Харкова / Т.В. Жидкова, С.М. Чепурна, А.В. Функ // Історичні, культурні та соціально-економічні аспекти регіонального розвитку: матеріали I Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 19-20 лист. 2015р. / Кременчук, ПП Щербатих, 2016. – С. 35-46. – ISBN 978-617-639-089-3
4. Харьков: новое о знакомых местах. Статьи и страницы краеведческого альбома [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://ngeorgij.livejournal.com>
5. Дикань Ф. Харьков, 1913-й. Как поэзия заменила романтику / Филипп Дикань // Mediaport [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.mediaport.ua/harkov-1913-y-kak-poeziya-zamenila-romantiku>

1.4. Informational and innovation culture: new construct Industry 4.0

1.4. Информационно-инновационная культура как новый конструкт Industry 4.0

Техногенное и индустриальное общество, которое сменяется постиндустриальным и информационным обществом, требует смены парадигм, ценностей, в основе которых происходит формирование нового промышленного уклада, что получил название Industry 4.0 в глобализированном мире. В связи с изменением модели традиционного общества на модель развития общества информационно-инновационного, происходит смена парадигм, в основе которых формируется и конструкт культуры – информационно-инновационного общества. Информационно-инновационная культура базируется на новом технологическом укладе Industry 4.0, которая требует развития человеческого ресурса (интеллектуального, социального, культурного, технологического, инновационного), в основе которого новые креативные ценности, парадигмы, деятельностные сферы образования, установки, которые служат фактором экономического развития и локомотивом социальных и технологических преобразований общества [1]. Создание и развитие Интернет как глобального экономического и социокультурного маркера информационного общества служит доказательством развития информационно-инновационного общества, которое распространяет информацию как глобальную ценность общества Industry 4.0. Именно Интернет служит технологической основой организационного развития данного типа общества, в основе которой сетевой принцип управления и культуры, что в целом формирует целостную картину сетевого общества [2].

Статья посвящена актуальной теме, которая может быть исследована в контексте междисциплинарного пространства – философов, политологов,

социологов, культурологов, экономистов, а именно легитимации данного типа общества, выявления его критериев и направлений развития, составляющих компонентов и смысловых доминантов. Данная тема пребывает в русле приоритетных направлений социальной философии и интегрирует целостный комплекс проблем, обусловленных современной динамикой общественного развития.

Цель исследования – раскрыть сущность и назначение концепта информационно-инновационной культуры как нового конструкта Industry 4.0.

Методология исследования – информациялогический метод, который позволяет проникнуть вглубь информационно-инновационной культуры, ее функционирования в различных странах мира, и дает возможность определить ее амбивалентный (противоречивый) характер социальных и экономических изменений в различных дискурсивных моделях экономики и культуры, определения ее ценностей в современных глобальных проектах инновационного развития стран и народов различных цивилизаций. Концепт информационно-инновационной культуры свидетельствует о формировании современного, информационно-инновационного общества, в основе которого развитие Industry 4.0 [3].

Результат исследования. Нам важно вначале научного исследования определить конструкт информационно-инновационной культуры, выявления ее главных идей, которые способствовали трансформации и модернизации общества в направлении «экономики инноваций», которая и привела до развития Industry 4.0. Суть «экономики инноваций» в том, что именно инновации, а не сырье и мануфактура становятся главным движущим фактором развития как экономического базиса, так и общества в целом, а также смены их смысловых доминант в условиях глобализации [4]. Новый проект «развития общества Industry 4.0» включает экспликацию понятия «информационно-инновационная культура», в основе которого идеи, ценности, взгляды, которые совмещаются с понятиями «инновация», «культура», информация, модернизация и выполняют роль конструктивно-мобилизирующей силы, способной преобразовать общество на пути инновационного развития и конкурентоспособности. «В экономике инноваций постоянно происходит регенерация знаний, благодаря чему корпорации имеют возможность перманентно наращивать свою капитализацию» [23, с.13]. Можно назвать список стран-лидеров, которые буквально за 20 лет стали мировыми технологическими лидерами, грамотно распоряжаясь своими ресурсами и делая ставку на интеллектуализацию и информатизацию общества [23, с.35]. Это такие страны, как Сингапур, Шанхай, Гонконг, Малайзия, Ирландия, Финляндия, Арабские Эмираты. «Пример Сингапура показал, что можно за неполную жизнь одного поколения, раскрепостив активность и творчество человека, пусть даже самого забитого и необразованного, вырваться

из третьего мира в первый» [23, с.35].

Применив методологию информационализма, мы пришли к выводу, что этимология термина «информационно-инновационная культура» носит неоднозначный характер, она плюралистична, так как плюралистичны основы экономик инноваций (либеральная, консервативная, трансгуманизм), которая имеет свои истоки в континентальных современных философии истории, политической философии, социальной философии, имеет соответствующие модели юридизации и легитимации в постклассических дискурсах [5].

Смена парадигм – от традиционной, индустриальной к инновационной, постиндустриальной включает новые цели развития общества как информационно-инновационного, приоритеты, формы, методы и процедуры, в основе которых – повышение конкурентоспособности страны за счет успешной реализации информационно-инновационной культуры, информационно-образовательных и деловых ресурсов с целью создания единого информационно-инновационного пространства [6]. Ресурсы Интернета позволяют создавать единую информационно-образовательную среду для всех категорий пользователей. Интернет предоставляет возможности для свободного доступа к информации со всего мира, среди которых важное место занимают государственные ресурсы разных стран, международных правительственных и международных организаций, а также сектор коммерческой информации (справочная, статистическая, сектор НТИ). Новые типы ресурсов способствуют формированию информационной культуры на всех уровнях, способствуя адаптации к современному информационному пространству, что определяет процессы профессионального становления и развития человека, его самореализации и саморазвития [7].

Модернизация отечественной экономики во многом зависит от инновационной деятельности, в центре которой информационно-инновационная культура, в основе которой человеческий (интеллектуальный) ресурс. Интеллектуальный ресурс способствует развитию технического творчества, робототехники, естественных, математических и других социогуманитарных наук, которые культивируют инновационность, креативность, создание условий для развития креативно-творческой личности [8]. В основе информационно-инновационной культуры – капитализация талантов и их интеллектуального потенциала, способного привести к высокоинтеллектуальной экономике, в основе которой инновации и конвергентные технологии. Примером таких технологий на современном этапе являются конвергентные (от лат converge – приближаюсь, схожусь) нано-био, информационные, когнитивные и социогуманитарные технологии.

В связи с этим можем выделить и несколько видов инноваций:
1) технические – характеризуют производство товаров с новыми или

улучшенными свойствами и характеристиками; 2) технологические – возникают при совершенствовании способов изготовления продукции; 3) организационно-управленческие – связаны с реорганизацией управления производства, транспорта, сбыта и снабжения; 4) информационные – решают задачи рациональной организации информационных потоков в сфере научно-технической, внедренческой и коммерческой деятельности; 5) социальные – направлены на улучшение условий труда, решение проблем правового, налогового, кадрового регулирования.

Информационно-инновационная культура как новый конструкт Industry 4.0 и основа продвижения общества к прогрессу включает совокупность научных, образовательных, инновационных, финансовых, маркетинговых и других мероприятий, которые в своей совокупности приводят к коммерческому успеху благодаря синергии науки и техники, с одной стороны, а с другой, – государства, образования и предпринимательства [9].

По нашему мнению, информационно-инновационная культура как новый конструкт Industry 4.0 принадлежит как к сфере экономики, сфере техники, сфере культуры, сфере менеджмента, сфере маркетинга, то есть носит комплексный характер и выходит за пределы чисто экономического проекта. В результате данного подхода информационно-инновационная культура рассматривается как явление социокультурного порядка, так как она преобразует стиль и качество жизни, условия труда и деятельности, включает освоение человеком мира культуры и творчества, что в целом носит название культуротворчества [10].

Трансформация современного общества на пути к Industry 4.0 связана с инновационной экономикой знания, которая порождена глобальными инновационными вызовами, а также рисками локального характера. Одновременно с принятием инновационной стратегии возникают риски инновационной трансформации общества. Любая инновация, способная повлиять на общество и его будущее, рискованна. Мир стоит на пороге новой технической революции – четвертой промышленной, которая полностью изменит образ жизни человека. Уже сегодня происходит крупнейшая по своим масштабам и сложности трансформация человечества, связанная с цифровой революцией во всех сферах жизни [11]. Человечество никогда не наблюдало столь быстрого технического прогресса, и глубина и широта вызванных им перемен требуют трансформации целых систем производства и управления [12] Технологии становятся все более взаимосвязанными, и границы материального мира, цифрового мира и мира биологического стираются и взаимопроникают друг в друга. Как говорит М.Бейлин, «есть три признака, по которым можно судить о том, что сегодняшние изменения являются свидетельством нового технологического уклада: скорость, масштаб и системные последствия» [16,

с.373]. Вскоре эти возможности вырастут многократно, поскольку происходят все новые прорывы в таких отраслях, как искусственный интеллект, автономный транспорт, 3D-печать, нанотехнологии, материаловедение, разработка новых источников энергии, квантовые компьютеры. Рост вычислительной мощности и емкости накопительных устройств позволили постоянно увеличивать объемы обрабатываемых данных и достигнуть существенного прогресса в создании искусственного интеллекта [13]. В связи с развитием нано-био-инфокогнитивных и социальных технологий (НБИКС-технологий), в рамках которых трансформации может подвергаться биологическая составляющая природы человека и его идентичность, активно обсуждается ставшая глобальной проблема сохранения человеческой природы [16, с. 374]. Сегодня развитие конвергентных технологий достигла такого уровня, когда стало возможным создавать природоподобные системы, что означает способность включаться в единство и взаимосвязи, наподобие природных процессов [13].

Использование их для улучшения человека и его способностей в первую очередь связаны с медицинскими проблемами восстановления здоровья, проблемами допинга в спорте, косметической хирургии. Современные конвергентные технологии в виде встраиваемых в тело человека нанороботов применяются для исправления на месте различных дефектов, непрерывного наблюдения за состоянием здоровья человека на молекулярном уровне значительного замедления процессов старения, эти технологии можно охарактеризовать сегодня как технически, технологически и социально желаемые, которые способствуют усовершенствованию информационно-инновационной культуры [14].

Природное и технологическое расширило восприятие тела человека. Граница между природным и его искусственным продолжением становится размытой. Новая технология редактирования генома основана на использовании нуклеаз – белковых молекул, способных разрезать ДНК в специфических сайтах с целью удаления, вставки или изменения последовательности нуклеотидов [15]. Появились предложения использовать технологию как для терапии, так и для улучшения генома здоровых людей. Улучшение генома с целью усилить те признаки, которые повышают социальный статус человека в спорте, науке, искусстве, начинают рассматривать как генетический допинг. Поэтому Всемирное антидопинговое агентство в 2003 г. включило их в список запрещенных практик.

Выводы. Нарастание разрыва между странами в развитии прорывных технологий усилит экономическое, социальное и культурное неравенство, создавая, вкупе с электронными странами коммуникации, объективные предпосылки для распространения экстремистских идей и идеологий. Для эффективной нейтрализации новых угроз государства вынуждены будут

осуществлять более полный контроль над цифровой инфраструктурой, совершенствуя и разрабатывая новые инструменты контроля.

Культура безопасной деятельности в результате внедрения новых технологий информационно-инновационной культуры – это совокупность правил, норм и действий по созданию, поддержанию и корректировке безопасных условий и результатов деятельности.

Информационно-инновационная культура как новый конструкт Industry 4.0 существенно повысит эффективность производства и производительность труда. Она способна положительно сказаться на уровне жизни в развитых странах, но, несомненно, будет иметь и негативные последствия: нарастание разрыва между странами-обладателями прорывных технологий и периферий, закрепление межстранового разделения труда, а также дальнейшее снижение потребности в рабочей силе в развитых секторах экономики [19]. Информационно-инновационная культура как новый конструкт Industry 4.0 традиционно опирается на ценности, которые имеют статус общезначимых, глобальных, так как находит подкрепление в смысловом поле культурных установок и традиций, включает умение пользоваться знаниями для познания и преобразования мира, убежденности в их истинности как инструмента деятельности.

Взгляд на будущее позволяет сформировать парадигму (концепцию) развития информационно-инновационной культуры на пути к решению проблем Industry 4.0 и направления ее совершенствования: 1) модернизация как стратегический тренд современного развития, которая может осуществляться как серия разнонаправленных и относительно автономных процессов социальной трансформации [20]; 2) решение проблем социокультурной трансформации с целью выбора оптимального сценария развития и с обобщением мирового опыта, гарантирующего минимизацию спонтанных свершений ошибок [21]; 3) формирование новой идеологии ноосферного развития, которая выполняла бы роль конструктивно-мобилизирующей силы (В.Старжинский, В.Цепкало) [16]; 4) формирование человека-инноватора с креативным мышлением, способного стать творцом экономики «общественного интеллекта», высокой культуры и менеджмента [22]; 5) решение проблем виртуализации общества как проекта новой теории общественных изменений [23]; 6) создание благоприятных социально-психологических, информационных, идеологических, правовых, политических и иных условий и предпосылок для успешной модернизации общества на пути к Industry 4 [24]; 7) создание условий для роста человеческого (интеллектуального) капитала Украины для решения образовательных проблем общества Industry 4 [25]; 8) выполнение программ промышленного, научно-технического и инновационного развития Украины, направленного на рост человеческого капитала и расширение возможностей для реализации проблем науки, образования, культуры [26].

Литература:

1. Андрукайтене Р., Воронкова В., Кивлюк О., Романенко Т., Рыжова И. Концептуализация smart-общества и smart-технологий в контексте развития современной цивилизации // *Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos*. 2017. – С.11-12
2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації // К: «Видавництво «Гілея», Вип. 72. – 2013. – С.487-492.
3. Воронкова В. Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності // *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – 2009. – Вип. 37. – С.16-32.
4. Воронкова В. Г. Гуманізація освіти, науки, політики, влади, суспільства // *Філософія освіти*. Випуск 1-2 (7), 2008.
5. Воронкова В. Г. Формування синергетично-рефлексивної моделі самоуправлінського суспільства: цивілізаційний контекст // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. – 2012. – Вип. 49. – С.17-28.
6. Кивлюк О. П. Використання комп'ютера на уроках математики в початковій школі // *Ком'п'ютер у школі та сім'ї*. – 2000. – Вип.4. – С.32-33.
7. Кивлюк О. П. Деякі психолого-педагогічні питання вивчення інформатики в молодших класах // *Ком'п'ютер у школі та сім'ї*. 2000. – Вип. 2. – С.38-41.
8. Кириченко М. О. Інформатизація як фактор оптимізації ідеології інформаційного суспільства та забезпечення його сталого розвитку // *ScienceRise: Pedagogical Education*. – 2017. – Вип. 1 (9). – С. 46-50.
9. Кириченко М. О. Концептуалізація когнітивно–комунікативних вимірів ідеології інформаційного суспільства у гуманітарно–науковому дискурсі ХХІ століття: методологія дослідження // *Гілея: науковий вісник*. – 2017. – Вип. 116 (1). – С.137-141.
10. Кириченко М. О. Формування цифрової культури як результат розвитку культури інформаційного суспільства // *Міжнародна науково-практична конференція «Становлення і розвиток інформаційного суспільства як основи забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави» 23–24 листопада 2017 року*. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2017.
11. Кравченко І. М. Аналіз категорії трудовий потенціал в контексті категорій робоча сила, людський потенціал, людський капітал та трудові ресурси // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. – 2012. – Вип. 51. – С.124-131.
12. Мельник В. В. Соціально-філософський аналіз взаємовпливу і взаємодії особистості і глобалізованого соціуму // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. – 2011. – Вип. 46. – С.96-108.
13. Мельник В. В. «Аксіологічний поворот» сучасної філософії від культури як буття до буття культури // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. – 2015. – Вип. 63. – С.20-217.
14. Мельник В. В. Становлення і розвиток культурної політики в умовах глобалізації // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. – Вип. 58. – С.148-156.*
15. Мельник В. В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2013. – Вип. 54. – С.69-81.*
16. Национальная философия в глобально мире: тезисы Первого белорусского философского конгресса / Национальная академия наук Беларуси; Ин-т философии; редкол. В.Г.Гусаков (пред.) [и др.]. – Минск: Беларуская навука, 2017. – 765 с.
17. Олексенко Р. І. Вплив комунікацій на ціннісні орієнтири особистості // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2015. Вип. 62. С.65-73.
18. Пунченко О. П., Лазаревич А. А. Інформатизація як засіб репрезентації інформаційних ресурсів суспільства // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2015. – Вип. 63. – С.21-30.*
19. Переломова О. С. Інтертекстуальність як системотвірна текстово-дискурсивна категорія // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип.34. – С.87-95.
20. Планування та прогнозування в умовах ринку / В.Г.Воронкова. – К.: Професіонал, 2006.

21. Соснін О. В., Воронкова В. Г., Ажажа М. А. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації. – Навч. посіб. – Львів «Магнолія 2006», 2011. – 602 с.
22. Сергєєва Л. М., Кириченко М. О. Управління організаційно-освітніми змінами в інституційному середовищі професійного навчального закладу // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – Вип. 5 (18). – С. 27-32.
23. Старжинский В.П., Цепкало В.В. На пути к обществу инноваций. – Минск: РИВШ, 2016. – 446 с.
24. Ткаченко Є. Ю. Сучасні підходи до управління прибутком промислового підприємства // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2011. – Вип. 47. – С.270-276.
25. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навч. посібник/Воронкова В. Г., Беліченко А. Г., Попов О. М та ін. – К.: Професіонал, 2006.
26. Хлебнікова А.А. Становлення і розвиток інформаційного суспільства в умовах глобалізації: теоретико-методологічний контекст // Гілея: науковий вісник. 2015. – Вип. 92. – С. 170-174.

1.5. Fear as a motivating demotivator of schoolchildren's learning

1.5. Страх як мотивуючий демотиватор учіннєвої діяльності школярів

Проблема мотивації учіннєвої діяльності завжди належала до першочергових завдань школи. Особливо вона загострилась в останні роки, коли під впливом надмірних інформаційних потоків діти почали частково втрачати одну з головних своїх властивостей, яка протягом тисячоліть підтримувала і збагачувала мотивацію до учіння – пізнавальну цікавість, жадобу нових відомостей, потребу відкривати світ і за допомогою такого відкриття знаходити своє місце в ньому. Комп'ютерні технології дозволяють легко і без проблем ознайомлюватись з чимось новим, знаходити відповіді на запитання, вирішувати проблеми. При цьому дитина не відчуває і не бачить, що представлена комп'ютером інформація є квазізнанням, вона, по суті, присвоюється, а не засвоюється. Якщо звернутись до термінології М. Вартофського [1], такі знання, проминувши етап репрезентації реальності, входять у свідомість дитини у вигляді чужої моделі. Оскільки така модель не проходить етапу репрезентації, не є витвором самої дитини, вона виступає у кристалізованій формі, а тому погано піддається корекції реальністю.

Учень, який у ході навчання, повинен аналізувати, систематизувати, опрацьовувати отримувані відомості й таким шляхом вчитися пізнавати світ, створюючи і уточнюючи його ментальні (інтелектуальні) моделі, йде, як на його погляд, простішим шляхом – просто беручи запропоноване Інтернетом світобачення. При цьому він не помічає (і, на жаль, цього не помічають не тільки його батьки, але й частина вчителів), що такий шлях веде до занепаду пошукового потенціалу, а з ним і падіння когнітивних здібностей дитини. Виникає замкнене коло – школяр не хоче вчитися, бо йому важко усвідомлювати

репрезентовану у вигляді знань реальність, аналізувати і систематизувати її; а важко тому, що він не звик вчитися, а воліє замість навчання отримувати готовий продукт.

Проблема мотивації вивчалась і вивчається багатьма дослідниками [2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10] і можна вважати практично доведеним, що головними мотивами, які спонукають до учіння є пізнавальні та соціальні. При цьому пізнавальні мотиви можуть представляти собою усвідомлюване бажання збагатитись новими знаннями, уміннями; зрозуміти факти, явища, закономірності; навчитися аналізувати оточуючий світ, порівнювати його явища та робити висновки, так і бути виявом природної цікавості людини, намаганням знайти себе в цьому світі, оволодіти навичками успішної взаємодії з ним.

Соціальна мотивація учіння носить дещо інший характер: у молодших школярів – це практично завжди зовнішня стимуляція, яка іде від батьків та вчителів, у підлітків – вона доповнюється груповою стимуляцією (яка часто носить негативний характер, оскільки підпорядковуючи школяра груповим стереотипам, може формувати негативне ставлення до учіння). У старших підлітків поступово починають формуватись особистісні соціально спрямовані стимули до учіння, розуміння його значення як для окремої особистості та суспільства в цілому. Зменшення впливу головного мотивуючого до учіння пізнавального фактору боляче позначається на ефективності роботи школи. Мотиваційні зміни особливо помітні у початковій школі, учні якої ще погано усвідомлюють свої потреби, а тому рідко задумуються над перспективами дорослого життя. Їх прогнозування майбутнього дуже мінливе, часто залежить від випадкового і короткочасно впливаючого фактору (почув цікаву розповідь, подивився цікавий фільм, зіграв у захоплюючу комп'ютерну гру) і палка мрія про свою будучність зникає так само швидко, як і з'являється.

Звичайно, і у молодшому шкільному віці зустрічаються діти, які вже точно усвідомили свої життєві орієнтири і, важко працюючи, йдуть до мети. Та все ж більшість з них ще не відпрацьовує чітких далекосяжних планів на майбутнє. То що ж змушує учнів початкової школи до старанного учіння, коли головний фактор – пізнавальний значно зменшив силу свого впливу?

Ще у 2014 році співробітниками Інституту психології в ході вивчення проблем, пов'язаних з психологічною культурою вчителя, було проведене міні вивчення мотивів учіння серед учнів 2 класу однієї з київських шкіл. Нажаль, з огляду на заборону психологічного вивчення дітей без письмового дозволу батьків, здійснене дослідження носить лише орієнтовний характер, оскільки представлена вибірка не є репрезентативною навіть стосовно одного класу. Дітям було запропоновано усно продовжити маленьке оповідання: "Прийшов зайчик зі школи і відразу сів за уроки. Тут телефонує друг ведмедик і говорить, що його старший брат (сестра) скачав нову чудову комп'ютерну гру і вони

можуть погратися в ту гру, поки дорослих немає дома (батьки на роботі, а брат (сестра) в Інституті). Що відповів зайчик ведмедику? Для дівчат завдання звучало у такій формі: білочка робить уроки, а до неї телефонує подружка лисичка. Нижче наведені відповіді дітей.

1. Уже біжу. (Тут психолог ставить додаткове питання: А як же уроки?) А уроки зроблю увечері, коли повернуся.

2. А гра дуже цікава? Тоді я збираюсь і йду. Уроки я вже зробив.

3. Можна ще білочку покликати? Вона точно уроки зробить, а я завтра у неї спишу.

4. Ну, не знаю... Мені ще уроки треба робити. Якщо потім їх разом зробимо, то я зараз приходжу. І мама питати не буде, де я ходила, бо я зразу всі зроблені завдання покажу.

5. Пробач не прийду. Мама повернеться, буде лаятись.

6. Уроки треба вчити. (Додаткове запитання психолога: Для чого?) Я хочу бути найкращою ученицею в класі, щоб мама і тато мене хвалили, а не лаяли.

7. Не прийду. Мене давно вже вчителька не викликала, може викликати і знову з мене всі сміятимуться.

8. Сьогодні не можу. Мені задача дуже цікава попалась. Я все вирішую і вирішую, а вона не виходить. Так що я її доб'ю і коли буду вільним до тебе заскочу.

9. Хочу, але не можу. Зараз прийде сестра і поведе мене на музику.

10. Добре тобі – нікого дома нема, а у мене бабуня сидить і слідкує, що я роблю і коли роблю.

11. Ні, я зайнята. Мене вчителька дуже хвалила – не хочу її підводити.

12. Не можу, вчителька нажалілася батькам, і вони мене кожен вечір тепер перевіряють. Скинь гру на флешку, а я поставлю її на свій смартфон і ми награємось у школі.

13. Не прийду. Не люблю твоїх комп'ютерних ігор. Там тільки бійки і нічого іншого. До того ж я ще уроки не зробила.

14. Поки не зроблю уроки – не можу. Якщо у мене в школі все буде добре, то тато пообіцяв, що ми підемо на футбол. У нього друг ногу злавав, так що є вільний квиток.

Як бачимо, серед мотивів відмови від участі у комп'ютерній грі задля виконання домашнього завдання, поряд із тими, які традиційно називаються майже в кожній науковій роботі, присвяченій учінневій діяльності молодших школярів, досить значне місце займають відповіді, так чи інакше пов'язані із страхом. Це і прямий страх покарання і побоювання викликати невдоволення важливих для дитини дорослих і острах бути зневаженим однокласниками. Слід відмітити, що такі відповіді давали успішні учні, оскільки лише їх батьки дали письмові дозволи на обстеження. Але навіть у таких школярів початкової школи

пізнавальні мотиви виявляються погано. Чітка орієнтація на зацікавлення навчальною проблемою висловила лише одна дитини, що становить 7% опитаних (хоча з огляду на статистично недостовірну вибірку такий результат можна розглядати лише як гіпотетичний).

Водночас, можна висловити припущення, що у добре встигаючих молодших школярів страх неуспіху, бажання сподобатись, намагання добре виглядати як в очах дорослих, так і однолітків виступає досить виразним стимулятором учінневої діяльності, мотивуючи дитину до прикладання більших зусиль для отримання бажаного результату.

Зовсім інакше страх діє стосовно дітей з недостатньою готовністю до шкільного навчання або тимчасовою втратою навчальних можливостей внаслідок хвороби або психологічної травми. Він практично паралізує їх здібності, не даючи добре проявити навіть ті знання, які у них є. Такий страх стає загальним демотиватором розвитку дитини, відбиваючись болючими спогадами навіть у дорослому житті. Для ілюстрації цього явища наведемо спогади людей, які у початковій школі пережили травму, пов'язану із страхом неуспішності. Приклади взяті із книги одного із співавторів цієї статті "Психологія первинної шкільної неуспішності":

"- У нас в районі було багато «ящиків», частина із них розміщалась під землею. Так я цілу теорію придумала – от під'їжджаю до школи, а вночі була якась аварія на заводі і школа провалилась під землю.

- Я був дуже тихенький, із взірцевою поведінкою, всіх боявся. А вчителька казала (і в класі, і матері, причому не наодинці, а під час батьківських зборів), що я «слизький тип», «двієчник», «саботажник». Завжди занижувала оцінки. При всіх обливала мене поміями. Я досі не можу зрозуміти, чому вона до мене так ставилася.

- Коли я повертався до сусіда, щоб дати ручку або олівець, то мені ставили двійку, а коли я старався, хоч якимось відповісти, то завжди занижували оцінку. І все це з-за того, що я колись засміявся на відкритому уроці і вчителька мене зненавиділа за це.

- Мої батьки пиячили і я приходила в старому подраному одязі. Мені здавалось, що від мене тхне. Поряд зі мною нікого не садовили і як я не старалась, більше трійки ніколи не ставили. Одного разу я вивчила вірш, дуже добре вивчила, по-справжньому. Почала відповідати, але зробила неправильний наголос і всі діти почали сміятись, а вчителька разом з ними.

- Одного разу я наклеїв своєму сусідові наклейку на спину. Вчителька дуже розлютилась, наклеїла її мені на лоба і вигнала з класу.

- Вчителі в школі говорили, що з мене нічого не вийде, що зірок з неба я не дістану. Я завжди вчилася сама, а вони говорили, що за мене хтось дома уроки виконує.

- Моя перша вчителька була мене лінійкою по руках, коли я помилялась. Була, а весь клас сміявся. Це так боляче, коли сміються. Можна було ж просто двійку поставити.

- Щось зі мною було не в порядку. Навіть не знаю що. Як хтось наврочив. От розв'язую я задачу, розв'язую, ніби все правильно. А потім мене як хтось по голові – бах, і мені здається, що я щось роблю не так. І починаю все робити по-іншому. А потім виявляється, що правильно це саме так, як було спочатку.

- Мама була мене, коли я не могла щось зробити, при цьому її основним аргументом було, що якась там дитина її знайомої «золоте дитя», а я дурна, безпомічна і взагалі пусте місце.

- Вчителька була до мене несправедливою. Не знаю, чому так. Навіть коли я знала щось добре, вона казала, що я знаю погано і ставила погані оцінки і ніколи не дозволяла їх виправляти. Я точно пам'ятаю, що інші діти переписували роботи і виправляли оцінки, а мені чомусь цього не дозволяли.

- Піднімала мій зошит і показувала всьому класу, як не треба робити. З дня в день. З дня в день. Всі сміялись і на мене показували пальцем. І я перестав зошити брати в школу. Дома завдання я старався зробити, а зошити «забував».

- Дитинство залишило дуже болючий відбиток на всьому моєму подальшому житті. Річ у тому, що мене просто не приймали в своє товариство діти мого віку, і не тільки не приймали, але й ображали. За те, що, на їх погляд, я була товстою і дурною. Діти жорстокі, їм потрібно було знайти посміховисько – і я стала для них їм.

- Пам'ятаю страх, не конкретний страх чогось, а страх взагалі. Школа була місцем, де все було не так, як треба. Щоб я не робив, як би я не старався, все було марно. Просто – у інших виходило, а у мене – ні. Все, про що я мріяв, щоб рік закінчився і почались канікули. Здається, вчителька ставилась до мене добре. Не знаю. Справа була не у вчительці, а у школі.

- Ручку мені подарували, таку красиву, імпортну. Тоді імпортних ручок не було, така ручка, як зараз, мабуть, мерседес. Ну от, я її в школу приніс, а хтось поцупив. Я до вчительки із сльозами, а вона мені: «Ти такої ручки не заслужив. Вона злякалась твого письма і пішла до іншого, кращого учня».

- Батько сказав: «Принесеш ще двійку – прибі'ю». Стою я біля дошки дивлюсь на задачу і розумію, що нічого не розумію. Ноги ватні, руки тремтять, а в голові одна думка: додому йти не можна, додому йти не можна. Зараз смішно, а тоді у школі на горіщі ночувати зостався.

- Мама довго хворіла, їй вже зовсім було погано, вона ночами кричала. Я уроки зовсім не готувала, не могла. В школі вчительку майже не чула – все думала – як там дома. Іноді на мене щось нападало і я починала «біситися» – заважала проводити урок, біла дітей, одного разу цілу тацю із стаканами молока перевернула і на тому молоці танцювала. Ну, вчителька і жалілась кожен день

батькові, говорила, щоб він «прийняв міри». А які він міг «прийняти міри», сам уже змучився до краю. Тож бив мене і плакав, бив і плакав..." [4; с.155- 156].

Як бачимо, страх може виступати як слабким мотиватором, так і могутнім демотиватором навчальних спроможностей дитини. На жаль, дорослі часто переоцінюють мотивуючу роль страху і у своєму намаганні стимулювати учіннєву активність дитини переходять межу, за якою страх із відносного мотиватора перетворюється на абсолютного демотиватора. До того ж для кожного школяра ця межа є суто індивідуальною. І один і той же вплив у різних дітей може викликати як мотивуючу, так демотивуючу реакцію. Та практично завжди страх як мотиватор – це занадто гостра зброя, яка наносить рану (хай на перший погляд і непомітну) навіть у своїх гомеопатичних дозах. Найгірше, що захищаючись від травмивного впливу страху маленькі школярі починають випрацьовувати неочікувані захисні реакції, які не виправляють, а ще більше погіршують ситуацію. До найпоширеніших з них належить – упереджаюча неуспішність. Коли дитина панічно боїться отримати погану оцінку, вона або просто відмовляється відповідати, писати, рахувати, малювати, вирізувати тощо, або виконує навчальне завдання так, щоб безсумнівно отримати погану оцінку. Така адаптивна реакція допомагає дитині зберегти внутрішню віру в те, що якби вона постаралась, то, можливо, результати були б зовсім непоганими. Відсутність же відповіді не дає приводу для сміху, а тому й залишає шанс зберегти хоч якусь самоповагу. В практиці авторів статті був випадок, коли до психолога звернулася учителька першого класу із скаргою на учня. Вона запевняла що:

"Сергія слід обстежити на медико-педагогічній комісії. А, можливо, йому взагалі слід лягти у лікарню. Бо з ним явно щось погане діється. Ще в першій чверті був дитина як дитина, звичайно, страшенно педагогічно занедбана, уявляєте, навіть не знав, як називається місто, в якому він живе. А зараз уже й зовсім здурів – питаю, скільки буде одна пташечка плюс одна пташечка, а він відповідає – сім'я. Не розумію, чи він справді такий дурний, чи тільки наді мною знущається. Ви подивіться, що він у зошиті понамальовував, якихось чоловічків замість букв. І ви хочете переконати мене, що він – нормальна дитина? Просто багато чого не знає і все? Та ви чули, як він розмовляє? Як тільки рота відкриє, так весь клас од реготу і падає. Вірніше, падав, бо зараз цей ваш «нормальний хлопчик» встає і мовчить, як партизан на допиті. Ви як хочете, а у мене своя думка – така дитина не може навчатись у загальноосвітній школі..."

Переконати досвідчену вчительку в тому, що саме її ставлення до учня викликає настільки сильний страх, що блокує учіннєві спроможності не вдалося і довелося порадити батькам прямо посеред навчального року перевести хлопчика до іншої школи, де м'якість і тактовність педагога зробили практично чудо – Сергій потроху перестав боятись уроків і уже з другого класу почав

успішно навчатися. Звичайно, сучасна школа переживає складні часи. Втрата нею гегемонії на задоволення пізнавальних потреб дітей стимулює педагогів до пошуків нових методів зацікавлення школярів процесом учіння. На цьому шляху на них чатує небезпека вдатися до найлегшого способу мотивування людини – страху. Проте такий підхід, попри його позірну легкість та ефективність, дає такі побічні ефекти, які повністю перекривають сумнівну користь.

Література.

1. Вартофский М. Модели. Репрезентации и научное понимание / М. Вартофский. – М.: Прогресс, 1988. – 507 с.
2. Дараган Т. Роль учителя у формуванні позитивного ставлення учнів до навчання / Т.Дараган // Початкова школа. – 2010. – № 4. – С.69-70.
3. Дзюбка Л.В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Л.В.Дзюбка, Л.І.Гриценко // Психодіагностика: зб. наук. праць ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький держав. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди." – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип.4 – С.33-34.
4. Кондратенко Л.О. Психологія первинної шкільної неуспішності: монографія / Кондратенко Л.О. – Чернігів: Десна Поліграф, 2017. – 488 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. / А.К.Маркова – М., Просвещение, 2014. – 192 с.
6. Моргун В.Ф. Мотивация личности в учебной деятельности /В.Ф.Моргун // Мотивация личности. Сб. науч. тр. – М.: Изд-во АПН СССР, 1982. – С.30-41.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: В 2 т. Т.2 / Х.Хекхаузен. – М.: Педагогика, 1986. – 392 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: Т.1 / Х.Хекхаузен. – М.: Педагогика, 1986. – 408 с.
9. Формування позитивної мотивації як фактору успіху навчальної діяльності молодших школярів. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://te.zavantag.com/docs/>
10. Чирков В.И. Мотивация учебной деятельности. / В.И.Чирков. – М.: «АСТ-Москва», 2004. – 139 с.

1.6. Varieties of analysis of artistic work: the theoretical component

1.6. Різновиди аналізу художнього твору: теоретична складова

Постановка проблеми. Художній твір є основним об'єктом вивчення літературознавчої науки та розглядається як одиниця літературного розвитку, що має цілісність, внутрішню завершеність та самостійне існування. Аналіз художнього твору – важливий метод наукового пізнання, у процесі якого, з одного боку, відбувається виділення суттєвих для конкретного твору властивостей та якостей, що надають уявлення про побудову певної художньої органічної системи. З іншого боку, підвищується увага до мікроелементів твору, які розширюють і поглиблюють уявлення про його смислову та естетичну складові. Проблеми, шляхи, різновиди аналізу художнього твору привертали

увагу літературознавців, дослідників, методистів упродовж усього XX століття. І на сучасному етапі наукового розвитку літературознавства це питання наповнюється новим змістом та різними індивідуально-авторськими підходами. Аналіз теоретичних та практичних надбань у цьому напрямку уможлиблює стверджувати, що немає загальної думки щодо усталеного методу аналізу художнього твору. Концептосфера кожного дослідження своєрідна. Тож методи, види, моделі, прийоми, характеристики, які лежать в основі аналізу художнього твору, мають свої особливості та відмінності, що склалися в галузі літературної традиції.

Мета статті – визначення різновидів аналізу художнього твору в теоретичному аспекті та виявлення загальних та відмінних параметрів, напрямків, суто авторських прийомів.

Виклад основного матеріалу. Теорія художнього твору формує знання щодо закономірностей зародження, становлення та функціонування твору як цілісної структури. Аналіз твору – це творчий процес, шляхи якого можуть бути різноманітними. Багатогранна теоретична складова зазначена продуктивними літературознавчими дослідженнями теорії художнього твору й науковими аспектами його аналізу як російських учених (А. Єсин, В. Кожин, Б. Бялик, Б. Михайличенко, В. Ступіна та ін.), так й українських (О. Потебня, О. Чирков, О. Галич, В. Марко, М. Наєнко, І. Хроменко та ін.). Зокрема, А. Єсин зазначив, щоб вичерпно пізнати художній твір, необхідно в ідеалі пройти три ступені його розгляду, нічого при цьому не пропускаючи. На його думку, спочатку необхідно осмислити твір як ціле на рівні первинного сприйняття, потім провести докладний аналіз його елементів і завершити розгляд системно-оцінним синтезом [3]. Його думку поділяв В. Кожин, який пропонував всебічно та вичерпно аналізувати навіть окремі відрізки тексту художнього твору. На думку науковця, такий підхід уможлиблює глибоке проникнення в зміст твору, а це, так само, є шляхом розуміння того, що певна формальна (інколи незначна) деталь тісно пов'язана із цілісним його смислом. Дещо по-іншому розглянув це питання Б. Бялик. Він підкреслив необхідність поєднання в аналізі художнього твору як загальних позицій (творчість письменника, літературна та історична епоха, тогочасні естетичні поняття, уявлення про методи, жанри та стилі літератури тощо), так і конкретних (дослідження як усього тексту, так і певної його частини). Зокрема, він зазначив: «Якщо ми намагаємося штучно відмежуватися від загального і аналізувати лише «від тексту», – то ми йдемо саме від тексту, а не до тексту» [2, с. 193].

Під іншим кутом зору сприймав аналіз художнього твору науковець П. Білоус. Він виступав «проти використання терміну «аналіз», який щодо літературного твору видається надто жорстким і не цілком адекватним художній природі мистецького явища» [1, с. 299]. Натомість, ураховуючи специфіку

художньої літератури, її сприйняття та розуміння, автор переконаний, що доцільніше вживати поняття «інтерпретація» як послідовного та складного процесу пізнання художнього твору, в якому можна виокремити певні етапи: а) дескрипцію (опис) – сприймання тексту як знакових одиниць мови, їх граматичної та синтаксичної пов'язаності та зумовленості; складання уявлення про загальний план письма (слова, речення, абзаци, розділи, частини тощо), фіксація його в пам'яті; б) кореляцію (співвідношення) – розпізнавання значень слів, їхніх відношень з іншими значеннями, а також розгадування образних значень в їхньому індивідуальному вираженні та мовленнєвому контексті. Цей етап спрямовано на досягнення художності твору як єдиного цілого; в) тлумачення твору в його художній цілісності: авторські інтенції, особливості образного ладу, композиційні прийоми, наративна стратегія, домінуюча тональність, поетична структура, літературний контекст тощо [1, с. 300].

Система наукових засобів пізнання аналізу художнього твору, спосіб його розуміння та висвітлення формується в процесі осмислення словесних творів і залежить від світогляду та естетичних смаків науковців, дослідників, методистів, чим і забезпечується оновлення методу або вироблення нового способу аналізу. Одним із таких методів є метод структуралізму, який об'єктивно допомагає аналізувати внутрішню структуру твору. Багатозначність мінімальних одиниць, різноманітних відтінків, пов'язаних з їх функціонуванням та інформаційним багатством мотивує до всебічного аналізу. Б. Михайличенко, дослідивши проблеми літературознавства, висвітлив процес структурного аналізу, системи та типології його методів. На його думку, процес структурного аналізу художнього твору відбувається у процесі послідовного виконання таких операцій: а) читання; б) мікроаналіз; в) інтерпретація; потрактування прочитаного; г) дешифровка, розшифровка прочитаного; д) моделювання. Характеризуючи методи структуралізму, Б. Михайличенко спирався на дослідження польського вченого З. Тараненка, який визначив типологію еволюції методів естетичного структуралізму, що пройшли у своєму розвитку чотири етапи. Перший – «статичний» підхід до аналізу об'єкту твору, який не визнавав змін якостей аналізу упродовж тривалого часу. Він був розповсюджений у 20-ті роки ХХ ст. Другий – «суб'єктивістський» – спрямований на конкретність під час аналізу (50-ті роки ХХ ст.). Третій метод З. Тараненко пов'язав з науковим напрямком структураліста Р. Барта, який встановив сім відмінностей між поняттями «твір» та «текст» (80-ті роки ХХ ст.). Четвертий – «об'єктивний» підхід до аналізу, який враховує та реагує на зміни, що відбуваються в літературному часовому просторі [6, с. 52-54].

Належність художнього твору до певного роду (драма, лірика, епос) зумовлює й перебіг його аналізу, установлює власні прийоми та закономірності. Зокрема, така різниця не відображається на аналізі художнього змісту, але

здебільшого, впливає на аналіз його форми. Стильові різновиди також обумовлюють методи аналізу. Наприклад, модернізм та постмодернізм, за дослідженнями О. Чиркова [11], обумовили текстуальний, інтертекстуальний та контекстуальний методи. На думку вченого, текстуальний аналіз передбачає глибинне прочитання художнього твору, тексту якого надається абсолютного та іманентного характеру, що є єдиним та універсальним джерелом для будь-яких літературознавчих напрямків та суджень. Зокрема, одними з головних завдань такого аналізу є: а) з'ясування основних питань, напрямків, ліній твору; б) як і завдяки чому досягається його художня цінність; в) як реалізує себе та особистісний світ митець у власному творінні. Інтертекстуальний аналіз автор потрактував як властивість одного художнього твору асоціюватися з іншим художнім твором чи творами. На перехрещенні подібних асоціацій і виникають судження про художню своєрідність, про стильову манеру автора, про його філософське бачення в зіставленні з тими зразками, які раніше існували в літературі й у чомусь близькі, подібні до нього. Контекстуальний аналіз художнього твору О. Чирков передбачав за наявності певного контексту, в якому твір вивчається та аналізується, зокрема, історична епоха, літературний жанр, творчість письменника тощо.

У сучасних наукових дослідженнях поряд із традиційними методами аналізу художнього твору трапляються й специфічні. І. Хроменко [10] до специфічних віднесла асоціативний та емоційний. Асоціативний аналіз авторка характеризувала як такий, що дає змогу розвивати й розширювати асоціативне підґрунтя творчої уяви, фантазії, формувати вміння та навички власного бачення розгортання сюжету, розвитку образу тощо. Емоційний аналіз, на її думку, передбачає відчуття емоційного стану героїв, емоційні реакції на розгортання подій, почуття та позицію автора.

Але треба звернути увагу й на те, що на разі з'явилася значна кількість інноваційних методів аналізу художнього твору. Літературознавець і фольклорист В. Перетц ще на початку минулого століття застерігав від захоплення деякими інноваційними методами, які лише поверхово аналізують твори й зазначив: «Погоня за «відкриттями» шкодить початківцям тим, що віддаляє їх від конструктивного дослідження та створює умови вірити більш у випадкове, у вдалу знахідку, ніж у систематичну та копітку працю над художнім твором» [7, с. 6].

Як відомо, систематична праця над художнім твором та його аналізом пов'язана з напруженою мисленнєвою діяльністю. Щоб проникнути в сутність художнього твору, необхідно виконати певні мисленнєві операції та дії, які допоможуть вичерпно проаналізувати твір. Зокрема, В. Ступіна [9] запропонувала для цього п'ять кроків-дій, які допоможуть початківцям проаналізувати художній твір. Перший крок-дія – загальне судження про твір,

вибір певної позиції чи спрямування для аналізу, який здійснюється на основі мобілізації власного досвіду, знань, компетенцій. Складання докладного плану та його подальший розгляд і виконання. Другий крок-дія – вияв цінності зовнішніх зв'язків твору – багатства та оригінальності естетичних складників, установлення в художньому творі ступеню збагачення та розширення естетичного ставлення письменника до світу. Для реалізації зазначених мисленневих дій використовуються соціологічні, історико-культурні, порівняльно-історичні, біографічні, творчо-генетичні підходи. Третій крок-дія – визначення змісту та цінності внутрішніх зв'язків, структури художнього тексту. Одним з ефективних прийомів реалізації цього кроку є прийом структурного аналізу, що полягає в дослідженні художнього тексту як системи елементів, інтертекстуальної та стилістичної складової для всебічного його осягнення. Четвертий крок-дія спрямований на визначення смислу та цінності художнього твору й розглядається через реальне функціонування його у світовій культурі. Рецепція виявляється як в історичній розгорнутості твору, так й у сприйманні його різними поколіннями читачів у різні епохи. П'ятий крок-дія – це підсумкові судження про зміст та цінність художнього твору, розуміння суті, виявлення цілісного погляду через синтез та узагальнення результатів, отриманих на попередніх чотирьох етапах аналізу.

Визначення спільних моментів вимагає й інтертекстуальний аналіз твору, бо він, за словами О. Ревзіної, має декілька версій, об'єднаних широким розумінням додаткових значень та категорій. Найбільш рання версія належить Р. Барту. У його знаменитих аналізах новел Бальзака та Е. По він продемонстрував механізм внутрішнього значення тексту, що складається із символічного поєднання опису певної ситуації та знаходження для неї визначального вектору, що є основою для поступального руху тексту-твору, тексту-коду та тексту-читання. Розгортанню та аналізу зазначеного зазнають не так конкретні тексти попередніх творів, як певні схеми мислення, системи прийомів, текстуальні навички, що були прийняті в попередніх літературних школах [8]. Також і системний аналіз художнього твору В. Марко [5] пояснив як мисленнєву операцію, яка передбачає членування його частин, виділення певних частин, дослідження їхніх особливостей, визначення місця та функціональної ролі в загальній системі твору, установлення характеру взаємодії з іншими його частинами. Автор запропонував такі правила, які треба виконувати під час аналізу твору: а) розглядати всі елементи змісту як такі, що зумовлюють форму, а у формових елементах бачити змістову наповненість; б) досліджувати характер відповідності елементів змісту й форми один одному та твору в цілому; в) визначати ступінь участі кожного з компонентів змісту й форми в реалізації художніх завдань.

Цікавими, на наш погляд, є підходи до аналізу семиотично різnorodних творів, у яких одночасно на читача впливає і текст, і зображення (фото, картини, графіка, малюнки, рисунки, моделі – тобто образи, що співвідносяться з дійсністю зображення подій, про які говориться в тексті). Для розуміння підходу щодо аналізу зображень у творі треба висвітлити принципову різницю між логічною природою тексту та логічною природою зображення. Для цього Ю. Лапшина [4] запропонувала звернутися до індійської логіки, яка визнає чотири типи аналізу: сприйняття – те, що сприймається; логічний висновок – те, як доходять висновку; ототожнення – те, що ототожнюється та вербальні знання. Для отримання досвіду з кожного із цих компонентів аналізу є певні інструменти, основний з яких – «проникнення». Взаємопроникнення вербальних та зображувальних фрагментів твору впливає на аналіз взаємодії текстового та зображувального смислів. На рівні внутрішнього осмислення читач сприймає текст і відповідне зображення й за допомогою такого «проникнення» процес усвідомлення та інтерпретація певної частини твору відбувається глибше та яскравіше. Отже, на нашу думку, прийнятним вважається будь-який зі шляхів, параметрів, методів аналізу, якщо він через певні ключові одиниці художнього тексту: уривки, проблематику, образи, елементи композиції, стилю, інтертекстуальність та, інколи, зображення – приводить до відповідних образних, понятійних, логічних узагальнень, які, можливо, будуть виходити за межі авторського задуму завдяки смисловим поглядам та враженням читача.

Висновок. Отже, аналіз художнього твору, яким би він не був, будучи адекватним природі художнього твору, не може претендувати на вичерпну повноту осягнення його як об'єкта. Теоретичне опрацювання різновидів аналізу, з'ясування їх загальних та відмінних параметрів, уможливило можливість впевнитися, що скільки наукових думок, стільки й методів його аналізу, кожен має свої особливості, творчі замисли та право на існування. Осмислення співвідношення «твір-аналіз» багато в чому залежить від творчої індивідуальності автора твору, літературознавчої системи та наукової обізнаності того, хто аналізує цей твір.

Література:

1. Білоус П. Теорія літератури : навч. посіб. – К.: Академвидав, 2013. – 325 с.
2. Бялик Б. А. Проверка понятий. В кн.: Художественный метод и творческая индивидуальность писателя. – М., 1964, с. 193.
3. Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. – М.: Фланта, Наука, 2004. – 248 с.
4. Лапшина Ю. Метод анализа семиотически разнородных произведений // Вестник Удмуртского университета. Серия история и филология. – Ижевск: ВУДУ, 2016. Т. 26. С. 128-136.
5. Марко В. Аналіз художнього твору. – К.: Академвидав, 2015. – 256 с.
6. Михайличенко Б. С. Проблемы литературоведения: теория литературы. Монография. – Самарканд: СамГУ, 2009. – 180 с.

7. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники. – Киев, 1914, с. 6.
8. Ревзина О. Г. Методы анализа художественного текста // Структура и семантика художественного текста. – М., 1998. – С. 301-316.
9. Ступина В. Н. Методика анализа художественного произведения. – Курган: ИПК, 2005. – 46 с.
10. Хромченко І. Окремі специфічні види літературознавчого аналізу // Всесвітня література та культура. – 2013. – № 9. – С. 16-23.
11. Чирков О. С. Щоб учні могли висловлювати власні естетичні судження про художній твір: текстуальний, інтертекстуальний, контекстуальний методи його дослідження // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – № 3. – С. 45-47.

1.7. Pedagogical management of schoolchildren activity using methods of functional assessment of behavior

1.7. Педагогічне управління активністю школярів за допомогою методів функціональної оцінки поведінки

Вступ. Сучасна потреба приведення системи освіти України у відповідність до світових стандартів вимагає пошуку нових моделей навчання та виховання підростаючого покоління. У зв'язку із цим актуальним є розширення методів педагогічного впливу на активність учнів під час організації навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) спрямовують зусилля вчителя на постійне оновлення змісту та організацію освітньої діяльності з метою виявлення потенціалу всіх учасників педагогічного процесу.

Особливості управління поведінкою учнів зумовлені головним завданням освітньої сфери – сприяти розвитку особистості дитини. Проблема небажаної поведінки учнів постає дедалі частіше й вимагає від педагога активного пошуку персонального вирішення в подальшому процесі управління активністю школярів. Учитель мусить розуміти поведінку учнів та чинники, які безпосередньо впливають на її зміни в шкільному середовищі. Педагогу необхідно сформулювати такі ситуації взаємодії з учнем, щоб той міг робити самостійний вибір, приймати позитивні рішення щодо своєї поведінки.

Ми розглядаємо застосування педагогом методів функціональної оцінки поведінки як інструментів управління поведінкою учнів. Зауважимо, що така система, як функціональна оцінка поведінки, стандартизована та поширена в США й країнах Європи. Функціональну оцінку поведінки зазвичай розглядають як підхід до вирішення проблем поведінки учнів. Вона спирається на різні методи та стратегії для визначення цілей конкретної поведінки й допомагає

педагогу обирати систему засобів для безпосереднього вирішення проблемної поведінки. Функціональна оцінка поведінки може враховувати різні чинники (соціальні, афективні, когнітивні), які впливають на активність учня.

Короткий огляд публікацій з теми. Питання щодо застосування методів функціональної оцінки поведінки учнів на сьогодні є актуальним у розвинутих країнах світу в галузі освіти.

Одні з найбільш ранніх досліджень щодо функціональної оцінки поведінки з використанням гіпотез і методик управління поведінкою належать E. Carr [2] У подальшому вивчення цієї проблематики перетворилося на окрему концепцію. Функціональна оцінка поведінки була створена як системна оцінка процесу поведінки, заснована на фактичних даних і рекомендована як технологія, яку варто використовувати при перших ознаках порушення поведінки серед учнів, наприклад, молодших класів [19; 15].

Останніми роками в зарубіжній педагогічній науці активно вивчають проблеми «небажаної» поведінки учнів [13; 18; 19]. Навіть досвідчені вчителі часто зазнають труднощів у навчанні школярів, які мають порушення в поведінці [9].

У кінці ХХ ст. вийшли у світ перші наукові праці, присвячені проблемам поведінки учнів у закладах освіти. У 1977 р. педагог J. R. Bergan [1] розробив модель навчання для корекції проблемної поведінки школярів. Інші педагоги продовжили вивчення цього питання. У ході дослідження цієї проблеми виникло поняття «функціональна оцінка поведінки» (Functional behavior assessment, FBA) [4; 20].

Фахівці звертають увагу на те, що словосполучення «функціональна оцінка поведінки» зустрічається в різних публікаціях, але це поняття має широке семантичне тлумачення [17]. Наприклад, функціональна оцінка поведінки може бути схарактеризована як процес визначення причини або причин неналежної поведінки, що призводять до передбачуваних відносин між поведінкою й умовами навколишнього середовища, в яких це відбувається.

Мета статті. Проаналізувати методи функціональної оцінки поведінки як інструменти управління педагогом активністю учнів та виправлення проблемної поведінки.

Виклад основного матеріалу. Функціональну оцінку поведінки використовують для збору відомостей про події, які провокують і підтримують проблемну поведінку учня. Мета функціонального оцінювання поведінки – надати інформацію для розробки ефективних планів підтримки позитивної поведінки. Щоб підтримати учня, який виявляє проблемну поведінку в класі, важливо враховувати причини, з яких учень може це робити. Поведінка не повторюється, якщо вона не пов'язана з потребами учня. Як тільки причини будуть виявлені, педагоги можуть розробляти методи позитивного впливу [21].

Термін «поведінка» вживають для позначення широкого класу реакцій, які об'єднані фізично або функціонально. У цьому разі термін «реакція» означає одиничну відповідь у цілому ланцюзі поведінки [11; 12]. Якщо група реакцій має одну й ту саму функцію, то ця група має назву функціональний клас реакцій.

Для позначення набору різної поведінки однієї людини вживають термін «поведінковий репертуар». Він може стосуватися лише певного класу реакцій щодо конкретної ситуації, або кожного виду поведінки, яку людина може використати.

Виділяють основні функції поведінки [6]:

1. Соціальна увага/спілкування.
2. Доступ до матеріальних цінностей (предметів) або видів діяльності, що переважають.
3. Внутрішня стимуляція.

Першим напрямом дослідження функціональної оцінки поведінки є створення системного, заснованого на фактичних даних процесу оцінки взаємозв'язку між поведінкою й контекстом, в якому відбувається поведінка. Цей процес має «вирішальне» значення в розробці та успішній реалізації позитивних поведінкових реакцій [7; 20; 21].

Другим напрямом дослідження функціональної оцінки поведінки є вивчення інструментів, що надають змогу проводити ефективну корекцію поведінки як в умовах освіти, так і в сім'ї, а також методи, процедури, стратегії й стандарти позитивного впливу та підтримки. Метою цих правил є поліпшення якості життя [4; 15].

Третій напрям дослідження функціональної оцінки поведінки – моніторинг та оцінювання поведінки учня після проведення педагогічних заходів з її виправлення [19].

Таким чином, процес функціональної оцінки поведінки є стратегією вирішення проблем поведінки, яка складається з декількох етапів: ідентифікація проблеми; збір та аналіз інформації; планування виду корекції, моніторинг та оцінювання. Під час проведення вчитель може розробити план дій для виправлення проблемної поведінки.

У шкільній практиці метод функціональної оцінки поведінки може бути застосований особисто вчителем у спрощеному та адаптованому для роботи педагогів варіанті, а також у співпраці з представниками шкільної психологічної служби. Метод застосовують у разі виникнення проблемної поведінки щодо окремо взятого учня, щоб визначити причини та розробити персональну програму засобів впливу на управління для виправлення «поганої» поведінки.

Основні методи функціональної оцінки поведінки [22]:

1. Непрямі методи.
2. Систематичне пряме спостереження.

3. Функціональний аналіз.

Непрямі методи охоплюють процеси, за допомогою яких фахівець збирає функціональну інформацію про учня від друзів, учителів, персоналу, сім'ї та інших осіб за допомогою інтерв'ю, рейтингових шкал, рецензій. Позитивними аспектами цього методу є таке: чітка відправна точка при зборі інформації, легкість у визначенні потенційних джерел підтвердження передбачуваної гіпотези. Обмеженням непрямих методів є те, що інформація може бути упередженою або неправильно інтерпретованою, існують ризики розбіжностей щодо функцій цільової поведінки. Непрямі методи надають вихідну інформацію, щоб допомогти розробити/генерувати гіпотези про цільову поведінку [11]. Однак самостійно існуючі непрямі методи не так ефективні, як при об'єднанні їх з методами систематичного прямого нагляду (спостереження) і функціонального аналізу цільової поведінки.

Систематичне пряме спостереження включає в себе процеси спостереження за дитиною для визначення подій і наслідків, які підтримують цільову поведінку й використовуються для підтвердження інформації, отриманої в процесі непрямой оцінки [9]. Спостереження потрібно проводити в ті моменти, коли цільова поведінка є найбільш проблематичною. Прямі методи спостереження можуть бути потім застосовані для підтвердження і/або розробки альтернативних гіпотез щодо функцій цільової поведінки [14]. Різновидом методу прямого спостереження є описове пряме спостереження. Спостерігаючи й записуючи послідовність подій навколо об'єкта спостереження, можна сформулювати гіпотезу щодо попередніх і подальших подій, які можуть спонукати й підтримувати цільову поведінку учня [20]. Недоліками методу прямого спостереження є проблеми, що можуть бути викликані розбіжністю між непрямыми (інтерв'ю) методами й прямим спостереженням при аналізі гіпотези цільової поведінки; складність визначення того, коли і як довго має відбуватися безпосереднє спостереження [3].

Крім того, певні функції поведінки є тільки гіпотетичними, оскільки при прямому спостереженні неможливо організувати експеримент [15]. Функціональний аналіз є ще одним методом функціональної оцінки поведінки, який використовують для ідентифікації попередніх подій і наслідків, пов'язаних з виникненням цілеспрямованої поведінки, який включає в себе оцінку конкретних ситуацій і наслідків у контрольованих умовах експерименту в повсякденних умовах [6].

На практиці застосовують два основних способи розробки функціонального аналізу: 1) у якому моделюють як попередні події, так і наслідки; 2) у якому моделюють тільки попередні події для визначення цільової поведінки [8]. Результати функціонального аналізу подають у вигляді графіків зміни цільової поведінки в кожній з підтримуваних непередбачених обставин [16]. Вважають,

що умови, які забезпечують значно вищий рівень відповідей, є функціонально значущими для контролю за поведінкою [5].

Функціональний аналіз повинен проводити досвідчений аналітик, добре навчений процедур функціонального аналізу, який виконує налаштування умов для виникнення цільової поведінки, щоб ідентифікувати відповідні реакції й зміни наслідків. У природних умовах важко контролювати всі можливі зміни, що впливають на цільову поведінку [18].

Висновки. Отже, управління педагогом активністю школярів з використанням методів функціональної оцінки поведінки передбачає низку процедур, а саме: оформлення педагогічної гіпотези щодо причин, факторів, обставин, які стимулюють прояви важкої поведінки учня; розробка плану педагогічних дій, які спрямовані на зміну цієї активності; обговорення отриманих результатів на підставі аналізу причин, факторів, обставин, які спровокували ту чи іншу негативну активність учня. Таким чином, функціональна оцінка поведінки учня та методи її вивчення є доцільним методичним інструментом, який повинні опанувати педагоги та використовувати впродовж усього навчального року. Щоб методи функціональної оцінки поведінки учня спрацювали, педагогам необхідно їх засвоїти з науково-теоретичних позицій та зробити адаптацію відповідно до мети й завдань закладів освіти.

References:

1. Bergan, J. R. (1977). Behavioral Consultation. Columbus OH: Merrill.
2. Carr, E. (1994). Emerging themes in functional analysis of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27, 393–400.
3. Gillat, A., & Sulzer-Azaroff, B. (1994). Promoting principals' managerial involvement in instructional improvement. *Journal of Applied Behavioral Analysis*, 27, 115–129.
4. Gresham, F. M., Watson, T. S., & Skinner, C. H. (2001). Functional behavioral assessment: Principles, procedures, and future directions. *School Psychology Review*, 30, 156–172.
5. Hagopian, L. P., Fisher, W. W., & Legacy, S. M. (1994). Schedule effects of noncontingent reinforcement on attention-maintained destructive behavior in identical quadruplets. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 2, 317–325.
6. Haynes, S. N., & O'Brien, W. H. (1990). Functional analysis in behavior therapy. *Clinical Psychology Review*, 10, 649–668.
7. Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A.W., & Lewis-Palmer, T. (2000). Elements of behavior support plans: A technical brief. *Exceptionality*, 8(3), 205–221.
8. Iwata, B. A., Dorsey, M. F., Slifer, K. J., Bauman, K. E., & Richman, G. S. (1982/1994). Toward a functional analysis of self-injury. *Analysis and Intervention in Developmental Disabilities*, 2, 3–20.
9. Johnson, S. M., & Bolstad, O. D. (1973). Methodological issues in naturalistic observation: Some problems and solutions for field research. In L. A. Hamerlynch, L. C. Handy, & R. J. Mash (Eds.), *Behavior change: Methodology concepts and practice* (pp. 7–68). Champaign, IL: Research Press.

10. Kauffman, J. M., Wong, K. L., Lloyd, J. W., Hung, L., & Pullen, P. L. (1991). What puts pupils at risk? An analysis of classroom teacher's judgments of pupil's behavior. *Remedial and Special Education*, 12, 7–16.
11. Kratochwill, T. R., & Bergan, J. R. (1990). *Behavioral consultation in applied settings: An individual's guide*. Plenum: New York.
12. Lewis, T. J., Scott, T. M., & Sugai, G. (1994). Problem behavior questionnaire. *Diagnostic*, 19 (2–3), 103–115. *IJBCT Volume 6*, No. 1 33.
13. Lieving, G. A., Hagopian, L. P., Long, E. S., & O'Connor, J. (2004). Response-class hierarchies and resurgence of severe problem behavior. *The Psychological Record*, 54, 621–635.
14. Newcomer, L. L., & Lewis, T. J. (2004). Functional behavioral assessment: An investigation of assessment reliability and effectiveness of functionbased interventions. *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, 12(3), 168–181.
15. O'Neill, R. E., Horner, R. H., Albin, R. W., Sprague, J. R., Storey, D., & Newton, J. S. (1997). *Functional assessment and program development for problem behavior: A practical handbook* (2nd ed.). Pacific Grove, CA:
16. Reid, J. B., Patterson, G. R., & Snyder, J. J. (2002). *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and the Oregon model for intervention*, American Psychological Association.
17. Repp, A. C., & Singh, N. N. (1990). *Perspectives on the use of nonaversive and aversive interventions for persons with developmental disabilities*. Sycamore, IL: Sycamore.
18. Sasso, G. M., Conroy, M. A., Peck Stichter, J., & Fox, J. J. (2001); Scott, T. M., & Kamps, D. 2007;
19. Lieving, G. A., Hagopian, L. P., Long, E. S., & O'Connor, J. 2004).
20. Scott, T. M., & Kamps, D. (2007). The future of functional behavior assessment in public schools: Balancing necessity and sufficiency. *Behavioral Disorders*, 32, 146–157.
21. Sugai, G., Lewis-Palmer, T., Hagan-Burke, S. (2000) Overview of the Functional Behavior Assessment Process, *Exceptionality, A Special Education Journal*, 8(3). 149–160.
22. Watson, T. S., & Steege, M. W. (2003). *Conducting school-based functional behavior assessments: A practitioner's guide*. New York: Guilford.

1.8. The role of innovative technologies in the management of the scientific and educational process of higher education

1.8. Роль інноваційних технологій у управлінні науково-освітнім процесом вищої школи

В умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, оновлення змісту філософії освіти винятково важливого значення набуває реалізація інноваційних технологій з метою ефективного управління науково-освітнім процесом [5, с.155]. Інноваційна технологія – цілеспрямоване впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, що охоплюють цілісний науково-освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів [12]. Застосування інноваційних технологій у сфері вищої освіти передбачає активне використання інтерактивних форм і методів свідомого залучення особистості до навчального процесу, створення творчої атмосфери в період

навчальної діяльності, використання диференційних форм і методів педагогічного процесу. При такому підході студент стає суб'єктом педагогічної взаємодії та активним учасником комунікативного діалогу з викладачем. Форми, методи і технології інноваційного навчання досить різноманітні: розробка проектів, програм, планів, розв'язання нестандартних завдань, індивідуальні стандартні завдання, ділові ігри, особистісно-орієнтований підхід, перехід від монологу до дискусії, диспути, «мозкові штурми». До важливих напрямів інноваційної технології слід віднести введення кредитно-модульної організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах, мультимедійних технологій навчання [12].

Науковцями в сфері вивчення основ інноваційної освіти, виділено такі її цілі: забезпечення високого рівня інтелектуально-особистісного і духовного розвитку студента; створення умов для оволодіння ним навичками наукового стилю мислення; навчання методології нововведень у соціально-економічній і професійній сферах. Інноваційна освіта орієнтується на студента і педагога, вважаючи їх суб'єктами освітнього процесу. Їхні інтереси – духовні, інтелектуальні, культурні – служать передумовою становлення професійного мислення, а тому виносяться в центр уваги такої освіти. Антропоцентризм як властивість інноваційної освіти передбачає високий рівень самостійності студента, його здатності до самоврядування, від викладача вимагається високий рівень педагогічної компетентності, ініціативності та технологічної функціональної грамотності. Все сказане дозволяє зробити висновок про те, що провідними функціями інноваційного навчання можна вважати: інтенсивний розвиток особистості студента та педагога; демократизацію їхньої спільної діяльності та спілкування; гуманізацію науково-освітнього процесу; орієнтацію на творче викладання і активне вчення та ініціативу студента у формуванні себе як майбутнього професіонала; модернізацію засобів, методів, технологій та матеріальної бази навчання, сприяють формуванню інноваційного мислення майбутнього професіонала [6, с. 22-23].

Навчання студентів на основі інноваційних технологій, як свідчать напрацювання педагогів-новаторів, дозволяє стверджувати, що у студентів у навчальному процесі відбувається: різке зростання рівня самостійності (змістовної і виконавчої); придбання уміння вчитися (у студентів розвиваються системні, узагальнені знання і способи діяльності); підвищення рівня оперування навчальним матеріалом, що дає можливість виходу на дослідницький, творчий рівень; у студентів з'являється готовність взяти на себе відповідальність за своє навчання; розвиток здатності до співробітництва, кооперації, прийняттю нових технологій (тобто відбувається навчання соціальних відносин і набувається здатність діяти технологічно, адекватно соціальної культури); зміна мотивації та

готовність до вирішення дослідницьких завдань і, як наслідок, поява почуття компетентності і афілітації, що є передумовою самоактуалізації [6, с. 38-39].

Зупинимося більш детально на існуючих інноваційних технологіях:

1. *Метод проєктів* – метод стимулювання пізнавального інтересу студентів, розвиток їх мислення і самостійності у здійсненні інтелектуальної діяльності, що передбачає розв'язання пізнавальних проблем за допомогою інтеграції набутих знань та умінь.

2. *Технології проблемно-модульного навчання*, коли навчальна програма досліджуваного предмета, розділена на модулі (нульовий, навчальний модуль-резюме, модуль контролю), що дозволяють освоїти студенту самостійно або за допомогою викладача навчальний матеріал.

3. *Комунікативні технології*, спрямовані на формування у студентів навичок спілкування в групі, вироблення норм комунікацій, для чого використовуються активні форми і методи такі як: дискусія, прес-конференція, суперечка-діалог, мозковий штурм та ін.

4. *Ігрові технології* – ділові ігри, рольові сценарії, пов'язані з придбанням досвіду вирішення інтелектуальних завдань і ситуацій.

5. *Кейс-технології* (аналіз ситуацій).

6. Впровадження *інноваційних інформаційних, мультимедійних технологій* видозмінюють освітній процеси відкриваючи широкі перспективи і нові можливості, сприяють інтенсифікації пізнавальної діяльності студентів. Мультимедійні презентації, електронні підручники, комп'ютерні програми самонавчання, інтерактивні ділові ігри, дистанційні форми навчання, віртуальне спілкування, що дозволяють використовувати величезну кількість інформації, застосувати отримані знання для досягнення мети в навчальному процесі, практичній діяльності [2].

Як вдало зазначив І.Д. Бех, не варто давати студентам лише готові алгоритми і формувати дії за цими алгоритмами. Дуже бажано навчити їх самостійно складати алгоритми. До того, ж у навчанні способів розв'язання різноманітних практичних задач, як зазначає автор, допомагають різні евристики, тобто прийоми, що полегшують розв'язання. Евристики відрізняються одна від одної за рівнем узагальненості; вони становлять ієрархічну систему, на вершині якої містяться загальні вказівки [1, с.257].

На нашу думку, доцільно більш детально зупинитися на характеристиці *методів евристики*. Зазначимо, що слово «евристика» позначає «метод знаходження» (або винаходів). Наукова література не має одного усталеного тлумачення евристики як такої. В роботах Р. Перельмана з інтенсифікації науково-технічної творчості це поняття ототожнюється з психологією наукової творчості: «Психологія наукової творчості – евристика – вивчає, як вирішуються наукові задачі, що вимагають, окрім знань та умінь, ще й кмітливості, здогадки».

Натомість, Я. Пономарьов стверджує, що евристика – це «абстрактно-аналітична наука, що вивчає один з структурних рівнів організації творчої діяльності та її продуктів. Радянський енциклопедичний словник дає наступні визначення евристики: 1. Спеціальні методи, що використовуються в процесі відкриття (створення) нового (евристичні методи). 2. Наука, що вивчає продуктивне та творче мислення (евристичну діяльність). Наведені концепції, які, звичайно, не є вичерпними, свідчать про те, що евристика як самостійна наука ще не сформувалася. Незважаючи на велику кількість наукових праць, що присвячені питанням евристики, вони, як правило, стосуються її окремих проблем, і не дають чітких уявлень ані про об'єкт, ані про суб'єкт евристики, ані про її статус серед інших наук. Хіба що в роботах Г. Буша та К. Буша простежується спроба узагальнення численних концепцій та формулювання на цій основі визначення статусу та предмета евристики. За їхнім визначенням, евристика – «це загальнонаукова теорія вирішення проблемних задач, що виникають у людській діяльності та спілкуванні». Зусилля тлумачень евристики свідчить про різний зміст цього поняття у суб'єктивному розумінні авторів кожної концепції. При цьому спільним та безперечним є те, що в усіх випадках евристика нерозривно пов'язана з творчою діяльністю і творчістю [8].

Отже, евристичні методи – це система принципів і правил, які задають найбільш імовірнісні стратегії і тактики діяльності вирішального, що стимулюють його інтуїтивне мислення в процесі рішення, генерування нових ідей і на цій основі істотно підвищують ефективність вирішення певного класу інтелектуальних завдань [7; 9]. Найбільш ефективними є наступні евристичні методи:

1. *Метод індивідуального та колективного пошуку.* В ході застосування цього методу викладач, спираючись на демократичний стиль спілкування, заохочуючи фантазію, несподівані асоціації, стимулює зародження оригінальних ідей і виступає як їх співавтор. І чим більше розвинені здібності викладача до співробітництва і співтворчості, тим ефективніше, за інших рівних умов, рішення розумового завдання. При цьому, всі учасники виступають на рівних: жартом, вдалою реплікою керівник заохочує найменшу ініціативу членів творчої групи. В умовах генерування ідей оптимальним є ослаблення активності логічного мислення і всіляке заохочення інтуїції. Цьому значною мірою сприяють і такі правила, як заборона критики, відстрочений логічний і критичний аналіз генерованих ідей. До безперечних переваг цього методу слід віднести те, що він зрівнює всіх членів групи, так як авторитарність керівництва в процесі його застосування неприпустима. Лїнь, рутинне мислення, раціоналізм як би автоматично знімаються. Доброзичливий психологічний мікроклімат створює умови для розкутості, активізує інтуїцію і уяву [7; 9].

2. *Метод мозкового штурму («мозкова атака»)* – спосіб вирішення завдань за допомогою процедури групового креативного мислення, при якому спочатку за короткий проміжок часу придумується багато варіантів вирішення поставленої задачі (як логічних, так і абсурдних) без будь-яких обмежень, і лише потім з великого числа ідей відбираються найбільш вдалі – всього лише 10-15%, які можуть бути використані на практиці. В умовах мозкового штурму засобом, що дозволяє прибрати так звані бар'єри, виступає дискусія, яка допомагає вивільнити творчу енергію і, включивши людей в інтерактивну комунікацію, долучити їх до активного пошуку рішень поставленої проблеми. Мозковий штурм є, по суті, найбільш вільною формою дискусії. Головна функція цієї технології – забезпечення процесу генерування ідей, без їх критичного аналізу та обговорення учасниками. Одне з найбільш важливих переваг мозкового штурму полягає в тому, що під час мозкового штурму заохочується творче мислення, причому генерування ідей відбувається в умовах комфортної творчої атмосфери. Йде активізація всіх учасників процесу. Вони глибоко залучені в хід генерування ідей та їх обговорення, більш гнучко освоюють нові ідеї, відчувають себе рівноправними. Відбувається вихід за межі стандартного мислення. Інтерактивна взаємодія породжує синергійний ефект. Чужі ідеї допрацьовуються, розвиваються і доповнюються, зменшується шанс втратити конструктивну ідею. Залучається велика кількість ідей, пропозицій, що дозволяє уникнути стереотипу мислення і відібрати продуктивну ідею [7; 9].

3. *Метод евристичних питань* Цей метод відомий також як метод «ключових питань». Метод евристичних питань доцільно застосовувати для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи упорядкування вже наявної інформації в самому процесі рішення творчої задачі. Евристичні питання служать додатковим стимулом, формують нові стратегії і тактики рішення творчої чи інтелектуальної задачі. Не випадково в практиці навчання їх також називають навідними запитаннями, тому що вдало поставлені викладачем запитання (хто? що? навіщо? де? чим? як? коли?) наводить студента на ідею рішення, правильної відповіді. Перевага методу евристичних питань полягає в його простоті й ефективності для рішення будь-яких задач. Евристичні питання особливо розвивають інтуїцію мислення, логічну схему рішення інтелектуальних задач [8].

4. *Метод інверсії* представляє собою один з евристичних методів творчої діяльності, орієнтований на пошук ідей рішення творчої задачі в нових, несподіваних напрямках, найчастіше протилежних традиційним поглядам і переконанням, які диктуються формальною логікою і здоровим глуздом. Метод інверсії базується на закономірності і відповідно принципу дуалізму, діалектичної єдності і оптимального використання протилежних (прямих і зворотних) процедур творчого мислення: аналіз і синтез, логічне й інтуїтивне,

статичні і динамічні характеристики об'єкта дослідження, зовнішні та внутрішні боки об'єкта. Якщо не вдається вирішити завдання з початку до кінця, то її можна спробувати вирішити від кінця до початку і т.д. Безсумнівним достоїнством методу інверсії є те, що він дозволяє розвивати діалектику мислення, відшукувати вихід із, здавалося б, безвихідної ситуації, знаходити оригінальні, часом досить несподівані рішення різного рівня складності та проблемності творчих завдань [7; 9].

Одним з пріоритетних і перспективних напрямів є метод інтенсивної освіти, що мобілізує і активізує діяльність учасників освітнього процесу. Він отримав назву кейс-стаді (метод ситуаційних вправ, ситуаційний метод) та є способом утвердження в суспільстві посткласичної моделі освіти. Цей метод стимулює його учасників ґрунтовно аналізувати факти, ситуації, навчає обирати правильну стратегію, удосконалювати і захищати її у дискусійній групі, розвиває вміння студента ставити більш чіткі, обґрунтовані запитання та приймати відповідні рішення. Впровадження інноваційних педагогічних технологій суттєво змінює також роль і функції викладача, який стає керівником, організатором, винахідником і помічником, а не лише носієм абсолютного знання [10]. Зазначимо, що під *кейс-методом* розуміється активний метод навчання, заснований на організації викладачем в групі студентів обговорення завдання, що представляє собою опис конкретної ситуації з явною або прихованою проблемою. Джерелом кейсів можуть бути ситуації, описані в спеціальній літературі, розбори, опубліковані у фахових виданнях та ін. Використання кейс-методу ставить метою включення в навчальний процес елементів професійної діяльності, забезпечення переходу від навчальних ситуацій до професійних, де для вирішення проблеми потрібно використання знань і відповідних компетенцій [3; 4].

Отже, аналіз наукових джерел показує, що впровадження інноваційних технологій дозволяє не тільки підвищити якість викладання, але й сформувати культуру інтелектуальної діяльності студентів, посилити їх активність, змінити ціннісні орієнтації та мотиваційні установки як студентів, так й викладачів. Наслідком такого освітнього процесу є розгортання становлення суб'єктності студента [6, с. 35]. Важливим є впровадження та активне використання сучасних інноваційно-інтелектуальних технологій у науково-освітньому процесі вищої школи, що передбачає активне використання інтерактивних форм і методів свідомого залучення особистості до навчального процесу, створення творчої атмосфери в період навчальної діяльності, використання диференційних форм і методів педагогічного процесу. Застосування сучасних методів роботи зі студентами сприяє інтенсифікації пізнавальної діяльності студентів, їх інтелектуально-особистісному розвитку, самостійності у здійсненні інтелектуальної діяльності, здатності до співробітництва, підвищенню мотивації

і створює умови для їх самоактуалізації та ефективності науково-освітнього процесу у вищій школі [11].

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 2003. – 344 с.
2. Бреславец Н. А. Педагогические технологии: традиции и инноватика / Надежда Александровна Бреславец // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – Вип. 6. – С. 30-38.
3. Деркач А. М. Кейс-метод в обучении органической химии при подготовке технологов пищевой промышленности в системе среднего профессионального образования: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: [спец.]: 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (химия, уровень профессионального образования) / А.М.Деркач; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб., 2012. – 26 с.
4. Деркач А. М. Кейс-метод в обучении органической химии: составление и использование заданий / Антон Михайлович Деркач // Сред. проф. образование. – 2010. – № 11. – С. 45-47.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / Ілона Миколаївна Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 345 с.
6. Лаврентьев Г. В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2002. – 156 с.
7. Панфилова А. П. Мозговые штурмы в коллективном принятии решений : учеб. пособие для студентов пед. вузов / Альвина Павловна Панфилова. – СПб.: СПбИВЭСЭП, 2005. – 315 с.
8. Столяров А. М. Эвристические приемы и методы активизации творческого мышления / Анатолий Михайлович Столяренко. – М.: ВНИИПИ, 1988. – 80 с.
9. Хуторской А. В. Эвристическое обучение : теория, методология, практика / Андрей Викторович Хуторской. – М.: Междунар. пед. академия, 1998. – 266 с.
10. Чаплак Я.В. Роль критичного мислення у творчих пошуках «внутрішнього камертону душі» особистості [Електронний ресурс] / Я.В. Чаплак, М. Мачук // Современные научные исследования и инновации. – Август 2011. – № 4. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2011/08/1516>.
11. Шевченко С.В. Система психолого-педагогічних заходів з підвищення рівня розумової працездатності студентів / С.В. Шевченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Випуск 1. Том 1. – Херсон: ХДУ, 2014. – С.276-281.
12. Шевчук Т. О. Інноваційність і вища освіта [Електронний ресурс] / Тамара Олексіївна Шевчук. – Режим доступа : <http://intkonf.org/kand-ped-nauk-shevchuk-to-innovatsiynist-i-vischa-osvita/>. – Назва з екрана.

Part 2. Educational Management: Practical Issues

2.1. The role of educational policy in Ukrainian society transformation during an epoch of globalization changes

The national educational system receives a state order on the formation of a person with certain characteristics, which explains the increased attention of the state to the system of education. Its management is guided by the state through an appropriate educational policy. The term "state policy in the field of education" or "state educational policy" began to be used in the scientific literature since the 1960s and 1970s, when in the USSR, the USA, the European countries and in Japan as well, education began to be regarded as the most important factor of economic development and social progress as an area that needs special attention at the national level [1].

In the scientific and popular science literature, several definitions of the "state educational policy" concept are given. Here are some of them: "The educational policy is an essential component of the state policy, an instrument for ensuring fundamental human rights and freedoms, an increasing of socio-economic and scientific and technological development pace, the humanization of the society, and the growth of culture. The educational policy establishes, on the basis of public consent, the fundamental goals and objectives of the educational development, guarantees their implementation through concerted actions of the state and society. The first task of educational policy at the present stage is to achieve the modern quality of education, its conformity to actual and perspective needs of a person, society and the state "; "The state policy in the field of education is the policy based on the principle of education issues priority, the prevention of the creation and operation of political organizations and religious movements in state and municipal educational institutions, government bodies. The organizational basis of the state policy is the programs for the educational development, adopted by the highest legislative body "; "The educational policy is an integral part of the state policy, a set of theoretical ideas, goals and objectives, practical measures for the development of education. There exist other interpretations of this term [1, 5, 8].

Consequently, the very concept of «a state educational policy" implies that its subject is the state bodies governing the educational process (legislative, executive and judicial authorities, civil society institutions). At the same time, under the current political conditions, the subject of the state educational policy are both regional educational management structures and international institutions that carry out educational policy at the world level (e.g. UNESCO, the International Monetary Fund, the EU, individual international funds, etc.). The staff and competences of these educational policy institutions are specific for each state.

The objects of the education policy are actually the very national education systems, officially fixed in each state, international relations of national educational systems and structural elements. Due to the unequal level of an economic development in the modern world, states, their educational policy is aimed at developing of education systems various elements.

The state educational policy is aimed at providing the society with the knowledge necessary for a social development. To achieve this goal, the state coordinates various social processes that affect the "the production of knowledge" and "production of specialists" who apply this knowledge. These processes can take place both in the field of education and outside of it.

The educational policy is aimed at forming a model of education on a national scale that would create conditions for the disclosure of the individual creative potential and would prepare it for self-realization in the society, thereby ensuring a conscious and competent election of the life path by the individual. That education, which becomes the norm for the XXI-st century, should ensure the formation of a holistic picture of the world among the youth, the ability to adequate orientation in different life situations, including situations of uncertainty. The next task of educational policy should be to reorientation to applied areas without losing the fundamental education, finding of reasonable proportions here. The countries undergoing transformation must optimize investment in human capital development, move from a specialist training system which is based on knowledge accumulation to a system that should guarantee their successful application. The world already perceives education as a process that lasts a lifetime. This necessitates the accelerated development of national retraining and retraining programs. The interests of the state itself require the quickest adaptation to the information and computer revolution, the diversification of labor markets.

An urgent task of an educational policy is to intensify Ukraine's cooperation with other countries in the process of globalization and further integration in the field of education. Therefore, education management bodies should stimulate the exchange of higher education students, search for possibilities of future specialists' traineeship in leading universities of foreign countries in order to bring them to the most promising areas of science and technology.

Equally important task is to ensure the conditions for the acquired knowledge successful usage during the education abroad in the interests of our society, the qualification adaptation to the conditions of Ukraine. This activity has a chance to succeed only in the atmosphere of a single European and world educational space of training courses and programs interstate coordination, levels of education, legal legitimization and unification.

In order to understand how complex is the problem of the formation through the educational policy of a single educational space is in today's condition, one should pay

attention to two considerations, the importance and accuracy of which become more and more evident with each passing year.

The first of them belongs to the famous sociologist Margaret Mead, who, on the basis of many years of studying the lifestyle of various societies, came to the conclusion that "the social structure of a society and how the process of education is structured – as knowledge is transmitted from mother to daughter, from father to a son, from brother to mother, to son, to sisters, from a shaman to a new convert, from renowned specialists to beginners – to a much greater extent than the actual content of transmitted knowledge, determines both the way people learn to think and how the results of education, the total amount of individual elements of skills and knowledge are perceived and used ... [9]."

From another angle, logic and social philosopher Gregory Bateson, he created the theory of step-by-step learning. Its main point is that the decisive role in the process of learning and teaching is given not to the content of education, but to the social environment and methods through which the learning process is carried out.

The key is the understanding that the first degree education ("proto-teaching") can be designed and planned; its results are monitored and fixed.

The second degree education ("secondary education") is a mysterious process that is unlikely to be realized, is rarely tracked by its participants and is almost unrelated to the problem of proto-teaching. However, it is in this process, which remains beyond the conscious control of the educational organizers of, learners who acquire skills that are much more important for their future life than carefully selected elements of knowledge that are invested in deliberately constructed curricula. As a result, G. Bateson came to the conclusion that the secondary education is an essential complement to any "proto-learning".

Subsequently, these ideas were enriched by the concept of the third degree teaching ("the tertiary education"), in the process of which the skills of rapid deprivation of habits and prevention of accustoming, the ability to turn some individual elements of experiment into new samples. The current world situation makes the teaching of the third degree a higher adaptive value, the central element of the preparation for life and retraining in the life-process.

All the politicians (state, unions of states, political parties, nations, classes, people's movements, etc.) can conduct the educational policy. However, the fact that under the democratic political regime the main subject of the educational policy goal is the state, as it integrates and accumulates the interests of all the social society forces.

The purpose of the education policy is formulated by the educational and political leadership of the country and reflects the vital interests of the nation and the state as a power institution.

It is important to note that the educational policy, although it flows from the general policy, is consistent with its nature, but due to the realm of implementation. It

is constantly complicated, requiring significant material, spiritual and human forces, the integration of society's life various spheres. In today's democratic states, the main task of the educational policy is the providing national interests with specific educational means.

The development of education in Ukraine must not be considered only in relation to the needs of a modern, transforming society. Reformation should take place in the direction the new century the model and taking into account both national traditions of culture and education, and modern positive world trends in the development of education [3, p. 385-388].

Ukraine's aspiration to be an equal member of the European educational space implies systematic educational transformations both in formal and informal terms, the use of the proved experience, norms and standards of European partners' education.

Educational standards must be enriched by differentiating of the participants in the educational process due to the level of training. The traditional approach to the content component of educational standards is oriented towards certain unification, a certain averaging of intelligence. An innovative approach requires both an average level of intelligence and a simultaneous deepening and extension of the training program for "advanced" and the creation of individual high-level programs for the most gifted.

The education in the 21st century is not only the provision of knowledge and education of the individual. The education in the era of globalization and high technologies is a factor of social stability, economic well-being of the country, its competitiveness and national security. Therefore, the education cannot be stereotypely included in the sphere of departmental or sectoral policy, but it should be considered as a nationwide, strategically important problem.

"The deep peculiarity of the educational policy," as V.Kremen emphasizes, – lies in the fact that it organically combines the political, social, economic and the actual educational aspects. Only in this approach to education, we will be able to bring it to the departmental-sectoral barriers and give it a modern essence as a sphere of integration and implementation of national interests and priorities of our state» [7, p. 168].

The goals of the state educational policy are determined by the values that point to the structure of the higher education concept, to which the state orients. First of all, these are the state-building goals, the raising of the cultural level of society, the development of the political, legal, and moral culture of the Ukrainian population [2, p. 461-466].

The educational activity involves the mandatory organization and conducting of educational work in universities of all levels of accreditation on the basis of a number of conceptual provisions – the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Education", the Concept "New Ukrainian School", the Concept of National-Patriotic

Education of Children and Youth. But today, the organization and the conducting of educational work in higher educational institutions is complicated by the socio-cultural crisis of education in Ukraine[4].

Old forms and methods of upbringing do not work. The spiritual priorities of a personality formation have not been determined yet. The education is often separated from the system of moral values, fundamental ideas, cultural landmarks, and then the educational stamps, the worst values of mass culture begin to operate.

The study of the processes of state educational policy formation shows that in the general context, politics can be considered as forms, tasks, content of the state activity, the implementation of its own authority. That is why the formation of the state educational policy covers the following stages: 1) definition of the principal tasks; 2) the drawing of perspective and immediate goals to be achieved at a specific time; 3) the development of methods, means, forms of activity; 4) the choice of organizations (institutions), through which the activities will be carried out and the goals can be achieved; 5) the selection and the placement of a personnel capable of understanding and fulfilling the tasks outlined. Undoubtedly, these positions involve the analysis of a particular situation, the review (selection) of possible options for solving the tasks.

The formation and implementation of state the educational policy should also determine the principles on which the state policy of education is based.

The principles and the objectives of educational policy are the most static, their change is usually the result of a change or a serious adjustment of the policy course. And the actions of society and the state in the relation to the development of the education system in achieving the declared goals should change dynamically enough, responding adequately to various factors. Therefore, characterizing the educational policy, it is important not only, to study the declared goals, but to analyze the real actions and the concrete results of the educational system development.

In this context, it is important to continue the reform in teaching the disciplines of the social and humanitarian cycle, as the specified disciplines, without any exaggeration, play a significant role in shaping the valuable world of school and student youth [6, c 296-298].

The new view on the humanization and humanitarization of a high school has been carried out; it is reflected in the following solutions:

- the unification of the disciplines cycle of the humanitarian direction, which is enriched by a number of actual training courses and contemporary philosophical concepts;

- the diversification of studying social and humanitarian disciplines methods through the abandonment of a narrow circle of established dogmatic techniques (for example, compulsory and large in terms of summarizing primary sources); instead, a facilitated, fictitious style of most these disciplines teaching is formed;

- Higher educational institutions receive more freedom in defining programs of social and humanitarian disciplines; author methods of their teaching are encouraged.

The above-mentioned decisions contribute to the increase of the educational policy effectiveness, the growth of the humanitarian knowledge role as an important factor in the formation of the school children and students value world [3, p. 56-89].

As in modern conditions, humanitarian knowledge directly influences the formation of the young people spirituality, their ideological and valuable orientations, and is widely used in the development and implementation of political, economic, social and other programs.

The focusing on pragmatism and utilitarianism of educational process by domestic scientists O. Sydorenko, B. Yudin, V. Mezhujev, A. Zinoviev, J. Toshchenko and others is estimated as negative – especially at the university level. The tendency is obvious when there is a lack of a common culture, and this generates the phenomena of functional illiteracy of diplomas holders about higher education and their professional incompetence. The task of increasing the moral culture of students, according to leading figures in science and culture is extremely relevant today.

The goals of the state educational policy are determined by the values that determine the structure of the higher education concept, on which the state is oriented. First of all, these are the state-building goals, the raising of the cultural level of society, the development of the political, legal, and moral culture of the Ukrainian population.

The conceptual foundations of the state educational policy, which include the ensuring of the principle of anthropology and observance of ideological pluralism, aimed at creating conditions for the implementation of the personal potential of each person by means of education in the discourse of ensuring of the constitutional rights and freedoms of the individual to information and equal access to education. State educational policy is defined primarily as a field of relations between different social groups and individual through the use of government agencies in order to realize their interests and needs in one of the most important areas of social life – education. The strategic goal of public information and education policy of Ukraine is to develop an open information society on the basis of a common information space as the space of an integral state, its integration into the global educational and informational space, taking into account national peculiarities and interests while ensuring information activities inside the state and on the and international level.

Modern society needs constant updating of technologies, and therefore, a rethinking of the system of reproduction and retransmission of knowledge, a new paradigm of education. In this case, the educational policy plays a leading role in the process of systematic implementation of educational transformations, and so it directly influences on a general process of sustained society development in Ukraine.

References:

1. Андрущенко В.П. Філософія та ідеологія розвитку української політичної науки на рубежі століть / В.П.Андрущенко// Філософія освіти XXI століття – проблеми і перспективи. – К.: Знання, 2010. – Вип. 3. – С. 54.
2. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К. : ТОВ «Атлант», 2006. – 583 с.
3. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. – К.: Знання України. – 2004. – 601 с.
4. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В.С.Журавський. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 11-18.
5. Журавський В.С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В.С. Журавський // Правова держава: щорічник наук. праць. – К., 2003. – Вип.14. – С. 20.
6. Молодиченко В.В. Освіта як цінність: зміна пріоритетів в епоху глобалізації // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць/ гол. ред. М. В. Вашкевич. – К.: – 2009. – Вип. 25. – С. 294-301.
7. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г.Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
8. Куклин В.Ж., Беляков С.А. Системные аспекты образовательной политики и управление образованием / В.Ж. Куклин, С.А. Беляков // Университетское управление. – №326. – С. 10-23.
9. Ярошенко А.О.Ціннісний дискурс освіти [монографія] / А.О. Ярошенко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

2.2. Teacher-educator's personal ideal in the statement of basic concepts of Polish pedeutologists

2.2. Ideal osobowy nauczyciela – wychowawcy w zestawieniu bazowych koncepcjach polskich pedeutologów

Wprowadzenie. Pedeutologia¹ obok filozofii, pedagogiki, psychologii i socjologii stanowi jedną z naukowych dyscyplin, w której temat osobowości stanowi centralny punkt wokół którego koncentrują się wymiary sfery duchowej oraz procesy tworzące i modyfikujące struktury poznawcze a zwłaszcza inteligencji, temperamentu, charakteru i inne esencjonalnie tworzące ludzką godność osobową. Ilustracyjnie, z inteligencją pojawia się szacunek, zaufanie, nadzieja, miłość a więc wszystkie różnobarwne możliwości ludzkiej osoby. Na wyjątkowy jednak komentarz zasługuje tu określenie *sfera duchowa*, która niekiedy przekracza granice ludzkiego intelektu. W niniejszym zaś studium użyto ją w dwóch znaczeniach: *wrażliwości* na to, co w człowieku jest niewidzial-ne, jak myśli i przeżycia oraz *otwartości* na marzenia, aspiracje, ambicje

1 **Pedeutologia** (gr. *paideutes* – nauczyciel–wychowawca, *logos* – nauka) – dział pedagogiki zajmujący się głównie strukturą cech osobowości nauczyciela wraz z jego powołaniem, misją oraz predyspozycjami, uzdolnieniami, autorytetem, jakością wykształcenia a także z funkcją i wymogami społecznymi.

czy poglądy połączone z tęsknotą za autentycznie nieprzemijającym szczęściem. W tej semantyce bardziej pogłębiona analiza wyzwała też wiele uwagi poświęconej tożsamości duchowej nauczyciela-wychowawcy w aspekcie wzorcowych cech osobowości czyli najbardziej przydatnych w tym służebno-misyjnym zawodzie do którego wymagany jest dar powołania. A zwłaszcza te, które retrospekcyjnie i hierarchicznie najłatwiej można zoperacjonizować w wymiarze empatycznego wspomaganie pogłębionej personalizacji w sensie podmiotowego stawania się.

Niezależnie od filozoficznych orientacji oraz paradygmatycznych źródeł metodologicznych najczęściej ideał osobowy nauczyciela jest opisywany zespołem konstytutywnych cech struktury osobowości wyróżniających się wśród innych osób. Toteż, w opinii publicznej najczęściej jest zaliczany do tych, którzy nie oczekują osobistych korzyści, a świadomi własnych oczekiwań, tęsknot i pragnień mają charakter ideału tworzącego wspólnotę upodobniania się do dziecka zwłaszcza swym stylem zachowania, kontaktowania i trwania z nim, jednak zawsze przy zachowanej tożsamościowej odrębności. Osobiste zaś doświadczenia nie mogą też w jakikolwiek sposób być narzucane, ale stanowić jedynie zachętę i zaproszenie, ponieważ nie są modelem do kopiowania. A ich wspólny mianownik, to afirmacja dokonywanych wyborów kluczowych wartości i biegłości w przyswajaniu współodczuwających doświadczeń zdobywanych w róż-nych relacjach przestrzeni szkolnej. Są to fundamentalne zakresy zadań i powinności, które zwykle przypisuje się nauczycielom-wychowawcom występujących w różnych mistrzowskich rolach typu ekspert, aktor czy nawet „garncarz”. Nadto, ze względu na zakodowane nieprze-ciętne bogactwo duchowo-psychiczne w dorastającej i dojrzewającej osobie ludzkiej, także roli tutora, komentatora, opiekuna, biegłego, mentora czy przewodnika.

Zazwyczaj wymienione role winny sytuacyjnie spójne, gdyż w nauczycielskiej pracy nie pojawiają się incydentalnie, lecz systematycznie w poczuciu wspólnotowego obcowania. A w przekładzie na język pedagogiczny chodzi tu o pierwsze lata życia dziecka, w których dokonuje się permanentnie utrwalane genetycznie cechy, co ma zasadnicze znaczenie w nauczycielskiej misji modelującej i wszechstronnie wspierającej rozwój ucznia zarówno w asymilacji nowej wiedzy, jak i w nabywaniu praktycznej ekspresji i operatywnej przedsiębiorczości.

W budowaniu pasjonującej bliskości komunikacyjnej bardzo silnie włącza się wyznawany system wartości, toteż nauczyciel-wychowawca współtworząc wieloetapową strukturę cech osobowości pomaga dziecku wejść w świat życiowych doświadczeń, które staną się perspektywiczną wizytówką dobrego wychowania w kierunku dwustronnej więzi. A zatem, choć ważne są metodycznie przekazywane treści wiedzy z danego przedmiotu, to jednak punktem centralnym jest on sam i jego autentyzm godności osobowej i osobowościowej. Uwzględnia-jąc jej dwoistość oznacza, iż pierwsza z nich należna jest człowiekowi z uwagi na jego walory duchowe, moralne, intelektualne i zasługi społeczne wyrażające się w szacunku do

podejmowa-nego trudu wybierania tego, co jest bardziej doskonale. Co oznacza, iż wymienione atuty wysoko korelują z poziomem rozwoju osobowości etycznej ukazującej normatywny wymiar rozwoju człowieczeństwa, w którym podstawowymi założeniami są tezy o nieposzlakowanym jego bytowaniu. A w kontekście znaczeniowym, człowiek z natury swej jest bytem nie tylko wartościującym i oceniającym, ale przede wszystkim permanentnie doskonalącym się. Ten fakt ewidentnie obrazuje i potwierdza normatywny wymiar osobowego rozwoju, a zwłaszcza w wyznawanych tezach o etyczno-moralnym bytowaniu. Nadto, jako integralny byt społeczny również koduje w sobie taki stan rozwoju władz poznawczych i wolitywnych, które w sposób trwały pozwalają mu dążyć do własnej doskonałości moralnej czerpiąc z nieskazitelnego systemu wyznawanych wartości wpływających z samego faktu bycia osobą, Godność osobowościowa natomiast jest zależna od podjętego przez danego człowieka trudu osiągnięcia tego, co w życiu jest bardziej doskonale i wiąże się z rozwojem osobowości etycznej. Tym samym, jest jedną z nieszlakowanych wartości wysoko skorelowanej z rozwojem wspólnoty ze względu na jej walory duchowe, moralne, poziom intelektualny i zasługi społeczne.

Preferowany ideał osobowy nauczyciela – wychowawcy w polskiej pedeutologii

Osobowe i osobowościowe przesłanki przymiotów wzorowego nauczyciela wychowawcy w strukturze przyjmowanych wartości często przejawiają się w wielu różnych i coraz bardziej odkrywczych koncepcjach. Przykładem tegoż może służyć Jan Władysław Dawid (1859–1914), polski inicjator i realizator psychologii wychowawczej oraz pedagogiki eksperymentalnej, w swym dorobku naukowym trafnie opisując wzór idealnego nauczyciela zwrócił uwagę na konstruktywne przygotowanie merytoryczne do zawodu z zakresu psychologii rozwojowej. Udowodnił też, iż ta wiedza jest niezbędna do faktycznego poznania mocnych i słabych stron ucznia/wychowanka po to, by potem dokumentalnie i odpowiedzialnie nim sterować (cyt za Jabłonko 2014).

Ożywiając doniesienie swego poprzednika Wincenty Okoń (1914–2011) również pedagog i specjalista w zakresie dydaktyki i pedeutologii dokonał próby nakreślenia wieloaspektowego obrazu struktury cech osobowości idealnego pedagoga. Werbalnie ilustrując dodał, iż nauczyciel winien być twórczo dobrym ekspertem rozumiejącym międzyludzkie relacje i posiadać głębino poszerzoną wiedzę z zakresu nauczania i wychowania młodego pokolenia. A kwerendując swe filozoficzne dociekania i interdyscyplinarne nauki pokrewne perspektywicznie wyróżnił trzy płaszczyzny leksykalnego określenia *osobowość nauczyciela/pedagoga*: w relacjach z uczniem, cechach struktury osobowości i postawy społecznej (Okoń 1995).

Kontynuując zagadnienie w kontekście historycznym również na wyróżnienie zasłużył przedstawiciel pedagogiki kultury i zarazem teoretyk wychowania Zygmunt Karol Mysłakowski (1890–1971). W swoich doniesieniach portretując osobowość

pedagoga wprowadził określenie *talent pedagogiczny*, którego zdefiniował jako wrodzoną dyspozycją psychofizjologiczną, którą w nauczycielskim posługiwaniu winien wykorzystywać w sposób dynamiczny i kreatywny. I tu wymienił kolejno: empatyczną umiejętność bezpośredniego nawiązywania kontaktu z dzieckiem właściwego do jego rozwoju oraz otwartość i opiekuńczość. Semantycznie, dla niego wyrażenie *talent* nie polega na posiadaniu zawodowej kompetencji, lecz na wrodzonych cechach, które umożliwiają mu efektywną pracę dydaktyczno-pedagogiczną. Zwykle tworzy ją zestawienie trzech głównych składowych, do których zaliczył *wiedzę, umiejętności i odpowiedzialność*, które zawsze są wrodzone i nieco wcześniej potwierdzone przez Stefana Baley'a (1885–1952) ukraińskiego pochodzenia, polski lekarz, psycholog, pedagog i przedstawiciel lwowsko-warszawskiej szkoły psychologicznej.

W opinii retro przeroźnych spekulacji portretowania idealnego pedagoga Stefan Szuman (1889–1972), psycholog, pedagog i lekarz potwierdzając wymienione cechy nauczyciela przez swych poprzedników dodał c, iż aby pracować coraz bardziej efektywnie należy zarówno podczas kształcenia się i zdobywania kolejnych doświadczeń w swym nauczycielskim zawodzie winien *on line* doskonalić się, gdyż bogactwo zalet zarówno duchowych, jak i zawodowych nie jest efektem pracy, postawy, motywacji czy autorefleksji, ale przede wszystkim skutkiem upływu czasu samodoskonalenia się (por. (Szuman, 1947).

Konstruktywnie osobistą postawą ogromny wkład do pedagogiki pragmatycznej wniósł urodzony i pracujący w Polsce lekarz żydowskiego pochodzenia Janusz Korczak (1878–1942), pionier nowego wychowania życiem potwierdził wierność sobie i i wyznawanym przekonaniom. Przeto stał się żywym wzorem postawy nauczyciela, który w imię głoszonych zasad i wartości jest gotowy na własną śmierć. Swym autentycznym postępowaniem autopsyjnie pokazał, w jaki sposób należy respektować osobową godność. Dziecko zawsze winno być podmiotem wszelkich działań i nadrzędną wartością każdego nauczyciela, dlatego należy mu się ludzki szacunek, serdeczność, dobroduszość, czułość, troska oraz umiejętne i dyskretne kierowanie jego wielopoziomowym i wielokierunkowym rozwojem (cyt za Niewęglowskim 2003, Newerly 1971, s. 342). A sam osobowy szacunek polegał na traktowaniu dziecka uwzględniającego prawo do samodzielnego postrzegania świata w miarę jawiących możliwości dokonywania suwerennych wyborów. Był też przekonany, iż nosi ono w sobie szeroki zakres duchowej głębi, dlatego zaskakująca jest u nich duża wrażliwość i otwartość na dogłębnie spotęgowane rozumienie dobra zakodowanego w miłości. Z tej więc przyczyny należy mu w pełni zaufać, które przecież jest fundamentem wszelkich owocnych relacji, dlatego przystoi nauczycielowi „dziecinnie cieszyć się i smucić, kochać i grzeszyć, obrażać i wstydić, obawiać się i ufać” (Korczak 1978, s. 142). Przywołując za Niewęglowskim (2003) dla Korczaka postulat stanowiący sedno przesłania i naczelną zasadę pedagoga winien

być osobowy szacunek i zainteresowanie dzieckiem oraz chęć poznania jego tajemnic w przeżywaniu różnych emocji. Dobitnie to wyraził własnymi słowami: *wychowawca, który nie wtlacza, a wyzwala, nie ciągnie, a wznosi, nie ugniata, a kształtuje, nie dyktuje, a uczy, nie żąda, a zapytuje, przeżyje wraz z dzieckiem wiele natchnionych chwil, łzawym wzrokiem nieraz patrzeć będzie na walkę anioła z szatanem, gdzie biały anioł triumf odnosi* (Korczak 1993, s. 87). Z tej przyczyny dla samorozwoju osobowości współczesnego pedagoga są one po dzień dzisiejszy cennym drogowskazem, gdyż nie tracą na aktualności. Generalnie konkludując cytowanego autora, pedagoga XXI wieku winny cechować następujące przymioty: autentyczność, cierpliwość, zachwyty, uwielbienie, autorytet, poszanowanie, szacunek oraz pragnienie poznania, umiejętność rozpoznawania i dopasowywania się do wychowanka, które niewątpliwie ułatwią zbudowanie zwielokrotnionej j relacji pomiędzy dorosłym a dzieckiem. Tym bardziej, iż taka postawa była i jest najbardziej istotnym elementem kontaktu nauczyciela/pedagoga z dzieckiem.

Badacz mechanizmów uczenia się i pamięci Ziemowit Włodarski (1925–2014) w swej monografii pt. *Człowiek jako wychowawca i nauczyciel*, 1992 poświęcił cały rozdział strukturze cech osobowości nauczyciela. Jego zasadniczym stwierdzeniem było to, iż każdego nauczyciela winna cechować gotowość pomocy dziecku w rozwijaniu jego operatywności i dynamizmu oraz spełniania jego dziecięcych potrzeb poprzez organizowanie sprzyjających ku temu sytuacji/okoliczności wywierających korzystny na niego wpływ. Ważna jest tu odpowiedzialność za gruntowną i korzystną realizację swych możliwości (por. s. 131n). Kolejne przymioty pedagoga/nauczyciela, to umiejętność szanowania podmiotowości dziecka, empatyczna zdolność harmonii z jego sytuacją, pełna otwartość na niego oraz uznanie i szanowanie obowiązujących jego praw.

W nakreślonej koncepcji dojrzałego humanizmu kreatywnego nauczyciela/wychowawcy z prawdziwego zdarzenia Maria Grzegorzewska (1888–1967) w *Listach do młodego nauczyciela* (1946) esencjonalnie odzwierciedliła portret wzorowego nauczyciela/pedagoga. Zasługujący na przywołanie może być przykład duchowego wpływu nauczyciela na osobowość wychowanków sportretowany w trzecim liście (s.8n.). Zgodnie z obserwacją zachowania dwóch nauczycielek, jedna z nich optymistycznie rozentuzjasmowała dzieci poprzez wpajanie chęci do samodoskonalenia uczciwą pracą. Po prostu zachęcała je do samodzielnego formowania pomysłów i prób ich realizacji w duchu wiary w lepsze jutro, druga zaś poprzez skrupulatne przestrzeganie norm regulaminowych spowodowała u nich zupełny zanik zapału do pierwotnych zainteresowań wiedzą szkolną a z nią wcześniejszą więź empatyczną, Z kolei, w autorskim, piątym liście (s. 13n) podając przyczyny tegoż zaniku podkreśliła, iż istotne jest tu zrozumienie roli samego nauczyciela w przestrzeni szkolnej. Jej zdaniem, przede wszystkim powinien być świadomy moralnej i społecznej roli jaką pełni wśród uczniów, a która kształtuje

przyszłe losy zarówno uczniów, jak i całego szkolnego środowiska. Wśród cenionych przymiotów na czołowe miejsce wysunęła podmiotowe tzw. „złote zyczenia” z dominacją troski i wsparcia, jakimi nauczyciel powinien otaczać uczące się dzieci. Relacjonując właściwy wybór kierunku sztuki nauczycielskiej dodała: niewątpliwie oprócz zamiłowania do pracy jest codzienne zdobywanie doświadczeń „zdrowego” podejścia do każdego dziecka oraz samodoskonalenie. Toteż, zgodnie z jej stanowiskiem stosunek nauczyciela, wchodzącego w te warunki musi mieć „świadomość poziomu cenionych wartości pracy tej szkoły. (...) A „jeśli się rozumie doniosłą wagę społeczną pracy swojej, a przez nią i pracy w obecnej szkole nauczyciel może odczuwać satysfakcję ze swej pracy, stąd: „każdy nauczyciel powinien kształtować siebie i swoich wychowanków. (...) Aby dobrze pracować, nie trzeba być geniuszem czy też posiadać nadzwyczajny talent pedagogiczny, ale istotnie potrzebna jest jedynie dobra wola – trzeba po prostu gorąco chcieć (...), bo chodzi tu o pogłębienie humanizmu, czyli o pierwsze miejsce dobra zdobywanego w atmosferze zyczliwości, serdeczności i wzajemnego zaufania (...). Stanowią one nieodzowne instrumenty w efektywnej pracy pedagogicznej”. Ważny też jest atrybut powołania, gdyż nauczyciele winni być z powołania (por. List 11). „Nauczyciele, „to ludzie bogaci wewnętrznie, świadomi w całej pełni odpowiedzialności za czyny i swoje słowa, z wykry-stalizowaną wobec zjawisk życia postawą i spiżowym nakazem wewnętrznym”. I tu potwierdza się ludowa już cytowana dewiza: *z pustego i Salomon nie naleje*. A niewątpliwą jego istotą to „miłość dusz ludzkich, która jest źródłem entuzjazmu i wiary we własne powołanie”. Toteż, z tym zagadnieniem ściśle łączyło się pytanie o kształt fundamentu pracy wychowawczej. Odpowiadając na nie, autorka listu zwróciła uwagę, iż „fundament (...) pracy wychowawczej powinno być pogłębienie dobroduszości i dobroci w człowieku”. Tak, więc wzorowy nauczyciel to ten, który na pierwszym miejscu stawia dobro drugiego człowieka. Istotnym zaś elementem kreatywnej pracy pedagogicznej będzie wierność powołaniu, na które w [pełni należy odpowiedzieć. Jednak bardzo często nauczyciele zapominają o tym pierwotnym impulsie, który zapoczątkował w nich pragnienie kształtowania młodego pokolenia. Zagadnienie zaś daru powołania, według samej autorki, jest bardzo ważne, bowiem nauczyciele z powołania „to ludzie bogaci wewnętrznie, świadomi w całej pełni odpowiedzialności za czyny i swoje słowa, z wykrystalizowaną wobec zjawisk życia postawą i spiżowym nakazem wewnętrznym”. Krótko mówiąc, w prawdziwym powołaniu nauczyciela chodzi o bezkompromisowe i bezwzględne ukochanie dziecka, które powinno wyznaczać cel każdej pracy wychowawczej (...). Jedną z podstawowych właściwości dobrego nauczyciela-wychowawcy jest *dobroć*, która jako czynnik mobilizujący zawsze pozostawia po sobie żywą pamięć w sercu ucznia”.

Całościowo formułując: słowa zachęty zawarte w cytowanych *Listach* są w naszych czasach nadal cennym źródłem do wielu inspiracji, które można przeszczepić na grunt współczesnej polskiej szkoły. Nadto, im nauczyciel z bogatszą będzie

strukturą osobowościową i kompetentniej przygotowanym do swej pracy, tym większa będzie jego życzliwość, głębsza troska i bardziej skrupulatnie pogłębione poczucie odpowiedzialności za dziecko. A tym samym, gruntowniejsze pozostawi w nim pragnienie i przekonanie świadomego samorozwoju (por. List 11).

Weźniejszej, w swej filozoficznej wykładni podobne deklaracje programowo zwarte już wymieniony w tekście przedstawił Jan Władysław Dawid w swym wiekopomnym traktacie *O duszy nauczycielstwa* (1946) zwracając uwagę na jego moralną świadomość w realizacji swego powołania a tym samym człowieka szlachetnego i dobrego, gdyż dla niego misja nauczycielska jest „niemalże apostołską”. W tym też duchu nawołuje do empatycznego „uczestniczenia w cudzych stanach duchowych” (s. 20n.). A jego posłannicze hasła, to „:pozbawienie własnego życia, by w całości oddać się w służbie innym”, „bezinteresowne poświęcenie dla innych”, „miłość dusz”, „udoskonalenie sfery duchowej” oraz „duchowa doskonałość”. Uważał bowiem, iż kształtować cechy charakteru dzieci i młodzieży może tylko osoba bogata we własne doświadczenia wyłącznie oparte o własne sumienie respektujące prawo moralne i apostołsko wdrożone ideały. Ponadto, w swym cytowanym traktacie jasno i w sposób rzeczowo–konstruktywny wyjaśnił wyrażenie *miłość dusz ludzkich*. Bowiem, dla niego jest to po prostu pragnienie czynienia dobra drugiej osobie, czyli dzielenia się wszystkim, co dla niej byłoby i jest najlepsze, a które wymaga bezwarunkowego zainteresowania się nią. W tego rodzaju patronacie czy trosce nauczyciel niejako wychodząc poza siebie, bezinteresownie doskonalili swą sferę duchową (1946, s. 9), której przedmiotem jest *wewnętrzna treść dobra moralnego*. Skutkiem tego wśród pożądaných cech pedagoga oprócz wiedzy o rozwoju dziecka, pragnieniu jego poznania, szacunku i zaufania cytowany autor także wymienił chęć samodoskonalenia się w odpowiedzialności i obowiązkowości pod adresem moralnej odwagi. Zauważył również, iż jest to droga „cierpienia, wysiłku i wyrzeczenia”, dzięki której uczymy się współodczuwać i poznawać „istotę duchową” niejednokrotnie przy użyciu bezwarunkowego zniewolenia.

Wśród świeższych koncepcji pedologicznych na uwagę zasługują: Czesław Banach (1931–1917) i Robert Kwaśnica (ur. 1948), którzy uwzględniają rozwój zawodowych kompetencji nauczycieli i wychowawców a w mniejszym stopniu zwracają uwagę na pożądane cechy osobowości. I tak, w teorii przywołanego Czesława Banacha (1995) dobrego nauczyciela winny cechować wysokie kompetencje moralne, merytoryczne, komunikacyjne oraz psychologiczno–pedagogiczne. Wśród cech społecznych wyróżnił empatię, serdeczność i otwartość, zaś w umiejętnościach dialogowania wymienił: poszanowanie podmiotowości dziecka ubogacone poczuciem sprawiedliwości w filantropijnym wsparciu. Z kolei, Robert Kwaśnica (2004) pochylając się nad ideałem wzorowego nauczyciela zwrócił uwagę na doskonalenie warsztatu pracy poprzez sukcesywne wzmocnianie wewnętrznej motywacji do samorozwoju oraz dążenia do uzyskania bezmiernej satysfakcji z racjonalnie

wykonywanej pracy. Wyróżniając te dwie grupy kompetencji uwzględnił również dwie racjonalności, które jego zdaniem są kreowane na podstawie wiedzy praktyczno-moralnej oraz technicznej, przy czym pierwsza odgrywa ważniejszą rolę w rozwoju osobowym nauczyciela niż druga. Do umiejętności praktycznych zaliczył moralno-komunikacyjne oraz zdolności interpretacyjne, w technicznych zaś uwzględnił uprawnienia normatywne, metodyczne oraz realizacyjne (cyt. za Lasota i in. 2016).

Jan Jacek Żebrowski (2007, s. 168n.) pochyliwszy się nad nauczycielskimi kompetencjami doszedł do wniosku, iż na skutek klasycznego wzrastania i rozwoju cechy struktury osobowości ulegają ciągłej adaptacji do permanentnie zmieniających się warunków społecznych, śródo-wiskowych, kulturowych i innych intencjonalnie pożądanym oddziaływań wychowawczo-samorealizacyjnych. W tej więc sytuacji nikt nie posiada trwale uformowanej osobowości, gdyż jest ona wynikiem wielu zachodzących i sprzyjających procesów ją doskonalących. Potwierdzeniem tegoż okazało się doniesienie Macieja Wilskiego (2011), który w swych dywagacjach wyróżnił trzy jej typy: *reaktywną*, *dryfującą* oraz *rozwojową*. Tym samym potwierdził, iż kompetencje uzyskiwane przez nauczycieli są konsekwencją nieustannego postępu rozwojowego, dlatego winny być kwerendowane drugorzędnie w stosunku do przebiegu formującej się struktury cech osobowości. Pryncypialnie odzwierciedlając pierwszy typ czyli osobowość reaktywną doszedł do wniosku, iż przejawiają ją osoby, które ukończyły studia pedagogiczne i obawiając się bezrobocia z konieczności podejmują pracę w wyuczonej choć nie wymarzonej profesji. Toteż, nie są zainteresowani samorozwojem ani rozwojem swych uczniów/wychowanków, a ich motywacja ogranicza się jedynie do przestrzegania szkolnego regulaminu i zasad realizacji podstawy programowej oraz promowanej w szkole metody nauczania. Trudno więc u nich dostrzec spontaniczną zawodową radość w spełnianiu osobistych pragnień oraz w jego uczniach, którzy w szkołach według spostrzeżeń sondaży Kazimierza Obuchowskiego (1985) stanowią większość nauczycielskiej subpopulacji. I co gorsza, zazwyczaj są preferowani przez wielu ich dyrektorów, którzy najczęściej oczekują od swych pracowników biernego ale skrupulatnie posłusznego wypełniania zadań, gdyż w przeciwnej postawie najczęściej są traktowani w stylu *persona non grata*, a nawet jako zagrożenie dla całego kierującego i niekierującego grona pedagogicznego. Przekonywująco, bo w sposób czytelnie plastyczny dynamicznie przedstawiony obraz nauczyciela reaktywnego został odtworzony w percepcji Grzegorzewskiej (por. List 7), która znaczeniowo zautoryzowała bierną dyspozycyjność połączoną z aktywną postawą. Otóż, hospitując w 1946 roku niewielką wiejską szkołę tak ją wy tłumaczyła i przetłumaczyła: „Jestem w tej szkole kilka dni, widzę dużą pracę nauczycieli, ich obowiązkowość i sumiennosc, dobrą metodę, zdumiewa jednak zupełny brak zapału i porywu do pracy. Wszyscy przesuwają się bardzo sprawnie wśród lekcji i zajęć w takt pokratkowanych rozkładów i planów zajęć. Wykonują wszystko, zdaje się, systematycznie i sumiennie, ale jakoś

sztynno, jakby automatycznie, martwo, bez zapału, bez radości tworzenia, bez jakichś jasnych perspektyw rozwoju pracy swojej. Toteż idzie od nich to, co daje zasklepienie się w formie jakiejś, jak gdyby znużenie, jak gdyby szara nuda! Robi wrażenie, że się poruszają w tej całej organizacji jak sprawnie działające, dobrze nakręcone automaty. I dzieje się tak, że dzieci przychodzą rano do szkoły z jakiegoś tam domowego życia – zasiadając w swoich klasowych ławkach zdobywają różne techniki szkolne, gromadzą różne wiadomości z różnych dziedzin, bawią się mniej lub więcej przykładowo na przerwach, dowiadują się, co mają na przyszły dzień opracować i wychodzą do swych rodzin. Drzwi szkoły zatrząskują się ciężko za nimi i oddzielają życie tych ludzi pozostałych w szkole od życia dzieci, tak bogatego w różne tajemnice ich rozwoju, powodzeń i niepowodzeń szkolnych, zachowania, konfliktów i różnych nieprzewidzianych wzniesień lub obniżen w roz-woju”. Nic więc dziwnego, iż w ocenie Moniki Janiszewskiej (2013, 115n.) „taka postawa zabija zarówno w samym nauczycielu, jak i w uczniach chęć bycia twórczym zarówno w poznawaniu, jak i we wszelkim dociekliwym rozumowaniu, co jest nieodzownym elementem rozwoju talentów i wszelkich aspiracji”.

W swym doniesieniu obok osobowości reaktywnej przywołany Wilski (s. 341) wyróżnił *osobowość dryfującą*, czyli powolnie ale systematycznie wycofującą się z życia zawodowego odczuwając przy tym niedosyt swojej misji a zwłaszcza niespełnionych marzeń, zawiedzionej nadziei a także nieudanych kontaktów z uczniami i pozostałą przestrzenią szkolnego środowiska. Kolejno, brak też pieniędzy i bliskiej osoby, której można byłoby się wyzalić i podyskutować. Świadom tego, iż codzienne życie niesie ze sobą wiele doświadczeń, niepowodzeń i kryzysów ujawniających niedosyt zakładanych scenariuszy ubogaconych w bezproblemową i radosną egzystencję.

W interpretacji autorskiej Wilski bez wyrachowań i jakichkolwiek zastrzeżeń doszedł do empirycznego konsensusu, iż nauczyciel w początkowej fazie swej kariery zwykle jest nastawiony na osiągnięcie sukcesów, perfekcyjności i super doskonałości. Tym bardziej, iż rozpoczął samodoskonalenie już w czasie studiów i pracować nad samorozwojem i samorealizacją, jednak z upływem czasu powoli zaczyna tracić pierwotny zapał w sukcesywnym zdobywaniu upragnionego szczytu budzącego zachwyty, błogostan, fascynację i nadzieję. O nim też autentycznie marzył w sposób wolny i niezależny i do którego tyle lat dążył. Toteż, w obliczu nasilających się różnego rodzaju przeciwności poddaje się uczuciu zniechęcenia i niepewności, a narastające wątpliwości powodują powolne i systematyczne wycofywanie ze swej twórczej aktywności. Świadomość pustki duchowej wyzwala katastrofalne skutki w postaci zawodowego wypalania, dlatego decyduje się na zawieszenie wyznaczania sobie długoterminowych celów. W konsekwencji zaś brak ich w odległym czasie w pełni wyhamowuje wszelkie dotychczasowe aspiracje i ambicje osiągnięcia choćby

namiastki wymarzonego szczęścia podbudowanego miłością i radością, które zamiast oczekiwanego pokoju wyzwalają liczne frustracje w kierunku ogólnego marazmu.

Próbując wyjaśnić zaistniały stan inercji autor koncepcji wychodzi z założenia, iż rozwój osobisty jest procesem nie mającym miejsca na jakąkolwiek stagnację, a sam nauczyciel ma do wyboru dwa warianty: albo na nowo sprecyzować swoją zawodowy zapał, albo drugi – wycofać się. Wybierając drugie rozwiązanie bezkompromisowo gorliwy nauczyciel zaczyna prezentować dryfujący typ osobowościowy. Oznacza to, iż pierwotnie z dużym potencjałem typu rozwojowego uzyskawszy najwyższy stopień awansu zawodowego – nauczyciela dyplomaowanego całkowicie zawiesza dalsze szkolenie i kursy doskonalące. W tym stanie psychicznym przywołując komentarz Grzegorzewskiej (1946, List 11) należy bez zatrzymywania „rozwijać, doskonalić i uczyć się nie dla stopni, wyróżnień czy awansów, ale po to, by pogłębić dotychczas zdobytą wiedzę, rozszerzać horyzonty myślowe i przeto wewnętrznie wzbogacać się (...). Bo, jeśli nauczyciel istotnie pragnie dalej, rozwijać się, to wszystkie drogi ku temu są dobre, gdyż z każdej wyniesie oprócz zdobytych wiadomości, jakąś wartość dla siebie, która mu pomoże w wewnętrznym udoskonaleniu własnego stosunku do życia i pracy”. Ze względu jednak na kompletny brak współpracy z nauczycielem prezentującym typ rozwojowy, jawi się drugi problem, który niestety, ale w tychże wspólnotach występuje najczęściej. Napięte relacje społeczne spowodowane irytacją współtowarzyszy szczególnie z grona pedagogicznego wyzwalają u niego zafałszowany wizerunek siebie, dlatego już nie potrafi realizować pierwotnej gorliwości a z nią przestaje odczuwać rozentuzjazzmowanie z powodu braku zauroczenia nauczycielską misją.

Wilski (2011, s. 341) puentując uwidocznione nauczycielskie typy wyraźnie potwierdza i uzasadnia, iż „najbardziej pożądaną jest osobowość rozwojowa, ponieważ z pełną świadomością woli racjonalnie i nieprzerwanie nauczyciel potrafi sterować zarówno samorozwojem, jak i rozwojem swych uczniów. Paralelnie, z połotem i z nieprzeciętną wyobraźnią każde działanie potrafi wiązać z odkrywaniem coraz to nowszych możliwości samodoskonalenia, a które potem najbardziej efektywnie wykorzystuje w swej pracy dydaktyczno–wychowawczej”.

W chronologicznym przekazie Janina Szempruch (2013, s. 82n.) zastanawiając się nad kwalifikacjami, kompetencjami oraz wzorcem osobowym dokonała próby spojrzenia na ideał nauczyciela XXI wieku. W swojej koncepcji dobitnie zaakcentowała, iż oprócz posiadanej wiedzy z danej specjalizacji i umiejętności jej przekazywania doniosłe znaczenie ma ideał osobowy, który powinien wypełniać całe nauczycielskie życie przynosząc samozadowolenie wypływające z indywidualnej i zbiorowej satysfakcji. Niezwykle ważna jest tu też struktura cech osobowych i osobowościowych nauczyciela (por. s. 113n), którą w dużej mierze determinują życiowe doświadczenia wysoko skorelowane z odnajdywaniem własnej tożsamości. Będąc zaś podmiotem dokonujących się zmian w szkolnictwie powinien zachować

właściwą równowagę między własnymi kompetencjami a świadomą refleksją formowania, wzmacniania i korygowania potrzeb adaptacyjnych.

Dotychczasowy przegląd prezentacji ideału osobowego nauczyciela opracowany przez wielu wyżej cytowanych rzeczoznawców byłby niepełny bez przywołania na pamięć Bogdana Nawroczyńskiego (1882–1974), profesjonalisty i nauczyciela nauczycieli, który w swej twórczości utylitarnie przybliżył wizję osobowego ideału/wzorca wyznaczając takie zalety, jak: talent pedagogiczny, gruntowaną znajomość przedmiotu oraz znacznie poszerzoną wiedzę pedagogiczną. A bliżej, kreując jego idealny paradygmat przypisał nauczycielowi/wychowawcy także pracowitość, skuteczność, obowiązkowość, odpowiedzialność oraz prawdziwą diagnozę siebie samego, które jego zdaniem są niezbędne przy skutecznym nawiązywaniu empatyczno-szczerych relacji z osobowym środowiskiem. Reprezentując zaś autentycznie godny naśladowania system wartości winien dostosowywać się do wymagań cieszących się dużym uznaniem społecznym a w sytuacjach trudniejszych trzymać się jasnych zasad i działań zdecydowanie. Mając na uwadze, iż jako wzorcowy przewodnik występujący w roli mistrza winien *on–ine* doskonalić swój nauczycielski warsztat także w kierunku posiadania i łączenia w sobie wartościowe i różnorakie dobra kultury i wiedzy, bo one również konstytuują jego zawodową osobowość. Globalnie, nauczyciela ideał osobowy Nawroczyński (1947) z całą mocą oparł o sferę życia duchowego, gdyż był głęboko świadomy potrzeb oświatowych po okresie zaborów w odradzającej się Polsce, dlatego jego koncepcja spotkała się z dużą aprobatą odpowiedzialności patriotycznej, obywatelskiej i społecznej. Stawiając wysokie wymagania moralno–etyczne, które powinny sprostać procesy wychowania i nauczania, wyraził je swym mini–manifestem (Nawroczyński 1968, s. 34): „Bracie nauczycielu! Bądź człowiekiem gorącego serca, niezłomnego charakteru i niezależnego umysłu!”. W konsekwencji, analogicznie i przekonywująco oddają nie tylko *credo* programu autora, ale także portretują go podmiotowo.

Rekapitulacja ideału osobowego nauczyciela – wychowawcy

Zawód nauczyciela przynależy do najstarszych na świecie, gdyż potrzeba nauczania i wychowania młodego pokolenia była dostrzegana już w pierwotnych wspólnotach. Społeczne zaś zaufanie stało się wypadkową szybkości rozwoju społecznego i jawiącego się interesu publicznego w przestrzeniach kultury i nauki. Nie chodzi tu jednak o wielkość rozgłosu osiągniętych sukcesów pedagogicznych, lecz o etos i znaczenie pracy nauczyciela, a zwłaszcza jej doniosłość dla narodowej przyszłości.

W selektywnej obserwacji procesu edukacyjnego można dostrzec pokąźną rolę jakości szkolenia za którą w głównej mierze jest odpowiedzialny autorytet i odpowiedzialność nauczyciela–wychowawcy. A te atrybuty wymagają wieloletniego przygotowania zawodowego i nieprzerwanego doskonalenia wiedzy i umiejętności

zdobytych w czasie studiów, by sprostać nowym wyzwaniom graniczącym z jego dobrą wolą, wrodzonym talentem pedagogicznym czy/i geniuszem zawodowym. Toteż dla Dawida (1946, s. 36) żaden zły człowiek nie może być dobrym nauczycielem i odwrotnie – dobry człowiek złym nauczycielem. Uwzględniając powyższy kanon ideału osobowego nauczyciela główny wysiłek badaczy skoncentrował się na określeniu powinności nauczyciela doskonałego, które przede wszystkim wypływałyby z wewnętrznego przekonania społecznej misji, jaką ma do obowiązkowej realizacji każdy nauczyciel. Do nich przede wszystkim zliczono: osobiste przeżywanie dostojeństwa w poczuciu godności i radości, żywe poczucie łączności z dzieckiem, troska o przyszłość i poszanowanie jego praw, gdyż dopiero wtedy nauczycielski wysiłek zostawi w dziecku pogłębiony ślad. A w terminologii koncepcji Wilskiego (2011) są to przymioty osobowości rozwojowej.

Esencjonalnie podsumowując twórczy umysł, pogodne usposobienie, zdecydowane poczucie odpowiedzialności za wspólnotę nauczyciele rozwojowi ksobnie i niestrudzenie wypracowują w sobie wysokie poczucie własnej wartości. Współrzędnie pozwala ono nawiązywać empatyczne relacje społeczne i godniejszą wzajemną komunikację, dlatego z natury są pogodni, bo niemal ortodoksyjnie spełniają sens i cel swego powołania w pełni realizując się. Są też przeświadczeni, iż samo spełnianie się czy zaspakajanie marzeń nie może być ich sensem, gdyż ludzkie życie ma większe znaczenie, dlatego taka postawa nie sprzyja pozytywnemu samopoczuciu budowanemu w radosnej atmosferze promującej cele dalekosiężnych zadań. Nic więc dziwnego, iż pomimo kluczowych elementów nauczycielskiej strategii nierzadko narażają się na ostracyzm, alienację, odrzucenie i negatywne komentarze, choćby typu: *nie wychodź przed szereg, bo i tak nic nie zmienisz* oraz sukcesywne blokowanie jego autonomicznych i twórczych pomysłów a zwłaszcza prób ich realizacji. Pomimo tychże boleśnie odczuwanych i przeżywanych doświadczeń zwykle jego temperament pasjonata wykazuje silną motywację bycia twórczym, a zwłaszcza w pragnieniu konsekwentnego wpajania w swych uczniach niepowielanych dążeń, zamiłowań a nawet wzbudzać w nich trwałą pasję.

Hasłowo, wymienione przez Wilskiego (2011) liczne przeszkody, jakich najczęściej doświadcza nauczyciel reprezentujący osobowościowy typ rozwojowy mogą mieć co najmniej potrójny zakres:

- a) *ideowo-światopoglądowy*, jak np. prestiż zawodowy,
- b) instytucjonalny – narzucający instytucjonalne role oraz
- c) indywidualny, np. umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych, trafne wybory drogowskazów a zwłaszcza w labiryncie przestrzeni długoterminowego celu.

Finalizując aktywne role nauczyciela w kreowaniu cech osobowości ucznia należy zaakcentować *wylącznieść* w jego profesjonalnym działaniu. Nie chodzi tu tylko o metodyczne przekazywanie wiedzy, lecz przede wszystkim o rzeczowe wsparcie rozwoju duchowego w empa-tycznych umiejętnościach wzajemnego komunikowania

się. Stąd w opisach nauczycielskiego ideału osobowego najczęściej stosuje się takie wyrażenia, jak: powołanie, misyjność, empatyczna miłość do dziecka oraz uniwersalnie swoiste powinności, które winny być niezależne od wszelkich filozoficznych i paradygmatycznych orientacji.

Wydaje się, iż punktowane powinności stygmatyzujące nauczyciela / wychowawcy powinny również stać się dla dorosłych członków społeczeństwa zachętą do pielęgnowania pedagogicznych talentów i pasji zgodną z kluczową dewizą kanclerza Jana Sariusza Zamoyskiego (1542-1605): *takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie* (por. cytat z aktu fundacyjnego Akademii Zamoyskiej²). Toteż i w tej kwestii konieczna jest również wszechstronna znajomość dzieci i młodzieży łącznie z otaczającym środowiskiem, w którym dorastają i dojrzewają.

Piśmiennictwo uzupełniające:

- Banach Cz.: Cechy osobowościowe nauczycieli, *Nowa Szkoła* 1995, 3, 37-40.
- Dawid J. W. (1946): O duszy nauczycielstwa. Warszawa: Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, wyd. 3.
- Grzegorzewska M. (1938). Znaczenie wychowawcze osobowości nauczyciela, *Chowanna* 1938, 4, 193-206.
- Grzegorzewska M. (1946): Listy do młodego nauczyciela, <http://prototo.pl/wp-content/uploads/n/2012/09/Maria-Grzegorzewska>.
- Ir E. (2013). Warunki realizacji nowej podstawy programowej a rzeczywistość, refleksje nauczyciela, *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna* 2013, 1, 1, 105-113.
- Jabłonko O. (2014). Myśl etyczno-pedagogiczna Jana Władysława Dawida w dzisiejszych czasach.
- Prace Naukowe Wałbrzyskiej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości, 26 (1), 191-197.
- Janiszewska M. (20013). Nauczyciel jako odkrywca zdolności uczniów w klasach I-III szkoły podstawowej, *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna* 2, 113-119.
- Korczak, J. (1978): Pisma wybrane., wybór A. Lewin. t. 2. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1993). Jak kochać dziecko. momenty wychowawcze, prawo dziecka do szacunku, w: Wołoszyn S. (red.), oprac. Cichy E., Warszawa: Oficyna Wydawnicza Latona.
- Kwaśnica R. (2004):. Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu, w: Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.): *Pedagogika*, Warszawa: PWN, t. 2, 291-319.
- Lasota A., Pisarzowska P. (2016): Pożądane cechy osobowości nauczyciela – pedagoga w ujęciu klasycznych i współczesnych koncepcji, *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 41(7), 77-88.
- Mazur P. (2015): Zawód nauczyciela w ciągu dziejów, skrypt dla studentów z historii wychowania, Chełm: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Nawroczyński B. (1931): Uczeń i klasa, zagadnienia pedagogiczne związane z nauczaniem i organizowaniem klasy szkolnej, Warszawa: Wydawnictwo Książnica-Atlas.
- Nawroczyński B. (1947): Życie duchowe, zarys filozofii kultury, Warszawa: Księgarnia Wydawnicza F. Pieczętkowski i Ska
- Nawroczyński B. (1961): Zasady nauczania, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Nawroczyński B. (1968): O wychowaniu i wychowawcach, dwanaście studiów pedagogicznych, PWN, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Newerly I. (1971): Żywe wiązanie, wspomnienia o Januszu Korczaku. Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik.

² Akademia Zamoyska – świecka uczelnia założona w 1594 roku przez Jana Zamoyskiego w Zamościu. Była pierwszą prywatną uczelnią w Rzeczypospolitej, a trzecią – po krakowskiej (1364) i wileńskiej (1578).

- Niewęglowski J. (2003): Janusz Korczak – dziecko i Bóg, *Seminare*, 19, 315-326.
- Obuchowski K. (1985): *Adaptacja twórcza*. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza.
- Okoń W. (1995): *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo Zak, 27-61.
- Okoń W. (1959): *Osobowość nauczyciela*, eozprawy J. Wł. Dawida, oprac. i wybór: Z. Myslakowski, St. Szuman, M. Kreutz, St. Baley. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Pecyna M.B. Pecyna M. B.: (1998): Charakter w koncepcji R. Le Senne'a a jakość życia w badaniach młodzieży ze szkół ponadpodstawowych, *Zdrowie Publiczne* 1998, 6, 256-262.
- Pecyna M. B., Filipowski H (2015): *Uwięziony uczeń wart uwagi, nauczyciela resocjalizującego portret własny w rekonstrukcji jego uczniów*, Opole: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji.
- Pecyna M. B.: *Przymioty nauczyciela – pedagoga – wychowawcy w atopsji uwięzionych uczniów i ich nauczycieli, w przygotowywaniu do druku*.
- Ratajek Z. (2008): *Pedagog — afirmacja człowieka w centrum jego ethosu i profesjonalnych kompetencji*, w: W. Pilecka, K. Bidziński, M. Pietrzakiewicz (red.), *O poznawaniu siebie i świata przez dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, 541-548.
- Szempruch J. (2013): *Pedeutologia, studium teoretyczno-pragmatyczne*, Kraków: Wydawnictwo *Impuls*.
- Suchodolski B. (1982): *Pedagogika, podręcznik dla kandydatów na nauczycieli*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Szuman S. (1947): *Talent pedagogiczny*, Katowice: Wydawnictwo Instytutu Pedagogicznego,
- Wilski M. (2011): *Osobowość i specyficzne problemy psychologiczne nauczycieli*, w: Kowalik S. (red.): *Psychologia ucznia i nauczyciela, podręcznik akademicki*, Warszawa: Wydawnictwo. Naukowe PWN, 334-371.
- Wędzińska M. (2014): *Bogdan Nawroczyński jako pedagog i jego ideał osobowy nauczyciela*, *Zeszyty Naukowe Uczelnianej Rady Doktorantów Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego*, 2, 29-39.
- Włodarski Z. (1992): *Człowiek jako wychowawca i nauczyciel*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Wołoszyn Spirka W (2001): *W poszukiwaniu realistycznych podstaw moralnego postępowania nauczyciel*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Żebrowski J. (2007): *Współczesny nauczyciel-wychowawca i jego świat wartości*, *Studia Gdańskie*, 4, 163-176.

2.3. Optimization of human sport potential as the condition of forming the sports paradigm of the society in the conditions of globalization

2.3. Оптимизация гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации

Актуальность темы гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации происходит в условиях реформирования образования и его интеграции в общеевропейское пространство. В основе управления спортом формирование спортивной парадигмы, которая бы культивировала здоровую личность и

здоровый образ жизни, ценностно-смысловые параметры функционирования спорта в высших заведениях Украины, спортивно-ориентированный подход к обучению, развитие физических и духовных основ спортивной личности, создание принципиального нового подхода к физическому образованию и спорту. В современных условиях глобализации происходит структурная трансформация ценностей молодежи, поэтому на первый план следует поставить воспитание здоровой личности, что в условиях реформирования образования выступает социальной и гуманитарной проблемой [1].

Цель исследования – сформировать теоретические основания оптимизации гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации для управления спортом, направленные на нахождение путей оптимизации гуманного потенциала спорта.

Методологической основой исследования служат традиции философско-антропологическая, экзистенциальная, персоналистическая, метафизическая, антропологическая, онтологическая, коммуникативный философии, которые в той или иной мере помогают раскрыть проблемы спорта на современном этапе. Методологические принципы полифонизма и диалогизма обеспечивают процесс создания смыслового пространства спортивного действия; метод синергизма обеспечивает нахождение той доли сотрудничества, которое должно избегать агрессии стремится к синергии, диалогу и толерантности в спортивном соревновании [2].

Результат исследования. В условиях формирования нового типа социума – информационного – на передний план выходит много проблем – глобализации, интеграции, миграционных тенденций, что требует государственного регулирования спортивной сферы и всего того, что связано с миром спорта, институционального влияния на развитие спортивной сферы в контексте управления образованием в сфере физической культуры и спорта, формирования современной конкурентоспособной спортивной и здоровой личности и нации. В большинстве стран современного мира спортивная политика есть одним из приоритетных направлений государственной политики, которая постоянно изменяется в связи с учетом ее возможностей на организационном, законодательном, экономическом, социальном, культурном уровнях с целью создания самых благоприятных условий для решения проблем спорта, поддержки инновационной деятельности в сфере спорта, усовершенствования условий для здорового спортивного развития личности [3].

Управление сферой спорта в контексте управления образованием и создание спортивной парадигмы подготовки спортсменов вызвано праксеологическими причинами, то есть масштабными трансформациями в контексте глобализации и глобализации современного мира, что детерминируется экономическими, политическими и культурными причинами.

Современную парадигму спорта возможно создать в условиях рыночной экономики, не потеряв при этом духовные и профессиональные подходы к развитию спортивной личности, что требует соединения физической и духовной компоненты концепции спортивного развития, потому что спорт владеет огромным потенциалом в развитии личности [4]. Спорт сегодня есть способом победить стрессы и депрессии, деструктивные разломы психики, разного рода проблем со здоровьем, стремлением уйти от стрессов урбанизированной среды в условиях глобализации. Спорт сегодня формируется как гуманная и игровая модель, которая требует использования всех возможностей для развития личности, потому что в основе спорта – соревновательная активность, которая направлена на поддержание физического здоровья и собственного развития [5].

В современном информационном обществе и глобализации институционализация спорта детерминирована тенденциями ориентации на профессионализацию и коммерциализацию спорта, в результате чего спорт выводится за пределы физической и духовной культуры личности, ориентированной на более полное выявление ее сущностных сил. В последнее время проявляются тенденции не только соревновательной, но и коммерческой стратегии, в контексте которой финальный результат теряет связь с развитием сущностных сил человека, так теряется гармония между гуманистической сущностью спорта и теми способами, которые положены в основу достижения результата, потери человекомерности спорта как социальной и игровой практики. Мы стараемся доказать, что общество должно избавиться от такой практики в пользу сохранения целостности социокультурного назначения спорта, который способствует более полному развитию личности как целостности всех ее физических и духовных сил, что представляет сферу самоопределения, самоактуализации, саморепрезентации, саморазвития личности [6].

Данная проблема заставляет нас обратиться к поиску анализа специфически человеческой природы. Во-первых, специфически человеческая природа непосредственно эмпирически не есть данной, постольку есть внутренней стороной человеческого, репрезентируется только в контексте тех социальных феноменов, благодаря исследованию которых можно подойти к пониманию некоторого системного комплекса ее структуры. Во-вторых, человеческая природа есть настолько непостижимым явлением, что представляется тяжелой задачей дать ей однозначное, позитивное и всеохватывающее определение [7]. Некоторые исследователи в связи с этим предлагают определить человеческую природу только в негативном контексте, подчеркивая ее универсальность и нескончаемую открытость человеческой сущности. В-третьих, до сих пор не решен вопрос о константности человеческой природы, при этом превалирует

подход, что человеческая природа не есть данной, а формируется в процессе жизнедеятельности, есть изменяемым и динамическим образованием [8].

Глобализация как главная парадигма современного развития связана с особенностями современной эпохи, которая является центральной и в значительной степени объединяющей темой для естественнонаучного и гуманитарного знания. Проблематика, рассматриваемая парадигмой глобализации, помогает формировать мировоззренческие основы выживания человечества, тем самым убыстряя темпы его внедрения и в спортивную практику. Глобализация раскрывает перед нами массу примеров проявления механизмов выживания человечества в условиях нестабильности в антропо-социо-культурных системах. В этом плане существенный вклад в развитие глобализации внесли работы Р.Робертсона, И.Валлерстайна, Э.Гидденса, М.Кастельса, У.Бека, В.Воронковой, А.Уткина и др. исследователей, посвятивших феномену глобализации специальные работы. По определению Международного валютного фонда, это интенсивная интеграция как рынков товаров и услуг, так и капитала. Э.Гидденс определяет глобализацию как интенсификацию всемирных социальных отношений и определяет ее как следствие модернизации, рассматривая ее в четырех институциональных измерениях: 1) мировая капиталистическая экономика; 2) система национальных государств; 3) мировой военный порядок; 4) международное разделение труда, которое сводится в конце концов к мировой экономике и мировой политике. Глобализация способствует образованию мироцелостности, которая принадлежит к классу больших систем [9].

Императивом современности становится интеграция в глобальную экономику и развитие рыночных отношений для скорейшей модернизации и обретения высокой конкурентоспособности. Экономические основы глобализации наталкиваются не только на политические интересы национальных хозяйств (протекционизм), но и на технико-экономические ограничители. В экономическом измерении глобализация представляет собой экспансию капитализма и превращение его в интегрированную мировую экономику и «мировую деревню» [10]. Финансовой глобализации в значительной степени способствовало развитие информационной технологии, сделавшей возможным функционирование глобальных рынков в режиме реального времени и электронный перевод денежных средств. Другим важным фактором экономической глобализации стало развитие транснациональных корпораций, объединяющее значительное увеличение объемов мировой торговли в последние двадцать пять лет. Политические императивы глобализации преимущественно определяются экономическими соображениями: стремлением укрепить мирохозяйственные позиции «своего» национального хозяйства, «своих» предпринимателей, а также давлением более сильных

государств и ТНК. Глобализация культуры является результатом развития массового туризма, возросшей миграции населения между обществами, коммерциализации культурных продуктов и распространения по всему миру идеологии потребительства [11]. В то же время глобализация разрушает культурные устои сложившихся обществ, их историческое наследие и самобытность, потому что западная культура предлагается миру как единственно универсальная и прогрессивная, а вестернизация – как механизм реализации этого проекта. Под «глобализацией» многие ученые понимают процесс, в ходе которого мир превращается в единую глобальную систему. В современных условиях происходит глобализация инноваций, миграционных процессов, науки и образования, политических институтов, культуры и спорта [12].

Глобализация в спорте – это превращение спорта в явление глобального, общечеловеческого плана, которое оказывает существенное влияние на все стороны жизни людей. Спортивная глобализация способствует осознанию взаимозависимости мира как единого целого. Глобализация миграционных процессов приводит к растущему числу беженцев, масштабной нелегальной миграции, различным формам перемещения людей, повышенному спросу на высококвалифицированную рабочую силу. Все это ведет к тому, что формируется глобализм как тип сознания планетарного масштаба, который возникает в процессе глобализации [13]. Представители глобализации моделируют некоторый образ будущего и соответственно стремятся перестроить социум. Глобализация вкладывает социальную трансформацию в рамки пространственной организации социальных отношений и компромиссов, которые характеризуются распространенностью, интенсивностью, быстротой и влиянием. Глобальность представляет сегодня качественную характеристику современного мира, которая раскрывает движение к интегрированности и целостности, проявляется во всех измерениях бытия и человеческого сознания, означает формирование общности социальных, экономических, политических, правовых отношений. В разных уголках мира люди по-разному реагируют на глобальные изменения: глобализация способна не только объединять, но и разъединять народы. Глобализация потенциально заключает в себе возможность комплексного регулирования общемировых проблем и способность вносить частичные изменения в систему. Все выше изложенные процессы свидетельствуют, что глобализация превращается в главную парадигму общественного развития, влияя и на спортивную парадигму [14].

В условиях глобализации все же следует выделить принципы, на основании которых будет происходить формирование спортивной парадигмы: 1) принцип индивидуализации, учета личностных качеств, потребностно-мотивационной сферы в развитии спорта, способностей к спорту; 2) принцип субъективного

развития и саморазвития, выражающийся в превращении полученных субъектом установок на приобретение интериоризированных знаний в индивидуальную цель, способствующую саморазвитию в процессе достижения этой цели; 3) принцип персонализации педагогического взаимодействия, предполагающий сотрудничество в процессе спортивного воспитания студентов; 4) принцип рефлексивного управления процессом общего и профессионального развития, выражающийся в том, что системный подход к анализу социально-спортивной компетентности позволяет осознавать диалектичность и многоаспектность этого процесса; 5) принцип стимулирования процессом целеполагания, успешности и совершенствования, выражающихся в мысленном или фактическом диагностировании, коррекции результатов, средств их достижения, верой в успех посредством действенного построения «иерархии целей»; 6) принцип опоры на методы контекстного и проблемно-диалогового общения, гарантирующий введение в действие механизма единства гуманистической, социальной и спортивной парадигмы образования [15].

В концепции спорта все верят в талант, даже специалисты, потому что со сферы спорта берет свое начало идея одаренности «от природы» (тело спортсмена, движения спортсмена, прирожденный спортсмен, ему все дается без усилий). Вера в способности от природы настолько укоренилась, что тренеры выискивают только таких, «прирожденных спортсменов» и команды воюют за них, выделяя непомерные суммы [16]. Физические способности в отличие от интеллектуальных, очень заметны. Рост, мускулы, строение организма, фигура – все это дает свои результаты, также тренировки и усилия, оцениваются кулак, размах удара, грудная клетка, вес, скорость, силы, размеры, сила, опыт, разум. В то же время следует выделить характер, мужественное сердце, силу воли и мышление чемпионов. Так, Мухамед Али был не только быстрым, но и имел прирожденный разум, его козырем был мозг, а не мускулы [17].

Выводы. Оптимизация гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации в том, что спорт представляет собой не только социальное, но и культурное явление, которое нацелено на внутреннее духовное и физическое саморазвитие, на формирование целостности личности. Невзирая на то, что в условиях глобализации возрастает коммерциализация спорта, увеличивается роль и значение личности в спорте, реализация возможностей ее саморазвития, постольку существовать в мире спорта означает использовать свои возможности для саморазвития и реализации как интересов спорта, так и интересов личности. По нашему мнению, это возвращение человека к самому себе, реализация своих имманентных сил, внутренне присущих человеку, реализация духа внутренней субъективности. Все это свидетельствует о том, что сегодня возрастает социальная и культурная ценность спорта, что занятие спортом становится

престижним, що спорт починає приобщатися к общечеловеческим ценностям, которые несут гуманную цель.

Оптимизация гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации в том, что спорт представляет собой социально-аксиологическую систему, в основе которой гуманистические ценности, которые ориентируются на развитие творческих потенций, что награда спортсмена должна выражать патриотические чувства, гордость спортсмена, в основе которой достижение высоких результатов и рекордов благодаря развитию своим физическим силам и возможностям. В условиях глобализации спорт включает противоречия между свободой и насилием, этические проблемы допинга, социальное и экономическое неравенство, которые должны быть преодолены. Спорт как социально-аксиологическая система – это сфера гуманности, которая включает социальные идеалы и ценности, личностные намерения, которые требуют новых подходов к анализу спорта как самой важной сферы человеческой деятельности. Именно оптимизация гуманного потенциала спорта как условие формирования спортивной парадигмы общества в условиях глобализации может объяснить и решить много проблем спорта, в основе которых взаимосвязь культуры и спорта, культуры и общества, культуры и личности.

Литература

1. Білогур В.Є. Структура світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді/ Вища освіта України: Національна академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти. Київ. 2011. – Вип.3. С.74-80.
2. Білогур В.Є. Аналіз рівня розвиненості ціннісних орієнтацій студентів-економістів у трансформаційному суспільстві // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. – Вип. 53. – С.113-120.
3. Білогур В.Є. Формування культурних засад становлення цілісної особистості у світі спорту (філософсько-антропологічний дискурс) / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії 2015. Вип.60. – С.216-225.
4. Білогур В.Є. Філософія спорту як новий науковий напрямок і нова навчальна дисципліна Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії 2013. Вип.54. – С.138-154.
5. Білогур В.Є. Філософія сучасного спорту як сублімативного вираження індивідуальної і соціальної життєдіяльності людини // Гілея: науковий вісник. Українська академія наук, Національний педагогічний університет імені МП Драгоманова. 2013. Вип. 73. – С. 220-223.
6. Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації // К: «Видавництво «Гілея», Вип. 72. – 2013. – С.487-492.
7. Воронкова В.Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності// Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 37. С.16-32.
8. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: [Монографія] / В.Г.Воронкова. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.

9. Глобалистика: Международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред.: И.И.Мазур, А.Н.Чумаков. – М.-СПб.-Н.-Й.:ИЦ «ЕЛИМА», ИД «Питер», 2006. – 1160 с.
10. Мельник В.В. Становлення і розвиток культурної політики в умовах глобалізації Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. – Вип. 58. – С.148-156.
11. Мельник В.В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2013. – Вип. 54. – С.69-81.
12. Мельник В.В. Культура буття людини як соціокультурний феномен Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2015. – Вип. 60. – С.253-268.
13. Молодиченко В.В., Олексенко Р.І. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії 2017. – Вип.70. – С.164-175.
14. Nikitenko Vitalina. Cultural and social competence creation in the process of English language study: information society aspect // Gumanitarnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii: [zb. nauk. pr.]. – Zaporizhzhja: Vyd-vo ZDIA. 2016. – С.251-257.
15. Nikitenko Vitalina. Geokulturni values in today's world development: a socio-philosophical dimension// Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy/M-of education and science of Ukraine, Zaporizhzhia State Engineering Academy. Zaporizhzhia.2013. – Вип. 54. – С. 266-280.
16. Риждова І.С. Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2011. – Вип.46. – С.126-134.
17. Резанова Н.О. Ціннісно-культурні конфлікти в транзитивному соціальному просторі // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2011. – Вип.44. – С.167-171.

2.4. Family values in the world outlook palette of student young in Ukraine

2.4. Сімейні цінності у світоглядній палітрі студентської молоді України

Постановка проблеми. Перспективи України, безумовно, залежать від виваженої державної політики, яка забезпечувала б реалізацію прав людини і громадянина для збереження та відтворення людського потенціалу. Прагнення до практичної реалізації ідей гуманізму на сучасному етапі розвитку людської цивілізації допомагає по-новому подивитись на різноманітні явища і події культури, оцінити їх можливості для реалізації загальнолюдських ідеалів і цінностей, проаналізувати роль цих явищ у сучасних умовах життя, шляхи їх гуманізації.

У фізичній культурі та спорті як важливих елементах сучасної культури акумулюються величезні можливості для позитивного впливу не тільки на здоров'я та фізичну досконалість, але й на духовний світ та культуру людини. Виховання у родині є дуже важливим, оскільки спрямоване на розвиток здатності

розпізнавати не тимчасові, а вічні і святі цінності життя, переживати такі моменти, які сприяють усвідомленню відчуття певного досягнення, повноти радощів буття, викликають позитивні емоційні переживання.

Актуальність дослідження проблеми сімейних цінностей студентської молоді, що займається фізичною культурою і спортом, зумовлена кардинальними змінами всього українського суспільства, які торкнулися його основ розвитку та традиційних підвалин. Сім'я, як найважливіший осередок суспільства, відчуває на собі вплив усіх процесів, що відбуваються в ньому, усіх властивих йому суперечностей. Тому характер реалізації притаманних їй функцій залежить, безперечно від стану суспільства загалом. Зміни, що відбуваються в Україні, об'єктивно сприяють гуманізації сімейних стосунків, переосмисленню ролі родини в процесі формування моральності молодого покоління.

Значення сім'ї в житті кожної людини важко переоцінити. Адже сім'я – це невичерпне джерело любові, відданості і підтримки, де закладаються основи моральності, духовності, солідарності й прихильності, стилю життя, пріоритетів та смисложиттєвих орієнтирів. Саме сім'я є основним носієм культурних зразків, зокрема й у сфері фізичної культури і спорту, що передаються від покоління до покоління. Сім'я справляє значний вплив на взаємозв'язок її членів із природою, визначає характер ставлення до неї та до здорового способу життя. Моделювання за таких умов різних ситуацій природного людського життя сприяє у підготовці молоді до реалій сімейного побуту, подолання труднощів, вирішення проблемних питань, виконання низки обов'язків, що вимагають певної самостійності і, звичайно, знань, уміння. Моральні цінності й традиції сім'ї – мужність і жіночність, шанобливе ставлення до жінки, представників старшого покоління, дітей, взаємодопомога, працьовитість, шанобливе ставлення до природи – знаходять свої практичні прояви, актуалізуються й поступово засвоюються молодим поколінням.

Зв'язок з науковими темами та програмами. Робота виконана за планом НДР кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. «Формування духовної культури спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту в процесі професійної підготовки» (реєстраційний номер 0111U001716).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових розвідках з філософії фізичної культури і спорту автори здебільшого звертаються до проблеми формування сімейних цінностей та формуванням етичної, естетичної та інтелектуальної культури молоді, що займається фізичною культурою і спортом. Сімейні цінності, сімейні традиції, роль родини у формуванні молоді людини, активно вивчаються у наукових дослідженнях вітчизняних та закордонних фахівців: О. П. Гаженка [4, с. 54-58]; Ю. Г. Бескурнікової [2, с. 111-

114]; О. В. Гольцової [5, с. 125-130]; О. О. Балагури [1, с. 27-34]; О. П. Колісника [12, с. 52-62]; Ю. В. Вітенка [3, с. 114-117]; П. І. Драгоя [10, с. 39-41]; М.Р.Деметрадзе [[9, с. 120-127]; О. Ю. Зотова-Садило [11, с. 70-78]; О. В. Лейфи [14, с. 41-43]; Л. П. Корогод [13, с. 265–267; 15]; О. В. Городецького [6, с. 79-81; 7, с. 39-43; 8, с. 187-189]; О. В. Шульги, І. В. Сікорської [16, с. 94-101] та ін.

Зацікавлення сімейними цінностями сучасної української молоді, зокрема студентів-спортсменів, зумовлене й тим, що основними функціями сім'ї є такі, як-от: сукупність суспільних цінностей (любов, ставлення до дітей); громадянські обов'язки (турбота та виховання дітей, сімейні правила і зобов'язання); переплетення ролей і статусів (статуси і ролі чоловіка, дружини, дитини і т. ін.) – які є основою функціонування сім'ї.

Усі ці проблеми молоді потребують особливої уваги, як з боку всього суспільства, так і дослідників, що й обумовлює актуальність вивчення ролі сім'ї, сімейних цінностей у житті студентів-спортсменів.

Мета статті. Метою нашого дослідження є вивчення сімейних цінностей, сімейних традицій та ролі батьків у світоглядній палітрі студентської молоді, що займається фізичною культурою і спортом.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було застосовано вивчення літератури соціально-гуманітарного циклу з поставленої проблеми; емпіричні методи (анкетування); використані теоретико-пізнавальні підходи: соціокультурний, антропологічний та аксіологічний, що допомогли об'єктивно оцінити та зрозуміти світоглядні погляди студентів-спортсменів щодо ролі та значення сім'ї в контексті реалій сучасного українського суспільства.

Результати дослідження та їх обговорення. Під час соціологічного дослідження були опитані 500 студентів (I-V курс) факультетів фізичного виховання та фізичної культури і спорту Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту. Вік респондентів 17-22 роки. На запропоновані питання ми отримали такі відповіді:

- на питання: «Чи є для Вас авторитетною думка старших членів сім'ї?» абсолютна більшість респондентів дали позитивну відповідь «Так» (92%); «ні» – тільки (8%). Збереження авторитету старших членів сім'ї дозволяє нам сподіватись, що студенти, які займаються фізичною культурою і спортом, переважно дотримуються традиційних поглядів щодо ролі сім'ї у формуванні особистості, зможуть створити здорові у моральному плані сім'ї;

- на питання: «Яке судження описує стосунки у вашій сім'ї?» – більшість студентів обрали такі варіанти: збереження цінності сім'ї для подальших поколінь (53%); виховання відповідальності, моральності людини (42%); діти є тим, задля чого треба жити (31%); підтримка індивідуальності партнера у шлюбі, надання можливості самореалізації для кожного члена сім'ї (32%). При цьому

тільки (10%) респондентів підтримали варіант: досягнення комфорту, захищеності.

Отже, вік респондентів позначився як важливий фактор при відповіді й на це питання. З одного боку, більшість респондентів підтримують сімейні цінності та розуміють їх важливість для створення в майбутньому власних родин; з іншого – тільки кожен десятий студент переконаний, що в його сім'ї є комфорт та захищеність. Ми вважаємо, що це молодіжний максималізм або перехідний вік, коли жорсткі обмеження в сім'ї не подобаються молодій людині, бо вона прагне більшої свободи. Тільки з часом студентською молоддю піклування батьків буде оцінене належно;

- відповіді студентів на питання: «У якому віці краще брати шлюб?» були такими: 18-25 років (42 %); 26-29 років (52%); 30-35 років (33%); вік значення не має, головне – мати можливості (32%); цікаво, що жоден респондент не обрав варіант: 36-40 років.

Отже, відповіді на це питання відображають світові тенденції розуміння того, у якому віці краще одружуватися чи виходити заміж: 26-29 років (52%). Спочатку молода людина повинна побудувати кар'єру, стати незалежною у фінансовому плані й тільки потім створювати свою сім'ю;

- на питання: «Які основні мотиви для створення сім'ї?» – спортивна молодь відповідала по-різному, при цьому певну однотайність можна простежити у варіантах: любов і потяг до партнера (95%); довіра, повага, взаємна допомога (95%); спільні погляди та інтереси, риси, що приваблюють (62%). Найменшу кількість схвальних відповідей було отримано на варіанти такого зразка, як-от: досягнення фінансового добробуту (28%); прагнення до незалежності від батьків (5%); позбавлення від самотності (5%); народження незапланованої дитини (7%). Варіант: шанс – обрав тільки 1% респондент.

Отже, відповіді на це питання показали, що абсолютна більшість респондентів правильно розуміють основні мотиви для створення сім'ї, це дещо заперечує окремі стереотипи в суспільстві про цинізм та егоїзм сучасної молоді. При цьому викликає стурбованість те, що респонденти не вважають народження дитини приводом для одруження або заміжжя. Це, мабуть, пов'язано з об'єктивними причинами: зниженням ролі та значення сім'ї в українському суспільстві, що, на жаль, теж збігається зі світовою тенденцією;

- на питання: «Що найбільше впливає на зміцнення сімейних цінностей?» – маємо такі відповіді: любов (91%), невелика кількість студентів переконані, що важливими для побудови щасливої родини є такі якості, як-от: відповідальність (15 %), чесність, порядність (15%).

Отже, дуже позитивний момент ми вбачаємо у тому, що переважна більшість молодих спортсменів переконані, що любов – це головний складник сімейних цінностей, сімейного щастя. Але не може не викликати хвилювання й

те, що відсоток за іншими складниками сімейних цінностей зовсім невеликий. Ми переконані, що вік респондентів значно вплинув під час вибору відповідей на це питання. Більшість студентів ще не були одруженими, а тому не мають уявлення про те, що сімейні зв'язки – це не лише відпочинок та веселе спільне проведення часу, але і взаємні обов'язки, турбота про дітей і представників старшого покоління, спільне введення господарства, об'єднані фінанси та ін. При цьому є незрозуміння того, що без чесності та порядності у стосунках між хлопцем та дівчиною неможливо побудувати міцну родину;

- на питання: «Що руйнує сімейні цінності?» – студенти давали різні відповіді. Найбільш одностайними респонденти були у тому, що егоїзм (45%) та зрада (42%) є найжахливішими явищами у житті родини; негативно впливають на мікроклімат родини безвідповідальність (26%), побутова невлаштованість (18%) та нещирість (12%).

Отже, вік респондентів був важливим фактором, який впливав на вибір відповіді на це питання. Егоїзм та зрада погіршують стосунки між членами родини в різному віці, однак, не розуміння того, що безвідповідальність, побутова невлаштованість та нещирість не менш (або навіть більш) негативно впливають на міцність сім'ї, прийде до молоді з часом та набуттям життєвого досвіду.

Дуже цікаво порівняти результати нашого соціологічного опитування з емпіричними дослідженнями Донецького державного університету управління під час якого були опитані 50 студентів (IV-V курс). Вік респондентів 21-22 роки. Час опитування: 2012-2013 рр. Мета соціологічного досліджування: побудувати ієрархію ціннісних орієнтацій у порядку їх значущості та привабливості для українських студентів. Оцінювання в вищі відбувалось у балах:

«Щасливе сімейне життя» є першим у ієрархії цінностей студентів Донецького державного університету управління: 8,42 балів. Ці дані є позитивними. Оптимізм базується на розумінні того, що міцна сім'я є однією з основних умов стабільності суспільства, тобто це основний осередок суспільства, який відіграє стрижневу роль у поширенні громадських і моральних норм.

На другому місці за значущістю – «наявність психічного та фізичного здоров'я»: середній бал – 6,84. Високе місце здоров'я в ієрархії розподілу ціннісних орієнтацій студентської молоді вказує на те, що ідея здорового способу життя домінує у сучасному суспільстві. Усі сторони людського життя в широкому діапазоні соціального буття – виробничо-трудоному, соціально-економічному, політичному, сімейно-побітовому, духовному, оздоровчому, навчальному – врешті-решт визначаються рівнем здоров'я і масштабами використання його психофізичного потенціалу. Сьогодні ця думка домінує у свідомості сучасної людини, тому велика кількість респондентів Донецького

державного університету управління на перші місця у своїх ієрархіях цінностей ставлять здоров'я як одну із вищих цінностей.

На третьому місці – «любов до коханої людини». Такий розподіл балів є досить зрозумілим. Період молодості, безперечно, сприяє зародженню нових почуттів і створення сім'ї, саме тому студенти ставлять любов на третє місце в ієрархії цінностей. Середній бал цінності «любов» для студентів (майбутніх посадовців) складає – 5,28 бала.

Отже, найбільш важливими для студентського віку цінностями, респондентів Донецького державного університету управління виявилися «щасливе сімейне життя», «наявність психічного та фізичного здоров'я» та «любов до коханої людини». Ці дані соціологічного дослідження викликають надію та оптимізм стосовно майбутнього українського суспільства.

Студенти розуміють, що сім'я є носієм культурних цінностей суспільства і народу, соціокультурним, педагогічним середовищем, вона створює систему цінностей, що відповідають потребам українського суспільства, культивує родинні традиції і традиції виховання покоління, що підрастає.

За своєю значимістю здоров'я є тим благом, що відповідає потребам та інтересам студентської молоді, має для неї пріоритетне значення. У аксіологічній ієрархії здоров'я належить до вищих, універсальних цінностей. Водночас здоров'я є цінністю – засобом, оскільки існує не самостійно, а є умовою існування ще більш значущої цінності – життя. Отже, студенти Донецького державного університету управління усвідомлюють: з міцним здоров'ям можна досягнути й інших цілей. Позитивним моментом є те, що переважна більшість студентів-управлінців вважають, що любов – це головна складова сімейних цінностей та сімейного щастя.

Висновки. Спостерігається високий рівень ідентичності відповідей, на питання соціологічних досліджень, проведених науково-педагогічними колективами кафедри соціально-гуманітарних наук Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (2011-2015 рр.) та кафедрою соціології управління Донецького державного університету управління (2012-2013 рр.). Вони є констатацією тих культурних процесів, які відбуваються в українському суспільстві.

Результати соціологічних опитувань дали змогу дійти таких висновків: сім'я відіграє вирішальну роль у духовному формуванні студентської молоді; роль та значення сімейних традицій, сімейного щастя, шанобливого ставлення до думки батьків – усе це дозволило з'ясувати, що заповітною мрією більшості студентів-спортсменів, а також тих, хто обрав майбутньою професією державну службу, є сімейний добробут, тобто прагнення створити щасливу родину.

Перспективи подальших досліджень. На думку автора, оцінюючи стан вивчення проблеми дослідження впливу сім'ї на духовне становлення спортивної

молоді України, потрібно відзначити, що проблема гендерних аспектів сімейного виховання молоді, що займається фізичною культурою і спортом, вивчена недостатньо.

Література:

1. Балагура О. О. Суспільство і вища національна освіта у процесі трансформації / *О.О.Балагура* // Вища школа. – 2013. – № 5. – С. 27-34.
2. Бескурнікова Ю.Г. Особливості поєднання процесів формування студентів як спеціалістів та особистостей / *Ю.Г.Бескурнікова* // Грані. – 2011. – № 5 (79). – С.111-114.
3. Вітенко Ю. В. Сімейно-шлюбні цінності, програмовані у художніх фільмах / *Ю.В.Вітенко* // Грані. – 2011. – № 5 (79). – С. 114-117.
4. Гаженко О. П. Система цінностей і життєвий стиль студентської молоді / *О.П.Гаженко* // Практична психологія. – 2008. – № 12. – С. 54-58.
5. Гольцова Е. В. Факторы социальной среды как детерминанты брачности и рождаемости / *Е. В. Гольцова, Я. А. Лещенко* // Социологические исследования. – 2010. – № 2. – С. 125-130.
6. Городецький О. В. Антропологічні виміри спортивного буття як основи самовизначення особистості / *О.В.Городецький* // Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: 3-4 червня 2016 р., Мелітополь, МДПУ ім. Б.Хмельницького. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – Ч. 1. – С. 79-81.
7. Городецький О. В. Роль фізичної культури і спорту у формуванні базових рис характеру особистості / *О. В. Городецький* // Вісник Запорізького національного університету, серія Фізичне виховання та спорт. – Запоріжжя. – 2012. – № 2 (8). – С. 39-43.
8. Городецький О. В. Ціннісні пріоритети сучасної молоді України, що займається фізичною культурою і спортом / *О. В. Городецький* // Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: 26 листопада 2015 р., Дніпропетровськ, ДОШПО. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – С. 187–189.
9. Деметрадзе М. Р. Ядро традиционных ценностей как феномен постсоветских обществ / *М. Р. Деметрадзе* // Социологические исследования. – 2012. – № 2. – С. 120-127.
10. Драгой П. І. Ієрархія життєвих цінностей та стратегій сучасної української молоді / *П.І.Драгой* // Грані. – 2014. – № 4 (108). – С. 39-41.
11. Зотова-Садило О. Ю. Гуманітарна підготовка як науково-педагогічне явище / *О.Ю.Зотова-Садило* // Вища школа. – 2013. – № 7. – С. 70-78.
12. Колесник О. П. Духовний саморозвиток і духовне здоров'я особистості / *О.П.Колесник* // Соціальна психологія. – 2011. – № 4. – С. 52-62.
13. Корогод Л. П. Історико-спортивна спадщина України як фактор формування духовної культури майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту / *Л.П.Корогод* // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: 29-30 квітня 2016 р., Дніпропетровськ, ДНУ. — Дніпропетровськ: Роял Принт, 2016. – Ч. 2. – С. 265-267.
14. Лейфа А. В. Взаимосвязь физической активности, здоровья и качества жизни студенческой молодежи / *А. В. Лейфа, Ю. Д. Железняк, Ю. М. Перельман* // Теория и практика физической культуры. – 2015. – № 11. – С. 41-43.
15. Особистість. Спорт. Духовна культура: інтегральний вимір: монографія / За ред. *Л.П.Корогод*. – Дніпро : ПФ «Стандарт-Сервіс», 2018. – 308 с.
16. Шульга В. В. Особливості ієрархії цінностей польських та українських студентів / *В.В. Шульга, І. М. Сікорська* // Вища школа України. – 2014. – № 2. – С. 94-101.

2.5. Actual trends in education in the European Union

2.5. Актуальные тенденции в сфере образования в Европейском Союзе

Изменения в сфере образования в Европейском Союзе (далее ЕС) и влияние интеграционных процессов на образовательную сферу и ее реформирование является одной из актуальных тем исследований. Проблематику на теоретическом и эмпирическом уровне изучают педагоги, экономисты, социологи и специалисты по европейской интеграции. Эта тема важна как в условиях современных процессов глобализации с одновременным созданием в разных регионах мира интеграционных структур, так и в процессе гармонизации различных сфер общественной жизни, в том числе и сферы образования в рамках интеграционных структур.

Интеграция является важной составляющей мировых процессов и характерна для разных частей мира. Деятельность интеграционных объединений в зависимости от целей интеграции охватывает различные сферы общественной жизни – политические, экономические, военные, образовательные. Имея синергетический эффект, интеграция чаще всего положительно влияет как на отдельных участников процесса, так и на интеграционное объединение как целое. Государства-члены получают преимущества, которых бы не смогли добиться самостоятельно. В современных условиях интеграция является процессом добровольным и осозанным, но который значительным образом влияет на внутреннюю и внешнюю политику стран объединения. Важным является и тот факт, что интеграция базируется на общих целях развития и видения будущего, а также на ценностях, опирающихся на общую историю и культуру. В современных мировых условиях задачами интеграции являются усиление позиций объединения в мире, стабильность внутри объединения и рост благосостояния и экономики.

С точки зрения исторического развития, в Европе в предыдущие века основой, которая объединяла разные государства, было не только господство права, христианская линия европейской истории, переплетающаяся с либеральными идеалами, европейская культура и религия, но и система образования, которую можно назвать интернационализированной, потому что и профессоры и студенты имели возможность переезжать из университета в университет. На 50-60 годах XX века на начальном этапе создания Европейского экономического сообщества (ЕЭС) государства-члены ЕС проводили самостоятельную политику в сфере образования, которая не проходила процессом унификации [Налетова Д., с. 75]. Это было обусловлено тем, что в каждой стране сформировалась своя система образования. В ЕЭС не навязывалась определенная модель в этой сфере, а предоставлялось право

государствам-членам создавать нормативную базу в соответствии с национальными потребностями и историческими образовательными традициями. Но сообщество способствовало сотрудничеству между государствами-членами для содействия становления единого внутреннего рынка, социального объединения и созданию европейского пространства высшего образования. Роль Евросоюза в этом направлении можно обозначить как вспомогательную и частично координирующую [Chuguryan S., 2014, s. 69].

Расширение Евросоюза на восток привело к изменениям в целях образовательной политики и интернационализации системы высшего образования. К тому же в этот период пришло понимание того, что при переходе человечества к информационному этапу развития европейские системы образования, сформировавшиеся в разные исторические эпохи под влиянием системно-политических, экономических и культурологических факторов, а также на основе многообразных педагогических традиций, не совместимы по многим параметрам. Поэтому Евросоюз начал координировать сферу образования через стратегии и цели, главные из которых "Лиссабонская стратегия" и "Европа 2020". С их принятием началась трансформация систем образования.

Под влиянием глобализации и конкуренции в быстро меняющихся условиях, подразумевающих существенное сокращение присутствия государств в сфере образования, в том числе и в области финансирования, образовательная сфера в государствах-членах ЕС начала перестраиваться в соответствии с требованиями рынка, который, по мнению экспертов, сейчас играет ключевую роль в реформах систем образования на разных уровнях. Внедрение принципов рыночной экономики в образовательную систему, децентрализация управления, а главное – связь с бизнесом и производством, поддержка конкуренции между образовательными учреждениями – все это привело к существенной трансформации структуры образования на всех уровнях, ее моделей, методике обучения, а также в системе подготовки учителей. В современных условиях в сфере образования необходима большая приспособляемость, введение новых видов учебных заведений и программ, способность быстро реагировать на изменения на рынке труда и меняющуюся структуру занятости. Вопрос нехватки высококвалифицированных специалистов в условиях усложняющегося производства также очень активно стал на повестку дня в Евросоюзе.

Важным направлением стало и создание общеевропейского пространства высшего образования, которое предполагало достижение определенного уровня правовой согласованности структуры и содержания национальных образовательных программ. Одна из главных свобод ЕС – свободное перемещение людей – предоставляет молодым гражданам ЕС возможность получить высшее образование в любой стране Евросоюза. Требования, которые

предоставляются к потенциальным студентам, в процессе развития объединения унифицировались, и привели к тому, что страны-члены ЕС стараются привести свою систему образования в соответствии с требованиями ЕС и укрепится в интегрирующемся европейском образовательном пространстве.

Основные цели деятельности Европейского Союза в области высшего образования включают: поощрение мобильности студентов и сотрудников, содействие взаимному признанию дипломов об образовании, содействие сотрудничеству между высшими учебными заведениями и развитие университетского образования. В университетах открылись международные программы, студенты получили возможность обучаться в разных государствах, что повысило конкуренцию в сфере образования не только в рамках Европы, но и в мире.

В 2000 году на Лиссабонской конференции была принята стратегия, согласно которой европейское сообщество должно стать экономической основой для повышения конкурентоспособности в условиях глобализации. Определялась цель создания экономики, основанной на конкурентоспособном и динамичном знании, а также делалась ставка на пожизненное обучение. [Lisabonská stratégia]. Тем самым усиливались экономические приоритеты политики в сфере образования. Эта линия была продолжена и в принятой в 2010 году стратегии "Европа 2020".

Стратегия "Европа 2020"

Стратегия "Европа 2020" – это программа Евросоюза по стимулированию роста и занятости на текущее десятилетие. Она подчеркивает необходимость устойчивого и инклюзивного роста как способа преодоления структурной слабости экономики Европы, чтобы улучшить ее производительность на основе устойчивого развития социально ориентированной рыночной экономики. [Вархолова Т., с. 164]. Эта стратегия стала своеобразным ответом ЕС на экономический и финансовый кризис, а также кризис ценностей. [Baculáková K., 2014, s. 15].

В результате кризисных явлений после 2008 года миллионы людей потеряли работу, что привело к многочисленным проблемам, которые Европе нужно было решать, а социальное единство Евросоюза столкнулось с новым давлением из-за их воздействия. Поэтому реакция Европы имела фундаментальное значение для будущего. Чтобы добиться устойчивого развития в будущем, ЕС вынужден был сформулировать долгосрочные цели. Это цели стратегии "Европа-2020", которая является доказательством того, что интеллигентный и устойчивый рост может быть достигнут в Европе. Образование и обучение лежат в основе стратегии "Европа 2020" и рассматриваются как ключевые факторы роста и создания новых рабочих мест.

Экономический кризис наряду со старением населения, рынок труда и общество – это важные проблемы, которые меняют контекст, в котором действуют системы образования. В то же время образование и профессиональная подготовка помогают повысить производительность экономики, развивать инновации и конкурентоспособность.

Следует подчеркнуть, что практически во всех стратегических документах Евросоюза, связанных с образованием, прослеживается четкая линия взаимосвязи устойчивого экономического роста и улучшения показателей в сфере образования. Существуют сильные экономические аргументы в пользу образования и подготовки профессиональных кадров как направлений, создающих благоприятные условия для роста, которые играют ключевую роль. Инвестиции в человеческий капитал – это удачно инвестированные средства. Из этого следует, что образование в начале XXI века становится средством борьбы стран и регионов за лидерство, влияющее на дальнейшее развитие европейских образовательных систем.

Государства-члены Евросоюза должны инвестировать необходимые средства во все уровни образования и профессиональной подготовки в целях улучшения их эффективности и результативности, что в свою очередь приведет к повышению уровня квалификации и компетентности рабочей силы. Это позволит лучше предвидеть быстро меняющиеся потребности динамичных рынков труда в экономике, которая все в большей степени зависит от цифровых технологий и реагирует на них в контексте технологических, экологических и демографических изменений. Государствам-членам следует активизировать усилия по улучшению доступа к качественному обучению на протяжении всей жизни и реализовать активные стратегии старения, которые позволяют увеличить продолжительность трудоспособного возраста.

В стратегии "Европа 2020" сформулирована цель в сфере образования: снижение доли людей, бросивших образование и профессиональную подготовку, до уровня менее 10% и увеличение доли населения в возрасте от 30 до 34 лет, имеющие законченное высшее или эквивалентное высшему образованию не менее 40% к 2020 году. Европейская комиссия предложила государствам-членам Евросоюза преобразовать цели ЕС в национальные задачи и процедуры, а каждое государство-член адаптирует стратегию "Европа 2020" к своим условиям и сформулирует свои национальные цели. Например, Словацкая Республика в отношении показателя доли людей в возрасте от 18 до 24 лет, бросивших образование и профессиональную подготовку, поставила национальный показатель 6% к 2020 году. А относительно цели увеличения доли населения в возрасте от 30 до 34 лет, имеющие законченное высшее образование, Словакия установила национальный целевой показатель, идентичный европейскому целевому показателю, равному 40%.

Среди основных направлений развития образования особое внимание обращается на проблемы дошкольного образования, профессионального образования и обучения, процессы непрерывного обучения, проблемы неоконченного среднего образования, проблемы повышения качества образования и контроля за его качеством, обеспечение качества профессионального образования, развитие высшего образования и научных исследований, европейской политики в сфере высшего образования, обучении взрослых, Европейские информационные программы, ключевые компетенции, межрегиональное сотрудничество, образование, квалификация и мобильность учителей, условия труда, социальной защиты, здравоохранения и безопасности деятельности учителей.

На примере Словакии можно указать внедрение и реализацию отдельных целей европейской образовательной стратегии в определении предлагаемых главных инициатив Европы-2020, которые особенно важны для образования и обучения. Это инициатива "Молодежь в движении", которая направлена на то, чтобы помочь молодым людям полностью реализовать возможности обучения и образования и улучшить перспективы их трудоустройства, а также инициатива "Новые навыки и новые рабочие места", в которой подчеркивается необходимость совершенствования навыков и обеспечение роста занятости населения.

Стратегические рамки европейского сотрудничества в области образования и профессиональной подготовки к 2020 году определяют четыре стратегических цели:

- усилия, чтобы обеспечение непрерывного обучения и мобильности стало реальностью;
- повышение качества и эффективности образования и обучения;
- содействие справедливости, социальной сплоченности и активной гражданской позиции;
- укрепление творчества и инноваций, включая предпринимательство на всех уровнях образования и обучения.

Существует большой потенциал в будущем для работы с молодежью в области неформального образования, которое улучшает навыки и персональные компетенции молодых людей и помогает решать проблему безработицы среди молодежи получением компетенций, применимых на рынке труда. Признание результатов неформального образования в молодежной работе является одной из основных стратегических целей, изложенных в новой Стратегии Словацкой Республики 2014-2020 года в вопросах молодежи.

Европейская комиссия в сотрудничестве государствами-членами Европейского Союза каждый год проводит мониторинг образования и профессиональной подготовки для оценки промежуточных результатов

реализации стратегии "Европа 2020" и других целей в сфере образования. В некоторых направлениях европейскому объединению уже удалось добиться значительных успехов, но существуют и проблемные области, на основе которых Еврокомиссия формирует новые цели в краткосрочной и долгосрочной перспективе.

Проанализируем главные результаты, которые оцениваются как положительные, в рамках реализации стратегии "Европа 2020". По данным статистической службы Европейского Союза (Евростат), занимающейся сбором статистической информации по странам-членам Евросоюза, ключевой индикатор – ранний уход из образования и обучения – непрерывно уменьшался в ЕС с 2002 года, как для мужчин, так и для женщин. Уменьшение с 17,0 % в 2002 году до 11,0% в 2015 году представляет собой устойчивый прогресс в достижении цели 2020 года, который составляет 10%. [Индикаторы 2020, 2017, с.2-5]. Эта тенденция характерна для почти всех государств-членов ЕС как для мужчин, так и для женщин. В целом, мужчины в ЕС были более склонны к прекращению образования, чем женщины. Оценка индикаторов указывает и на то, что больше шансов оставить обучение раньше срока имеют молодые люди, родившиеся за границей ЕС, и этнические меньшинства. [Индикаторы 2020, 2017, с.2-5]. Это объясняется языковыми трудностями, ведущими к неуспеваемости и отсутствию мотивации, что увеличивает риск социальной изоляции таких групп из-за низкого социально-экономического статуса. Поэтому образовательные системы должны определенным образом приспособляться на особые потребности учащихся из уязвимых групп.

Следует отметить, что все государства Евросоюза в своих национальных программах, которые отражают национальные особенности, реализовывали общие цели ЕС в вопросах раннего ухода из образования и обучения. Обратимся к отдельным странам, где числа колеблются от 4% в Хорватии до 16% в Италии. Некоторые страны в 2015 году уже добились поставленных целей – Австрия, Хорватия, Кипр, Дания, Франция, Греция, Ирландия, Италия, Литва, Люксембург, Латвия, Словения и Швеция. Чешская Республика добилась своей цели в 2013 году, но вновь вышла из нее в 2015 году. Доля молодых людей, которые оставляют образование была самой высокой в Испании, на Мальте и в Румынии (от 19% и выше). Страны Южной Европы с 2008 года по 2015 год резко улучшили показатели падения доли раннего ухода из сферы образования и подготовки кадров, например Португалия с 34,9 % до 13,7 %, Испания с 31,7 % до 20,0 %, Мальта с 27,2 % до 19,8 %, Греция с 14,4 % до 7,9 %. В 2015 году 17 государств-членов Евросоюза имели долю уже меньше, чем планируемый показатель Евросоюза в 10%. [Индикаторы 2020, 2017, с.2-5].

Вторым важным показателем стратегии является уровень высшего образования в возрастной группе от 30 до 34 лет, который европейские страны

планировали повысить до 40% и в котором удалось достичь значительного прогресса. Начиная с 2002 по 2015 год доля людей в возрастной группе от 30 до 34 лет, имеющих законченное высшее образование, постоянно росла с 23,6 % до 38,7 %, что можно обозначить как значительный и стабильный рост, а поставленная ЕС цель в 40% является вполне достижимой. Следует отметить, что при этом индикаторе наблюдается гендерный разрыв среди выпускников, когда темпы роста числа женщин в два раза превышали темпы роста численности мужчин-выпускников практически во всех государствах Европейского Союза.

Что касается тенденций для высшего образования в отдельных государствах Евросоюза, то доля населения, имеющее высшее образование, колеблется от 26% в Италии до 66% в Люксембурге. Государства-члены ЕС в рамках реализации стратегии "Европа 2020" формулировали свои национальные показатели. В 2015 году 13 стран уже достигли национальных целей: Австрия, Кипр, Дания, Эстония, Финляндия, Германия, Греция, Венгрия, Латвия, Литва, Нидерланды, Словения и Швеция. А вот Италия, Польша и Румыния не достигли своих национальных целей менее, чем на 2%. Словацкой Республике необходимо преодолеть около 10% для выхода на планируемый результат. [Индикаторы 2020, 2017, с.2-5].

К позитивным тенденциям в образовательной сфере можно отнести количество людей в Европейском Союзе, которые участвуют в непрерывном образовании. Согласно стратегии "Европа 2020" к 2020 году доля участвующих в непрерывном образовании должна составить 15%. Однако показатели сейчас колеблются на уровне 11% [Индикаторы 2020, 2017, с.2-5].

Кроме позитивных сдвигов в рамках реализации стратегии "Европа 2020", сохраняются и серьезные проблемы. Во всех странах Евросоюза 22% 15-летних учеников показывают плохие результаты по математике. У учащихся с низким социально-экономическим статусом эта цифра составляет 36,6%. Кроме того, 18% 15-летних учеников в ЕС имеют плохие результаты по чтению, а 17% имеют плохие результаты в естественных науках. Слабые результаты по указанным предметам примерно на 60% чаще встречаются у мальчиков, чем девочек [Správa, 2015]. В 2012 году пятая часть возрастной группы 15 лет показали недостаточные умения в чтении, математике и естественных науках, а это означает, что число людей с плохими способностями необходимо уменьшить почти на четверть к 2020. Каждый четвертый взрослый в Европе имеет низкий уровень навыков, что ограничивает его доступ к рынку труда и препятствует дальнейшему образованию или обучению. Только 4,4% из 66 миллионов взрослых с самым низким средним образованием участвуют в программах по образованию для взрослых [Spoločná správa Rady a Komisie na rok 2015].

Еще одной проблемой остаются количество тех, которые покидают школьное образование. Доля покинувших школу в настоящее время составляет 11,1%. Несмотря на значительный прогресс в достижении целевой задачи «Европа-2020», в Европе по-прежнему насчитывается более 4,4 млн. человек, которые не окончили школу, причем в 2015 году 58,2% из них были либо неактивные, либо безработные, что означает более высокий риск социальной изоляции и низкое гражданское участие [Spoločná správa Rady a Komisie na rok 2015] 19.1% от общей численности возрастной группы 18-24 лет не были трудоустроены и не участвовали в обучении, что существенно усложняет их трудоустройство.

Одним из основных показателей, в котором не удастся добиться значительных результатов, является занятость выпускников в возрасте от 20 до 34 лет. Показатель занятости упал с 82,0% в 2008 году до 75,4% в 2013. Однако, некоторое увеличение произошло в начале 2013 года, достигнув в итоге 76.9% в 2015. Такие тенденции являются последствием экономического кризиса, ударившего по показателям ВВП многих государств-членов Евросоюза. Практика показывает, что от экономической рецессии в первую очередь страдает молодежь, что объясняется тем, что "условия занятости молодых работников отличаются большей нестабильностью, чем у взрослых. В еврозоне наем молодых работников по временным трудовым договорам в три раза более вероятен, чем наем по ним взрослых. Молодежь также работает в отраслях экономики, более уязвимых в случае спада" [Банерджи, 2015, с.27].

Рынок труда Европейского Союза формируется на основе одной из свобод ЕС – перемещении людей. Этот основополагающий принцип тесно связан с академической мобильностью, которая имеет большое значение для совершенствования трудоустройства молодежи в ЕС. Цели в рамках повышения мобильности в сфере образования направлены на то, чтобы в 2020 году не менее 20% выпускников в Европейском Союзе, имеющих высшее образование, проходили за границами своей страны период обучения или научных исследований. Пока что статистические данные учащихся в высших учебных заведениях указывают общие тенденции мобильности, цифра которых составляет в последние годы от 7% до 8% всех студентов Евросоюза [Erasmus + Programme Annual Report]. Следует отметить, что активнее развивается академическая мобильность в рамках докторантуры, меньшее число иностранных студентов, как правило, едут учиться за границу в рамках бакалавриата и магистратуры [Erasmus + Programme Annual Report]. Что касается сравнения показателей стран, то учащиеся с более развитых государств-членов ЕС (Франция, Великобритания, Германия, Нидерланды, скандинавские страны) чаще едут учиться в рамках академической мобильности, чем учащиеся стран Восточной Европы [Erasmus + Programme Annual Report].

На основе оценки промежуточных результатов, признавая различия между государствами-членами Евросоюза, были определены основные тенденции и проблемы европейских систем образования и обучения, которые привели к формулировке новых приоритетных областей и конкретных тем для дальнейшей деятельности до 2020 года. Сформулированы новые приоритетные области:

- релевантные и высококачественные знания, навыки и компетенции, которые вырабатываются в процессе обучения на протяжении всей жизни, с специализацией на обучение специальностей в соответствии с требованиями рынка труда, инновациями, активным гражданством и ростом благосостояния;
- инклюзивное образование, равенство, справедливость, антидискриминация и поддержка гражданских компетенций;
- открытое и инновационное образование и профессиональная подготовка, в которых в полной мере учитывается цифровая эпоха;
- сильная поддержка учителей, научных руководителей, руководство школ и других педагогов;
- транспарентность и признание навыков и квалификаций для улучшения мобильности в сфере образования и мобильности рабочей силы;
- устойчивые инвестиции, качество и эффективность систем образования и обучения [Spoločná správa Rady a Komisie na rok 2015]

Программа Erasmus +

Получение образования устраняет барьеры для мобильности. Поэтому неудивительно, что молодые образованные люди, студенты, сотрудники университетов и сотрудники международных компаний воспринимаются как самые мобильные в Евросоюзе. Европейский Союз постоянно увеличивает возможности программы Erasmus +, созданной для оказания содействия молодежи в получении образования или профессиональной подготовки в других государствах-членах ЕС. Из общего бюджета Евросоюза на эту программу выделено 14,77 млрд. евро, что на 40% выше предыдущего периода финансирования, который закончился в 2013 году [Education, training & youth, 2018]. Программа должна помочь более 4 миллионам людей (в основном молодых) учиться, стажироваться, приобретать опыт работы или волонтерства за рубежом. В рамках этой программы более 125 000 организаций смогут сотрудничать со своими коллегами за рубежом по направлению инновации и модернизации практики преподавания и молодежной работы.

Основная философия и цели Erasmus +, основанные на стратегии "Европа 2020", заключается в поддержке мобильности в сфере образования, создания партнерств на уровне институций и поддержка политик на основе межсекторального подхода, причем направленных на поддержку всех уровней образования. Программа предоставляет гранты для широкого спектра

мероприятий и деятельности в области образования, профессионального образования и обучения, в вопросах молодежи и спорта. Программа дает студентам, ученикам, педагогическим кадрам, молодым сотрудникам и волонтерам возможность пройти часть своего образования или профессиональной подготовки за рубежом, чтобы улучшить знания, навыки и шансы найти работу на рынке труда. Программа поддерживает организации, которые могут участвовать в проектах, чтобы совместно использовать инновации в образовании, обучении и работе с молодежью [Erasmus +, 2018].

Страны-участницы программы Erasmus + подразделяются на:

1) страны, участвующие в программе (страны-члены ЕС, страны-кандидаты и потенциальные кандидаты на вступление в Евросоюз, страны Европейской ассоциации свободной торговли (в настоящее время исключая Швейцарию)

2) страны-партнеры (страны, охваченные Европейской политикой соседства или те страны, которые заключили соглашения с ЕС, позволяющие им участвовать в программах ЕС).

Программа Erasmus + поддерживает следующие ключевые мероприятия:

1. Индивидуальная академическая мобильность (проекты мобильности) – мобильность педагогических кадров в школьном образовании и образовании для взрослых, мобильность учащихся и педагогических работников, мобильность студентов и преподавателей университетов из стран программы и стран-партнеров, молодежные обмены, добровольческая служба. На эту часть направляется не менее 63% средств, выделенных на программу из общего бюджета ЕС;

2. Сотрудничество в области инноваций и обмена передовой практикой (проекты партнерства) – проекты стратегического партнерства, партнерства между рынком труда и институциями образования и профессиональной подготовки, а также проекты поддержки ИТ-платформ, включая сеть eTwinning. На эту часть направляется не менее 28% средств, выделенных на программу из общего бюджета ЕС;

3. Поддержка реформ политик Евросоюза, в частности, централизованной деятельности – поддержка политического диалога, национальных центров признания документов, структурированный диалог с молодежью, сети Eurymice, Euroguidance и Eurodesk. На эту часть направляется не менее 4,2% средств, выделенных на программу из общего бюджета ЕС;

Новым в деятельности Erasmus + является предоставление гарантий студенческого кредита для студентов, которые учатся на втором уровне высшего образования в другой стране, участвующей в программе. В 2016 году гарантийный фонд использовался в Испании и Франции, а в 2016 году к этой схеме присоединились банки со штаб-квартирой в Соединенном Королевстве и Турции [Správa o účasti, с.5].

Например, в Словацкой Республике реализация программы Erasmus + является одним из важных направлений в реформировании образования и встраивании национальной образовательной системы в европейское пространство высшего образования. Национальным органом в Словакии по реализации программы Erasmus + является Министерство образования, науки, исследований и спорта СР. Словакия как государство-член ЕС на европейском уровне в управлении программой сотрудничает с Европейской комиссией, а также выдвинула представителей в состав Комитета Erasmus +. На национальном уровне программа находится в ведении министерства, которое отвечает за общую реализацию программы и утверждает план работы на следующий календарный год. Министерство также обеспечивает и предоставляет средства для финансирования мероприятий программы из государственного бюджета. Сотрудники министерства являются членами Комитета Erasmus + в Европейской комиссии, рабочей группы Erasmus + в Словакии.

За реализацию программы Erasmus + отвечают два национальных агентства программы Erasmus +:

- Словацкая академическая ассоциация международного сотрудничества (SAAMS), которая выступает в качестве Национального агентства образования и обучения Erasmus + [Supporting International Cooperation in Slovakia]

- IUVENTA – Словацкий институт молодежи (IUVENTA), который стал Национальным агентством молодежи и спорта Erasmus +.

В Словацкой Республике по данным Министерства образования, науки, исследований и спорта в 2016 году программа Erasmus + по прежнему была популярна, о чем свидетельствует успешность на уровне 30-60% большинства проектов в рамках Erasmus +, а это создает хорошую стартовую позицию для качественной реализации программы в области образования. В Словакии в 2016 году в проектах мобильности были утверждены 199 проектов по образованию и обучению и 152 молодежных проекта [Správa o účasti, s.36]. В утвержденных программах мобильности планируется участие более 2800 человек (учителей, сотрудников школ, сопровождающих лиц). Одновременно в этих проектах было запланировано участие более 7 900 студентов и учащихся средних школ. В сфере работы с молодежью общее количество участников проектов мобильности составило более 3100 молодых людей и сотрудников по работе с молодежью, из которых 1017 человек были участники с ограниченными возможностями. На 2016 год были одобрены 32 проекта в области образования и обучения и 6 молодежных проектов в проектах стратегического партнерства. Проекты, направленные на поддержку реформ политики, реализуются на национальном уровне только в молодежной сфере. Деятельность направлена на поддержку

структурированного диалога между молодежью и представителями молодежной политики. В 2016 году было поддержано 4 проекта [Správa o účasti, s.35].

В процессе реализации Erasmus + в Словакии в течение 2016 года выделяют следующее направления:

- высокий интерес ко всем частям программы, что проявляется в увеличении количества представленных проектов (например, что касается проектов мобильности в школьном образовании, количество подготовленных проектов возросло по сравнению с 2015 годом на 12%);

- в области школьного образования специальные школы предоставляют заявки на участие;

- в области высшего образования является позитивным то, что университеты постепенно перестраиваются и ориентируются в своей деятельности на обеспечение для своих студентов стажировки за рубежом, что, в свою очередь, позитивно повлияло на долю студентов, отправленных на учебу за рубеж в рамках программы, которая в 2016 году увеличилась на 21,3% по сравнению с 2015 годом;

- в рамках академической мобильности возрастает и количество университетских преподавателей, которые бы хотели поехать преподавать в партнерских учреждениях за рубежом. Также положительным является увеличение числа студентов, которые приезжают в рамках академической мобильности в Словацкую Республику;

- в 2016 году в Словакии увеличилось на 13,3% число заявок в проектах в рамках мобильности в сфере образования взрослых;

- в проектах мобильности в молодежном секторе участвуют все регионы Словакии, включая сельские и отдаленные районы и районы с высоким уровнем безработицы. Кроме того, количество участников с особыми потребностями (молодежь с ограниченными возможностями по здоровью) увеличилось на 41,4%.

Однако, отмечают и некоторые недостатки при реализации проектов в рамках программы Erasmus + в Словакии. Несмотря на то, что программой Erasmus + по-прежнему очень интересуются в стране, что показывает успешность финансирования и реализации проектов в диапазоне 30-60%, однако остается большое количество заявок, которые не были успешны. Еще одним недостатком в процессе реализации проектов в области высшего образования является то, что программы мобильности обучения в странах-партнерах не исчерпывают все выделенные с этой целью средства из бюджета, поскольку университеты не используют, например, относительно большие гранты, направленные на сотрудничество со странами Ближнего Востока, Северной и Южной Африки [Správa o účasti, s.37].

Участие в программе Erasmus + осуществляется на добровольной основе, но она оказывает значительное влияние на национальные правительства, которые проводят реформы с целью соответствовать общеевропейским тенденциям. Следует отметить, что Erasmus + оказывает значительное влияние на интеграцию европейского образовательного пространства.

В январе 2018 года европейский комиссар по делам образования, культуры, молодежи и спорта Тибор Наврачич организовал первый Европейский образовательный саммит, который состоялся в Брюсселе. Его основная цель – создать европейское образовательное пространство (VOIP) к 2025 году [Európsky vzdelávaci priestor]. По мнению европейского комиссара, в интересах всех государств-членов использовать весь потенциал образования и культуры и понимать его как движущую силу для создания рабочих мест, экономического роста и социальной справедливости, а также для восприятия европейской идентичности во всем ее многообразии.

Европейское образовательное пространство предусматривает также общие принципы, на которых строится процесс подготовки учителей: учителя должны готовить высшие учебные заведения, у учителя должно быть понимание, что его профессия связана с обучением в течение жизни, а учитель должен быть мобильным и работа учителя должна строиться на партнерских отношениях с учащимися, школой, промышленностью и институциями, обеспечивающими прохождение практики.

Одним из направлений в построении европейского образовательного пространства являются активные реформы в области навыков, которые внедряются через новые программы на национальном уровне. В государствах-членах ЕС национальные системы образования медленно реагируют на запросы рынка труда. Главным образом не хватает образовательных программ, которые дают практические навыки или предоставляют возможность переквалификации для людей. Это связано с тем, что в Европейском Союзе система образования является слишком общей, основанной скорее на знаниях, чем на навыках. У 70 миллионов европейцев не хватает достаточных навыков чтения и письма, а также отсутствует математическая грамотность и цифровые навыки, поэтому они подвержены риску безработицы, бедности и социальной изоляции. Более половины из 12 миллионов долгосрочно безработных имеют низкую квалификацию. Поэтому в последние годы в рамках создания европейского образовательного пространства ключевой задачей образовательных систем в Евросоюзе является подготовка людей с широким спектром навыков и компетенций. Это включает в себя не только базовые навыки, такие как чтение и математика, но и такие, как информационно-коммуникационные технологии и навыки предпринимательства. Эти задачи реализуются в целях укрепления человеческого капитала, возможностей трудоустройства и

конкурентоспособности. Предлагается переориентировать школы на большее количество навыков – социальных, предпринимательских и цифровых. Высшие учебные заведения должны обучить своих выпускников навыкам соответствующим рынку труда и современным условиям.

Отсутствие навыков, а также расхождения между предлагаемыми навыками на рынке труда и требуемыми навыками вызывает обеспокоенность в Евросоюзе. Многие люди работают на рабочих местах, которые не соответствуют их знаниям, возможностям и талантам. В то же время у 40% европейских работодателей есть проблема поиска людей с навыками, необходимыми им для роста и инноваций. Институты, которые предоставляют образовательные услуги, работодатели и выпускники по-разному понимают то, насколько хорошо выпускники готовы к рынку труда. Кроме того, очень мало людей имеют предпринимательский склад ума и навыки, необходимые для создания собственного бизнеса [Nový program v oblasti zručnosti pre Európu].

Европейская комиссия разрабатывает инициативы по поддержке создания европейского образовательного пространства. Эти инициативы отражают стремление Комиссии обеспечить, чтобы все молодые люди могли получить лучшее образование и профессиональную подготовку, и найти работу в любом месте на нашем континенте. Целью является Европа, в которой:

- изучение и приобретения знаний за рубежом становится стандартом,
- дипломы об образовании и высшем образовании будут признаваться во всех странах ЕС,
- знание двух языков, кроме родного, становится общим правилом,
- каждый будет иметь доступ к качественному образованию независимо от социально-экономических условий,
- формирование чувства европейской идентичности, культурного наследия Европы и многообразия Европы.

Представители Еврокомиссии убеждены, что в консолидации потенциала в сферах образования, которая способствует созданию рабочих мест, экономическому росту и утверждению социальной справедливости, заинтересованы все государства-члены Европейского Союза.

Выводы. В процессе европейской интеграции одной из важных сфер функционирования Европейского Союза является сфера образования. Образовательная сфера в государствах-членах ЕС начала перестраиваться в соответствии с требованиями рынка, который сейчас играет ключевую роль в реформах систем образования на разных уровнях. Взаимосвязи устойчивого экономического роста и улучшения показателей в сфере образования ведут к тому, что образование становится средством борьбы стран и регионов за лидерство, влияющее на дальнейшее развитие европейских образовательных систем.

Основные цели в сфере образования, согласно которым европейское сообщество должно стать экономической основой для повышения конкурентоспособности в условиях глобализации определялись в стратегии "Европа 2020". Государства-члены ЕС преобразовывали эти цели в национальные задачи и процедуры, а каждое государство-член адаптировало стратегию "Европа 2020" к своим условиям и формулировало свои национальные цели, в том числе Словацкая Республика.

Оценка промежуточных результатов свидетельствует о том, что в некоторых целях и индикаторах удалось достичь значительного прогресса, например ранний уход из образования и обучения, где показатели значительно улучшаются, или уровень высшего образования в возрастной группе от 30 до 34 лет. К позитивным тенденциям можно отнести количество людей в Европейском Союзе, которые участвуют в непрерывном образовании. Кроме позитивных сдвигов в рамках реализации стратегии "Европа 2020", сохраняются и серьезные проблемы, например низкий уровень навыков, что ограничивает доступ к рынку труда и препятствует дальнейшему образованию, или количество тех, которые покидают школьное образование.

Одним из основных показателей, в котором не удается добиться значительных результатов, является занятость выпускников в возрасте от 20 до 34 лет. Поэтому в Европейском Союзе упор делается и на академическую мобильность, которая реализуется через разные программы, основной из которых является Erasmus+. Европейский Союз постоянно увеличивает возможности этой программы.

Словацкая Республика как член ЕС также участвует в этой программе и по данным Министерства образования, науки, исследований и спорта программа Erasmus+ по-прежнему популярна, о чем свидетельствует успешность на уровне 30-60% большинства проектов в рамках Erasmus+, а это создает хорошую стартовую позицию для качественной реализации программы в области образования.

Еще одним важным шагом на пути реформирования сферы образования в Евросоюзе является создание европейского образовательного пространства. А одним из направлений в построении европейского образовательного пространства являются активные реформы в области навыков, которые внедряются через новые программы на национальном уровне.

Литература:

- Банерджи А. (2015) Безработица в Европе // Финансы и развитие. Журнал МВФ. Март 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2015/03/pdf/banerji.pdf>
- Вархолова Т. (2015) Стратегии Европейского Союза: акцент на конкурентоспособности / Т. Вархолова, Л. Дубовицка // Научный диалог. — 2015. — № 1 (37). — С. 160—170.

Индикаторы по образованию в рамках стратегии "Европа 2020" (2017) // Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.spbstu.ru/upload/inter/indicators-education-2020-Europe-strategy.pdf>

Налетова Д. (2016) Поэтапное формирование системы образования ЕС // Психолого-педагогический журнал Гаудеамус, Т. 15. №4. 2016. с. 75-79. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://journals.tsutmb.ru/go/1810-231X/2016/4/75-79/>

Vaculáková K. (2014) 10 Rokov Slovenska v EÚ: rozvoj kultúry a kreatívneho priemyslu a implementácia kultúrnej politiky na Slovensku. // Desať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii. Ekonomické, politické a právne aspekty. Zborník vedeckých prác. Vydavateľstvo Ekonóm. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/konferencie/zborniky/Zbornik_10_rokov_clenstva_v_EU.pdf

Education, training & youth, (2018) // European Union. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://europa.eu/european-union/topics/education-training-youth_en

Erasmus + (2018) // European Union. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_en

Erasmus+ Programme Annual Report (2015) // European Commission. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>

Európsky vzdelávací priestor (2018) // European Commission. Vzdelávanie a odborná príprava. Podpora vzdelávania a odpornej prípravy v Európe i za jej hranicami. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/education/initiatives/european-education-area_sk

Chuguryan S. (2014) Vstup SR do Európskej únie a vplyv integrácie na modernizáciu vysokého školstva. // Desať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii. Ekonomické, politické a právne aspekty. Zborník vedeckých prác. Vydavateľstvo Ekonóm. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/konferencie/zborniky/Zbornik_10_rokov_clenstva_v_EU.pdf

IUVENTA (2018) // IUVENTA - Slovenský inštitút mládeže. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iuventa.sk/en/IUVENTA/Slovak-youth-iustitute-short-introduction.alej>

Lisabonská stratégia. Stratégia Európa 2020. // Úrad vlády Slovenskej republiky. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eu2020.gov.sk/lisabonska-strategia/>

Nový program v oblasti zručností pre Európu (2017) // Ministretstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.minedu.sk/dokumenty-eu-v-oblasti-vzdelavania-a-odbornej-pripravy/>

Spoločná správa Rady a Komisie na rok 2015 o vykonávaní strategického rámca pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave (ET 2020) // Ministretstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.minedu.sk/dokumenty-eu-v-oblasti-vzdelavania-a-odbornej-pripravy/>

Správa o účasti Slovenskej republiky na programe Erasmus+ v roku 2016 (2017) // Ministretstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.minedu.sk/dokumenty-eu-v-oblasti-vzdelavania-a-odbornej-pripravy/>

Supporting International Cooperation in Slovakia (2018) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.saaic.sk/_main.php?prog=SAaIC&str=saaic_about_us.html

2.6. Formation of the information culture of the person in Ukraine as one of the directions of education management

2.6. Формирование информационной культуры личности в Украине как одно из направлений управления образованием

В условиях информационного общества информационно-компьютерная отрасль есть самой увеличивающейся в Украине. Внедрение передовых ИКТ, удовлетворяющих росту потребностей общества в доступе и мобильной передаче информации и знаний, эффективное развитие электронных услуг, финансовой сферы, образования, торговли и других секторов экономики, укрепление конкурентных позиций государства в международных ИКТ-рейтингах являются приоритетными задачами государственной политики Украины в сфере информатизации. Согласно данным Министерства юстиции в Украине зарегистрировано 125 тыс. факультетов общественных профессий, которые предоставляют услуги с информационных технологий. Информационная отрасль расширяется в Украине и ее регионах., большие И-Т проекты работают во Львове, Харькове, Одессе и Днепре, а ИТ-специалисты формируются у высших учебных заведениях, в которых изучаются математические дисциплины.

В 2016 г. в ИТ-отрасли работало около 153 тыс. лиц, и эта цифра каждый год увеличивается, постольку ИТ-компании предлагают конкурентные зарплаты и постоянно расширяют штат сотрудников. Украинские ИТ-компании создают качественный продукт для зарубежных компаний, а конкурировать с зарубежными специалистами им позволяет уровень оплаты труда и качественное образование [1]. ИТ-профессия и специальность является сегодня самой популярной потому, что она влияет на конкурентоспособность промышленности и экономического потенциала организаций, способствует развитию сетевой экономики. Это имеет существенное научное и практическое значение в совершенствовании методов мониторинга развития информационного общества [2]. В связи с этим одной из задач управления образованием возникает новая задача – формирования информационной культуры личности глобального информационного общества. Роль этого аспекта в информационном обществе постоянно возрастает, потому что увеличивается совокупность информационных потоков, которые достаточно разнообразны, что требует от человека знания законов информационной среды и умения ориентироваться в информационных потоках [3]. В противном случае человек не сможет адаптироваться к жизни в новых условиях, в частности, к изменениям социальных структур, чтобы ориентироваться в современном глобальном информационном обществе. По нашему мнению, под информационной культурой личности следует понимать совокупность принципов и реальных механизмов, которые обеспечивают

позитивное взаимодействие культур и их соединение в общем опыте человечества [4].

Информационная культура – это оптимальные способы действий со знаками, данными, информацией и предоставление ее потребителю для решения теоретических и практических задач; механизмы усовершенствования технической среды производства, сохранение и передача информации; развитие системы обучения, подготовки человека к эффективному использованию информационной среды и информации. Под информационной культурой мы понимаем информационную компоненту человеческой культуры в целом, что объективно характеризует уровень всех процессов, которые осуществляются в современном обществе и информационных отношениях, которые формируются [5]. Современная информационная культура вобрала в себя все предыдущие формы и соединила их в общий способ как особенный аспект социальной и культурной жизни, выступая в качестве предмета, способа и результата социальной активности, отображая характер и уровень практической жизни людей. Это результат деятельности субъекта в процессе сохранения, распространения и потребления объектов культуры. С точки зрения культурологии, информационная культура личности характеризует культуру с точки зрения аккумулированной, обработанной и транслированной в ее рамках информации [6].

Поэтому информационную культуру следует рассматривать как один из самых важных аспектов культурной деятельности вообще. Так как и культура, информационная культура неразрывно связана со «второй природой (социальной) и выступает продуктом ее мысленной способности, содержательным аспектом субъект-объектных и субъект-субъектных отношений, зафиксированных при помощи материальных носителей. Информационная культура выступает эффективным фактором в освоении человеком культурной реальности, овладении всем тем богатством, которое выработало человечество, и самой реальностью, ценностью, которая возникает в результате культурно-творческой деятельности, а также атрибутом непосредственного культурного бытия, личностных проявлений в разных способах коммуникативной деятельности [7].

Информационная культура личности имеет системно-структурную конструкцию, в которой можно выделить системосозидающее ядро. Критериями информационной культуры человека следует считать ее умение адекватно формулировать свои потребности в информации, эффективно осуществлять поиск необходимой информации во всей совокупности информационных ресурсов, перерабатывать информацию и создавать качественно новую, вести информационно-поисковую деятельность, а также способствовать информационному общению [8].

Обобщая эти определения, отметим, что информационная культура личности – это систематизированная совокупность знаний, умений, привычек, направленных на удовлетворение информационных потребностей, которые возникли в процессе некоторой деятельности. Информационная культура общества и личности должна обеспечивать возможность непрерывного образования человека и повышения его ответственности за решения, которые принимаются [9]. *В первом случае* информационная культура выступает способом социальной защиты личности, способной к самостоятельному наращиванию знаний, смены сферы деятельности, регулирования собственного поведения на основе всестороннего анализа ситуации. *Во втором* – информационная культура выступает способом защиты общества от непродуманных действий человека, выступает его гарантом, потому что принципиальные решения во всех сферах деятельности – социальной, экономической, технологической, политической, культурной – принимаются только после глубокого анализа всей информации [10].

Социально-философский анализ информационной культуры личности в Украине как одно из направлений управления образованием свидетельствует, что понятие «информационной культуры личности» достаточно широкое и многоаспектное. Информационная культура личности – это многоаспектная совокупность знаний, умений, привычек, направленных на осуществление информационных потребностей, которые возникли на протяжении многообразной деятельности человека. Рассматривая компоненты информационной культуры, необходимо отметить, что современный человек должен уметь использовать информационные ресурсы и ориентироваться в информационном пространстве, а для этого она должна владеть поисковыми знаниями, которые открывают широкие перспективы эффективного использования накопленных человечеством информационных ресурсов. Последние есть продуктом интеллектуальной деятельности общества и рассматриваются как стратегический ресурс страны, который по своему значению есть более важным, чем финансовый, сырьевой или материально-технический [11].

Концепция информационной культуры есть более широкой, чем концепция компьютерной грамотности. Все компоненты информационной культуры личности взаимосвязаны. В отличие от информационной грамотности, информационная культура личности включает такой компонент, как информационное мировоззрение, которое включает обязательную мотивацию личности на необходимость специальной информационной подготовки [12].

В социокультурной деятельности под информационной культурой следует понимать знания и понимание культурных значений, символов и смыслов. Новые информационные технологии повышают информированность общества и

личности в несколько раз, радикально изменяя объем и глубину знаний, а вместе с тем и уровень культуры в целом. Такую информационную культуру личности следует рассматривать в корреляции к уровню организации информационных процессов, удовлетворенности людей в информационном общении, как меру эффективности сохранения, переработки, передачи и использования информации, которая обеспечивает целостное восприятие мира. Человек в современном информационном обществе одновременно выступает творцом информации и ее передатчиком. Именно непрерывное образование способствует превращению знаний в информацию и наоборот способствует потребностям информатизации и может быть условием развития культуры информационного общества [13].

Формирование информационной культуры личности есть социальным заказом данного этапа развития общества, так как культура информационного общества определяется уровнем культуры людей, а в самое ближайшее успешность информатизации будет определять место и роль государства в мировом сообществе. Главной задачей высшей школы должно стать обеспечение высококвалифицированной подготовки кадров с необходимым уровнем компетентности, содействия всем слоям населения в осознании общности ценностей и принадлежности к единому социальному и культурному пространству [14].

Достижение этих задач возможно на основе дальнейшей фундаментализации и повышения качества образования, творческой интерпретации в решении всех проблем, которые возникают, формирования новой информационной культуры, развитие высшей школы как социокультурной системы, адекватной актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства. Способами повышения информационной культуры есть компьютерная культура, компьютерная техника, мобильные телефоны, мультимедийная техника, и технология, которые обеспечивают доступ к великим объемам информации, знаниям. Но материально-техническая и технологическая база обеспечивает процесс и создает условия для формирования информационной культуры в образовательном заведении [15].

Современная информационная культура характеризуется увеличением количества информационно-электронных взаимодействий на единицу времени (и этот показатель) будет возрастать, осуществляясь при помощи Интернет и мультимедийных технологий, По мере распространения технических способов и технологических программ управления обменом информации все больше актуализируется проблема ее доступности в информационном обществе [16].

При этом, в первом случае на решение проблемы влияют факторы, которые не имеют отношения к характеристикам интеллектуальных и культурных

ресурсов человека и как такие, которые не зависят от простого наличия технически опосредствованных носителей данных и их скоростных качеств. Во втором случае человека ставят в зависимость от собственной технологической и культурной компетентности, которая помогает выбрать со всего существующего спектра наиболее адекватные методы ее получения и интерпретации информации. Виртуальная коммуникация существенно изменяет темпы духовно-культурной жизни общества, изменяет культурный мир человека [17]. Так, например, программы компьютерного перевода содействуют преодолению языкового барьера, программы создания музыкальных произведений ускоряют их появление, графические образы придают огромные возможности для художественного творчества, компьютерные мультимедийные энциклопедии и словари расширяют кругозор, открытые методы обработки и анализа значительных по объему и разнообразию содержания информационных массивов [18].

Разновидностью информационной культуры есть виртуальная культура. Определяющим фактором организации информационного общества есть императив виртуализации, который трансформирует все сферы жизнедеятельности. Институциональный строй общества симулируется, то есть сохраняет атрибутику реальности, но служит своего рода виртуальной операциональной средой, в которой создаются и транслируются образы. Виртуализуясь, общество не исчезает, не переопределяется, а компьютерные технологии, прежде всего, технологии виртуальной реальности, формируют виртуальную культуру, вызванные к жизни императивом рационализации общества, и выявляются наиболее эффективным инструментом его симуляции [19].

Таким образом, формирование информационной культуры личности в Украине как одно из направлений управления образованием требует формирования специалиста с высокой информационной компетентностью, что возникает как результат внедрения информационно-компьютерных технологий. Управление информационно-компьютерными технологиями способствует формированию нового специалиста с новым инновационным мышлением, новым сознанием и новой культурой. Информационно-компьютерные технологии представляют инновационные социокультурные и социотехнологические технологии, рассчитанные на формирование нового интерактивного мышления, которое позволяет адаптироваться к глобальному информационному обществу и четвертой промышленной революции, которая стоит на пороге [20].

Информационное общество в связи с экспоненциальным увеличением информации требует формирования и развития информационных компетентностей, связанных с поиском и удержанием информации,

превращением информации в знание и интеллектуальный капитал и потенциал. Интеллектуальный потенциал общества призван противостоять разрушительным тенденциям общества, что с необходимостью требует формирования креативно-творческой личности, которая информацию превращает в творческие и инновационные процессы. Поэтому переход к информационной цивилизации носит в условиях глобализации – экономической, политической, культурной, образовательной – характер «технократических проектов», в основе которых информационно-инновационное развитие общества: 1) развитие информационного менеджмента; 2) управление информационными ресурсами; 3) управление обработкой информации.

Рекомендації.

1. Развивать информатизацию, в результате которой получило развитие масса новых направлений в науке, культуре, экономике, менеджменте, бизнесе, которая постепенно изменяет ареал социальной реальности и духовной жизни человека.

2. Высшей школе формировать глобального (информационного) менеджера, готового работать в условиях информационной революции и владеть компетентностями информационного менеджмента.

3. Разрабатывать информационный и информационно-коммуникативный менеджмент как новые направления в науке XXI столетия, которые будут способствовать информационно-коммуникативному прогрессу общества и цивилизации.

4. Формировать способность к творчеству и креативности, которые представляют механизм самоусовершенствования личности.

5. Создать условия для развития человеческого капитала как совокупности сформированных и развитых продуктивных способностей, личностных характеристик и мотиваций человека, которые обладают высоким образовательно-квалификационным уровнем и реализуется эффективно в рамках национальной неэкономки.

6. Способствовать разработке новой парадигмы управления информационно-компьютерными технологиями, в основе которой формирование нового специалиста с новым инновационным мышлением, новым сознанием и новой культурой.

Література:

1. Valentina Voronkova, Marina Maksimenyuk, Vitalina Nikitenko. Humanistic management in the context of phylosofic anthropology: human dimension // Нова парадигма: Національний педагогічний університет імені МП Драгоманова, Нова парадигма, творче об'єднання. 2016. – Вип. 129. – С.64-76.
2. Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації // К: «Видавництво «Гілея». – Вип. 72. – 2013. – С.487-492.
3. Воронкова В.Г., Фурсін О.О., Сапа Н.В. Соціально-орієнтоване державне управління:

- монографія. – Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2011. – 256 с.
4. Воронкова В.Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 37. – С.16-32.
 5. Кивлюк О.П. Глобалізація та інформатизація освіти в предметному полі філософії освіти // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. – Вип. 57. – С.192-200.
 6. Кивлюк О.П. Освітня культура інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя. 2016. – Вип. 67. – С. 225-232.
 7. Кивлюк О.П. Проблеми трансформації змісту та технологій навчання під впливом інформаційної революції // Гілея ВІР УАН. 2010. – Вип.40. – С.314-319.
 8. Кравченко І.М. Аналіз категорії трудовий потенціал в контексті категорій робоча сила, людський потенціал, людський капітал та трудові ресурси // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. – Вип. 51. – С.124-131.
 9. Максименюк М.Ю., Нікітенко В.О. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2016. – Вип. 66. – С. 266-278.
 10. Мельник В.В. «Аксіологічний поворот» сучасної філософії від культури як буття до буття культури // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Вип.63. – 2015. – С.208-217.
 11. Мельник В.В. Становлення і розвиток полікультурного суспільства в умовах євроінтеграції // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. – Вип.54. – С.69-81.
 12. Мельник, В. В. Культура как основание межкультурного взаимодействия в условиях усиления миграционных процессов. *Гілея*. Київ. 2014. – Вип.102. – С. 220-223.
 13. Nikitenko, Vitalina. Conceptualization of geo-cultural values in the process of teaching of foreign language. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: Запоріжжя. 2016. – Вип. 64. – С. 255–259.
 14. Нікітенко В.О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Вип.53. – 2013. – С. 261-270.
 15. Nikitenko Vitalina. Cultural and social competence creation in the process of English language study: information society aspect *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: [zb. nauk. pr.]. Zaporizhzhja: Vyd-vo ZDIA. – 2016. – С. 251-257.
 16. Олексенко Р. І. Вплив комунікацій на ціннісні орієнтири особистості / Р.І.Олексенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2015. – Вип. 62. – С. 65-73.
 17. Олексенко Р. І., Молодиченко В. В. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної / Р. І. Олексенко, В. В. Молодиченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип.70. – С. 164 – 175.
 18. Пожуєв В. І. Осмислення місця і ролі інформації у сучасному суспільстві // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2010. – Вип. 42. – С. 4-13.
 19. Пунченко О. П., Лазаревич А. А. Інформатизація як засіб репрезентації інформаційних ресурсів суспільства *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2015. – Вип. 63. – С. 21-30.
 20. Утюж І. Г. Цивілізаційна парадигма освіти: теоретико-методологічний аспект // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – Вип. 38. – С. 60-66.

2.7. Quality education in Ukraine

2.7. Якісна освіта в Україні

Основним завданням Національної стратегії розвитку освіти в Україні є «якісна освіта, яка є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства» [2, с. 5]. Під якісною освітою ми розуміємо надання молодій людині ґрунтовних знань, умінь та навичок, які складатимуть базис майбутньої професії, а також розвиток особистісних якостей (уваги, уваги, пам'яті тощо) і формування мотивів на систематичну самоосвіту. З огляду на зазначене, перед сучасною вищою школою в Україні стоять завдання, пов'язані з формуванням у кожного студента усвідомленої системи знань. Засвоєння системи знань є складним процесом, який забезпечує оволодіння суспільно-історичним досвідом, зафіксованим у наукових поняттях, фактах, законах, теоріях. Оволодіння науковими поняттями пов'язано з активною розумовою діяльністю студентів, виконанням таких мисленнєвих операцій, як: аналіз і синтез, порівняння і зіставлення, абстрагування й узагальнення. Тому, чим досконаліше засвоєні студентами наукові поняття, тим ефективніше реалізуються у них процеси мислення. Недаремно проблема формування наукових понять є головною як у середній, так і вищій школі.

Визначенню *поняття* в філософській, психологічній та педагогічній літературі приділено достатньо уваги. У педагогіці усталеним є твердження, що «*поняття* – одна з форм мислення, в якій відображаються загальні істотні властивості предметів та явищ об'єктивної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак» [1, с.264].

Сутність процесу формування наукових понять у педагогічній теорії та практиці полягає у тому, що кожне поняття проходить три етапи на шляху його засвоєння, а саме: підготовчий етап – спостереження фактів, об'єднання їх в одну групу, виділення загальних, суттєвих ознак; основний етап – побудова логічного означення нового поняття; етап подальшого поглиблення, збагачення поняття, на якому може збільшуватись кількість відмінних ознак, а інколи, на основі концентричного вивчення теми, складається нове, більш повне означення поняття.

Практичний досвід роботи зі студентами першого курсу дав змогу встановити, що більшість з них не знає, які розумові дії треба використати для виконання того чи іншого навчального завдання, не вміє самостійно встановлювати істотні ознаки наукових понять. Це пояснюється тим, що під час навчання в школі їхні вчителі з метою використання економніших засобів розв'язання поставлених завдань не давали змогу учням самостійно встановлювати істотні ознаки понять, а самі проводили аналітико-синтетичну

обробку навчального матеріалу. Унаслідок цього складна мисленнева діяльність, що проводилася вчителем під час подання нового поняття, порядок виконаних ним мисленневих операцій стали недоступними для учнів. Усвідомлення способів розв'язання навчальних завдань, яке в психологічній літературі є показником самостійності мислення, спостерігається лише в поодиноких випадках. Звикнувши користуватися «готовими» знаннями, більшість студентів відчуває серйозні труднощі в тих випадках, коли їм доводиться здійснювати пошукові дії, виносити самостійні рішення, робити узагальнення та висновки, самостійно набувати знання. Крім того, недоліки засвоєння наукових понять, на нашу думку, пояснюються несформованістю в студентів ще під час навчання в школі механізму переходу від сприйняття об'єктів (явищ) до загальних уявлень про них і від них до власне-понятійних форм відображення світу. Причиною складності в засвоєнні понять також є низький рівень уміння студентів абстрагувати і узагальнювати, відділяти істотне від неістотного.

Аналіз методики формування понять, яка застосовується вчителями у школі, виявив, що вона має низку істотних недоліків. Охарактеризуємо основні з них (на прикладі біологічних понять):

1) багатьма вчителями недооцінюється значення мотивації навчальної діяльності учнів під час формування біологічних понять (часто цей етап взагалі відсутній);

2) під час актуалізації чуттєвого досвіду і опорних знань учнів переважають запитання «Як?», «Що таке?», а не «Чому?», «Що спільного?», «Чим відрізняються?», «Чим пояснити, що?», «Обгрунтуйте ...» тощо, що призводить до створення в багатьох учнів уявлення про біологію як набір фактів;

3) переважає шлях формування понять, коли учитель подає зміст біологічного поняття у «готовому» вигляді, а це орієнтує учнів переважно на довільне запам'ятовування істотних ознак понять, механічне «зазубрювання» їхніх означень, забезпечуючи в основному репродуктивний рівень пізнавальної активності;

4) недооцінюється проблемний виклад учителем змісту поняття, коли учні активно працюють з поняттями, що вивчаються, і самостійно відкривають в них новий зміст, цей шлях вимагає більше часу, однак він цілком себе виправдовує, адже забезпечує продуктивний рівень пізнавальної активності учнів, сприяє розвиткові мислення учнів і їхніх творчих здібностей;

5) при формуванні біологічних понять припускаються узагальнення на основі одиничного сприймання або воно взагалі відсутнє чи проводиться нерегулярно у зв'язку з обмеженою кількістю годин, що відводиться на вивчення теми;

6) відсутність у співвідношенні наочно-образного, словесно-теоретичного та практично-дієвого компонентів під час формування біологічних понять: в

одних випадках учитель робить акцент на демонстраційний матеріал (спостереження, експеримент), недооцінюючи роль слова (пояснення, міркування, порівняння, зіставлення тощо) в розкритті змісту поняття, в інших, навпаки, недооцінюється роль наочно-образного компоненту. В першому випадку мислення учнів затримується на поодиноких предметах та явищах, що призводить до гальмування процесу узагальнення і засвоєння істотних ознак поняття. У другому випадку, коли надмірно домінує словесно-теоретичний компонент, спостерігається формальне засвоєння понять (і знань взагалі), відрив теоретичних знань від практичного їх застосування: учні можуть означити поняття, але не вміють ним оперувати;

7) учнів не знайомлять з правилами формулювання означення біологічних понять за родо-видовим принципом;

8) під час застосування одержаних знань переважно використовуються такі завдання, які забезпечують в основному репродуктивний рівень пізнавальної активності учнів;

9) не забезпечується організація самостійної роботи учнів по оволодінню біологічними поняттями на різних етапах їх формування;

10) у процесі формування біологічних понять слабо реалізуються міжпредметні зв'язки, не враховується понятійна база, одержана раніше на уроках з інших предметів, відсутня наступність у їх розвитку при вивченні різних дисциплін;

11) робота з біологічними термінами зводиться до однотипних видів роботи, зокрема під час вивчення нового матеріалу: запис термінів на дошці (вчителем); запис термінів у зошит (учнями); формулювання означення термінів (вчителем); розкриття змісту поняття; робота з таблицями, малюнками; а найтиповішими завданнями на виявлення знань учнів термінів є: усна перевірка засвоєння визначення термінів, а також завдання зробити підписи до «німих» малюнків;

12) не забезпечується оперативний контроль за засвоєнням біологічних термінів і понять в учнів.

Унаслідок зазначених недоліків переважна більшість учнів має слабкий фундамент для подальшого навчання у вищих навчальних закладах. Тому в роботі викладачів вищих навчальних закладів надзвичайно важливим є підготовчий етап у формуванні наукових понять у студентів.

У підготовці до формування наукових понять у студентів слід виокремити мотиваційний та актуалізаційний етапи.

Під мотивацією ми розуміємо «систему мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки», а «мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини» [1, с. 217]. Уміле виявлення мотивів активізує діяльність студента. Фізіологічний механізм дії мотивів полягає у

виникненні підвищеного тону у всіх ділянках центральної нервової системи, які пов'язані з виконанням необхідної діяльності [3].

Мотивація може бути проведена шляхом розкриття практичної і теоретичної вагомості нових наукових понять, які будуть формуватися. У зв'язку з цим перед викладачем постає важливе завдання активізувати знання, і не тільки у майбутньому, а й під час ознайомлення з ними. З цією метою найголовнішими умовами є: 1) використання знань для пояснення явищ, які студенти спостерігають у своєму житті; 2) застосування наукових понять у нестандартних умовах, для розв'язування проблем у інших сферах життя (наприклад, мистецтві, археології, історії тощо); 3) систематична робота по забезпеченню міжпредметної інтеграції знань для розв'язання проблем; 4) залучення студентів до самостійної дослідницької роботи.

Під час актуалізаційного етапу необхідно відтворити у пам'яті студентів опорні знання, уявлення та чуттєвий досвід. Економним способом актуалізації опорних знань студентів є фронтальна бесіда, але, як правило, при цьому лише окремі студенти активно пригадують раніше засвоєні знання, переважна більшість же залишається пасивною.

Експериментальний підхід до актуалізації опорних знань полягає у тому, що:

1. Спершу викладач пропонує студентам пригадати все, що вони знають про той чи інший об'єкт (явище) і зробити список цих відомостей, тобто «брейнстормінг» («мозкова атака») проводиться індивідуально. Активне пригадування змушує кожного студента перевіряти свої власні знання та продумувати тему, над якою вони починають працювати, що забезпечує, так зване, первинне занурення у навчальний матеріал. У результаті цієї операції: активно працюють всі студенти (особисті знання переходять на рівень самоусвідомлення); кожний встановлює рівень власного знання, до якого можна додати нове, адже нові знання можуть формуватися лише на основі того, що вже відоме й зрозуміле.

2. Далі проводиться обговорення та обмін думками («мозкова атака») у парі, або групі, в результаті чого до власного списку пригаданої інформації додається й інша інформація (ідеї), яка може бути суперечливою. Різні погляди призводять до появи особистих запитань, які можуть бути сильним мотивом для читання підручника чи інших інформаційних джерел, або слухання розповіді викладача заради розуміння. Поява зацікавленості в студентів та їхньої спрямованості на дослідження теми є дуже суттєвим для підтримки активного залучення кожного студента до роботи.

3. Після обговорення кожна пара, або група, висловлює інформацію, а викладач записує на дошці всі думки, незалежно від того, правильні вони чи ні. На цьому етапі важливо, щоб викладач утримувався від висловлювання власних

ідей якомога довше і дав змогу це зробити студентам. Роль викладача полягає в спрямуванні роботи, виявленні думок студентів та їхніх неправильних уявлень [3].

Таким чином, проведена актуалізація опорних знань дає змогу залучати власний досвід студентів і виявити наявні знання про той чи інший об'єкт (явище), наявність хибних уявлень, а також коло питань, які є для них цікавими.

Наступним важливим кроком є виклад навчального матеріалу викладачем. Сучасним високотехнологічним способом представлення і донесення теоретичної інформації студентам є мультимедійна презентація. Мультимедійна презентація – це сукупність текстів, зображень, звуку, відео, анімації та інших засобів подання інформації. Використання таких засобів дозволяє досягти максимальну ефективність мультимедійної презентації. Переваги застосування мультимедійної презентації під час лекції, на наш погляд, пояснюються тим, що:

а) мультимедійна презентація є зручним форматом представлення теоретичної інформації, яка може бути у формі слайдів з різноманітними довідковими матеріалами з текстами, малюнками, таблицями і схемами, а також у формі анімаційного ролика, фото та відеоматеріалів, двомірної і тривимірної графіки, озвучена диктором / викладачем, музично оформлена;

б) яскравість, динамічність та емоційність подачі інформації сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності студентів і, як результат, її кращому запам'ятовуванню;

в) відбувається одночасне сприйняття аудіовізуальної інформації, коли студент чує і бачить одночасно, що є найбільш ефективним для людського сприйняття;

г) презентацію можна записати на різні носії інформації (наприклад, flash пам'ять), а потім студент може її додатково переглянути / опрацювати на моніторі комп'ютера або екрані телевізора у будь-який для нього зручний час;

д) є змога оперативного внесення викладачем в презентацію певних змін.

Крім того, засобами комп'ютерних презентацій формується інформаційна культура студентів, що дуже важливо, адже в сучасному 21 столітті у суспільному житті відбулися суттєві зміни, пов'язані з формуванням нового типу суспільного устрою – інформаційного суспільства.

З 2013 року в Київському університеті імені Бориса Грінченка створена система електронного навчання студентів (<http://e-learning.kubg.edu.ua/>). Ця система електронного навчання студентів організована на основі використання платформи LMS Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, в перекладі – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище). Moodle – це безкоштовна, відкрита (Open Source) система управління навчанням. Вона реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» та орієнтована, насамперед, на організацію взаємодії між викладачем та

студентами. Moodle має широкий набір функціональності притаманний платформам електронних систем навчання, системам управління курсами (CMS), системам управління навчанням (LMS) або віртуальним навчальним середовищам (VLE). Moodle – це безкоштовний веб-сервіс, що надає можливість створювати ефективні сайти для онлайн-навчання.

Викладачі Київського університету імені Бориса Грінченка після проходження підвищення кваліфікації з ІКТ-модуля самостійно створюють навчальні електронні курси (ЕНК), які складаються з основних розділів:

- вступна частина (загальні відомості про курс – робоча програма, тематичний план, критерії оцінювання, глосарій, друковані та інтернет джерела, презентація та карта курсу, форум тощо);

- навчальні модулі (згідно затверджених в Університеті вимог у відповідності до кредитно-модульної системи навчання); кожен навчальний модуль містить теоретичний матеріал (електронний посібник, мультимедійна презентація), практичні (семінарські, лабораторні) завдання (з наданням методичних рекомендацій), відео-матеріали з відповідної теми, завдання для самостійної роботи, модульний контроль (навчальний тест, контрольний тест) та путівник по модулю;

- підсумкова атестація (перелік питань до заліку чи екзамену).

Лише після сертифікації електронного навчального курсу (ЕНК) викладач має право його застосовувати в якості дистанційного навчання. ЕНК на основі платформи LMS Moodle дає можливість викладачу надсилати повідомлення студентам, розподіляти, збирати та перевіряти виконані студентами завдання, вести електронні журнали обліку оцінок, налаштовувати різноманітні ресурси навчального курсу з зазначенням термінів їх опрацювання тощо. За допомогою цієї системи студенти мають змогу дистанційно, використовуючи глобальну мережу Інтернет, ознайомитися з навчальним матеріалом з різних предметів, який може бути поданий у вигляді різнотипних інформаційних ресурсів (текст, електронний посібник, презентація, відео, анімація), відправляти виконані завдання на перевірку викладачу, проходити тестування.

При навчанні за матеріалами електронного курсу студент може отримувати варіанти завдань для самостійного виконання; відправляти виконані завдання; виконувати тестові завдання; ознайомитись з результатами перевірки своїх робіт та тестів; при необхідності листуватися з викладачем чи представниками деканату (методистом); отримувати відомості щодо змін та організації навчального процесу. За допомогою ЕД здійснюється облік виконання кожним студентом навчального плану, враховуючи терміни виконання поточного контролю (контрольні роботи, тести, тощо). Використання ЕД надає можливість викладачу мати відомості (звіти, результати навчальної діяльності) щодо роботи студента при вивченні навчальних матеріалів електронного курсу.

Проте, на нашу думку, важливим є самостійна робота студентів зі створення власного комп'ютерного продукту з тієї чи іншої теми. З огляду на те, що студент витратив на цю роботу свої вольові зусилля, застосував певний інформаційний масив і особистісну увагу, можна стверджувати про якісне засвоєння студентом навчальної інформації і підвищення рівня інформаційної грамотності. Адже відомо, що опанування знаннями – це, перш за все, процес самостійного пізнання і наполегливої активної діяльності мозку. Лише знання, набуті самостійною роботою, є міцними, глибокими і дієвими.

Цілеспрямована і систематична робота як викладача, так і студентів безперечно забезпечить високу якість знань студентів.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – 2013. Режим доступу: <http://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>
3. Неведомська Є.О. Педагогічні аспекти вдосконалення професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту / Є. О. Неведомська. // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2018. – № 4.3 (56.3) – С. 60-64.

2.8. The reform of Ukrainian education in terms of decentralization: the relevance of administrative and financial technologies

2.8. Реформа української освіти в умовах децентралізації: релевантність управлінських та фінансових технологій

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, масштабні інноваційні перетворення в основі яких лежить використання людського капіталу, відіграють ключову роль у функціонуванні стратегічно важливих галузей економік, у підвищенні рівня їх конкурентоспроможності задля сталого й всеохоплюючого розвитку суспільства. Людський капітал складає дві третини загальносвітового багатства [5], а вартість компетенцій, досвіду, умінь та креативності фахівців розвинутих країн (у яких людський капітал складає близько 68% сукупного обсягу «багатства») суттєво перевищує сукупну вартість природних, матеріальних та організаційних ресурсів. Економічні та неекономічні вигоди від використання людського капіталу обумовлюють його розвиток та фінансування на рівні окремих суб'єктів господарювання, регіонів, країн. Передумовою формування людського капіталу високої якості є система освіти, розвиток якої залежить від фінансування [4] та управління.

В Україні кризова ситуація та необхідність прискорення економічного

зростання задають поштовх до активізації відтворення людського капіталу і вимагають продовження структурних реформ щодо розвитку соціальної інфраструктури; реформування системи управління державними фінансами; подальшого проведення реформ систем освіти, охорони здоров'я, а також реформи децентралізації [6].

Здобутки бюджетних реформ в зарубіжних країнах (Данія, Німеччина, Польща, Швеція) щодо фінансування освіти свідчать, що децентралізація має вагоме значення забезпечення її розвитку, організації міжбюджетних відносин та механізмів бюджетного вирівнювання, «суттєво розширює можливості для кращого забезпечення різних територіальних спільнот необхідними послугами та більш якісного використання місцевих ресурсів» [2, с. 5].

Відповідно *метою дослідження* є розкриття основних управлінських та фінансових технологій реформування освіти в умовах децентралізації та обґрунтування дій органів місцевого самоврядування щодо ефективного управління системою освіти у процесі отримання бюджетних преференцій та управлінських повноважень.

Одним із ключових трендів інноваційної економіки, який визначає і надалі визначатиме долю країн, регіонів, суб'єктів господарювання та домогосподарств, є людський капітал, а освіта та професійна підготовка є основними чинниками його відтворення. Саме освіта є запорукою довголіття, оскільки змінює поведінкову модель соціуму; одночасно виступає квінтесенцією інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства й держави в цілому.

В Україні понад 65% населення (діти, школярі, студенти, учні закладів професійної освіти, батьки, вчителі, викладачі) дотичні або піддаються впливу системи освіти. Через, що державні витрати на освіту становлять 5,9% ВВП, а в умовах децентралізації (у 2017 році) освіта складала майже половину видаткової частини місцевих бюджетів та до 18% видатків зведеного бюджету [4, с. 97].

Як показує досвід розвинених країн, надання освітніх послуг (дошкільна, початкова та спеціальна освіта, освіта дорослих), як правило, здійснюється на локальному рівні [2, с. 6], а засобами підвищення якості таких освітніх послуг є використання різних моделей управління нею:

- деконцентрація передбачає, що центральне міністерство передає частину повноважень на регіональний чи місцевий рівні, при цьому зберігається підпорядкування центральній адміністрації;

- делегування повноважень означає передачу керівним органом частини повноважень щодо прийняття рішень самій школі; проте, юридична відповідальність залишається на рівні керівного органу;

- децентралізація як модель управління передбачає передачу повноважень (прийняття рішень, виконання доручень) та фінансових ресурсів від державної

влади органам місцевого самоврядування.

Науковці, зокрема [11; 12; 13] у рамках децентралізованої моделі управління освітою виділяють два принципові підходи, кожен з яких має свої переваги, а саме: децентралізація із домінуючою позицією територіального самоврядування та децентралізація із сильною автономією шкіл. Наприклад, радикальну децентралізацію на рівні самоврядування запровадили Фінляндія і Швеція, а Велика Британія є країною з автономними школами та сильною позицією директора, і в той же час місцеве освітнє самоврядування (Local Education Authorities) приймає рішення щодо форми мережі, інвестицій і бюджетування. Саме децентралізація як модель управління освітою найчастіше використовується у зарубіжних країнах, а віднедавна і в Україні.

Зазначимо, що реформи децентралізації публічного управління в різний час уже провели всі країни Північної Європи; проте, там і досі триває процес удосконалення такого управління. Сьогодні характерними рисами країн Скандинавії є досить великий публічний сектор; високі податки; великі соціальні пакети (які включають безкоштовну медицину, освіту, соціальні послуги); уряди відповідальні за 80% публічних послуг для громадян, але ці послуги мають високий рівень децентралізації.

Основними аспектами місцевого самоврядування Скандинавії є: сильні ресурсні стимули для місцевої влади; фінансова децентралізація; висока довіра громадян до публічних інститутів; партнерство органів місцевого самоврядування з центральним урядом [9, с. 5]. Зокрема, Данія централізувала навчальні плани і децентралізувала управління. Муніципалітети зобов'язані виявляти ефективні та неефективні школи, забезпечувати надання якісної освіти. До управління школою залучаються батьки, котрі також фінансують четверту частину витрат на школу (решту сплачує держава).

У Польщі з точки зору вимог до кваліфікації, масштабів витрат і соціальної ролі, освіта є найважливішою сферою діяльності польського самоврядування. Взаємозв'язок та зумовленість функціонування освіти й територіального самоврядування визначаються специфічними особливостями, які породжені тим, що територіальне самоврядування як керівні органи (засновники) шкіл відіграли ключову роль у реформуванні польської освіти, у свою чергу, освітні завдання відіграли важливу роль у перетворенні одиниць територіального самоврядування на суб'єктів управління і формування передумов для створення децентралізованої держави.

Сьогодні роль самоврядування в управлінні і фінансуванні польської освіти настільки природна, що не викликає інституційних, регуляторних й ментальних протиріч [1, с. 2-23.], завдяки таким продуманим й водночас поступальним діям:

1. Створення сильного і незалежного місцевого самоврядування.
2. Децентралізація освіти – не секторальна реформа, а частина проекту

перебудови держави відповідно до принципів субсидиарності та самоврядності.

3. В країні освітні завдання передавалися одиницям територіального самоврядуванню поступово, ставали їхніми власними завданнями; одиниці територіального самоврядування по-перше, не могли відмовитися від їхнього виконання; по-друге, були зобов'язані фінансувати такі завдання. В результаті одиниці самоврядування стали відповідати за управління школами, здійснюють їхнє фінансування від свого власного імені і за «власні» гроші, а не від імені центрального уряду і користуючись коштами, отриманими у вигляді трансферів. Фінансування за рахунок власних доходів є найважливішим інструментом фінансування освіти у Польщі.

4. Невдачами децентралізації освіти є конфлікти щодо закриття шкіл; відсутність стандартів фінансування освіти; незрозумілий поділ відповідальності за якість навчання; невдалі зміни у професійному навчанні.

5. Здобутками децентралізації освіти є: оновлення матеріального стану шкіл зусиллями територіального самоврядування; забезпечення стабільності фінансування освіти; запровадження громадами гімназійної реформи; обмежені прояви нерівності між керівними органами за якістю освіти і доступністю освітньої пропозиції.

Таким чином, у Польщі управління публічною освітою та її фінансування здійснюють виконавчі органи громад (пол. гмін) і районів (пол. повітів), що обмежує автономію навчальних закладів.

Однією із особливостей децентралізації в цілому та управління освітою зокрема, є укрупнення територіальних одиниць до розмірів, які є оптимальними для реалізації урядових соціальних програм, що з однієї сторони дозволяє розширити дохідну та майнову бази місцевого самоврядування, оптимізувати місцеві видатки, а з іншої – «не знімає відповідальності» щодо ефективності використання наявних ресурсів і способів забезпечення потреб місцевого населення та не обмежує ініціативність місцевої влади щодо пошуку шляхів найбільш ефективного використання ресурсів.

Механізми спільного забезпечення окремих місцевих функцій через міжмуніципальне співробітництво, яке є чи не єдиною можливістю виконувати широкий спектр послуг на місцях. У свою чергу, міжмуніципальне співробітництво реалізується у різних формах [2, с. 7]: 1) без належного фінансування, досягаючи виключно цілей забезпечення надання окремих спільних послуг; 2) у формі створення міжмуніципальної одиниці з власним фінансуванням для виконання делегованих повноважень.

Наприклад, у Фінляндії, через механізми міжмуніципального співробітництва на місцевому рівні надається значна кількість послуг (у тому числі освітніх). В країні використовується «модель муніципалітету господаря», коли один муніципалітет виконує низку функцій для групи муніципалітетів або

договірної кооперації щодо комунальних послуг та освіти. Середня та професійна освіта, подальша професійна підготовка є основними напрямками фінансування на рівні муніципалітетів у Фінляндії; чисельність населення – 50 тис. мешканців є кількісним критерієм, який дозволяє брати участь у міжмуніципальному співробітництві у сфері професійної освіти [10].

На відміну від європейських країн, у яких фінанси є похідними від повноважень нових спроможних муніципалітетів, в Україні під час першого етапу децентралізації:

1) прийнято зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, відповідно до яких розширено права органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надано їм бюджетну самостійність щодо наповнення бюджетів (змінено джерела формування дохідної бази місцевих бюджетів), а також здійснення видаткових повноважень;

2) запроваджено новий механізм бюджетного регулювання, який передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

3) запроваджено нові трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам (освітню субвенцію);

4) на разі формується територіальна основа місцевого самоврядування та його повноважень.

Оцінюючи досвід діяльності органів місцевого самоврядування в Україні в цілому та у сфері освіти, варто зазначити, що у порівнянні із європейськими країнами, фінансова база органів місцевого самоврядування в Україні є слабкою; зростає територіальна асиметрія у розвитку громад; виникають конфлікти інтересів різних ланок управління; доволі складним завданням для органів місцевого самоврядування є управління освітою та надання якісних послуг відповідно до Плану пріоритетних дій уряду на 2018 рік.

На наш погляд, в Україні є перспективи розвитку освіти в умовах децентралізації і для їх реалізації на місцевому рівні необхідно здійснити наступні релевантні управлінські та фінансові технології:

1) Управлінські технології у сфері освіти:

– запровадження компетентнісного підходу до навчання у школах з метою стимулювання розвитку Soft Skills та сприяння зміщення центру уваги від нагромадження фактів до розвитку компетенцій [6];

– підвищення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами; створення комфортних умов для навчання таких дітей з особливими освітніми потребами та підвищення якості освіти таких дітей [6];

– сприяння розвитку та оновлення інфраструктури закладів освіти, у тому числі шляхом надання державної фінансової підтримки закладам освіти усіх форм власності [8, с. 12];

- передбачити посаду фінансового директора у закладах освіти [7];
- запровадження міжмуніципального співробітництва щодо функціонування та розвитку закладів освіти та професійної підготовки;
- розробка та впровадження ефективних програм професійної орієнтації; стимулювання молоді до здобуття професій і спеціальностей відповідно до потреб бізнесу;
- запровадження професійних стандартів (розроблених з урахуванням потреб та прогнозування розвитку ринку праці) у професійно-технічній освіті [8, с. 10], тобто синхронізації системи освіти з потребами ринку праці [4];
- удосконалення системи національних освітніх індикаторів ефективності та якості освіти [4];
- створення умов для здобуття освіти впродовж життя [6];

2) Фінансові технології у сфері освіти:

- автономія місцевих фінансів від державних, яка може бути досягнута при стабільній державній фінансовій системі та на основі узгоджених дій центральних та місцевих органів влади (досвід Данії);
- застосування транспарентних механізмів формування доходів [3, с. 3] та справедливий розподіл державних коштів на основі оцінки ефективності використання коштів державного й місцевих бюджетів в сфері освіти [4];
- спрямування до місцевих бюджетів частки загальнодержавних податків, забезпечення повноти і своєчасності фінансування делегованих повноважень за затвердженими стандартами [8, с. 9];
- створення спроможних громад, які здатні реалізовувати повний комплекс повноважень і отримувати під це нові ресурси, що базуються як на нових податках, так і вже існуючих податках (наприклад основним податком, що формує більшість ресурсів місцевого самоврядування у скандинавських країнах є податок на доходи фізичних осіб);
- запровадження середньострокового бюджетного планування, мінімізація неефективних державних витратків [8];
- здійснення державних інвестиційних витратків в освіту та забезпечення ефективності управління ними;
- передбачити фінансування студентського самоврядування за рахунок власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності (в розмірі не менш як 0,5 відсотка) та членських внесків студентів (розмір яких не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом) [7];
- залучення роботодавців до організації освітнього процесу та стимулювання домогосподарств фінансувати освітні послуги (у тому числі в рамках публічно-приватного партнерства) [5, с. 207].

Індикаторами ефективності реалізації вищезазначених діє є наближення послуг до громадянина на принципах субсидіарності та доступності; забезпечення високого рівня наданих освітніх послуг; розширення можливостей для здобуття якісної освіти учнями, що проживають у сільській місцевості; забезпечення автономії шкіл, фінансової прозорості закладів загальної середньої освіти; підвищення престижу робітничих професій; посилення інтересу молоді до оволодіння професійними навиками; підготовка фахівців відповідно до потреб світового та національного ринків праці тощо.

Висновки. Як показує досвід, децентралізація створює можливості для формування більш відповідальної та ефективної системи управління освітою на місцевому рівні та кращого задоволення місцевого попиту. Проте вона несе й певні загрози, для подолання яких запропоновано низку заходів управлінського та фінансового характеру, зокрема: запровадження компетентнісного підходу до навчання у школах; сприяння розвитку та оновлення інфраструктури закладів освіти; розробка та впровадження ефективних програм професійної орієнтації; модернізація структури освіти та створення умов для здобуття освіти протягом життя; забезпечення автономії місцевих фінансів; створення фінансово спроможних громад; здійснення державних інвестиційних видатків в освіту та забезпечення ефективності управління ними; залучення роботодавців до організації та фінансування освітнього процесу тощо.

Література:

1. Гербст М. Децентралізація освіти у Польщі: Досвід 25 років / М. Гербст, Я. Герчинський // Інститут Освітніх Досліджень, Варшава. – 2015. – 23 с.
2. Данилишин Б. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України / Б.М. Данилишин, В. В. Пилипів // Регіональна економіка. – 2016. – №1. – С. 5-11.
3. Єфименко Т. Концептуальні засади подальшого розвитку системи управління державними фінансами / Т. І. Єфименко. // Економіка України. – 2017. – № 3. – С. 3-19.
4. Інформаційно-аналітичне забезпечення освітньої реформи в Україні: монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». – К., 2017. – 304 с.
5. Олієвська М. Фінансування людського капіталу в регіонах України: монографія / М. Г. Олієвська. – Рівне : НУВГП, 2017. – 286 с.
6. План пріоритетних дій Уряду на 2018 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 р. № 244-р. // Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2018-rik>
7. Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо зміни системи управління закладами вищої освіти: Проект Закону №8385 від 18.05.2018. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=64048
8. Програма діяльності Кабінету міністрів України [Електронний ресурс] / Економіст. – 2018. – №1. – С. 8-12.
9. Ткачук А. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції / Анатолій Ткачук. – К.: Логос, 2015. – 124 с.
10. André C., García C. Local Public Finances and Municipal Reform in Finland // OECD Economics Department Working Papers. – 2014. – No. 1121. – OECD Publishing. – Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5jz2qt0zj024-e>

11. J. Herczyński, Modele decentralizacji oświaty, w: M. Herbst (red.), Decentralizacja oświaty, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, t.7, Wydawnictwo ICM UW, Warszawa, 2012.
12. Moisis, H. Loikkanen, L. Oulasvirta, Public services at the local level – The Finnish way, VAT Policy Reports, Helsinki 2010.
13. M. Ohlin, Experiences of Decentralization in Swedish School Systems, ORE 2012.

2.9. Exercise of the education's methods for the disclosure of the problem of national immortality through the prism of the process of death in the work of D. Matiyash "The Day of the Snowman"

2.9. Обігрування методів виховання для розкриття проблеми національного безпам'ятства крізь призму процесу смерті у творі Д. Матіяш «День Сніговика»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Гідне навчання і виховання підростаючого покоління – першочергові завдання будь-якого суспільства. У сучасній Україні, особливо в східних регіонах, актуальним постає і питання ставлення молоді до події смерті. Крім того, у цьому процесі важливим чинником, на сьогодні, є національний аспект, а також варто враховувати ментальність та сформовані вікові традиції. Проблема полягає ще й у тому, що за часів радянської влади в системі освіти активно формувався атеїстичний світогляд. Адже рефлексії над смертю спонукали до пробудження самосвідомості людини, а тому становили серйозну небезпеку колективістському духові більшовицької епохи з її ідеалами навчання. А тому, зрештою, на думку П. Ар'єса, це призводить до того, що люди намагаються повністю витіснити смерть із свого життя, бо не в змозі її підкорити [2, с. 475].

Твори художньої літератури є вагомим доповненням до наукових розробок у цьому плані спеціалістів із різних галузей знань. Вони фактично презентують реальний зріз суспільства на певних спалахах у змінах та переорієнтації самосвідомості людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Тема смерті активно знаходить свій відгук у творчості письменників різних країн. Але особливо цікавою є думка українських сучасників. Але, на жаль, літературознавці, педагоги та науковці не поспішають заглиблюватися у дослідження та робити певні висновки. Тому у нашому дослідженні ми спиратимемося виключно на текст твору. Уперше окреслимо моменти, які становлять цінний матеріал щодо виховання та навчання культурі смерті в сучасних українських дітей.

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Особливо важливою, на думку Д. Матіяш, є перша зустріч дитини із смертю близької людини. А тому настільки малеча буде підготовленою до цього, залежить, як стверджує автор, пам'ять про родовід та дотримання різноманітних ритуалів, пов'язаних із цією подією.

Одну із героїнь твору до близької події втрати готує бабуся – людина літнього віку, яка ще дотримується давніх поглядів на смерть. Бо для більшості дорослих, смерть ближніх у сучасному світі не вносить, почасти, змін у їхніх щоденних клопотях: «Мама знервовано сказала: Як завжди, все не до речі, такий важливий експеримент проводимо» [3, с. 37]. А тому бабуся категорично відмовляється повідомляти про погіршення свого стану синові: «У мої часи сини й дочки відчували такі речі. Ну, що ж, тоді люди більше знали про початок і кінець» [3, с. 39]. Та постійна згадка героїні про цю подію спрацьовує як відновлення подій із метою уточнення та доповнення вражень від своїх дій на процес смерті.

Формування цілей статті (постановка завдання). У своєму творі Дзвінка Матіяш акцентує увагу на багатьох проблемах сучасності, але однією із найвагоміших, на наш погляд, є знайомство дитини із подією смерті. Саме цей момент і стане метою нашого дослідження. Адже у її творі виразно відчутне відлуння думок П. Ар'єса, але вже у ХХІ столітті і для дитячого кола читання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Д. Матіяш для вирішення поставленої мети вдало обіграє у творі основні методи виховання. Звичайно ж, що найціннішим постає метод наочного прикладу, хоча, почасти, і негативного. Так, утрата близької людини продовжує бути відчутною лише для рідні. Проаналізуємо, наприклад, момент прощання тата з бабусею. Відтінки емоцій з боку героя під час цієї процедури говорять про ті почуття, які він переживає на даний момент: «Тато підійшов до бабусі. Його губи скривилися, а голос трохи затремтів, коли він сказав тихо: «Мамо, як же так, мамо? Ти ж не хворіла, все було так добре» [3, с. 39]. Але поряд із цим у творі наголошується і неухважність до батьків, а тому, можливо, і передчасної втрати: «Ти ще так бадьоро розмовляла зі мною вчора... чи позавчора...кілька днів тому... Я так мало вділяв тобі часу... Але знаєш, робота... дуже важливі проекти... Немає часу навіть спати... Тато плавав...» [3, с. 39].

У цій ситуації соціальною вимогою фігурують досить авторитетні особи – батьки. Від характеру цих взаємин залежатиме успіх виховного процесу. Цей аспект виховної взаємодії відображає принцип Я – Ти - відношення. У реалізації цього відношення наголос робиться не на «Я» чи «Ти», а на їх взаємозв'язок, який трансформує два особистісних світи в один.

Для формування правильної свідомості молоді Д. Матіяш надає перевагу методові індивідуальної розповіді. Інформація подається без зайвого моралізування про те, як треба поводити себе з точки зору високої моралі, панівної на даний момент у суспільстві, а з позиції зразка, ненав'язливо використовуючи при цьому мовні звороти зразку: «Ти повинен так робити...» та «Ти не повинен так робити». Але при цьому відсутні перестороги чи погрози, що без сумніву впливає на самосвідомість підлітків, яким і адресована ця книга. Саме тому автор уникає говорити у тексті лише від себе, а поступово вводить до кола оповідачів бабусю та Сусанну. Але це не заважає уважному читачу стежити за основною думкою письменниці.

Так, спершу бабуся розповідає про те, що їм скоро доведеться розлучитися: «...дитино, прийшов мій час. Шкода тебе залишати» [3, с. 37]. Потім вона знайомить із аналогом потойбіччя: «Я буду в різних місцях. Часом далеко, а часом зовсім близько від тебе. Ти не зможеш мене бачити, але зможеш відчувати. Якщо хотітимеш відчувати» [3, с. 36].

Застосування методу привчання постає адекватним індивідуальним можливостям дитини та водночас сприяє розвитку необхідних якостей. Насамперед, це збереження пам'яті про родовід та передачі цінної інформації про предків прийдешнім поколінням. Хоча і постають певні труднощі засвоєння норм і правил поведінки у суспільстві, бо в конкретній діяльності діти відчують значні труднощі через брак умінь і навичок, особливо правильно виявляти свої емоції та почуття. Тобто пам'ять про померлих, згадка про них, здатні надати ілюзію про їхню присутність, приблизити уявну зустріч із ними. Адже, як стверджує письменниця, все залежить тільки від нашого бажання. Інколи це може бути навіть виконання простих побажань померлих: «Дитино, печи на спомин про мене мої оладки. Оті, гарбузяні. І навіть як у тебе не буде гарбуза, все одно печи оладки. Щоп'ятниці. Не забувай. Ну, часом може не вийти, кудись поїдеш, забудеш, захворієш. І часи інші будуть. Але хоча би раз на місяць хай у тебе на вечерю будуть мої оладки» [3, с. 37].

А тому, як бачимо, вирішення цієї проблеми Д. Матіяш пропонує через невеличкі доручення, адресовані саме дітям. Отримавши які, дитина повинна усвідомити їх важливість для колективу і для себе, своєї самоорганізації та самоактивізації. А тому і смерть бабусі для Лади не була страшною: «Лада ніколи не бачила смерті, але знала про неї і трохи її боялася» [3, с. 37].

Д. Матіяш, як і більшість сучасних письменників, продовжує наголошувати на небажанні родичів виконувати ритуальні дії, які вони радо перекладають на спеціальні організації: «в кімнату одразу ввійшли працівники похоронної служби... Лада із жахом зрозуміла, що вони збираються прямо зараз запакувати бабусю у сірий мішок...» [3, с. 38].

Дієвим у цьому випадку постає метод переконання. Письменниця активізує життєвий досвід дітей з метою формування свідомого ставлення до дійсності і норм поведінки. Але переконання підлітків відбувається у процесі негативного спостереження за імпровізованим ритуалом поховання бабусі Лади, тобто ілюстрації громадської думки за допомогою конкретного прикладу.

Але водночас із цим дорослі аргументують свою поведінку з наявною демонстрацією. Саме тому жакливою для дорослих героїв видається процедура «прощання» із померлим: «Я маю поцілувати мертве...еее... тіло? Це не дуже корисно. І Лада не цілуватиме... Ще заразиться чимось...» [3, с. 40]. Хоча дитина нічого в цьому страшного не вбачає, наслідуючи дії батька: «Я хочу попрощатися з бабусею... І поцілувала бабусю спершу в чоло потім в обидві зморщені щічки, а потім у лагідні руки, що лежали схрещені на грудях» [3, с. 40]. Але водночас із цим підкреслює цікавий факт – люди не втратили здатність вірити у можливу майбутню зустріч із померлими: «...до зустрічі...» [3, с. 39].

Не виявляє сучасне покоління і бажання, щоб рідні люди навіть помирили вдома: «...взагалі-то не рекомендується, щоб люди вмирили у житлових приміщеннях, їх треба завчасно відвезти у спеціальний заклад, коли починається агонія. Викликати оперативну службу і ніяких проблем. Ну, хіба що смерть настала раптово...» [3, с. 40]. Саме тому вони вдаються до радикальних дій: «Залиште, будь ласка, приміщення, починаємо дезінфекцію... За кілька хвилин дядьки вийшли з бабусиної кімнати... дядько запечатав двері, повідомив, що дезінфекцію закінчено, в кімнату можна буде зайти через 48 годин, печатку зламати самостійно...» [3, с. 40]. Саме тому письменниця наголошує на культивуванні зворушливого виховного впливу внаслідок використання таких категорій, як совість, любов до інших, піклування про них, рівень усвідомлення свого «Я». Лише сильні почуття здатні духовно вдосконалити особистість, актуалізувати приховані глибинні резерви душі, що в сучасному буденному житті виявляється зрідка. Дитину варто спонукати до вчинків, що сформують у неї ставлення до збереження вікових традицій як до сенсу свого життя. Бо лише практика, як відомо, є критерієм і показником ефективності всього навчального процесу.

Родичі померлих відчувають також огиду і до речей небіжчика: «А третій засовував в інший мішок постіль, на якій лежала бабуся, і її улюблений ліжник: «не чіпайте, це бабусин ліжник», – крикнула Лада, але ніхто не звернув на неї уваги» [3, с. 40].

До того ж, самі образи представників цієї служби постають досить непривабливими і викликають відразу: «в кімнату відразу ввійшли працівники похоронної служби в сірих комбінезонах і сірих масках, що закривали майже все обличчя» [3, с. 38]. Особливо після того, як вони поводяться із тілом бабусі:

«двоє чоловіків схопили бабусю за руки й ноги і засунули її у сірий мішок» [3, с. 40]. Але з іншого боку їх можна зрозуміти, адже вони не пов'язані із померлою бабусею ніякими родинними стосунками, на відміну від декотрих героїв. Наприклад, мами: «Ну, я ж уже прощаюсь... Я ж тут». «Ти не хочеш поцілувати маму?». «Я маю поцілувати мертве... еее... тіло? Це не дуже корисно. І Лада не цілуватиме... Ще заразиться чимось...» [3, с. 40]. Тому використання «ефекту генерації» у виховному процесі сприятиме внутрішньому процесові генерування дитиною знань-суджень морально-духовного змісту. Тобто йдеться про відсутність нав'язування чужих моральних норм, стандартів, етичних правил, вимог, а вона сама має їх активно відтворити. Лише самотійно здобуті знання набувають особистісного сенсу. В усвідомленні дитини власного «Я» важливим є також і ставлення до себе з активізацією принципу: «Якщо не я, то хто ж?», яке стане важливим особистісним вирішенням даної моральної позиції в повсякденні.

Не проминув повз увагу письменниці і значний факт спрощення ритуалу сучасного поховання: «Труп... еее... тіло і так надто довго у приміщенні» [3, с. 40]. Хоча стежачи за перебігом подій у творі, можемо стверджувати про те, що небіжчиця була в кімнаті не більше години. Також і відсутність голосінь та поминального обіду. Його до неможливості скорочено: «Я хочу спекти її оладки. На згадку про неї» [3, с. 42]. Але з часом і ця процедура набуває скорочення: «спершу вона пекла оладки щотижня, потім – раз на два тижні. Тепер – тільки в останню п'ятницю місяця» [3, с. 43].

Для реалізації практичних методів навчальної діяльності автор вдається до прийому сновидінь. Бо інший герой твору – Малий, уперше зустрівся зі смертю під час сну: «У тому сні вулицею біг немолодий уже чоловік... А потім чоловік упав на сніг ниць – розкинувши руки й ноги. Біля його вуха на снігу розпливлася червона плямка. Серце того чоловіка замовкло» [3, с. 56].

На відміну від Лани, подія смерті перелякала Малога: «Той червоний колір перелякав Малога... кричав і прокинувся... знав, що вже не зможе заснути» [3, с. 56]. Це вже зовсім інший різновид смерті, з яким зустрічається читач, тому Сусанна проводить відповідні роз'яснення. Але вони адресовані не лише до Малога, а й ніби до всіх його однолітків. А постійні паралелі між смертями незнайомого чоловіка та прабабусі роблять цю розповідь не страшною для дитини: «Коли запалюють свічку, згадують про тих, хто пішов туди, де тепер твоя прабабуся П'ятниця. Той чоловік із твого сну також зараз там» [1, с. 58].

Сусанна намагається дати уявлення і про потойбіччя шестирічній дитині: «Я й сама хотіла би дізнатися, де це «там». Часом я думаю, що воно набагато ближче, ніж здається» [3, с. 59]. А також розповідає про те, що відбувається з людиною після її смерті: «...це тільки його тіло померло назавсім. Від нього

залишилося світло, і це світло живе. Таке саме світло залишилося від твоєї прабабусі» [3, с. 59].

А ще дає відповідь на запитання, чому люди помирають: «І часом людина так страждає, що це добре, що вона може перейти «туди»... Бо той чоловік далі страждав би. Він простягнув руки і взяв його в обійми, вийняв із цього життя» [3, с. 59]. І що ця подія є невідвратною для кожної людини. Це лише питання часу: «І нас він також вийме з життя? Безперечно, Малий. А коли? Коли він тебе вийме, Сусанно? Не знаю... Але коли буде треба, дізнаюся. Він має звичку повідомляти про це завчасно. Тільки не всі розуміють, що він їм каже» [3, с. 60]. І марними виявляються, як показує час, спроби знайти безсмертя, бо: «...смерть – це тільки двері, за якими на нас чекає багато важливого» [3, с. 62].

Малий дізнається, що смерть не лише позбавляє від страждань, але й позбавляє від хвороб: «Хрущик після смерті одужав» [3, с. 132]. До нього ця інформація приходиться уві сні. Проте перспектива померти все ще лякає дитину: «...Малому поки що не хотілося ні хворіти, ні вмирати. Навіть якщо після смерті можна одужати» [3, с. 133]. Проте другої його реакції на смерть письменниця детально не описує: «Вона чомусь не прокидається, Сусанно... І шоки в неї такі холодні...». «Голубе, вона... вже не тут. Вона... в обіймах Того, хто посилав сні... Ми не встигли її розбудити» [3, с. 206]. У даному випадку спрацьовує метод привчання. А саме: система повторів ситуацій, спрямованих на подолання внутрішніх бар'єрів страху в конкретних ситуаціях зустрічей дитини зі смертю. Адже відомо, що саме практичний досвід має конкретний життєвий сенс.

Для третього підлітка у творі – Ірми, смерть – це «двері... За якими чекають... Бо за білими дверима на кожного чекає таємниця» [3, с. 170].

Але на Ірму ж, як і багатьох інших мешканців цього міста, чекала особлива смерть: «І що пацієнт постійно спить, рано чи пізно у нього атрофуються м'язи... і людина повільно вмирає» [3, с. 124]. Почасти ж вдаються до радикальних методів, які виконують спеціальні представники: «Вони мають перетворитися на мішок – слухняний, млявий, неповороткий, важкий мішок... І він спить, спить, спить. А одного разу ви перевіряєте йому пульс і звільняєте кімнату» [3, с. 151].

Діти, прочитавши твір, також дізнаються про те, що смерть – це і своєрідний спосіб боротьби держави із особливо «небезпечними» мешканцями: «За інструкцією, пацієнтів потрібно позбуватися після шести місяців лікування. Можна швидше, якщо немає вільних місць» [3, с. 136].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, як бачимо, найбільше непокоїть письменницю у творі той факт, що сучасне покоління намагається якнайшвидше витіснити пам'ять про померлу людину. Тому завдяки методу прогнозування вона намагається передбачити ситуації близької, середньої та далекої перспектив, спрямованих на

проектування діяльності у майбутньому: «...тіло вивезли. Я хочу повернутися на роботу негайно...» [3, с. 40]. А що вже говорити про наступні покоління: «Я ніколи її не бачив, то як я можу її згадувати. Тим більше, в мене немає жодного бажання гаяти на це час» [3, с. 44].

А тому варто до шкільної програми вводити також і художні твори, які навчають молодь адекватному ставленню до явища смерті. Виносити ці питання на розгляд під час виховних годин для збереження національних традицій передачі досвіду навчання і виховання дитини засобами народної педагогіки. Варто подбати про впливи на сучасне покоління, що б створювали необхідні моральні настанови, мотиви, відношення, сприяли формуванню чітких уявлень щодо процесу смерті не лише в суспільстві загалом, але і в кожному конкретному випадку в родині. А саме: введення нових видів діяльності і спілкування, зміну їхнього змісту та предмета спілкування, збереження традицій культури поховання як перспективу подальшого повноцінного розвитку суспільства.

Хоча і твір Д. Матіяш «День Сніговика» й позбавлений значної частини інтерпретації методів виховання, проте та частина, на яку спирається автор, видається у цій ситуації найбільш логічними та ефективними для практичного використання у сучасному суспільстві. А саме: введення нових видів діяльності та спілкування. Цінною є також думка письменниці й про поєднання трьох груп методів: словесних, наочних і практичних під час упровадження генетико-модельючого методу виховання, як керівництвом індивідуального становлення людської особистості. Цей метод передбачає вплив соціального середовища на поведінку, тобто емоційний образ етично-моральної вимоги, який відповідно спрямовує діяльність і поведінку дитини через такі засоби виховання, як художня література та громадська думка.

Література:

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / пер. с фр. В. К. Ропина; общ. ред. Оболенской С. В., предисл. Гуревича А. Я. – М.: Прогресс-Академия, 1992. – 528 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
3. Матіяш Д. День Сніговика. – Брустурів: Дискурсу, 2014. – 222 с.

Part 3. Management of Logistic Processes

3.1. Fourth industrial revolution or CRM of the leader of passenger international transport

3.1. Czwarta rewolucja przemysłowa czyli CRM u lidera pasażerskich przewozów międzynarodowych

Wprowadzenie. Pomimo globalnej cyfryzacji, obecności mediów komunikacyjnych w każdej dziedzinie naszego życia, oraz powszechnemu i łatwemu dostępowi do informacji stan informatyzacji polskich przedsiębiorstw jest znikomy. Firmy, które zauważają potencjał jaki niesie za sobą zbieranie i przetwarzanie informacji poza jednostkową sprzedażą usługi zaczynają dostrzegać potrzebę cyfryzacji wewnętrznej obiegu danych oraz konieczność budowania bazy klientów. Dotychczasowe nastawienie sprzedawców w dużej mierze skoncentrowane jest na pojedynczym produkcie i chęci jego sprzedaży. Nowoczesne technologie pozwalają na stworzenie długotrwałych relacji z każdym klientem. Gwarantują wielokanałową komunikację zarówno w ramach zakupu pojedynczego produktu jak i budowania oferty skierowanej pod konkretne potrzeby odbiorcy na przyszłość. Realizacja celów powinna być wsparta działaniami w zakresie zarządzania zmianą oraz powinna obejmować komunikację z pracownikami w założeniach wprowadzanych innowacji.

Przed rewolucją

Sindbad w ciągu 35 lat, z jednoosobowej działalności gospodarczej ewoluował do postaci lidera na rynku europejskich przewozów autokarowych. Komunikacja pomiędzy pracownikami, następnie działami firmy stawała się coraz trudniejsza i wymagała wprowadzania coraz to nowszych rozwiązań komunikacyjnych. Każde z tych rozwiązań było tworzone na potrzeby konkretnego problemu, wykorzystując różne aplikacje i obecnie dostępne narzędzia. W miarę rozwoju firmy rosła również skala informacji, które obiegały kilkuset pracowników w kilkunastu działach. W zależności od potrzeb, nieuporządkowana informatyzacja wygenerowała dziesiątki plików z danymi w różnych formatach. Segregatory, notatniki, arkusze kalkulacyjne, aplikacje internetowe, systemy operacyjne. Coraz większa ilość informacji nie nadążała z obiegami w przedsiębiorstwie.

Firma przewożąca ok. miliona pasażerów rocznie, swoją bazę danych tworzyła jedynie ze sprzedanych biletów, a kontakt z klientem oparty był za pomocą programu lojalnościowego. Poza stałymi klientami, firma posiadała ograniczony dostęp do historii kontaktu z klientem, jego zakupów, zgłoszeń typu sprawa i reklamacja, przejazdów. Pomimo posiadania zaawansowanego systemu zarządzania logistyką

przewozów autokarowych oraz sprzedaży biletów Voyager, raportowanie wyników było czasochłonne i eksportowane do arkuszy kalkulacyjnych, a tysiące biletów nie było powiązanych z kontem klienta.

Poza logistyką przewozów oraz sprzedażą biletów, funkcjonowanie innych gałęzi działalności pozostawały poza możliwością raportowania, analiz i kontroli. Nowoczesne systemy zarządzania danymi i obiegiem informacji stworzyły szansę na uporządkowanie istniejącej bazy danych, szczelny i dedykowany obieg informacji oraz skoordynowanie wszystkich działań przedsiębiorstwa za pomocą jednego systemu. Zmiana podejścia do wykorzystania posiadanych informacji otwiera szerokie możliwości w dokonywaniu zasadniczych zmian procesów organizacyjnych, oferowanych usług, metod zarządzania i strategii rozwoju¹.

Nowa perspektywa

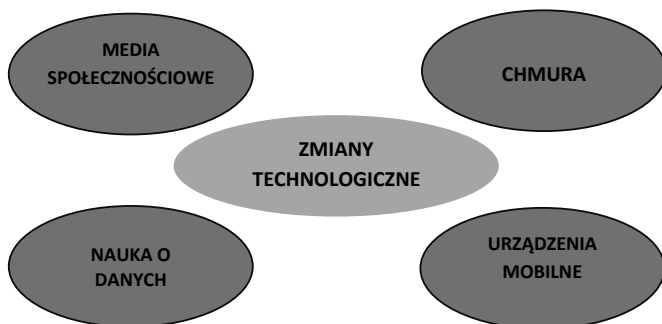
W 1999 roku narodził się nowy model technologii, który posiada innowacyjne spojrzenie na zarządzanie relacjami z klientami (CRM) w chmurze czyli Salesforce. Firma ta szybciej niż jakiegokolwiek inne oprogramowania dla przedsiębiorców zadebiutowała na liście Fortune 500 przekraczając tym samym 5 miliardów dolarów przychodu. Wszystko to sprawia, że Salesforce jest sukcesem dla przedsiębiorców, którzy postanowili skorzystać z możliwości jakie daje platforma, która jest zaprojektowana, aby zapewnić przedsiębiorstwom jak i ich odbiorcom całe spektrum możliwości.

Forbes nazywał Salesforce jedną z najbardziej innowacyjnych firm na świecie przez pięć lat z rzędu. Platforma ta jest dedykowana nie tylko do wiodącej branży CRM ale także do definiowania przyszłości biznesu we wszystkich kategoriach przemysłowych. Aby zrozumieć co wyróżnia chmurę Salesforce'a należy przyjrzeć się platformie Force.com. Jako platforma następnej generacji, jest podstawą dla jej produktów, w tym SalesCloud, ServiceCloud, CommunityCloud oraz AppExchange. Zatem system jest skalowalny, konfigurowalny, szybki a przy tym jest bezpieczny i niezawodny. Obsługuje ponad 100 000 organizacji i dwa miliardy transakcji dziennie. W ciągu ostatnich dwóch dekad nastąpiły cztery ogromne przemiany technologiczne².

Najpierw nastąpiło przejście z oprogramowania lokalnego do systemów opartych na chmurze. Technologia chmury w dzisiejszych czasach pozwala oferować oprogramowanie, które jest sprawniejsze, bardziej ekonomiczne i przystosowane do innowacji. Kolejno nastąpiła mobilna transformacja. W roku 2014 wykorzystanie internetu na urządzeniach mobilnych przewyższyło komputery stacjonarne. W następnym kroku przyszedł czas na media społecznościowe, które jednoznacznie zmieniły sposób, w jaki ludzie wchodzą w interakcje, poddają się konsumpcji oraz dzielą się informacjami.

¹ www.sindbad.pl z dnia 17.05.2018 r.

² www.salesforce.com z dnia 18.05.2018 r.

Rysunek 1.
Źródło: opracowanie własne

Dzisiaj stoimy u progu rewolucji jaką jest nauka o danych, która będzie ponownie przekształcać biznes. Aby odnieść sukces, firmy będą potrzebowały zbiorów informacji na ich temat.

Sprzedaż jest kluczowym elementem każdej firmy. Natomiast dzisiaj definicja zarządzania relacjami z klientami (CRM) wykracza daleko poza sprzedaż, sięgając do każdego zakątka nowoczesnego biznesu. Również Salesforce przeszło transformację z narzędzia automatyzacji sprzedaży opartego na chmurze w kompleksową platformę, która stała się połączeniem firmy z klientami w całej organizacji, poczynając od sprzedaży i usług, przechodząc przez marketing, społeczność, analitykę, aplikacje mobilne i wiele innych. Dzięki rozwiązaniom dostosowanym do różnych branż, funkcji biznesowych i ich użytkowników, Salesforce jest kompletnym CRM zaprojektowanym w sposób, aby stać się prawdziwą dźwignią sukcesu dla klientów. Platforma ta, daje możliwości połączenia każdej części danej firmy, uzyskując przy tym jednolity widok klienta, który ma zapewnić sukces każdemu przedsiębiorstwu³.

Salesforce jest to dostawca wysokiej klasy rozwiązań sprzedaży i obsługi klienta w modelu Software as a Service. Salesforce CRM jest dostępny w pięciu wersjach o różnej funkcjonalności i zawartości: Contact Manager, Group, Professional, Enterprise i Performance. Możliwości platformy można zoptymalizować do potrzeb konkretnego wdrożenia za pomocą mniejszych modułów⁴.

Salesforce może mieć znaczenie w coraz bardziej konkurencyjnym środowisku biznesowym. Platforma ta dokłada wszelkich starań, aby odnieść jeszcze większy sukces. Salesforce zapewnia szybką pracę na światowej arenie w dziedzinie chmury biznesowej, a zaangażowanie w innowacje zapewnia szybką skalowalność firmy. Dzięki kompletnemu CRM można połączyć swoją firmę z działem sprzedaży, serwisem, marketingiem, społecznością, analitykami i aplikacjami.

³ www.salesforce.com z dnia 18.05.2018 r.

⁴ www.salesforce.com z dnia 18.05.2018 r.

CYFRYZACJA WEWNĘTRZNA

BUDOWA BAZY KLIENTÓW

Rysunek 2.

Źródło: Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

Cele strategiczne projektu wdrożeniowego dla spółki

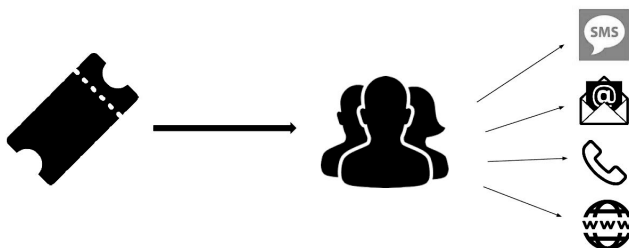
Sindbad jest jedną z największych firm przewozowych w Europie, a w Polsce zdecydowanym liderem wśród przewoźników autokarowych, obsługując rocznie ponad milion pasażerów. Od 2004 roku to również platforma przewozowa skupiająca innych przewoźników autokarowych, którzy występują pod wspólną marką. Natomiast bilety autokarowe można nabyć w ponad 2000 biur agencyjnych zarówno w Polsce jak i za granicą, a także on-line poprzez stronę internetową firmy⁵. Firma Sindbad swoje cele kieruje na budowanie scentralizowanej bazy klientów oraz cyfryzację procesów wewnętrznych. Kluczowe wyzwania jakie postawiła sobie firma to przede wszystkim:

1. Zmiana głównego elementu systemu z biletu na konto klienta
2. Usprawnienie wewnętrznej współpracy poprzez wdrożenie systemu powiązań 360 (np. konto klienta umożliwi wgląd w zakupione bilety, zgłoszenia, notatki).
3. Integracja działań sprzedażowych oraz w obszarze obsługi klienta.
4. Usprawnienie wewnętrznej komunikacji poprzez przeniesienie wykorzystywanych plików XLS do formularzy wewnątrz systemu CRM Sales Cloud.
5. Kontekstowa komunikacja wewnętrzna w ramach aplikacji Chatter.
6. Wdrożenie rozwiązania umożliwiającego klientowi wielokanałową komunikację z firmą.
7. Wdrożenie systemu do wysyłki SMS w celu podniesienia jakości obsługi klienta i badania poziomu jego satysfakcji.
8. Wdrożenie systemu do raportowania (dostępnego także z urządzeń mobilnych).
9. Wdrożenie automatyzacji eliminujących potrzebę manualnej pracy i generujących dodatkową wartość np. automatyczne zadanie „zadzwoń do klienta” przypisane do pracownika Call Center w momencie porzucenia zamówienia przez

⁵ www.sindbad.pl z dnia 19.05.2018 r.

klienta będzie generowało dodatkową sprzedaż, czy też automatyczne otwarcie karty klienta, gdy on dzwoni na Call Center spowoduje znaczną oszczędność czasu.

Spółka Sindbad postanowiła skorzystać z rozwiązań firmy Salesforce aby móc zrealizować powyższe wyzwania. Wdrożenie obejmie instalację SalesforceIQ Inbox dzięki czemu bezpośrednio ze skrzynki pocztowej będzie można między innymi tworzyć nowe rekordy potencjalnych klientów, świeżych kont, kontaktów, spraw czy też okazji biznesowych. Będzie można również logować wiadomości email w relacji do rekordu w systemie Salesforce w taki sposób, aby pozostali użytkownicy mieli wgląd w historię kontaktu z danym klientem. Ponadto umożliwi ono wgląd w bieżące zadania użytkownika.

Rysunek 3.

Źródło: Oferta Salesforce dla firmy Sindbad 2018

W ramach wdrożenia systemu zostanie skonfigurowanych do 10 automatyzacji z użyciem funkcjonalności Process Builder. Będzie można skorzystać między innymi z takich rozwiązań jak bezobsługowe wysyłanie wiadomości email, automatyczne tworzenie zadań, aktualizowanie pól czy też posiadanie alertu na aplikację mobilną. Zostanie tutaj wprowadzona funkcjonalność geo-lokalizacji, która sprawi, że potencjalni klienci oraz konta zostaną umieszczone na mapie dostępnej bezpośrednio w systemie. Pozwoli to na efektywne zaplanowanie pracy przedstawicielom pracującym w terenie, natomiast wpisanie danych adresowych umożliwi geo-lokalizowanie nabywcy na mapie. Dzięki czemu powstanie możliwość zdefiniowania wszelkich niezbędnych informacji dotyczących danego klienta na mapie⁶.

Wdrażająca system firma Cloudity, będąca Platynowym Partnerem Salesforce, wykona integrację z systemem TideMobile, dzięki któremu będzie można wysyłać i rejestrować wiadomości SMS bezpośrednio w Salesforce. Skonfigurują automatyzacje wysyłające wiadomości SMS w ramach różnych scenariuszy, np. badanie poziomu satysfakcji pasażerów (NPS) po zakończonym przejeździe, czy też SMS wysyłany do klienta w momencie założenia lub zmiany statusu Karty Stałego Klienta, bądź informowanie pasażerów o miejscu i czasie wyjazdu oraz o przydzielonym miejscu w autokarze.

⁶ Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

platinum consulting
partner

Rysunek 4

Źródło: Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

System będzie się składał z takich obiektów jak potencjalny klient, konto, kontakt, umowa, sprawa, produkt, okazja biznesowa, produkt okazji biznesowej, autokar, zadanie, wydarzenie, bilet, sprawozdanie.

Obiekt *Potencjalny klient* ma za zadanie przechowywanie informacji o spodziewanych nabywcach, znajdują się tam informacje o firmie jak i o osobie kontaktowej. Ponadto potencjalnego klienta można skonwertować na Konto i powiązany Kontakt.

W ramach *Konta* można skonfigurować różne typy rekordu. Istnieje możliwość przechowywania informacji o pasażerach, można także przechowywać informacje o pośrednikach współpracujących ze spółką czy też gromadzić dane o firmach współpracujących z firmą w ramach podwykonawstwa przewozów autokarowych. Dodatkowo istnieje możliwość powiązywania dowolnej liczby Kontaktów.

W ramach *Kontaktu* można skonfigurować takie typy rekordu jak przechowywanie informacji o osobach powiązanych z danymi Kontami oraz gromadzenie informacji o pilotach współpracujących w firmą.

Obiekt *Sprawa* ma za zadanie przechowywać informację o umowach zawieranych z agentami jak i gromadzi informacje o umowach zawieranych z klientami. W ramach *Sprawy* zostaną skonfigurowane takie typy rekordów jak zgłoszenie dotyczące Klienta – przechowuje informacje o zgłoszeniach związanych z klientami (np. zgubiony bagaż, problem z biletem, pijany pasażer). Reklamacja – przechowuje informacje o reklamacjach złożonych przez klientów Sindbad. Natomiast zgłoszenie Agentu – przechowuje informacje o zgłoszeniach agentów (np. uszkodzony przystanek, potrzeba materiałów marketingowych).

Produkt przechowuje informacje o produktach Sindbad związanych z wynajmem na przykład: Wynajem autokaru, wynajem plecaka do autokaru czy też wynajem przyczepy⁷.

Okazja biznesowa przechowuje dane o okazjach sprzedażowych w Dziale Wynajmu. Etapy sprzedaży w ramach jednego procesu sprzedażowego będą dostosowane do wymagań spółki.

⁷ Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

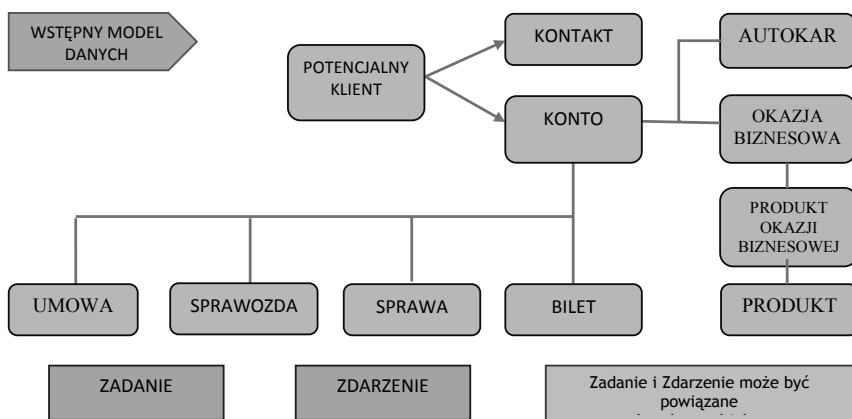
Produkt okazji biznesowej ma za zadanie przechowywać informacje o Produktach związanych z daną okazją biznesową Działu Wynajmu. Do przechowywanych informacji zaliczać będą się na przykład: miejsce wyjazdu, miejsce docelowe, łączna liczba kilometrów trasy, numer autokaru, tabor własny / Podwykonawca, relacja do Podwykonawcy, pilot obsługujący dany autokar.

Obiekt *Autokar* będzie przechowywał informacje o autokarach, które należą do podwykonawców.

Obiekt *Zadanie* będzie pełniło funkcję przechowywania informacji o zadaniu przydzielonym do danego użytkownika oraz będzie wyposażone w określony termin wykonania i będzie mogło być powiązane z dowolnym obiektem.

Zdarzenie będzie miało zastosowanie do przechowywania informacji o wydarzeniu danego użytkownika, które będzie umieszczone w jego kalendarzu. Wydarzeniu będzie przypisany określony termin i będzie istniała możliwość powiązania go z dowolnym obiektem.

Sprawozdanie służy do zbierania informacji zdobywanych podczas wywiadu z Agentami. Ponadto daje możliwość powiązania go z kontem Agent. Obiekt *Bilet* ma za zadanie przechowywać informacje o zakupionych przez klientów biletach⁸.

Rysunek 5

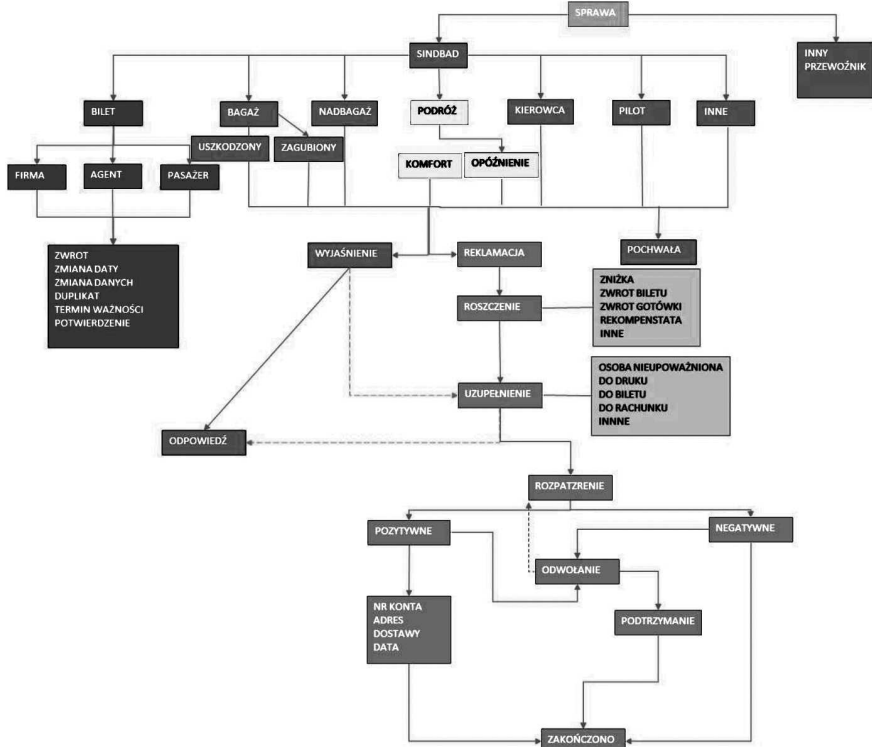
Źródło: Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

Dzięki Salesforce będzie istniała funkcjonalność umożliwiająca rejestrację promes i gratisów w powiązaniu z dowolnym Kontaktem lub Kontem w systemie Salesforce. Będzie można zmieniać statusy poszczególnych promes i gratisów. Promesa będzie powiązana z Biletem. Ponadto faktury będą tworzone po stronie systemu księgowego. Faktury będą przekazywane do systemu Salesforce. Przesyłane

⁸ Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

będą tylko dane nagłówkowe faktury, bez poszczególnych linii. Aktualizacja danych faktur będzie przekazywana do systemu Salesforce (opłacona/nieopłacona).

Grafik dostępności autobusów będzie tworzony po stronie systemu Salesforce, umożliwi on wyznaczonym pracownikom Sindbad sprawdzenie dostępności oraz obecnego statusu autobusu (w podziale na kursy liniowe, wynajem, serwis, zjazd/dojazd lub status pojazdu odstawiony). Alokacja Autokaru może zostać powiązana z Fakturą w celu rozliczania przejazdów autokarów wynajętych przez Sindbad od firm zewnętrznych. W celu uniknięcia podwójnego rozliczenia tego samego przejazdu. Natomiast Grafik dostępności pilotów będzie tworzony po stronie systemu Salesforce, i ma za zadanie umożliwić wyznaczonym pracownikom sprawdzenie dostępności oraz obecnego statusu pilotów⁹.

Rysunek 6

Źródło: opracowanie własne

Wdrożenie Salesforce daje firmie ogromne możliwości między innymi otworzy perspektywę pracy na raportach dotyczących obszaru Call Center, przedstawiających

⁹ Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

między innymi czas pracy konsultantów Call Center w podziale na kategorie rozmów w określonym przedziale czasu. Raporty będą mogły zostać zaprezentowane w formie pulpitu zarządczego, który wesprze Zarząd Sindbad w podejmowaniu decyzji dotyczących organizacji pracy Działu Call Center. Pracownicy Działu będą mieli wgląd w bieżące komunikaty (np. informacje o korkach i wypadkach) w ramach komponentu osadzonego bezpośrednio w konsoli serwisowej. Użytkownicy będą mieli dostęp do specjalnie utworzonych tematycznych Grup Chatter, w ramach których będą przesyłane informacje i pliki dotyczące danego tematu (np. “Połączenia Polska – Niemcy”, “Bieżące Promocje”, “Postępowanie w razie zagubionego bagażu”). W ramach Grup Chatter będzie można także prowadzić wewnętrzną dyskusję pomiędzy pracownikami Sindbad w postaci pytań i odpowiedzi.

Dzięki nowym technologiom w spółce Sindbad zostaną wprowadzone rozwiązania dotyczące serwisu i związanej z nim obsługi klientów między innymi zostanie skonfigurowana konsola serwisowa umożliwiająca pracownikom Call Center wielowątkową pracę w ramach aplikacji Service Cloud natomiast za pomocą konsoli serwisowej będzie można pracować jednocześnie na wielu kartach. W przypadku gdy w systemie zostanie utworzony rekord Sprawy w typie Reklamacja, automatycznie zostanie wypełnione pole dot. terminu końcowego reklamacji oraz zostaną aktywowane reguły eskalacyjne, które wyślą do właściciela Sprawy alert w formie wiadomości email jeśli nie wykona on określonych czynności (np. zmiana statusu Sprawy) we wskazanym czasie. Ponadto maile wysłane przez klientów pod wskazany adres reklamacje@sindbad.pl automatycznie utworzą w systemie rekord sprawy “Reklamacja”, a maile wysłane na adres bilety@sindbad.pl automatycznie utworzą w systemie rekord sprawy “Zgłoszenie”. W sytuacji gdy klient wyśle wiadomość email na dowolny z ww. adresów, otrzyma automatyczną odpowiedź i jeżeli w systemie będzie istniał rekord Klienta zawierający w polu “Email” adres nadawcy wiadomości, nowo utworzony rekord Sprawy zostanie automatycznie powiązany z Klientem¹⁰.

Wysoko rozwinięta technologia i systemy informatyczne coraz częściej ze świata rozrywki i mediów przenoszą się w przestrzeń biznesu i wielkich przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwo jako układ ekonomiczny, który wykorzystuje w swojej wewnętrznej organizacji i komunikacji zaawansowaną infrastrukturę informatyczną, stanowi obecnie istotę funkcjonowania w obszarach biznesowych. A zatem przejawia się wsparciem jakie przynoszą nam dzisiejsze technologie informatyczne pojawiające się w podstawowych strukturach organizacji. Z uwagi na to, że internet obliuguje wszelkie firmy do budowania pogłębionych relacji ze swoimi odbiorcami czy też partnerami biznesowymi, platforma taka jak Salesforce staje się atrakcyjną ofertą nie tylko z punktu widzenia samego biznesu ale również wyboru zastosowania oprogramowania aplikacyjnego. W praktyce oznacza to przejście z systemów, które funkcjonowały

¹⁰ Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

dotychczas w przedsiębiorstwie na rzecz zintegrowanego systemu zawierającego wszystkie niezbędne elementy. Równocześnie funkcjonalność tych rozwiązań rozbudowywana jest o nowości technologiczne¹¹.

Podsumowanie. Salesforce jest czwartą największą firmą technologiczną na świecie, zatrudnia ona 20 000 pracowników a jej roczny przychód wynosi 6,67 mld \$. Jej użytkownikami są takie światowe marki jak Adidas, Inpost, Sodexo, Jean Louis Dawid, Allegro, Schell i wiele innych¹². Firma Sindbad wprowadziła do swojej spółki najnowocześniejsze rozwiązania technologiczne jakie istnieją na obecnym rynku kupując oprogramowanie, które jest jednym z najdroższych na rynku z uwagi, że system ten usprawnia proces pozyskiwania klientów, rozwoju firmy i angażowania pracowników w organizacji. Specjaliści i Zarząd firmy posiadają stały dostęp do aktualnych i kompletnych informacji związanych z całą działalnością firmy. Mogą też uruchamiać, monitorować i analizować przebieg kluczowych z punktu widzenia spółki procesów obsługi klienta oraz rozwojem całej organizacji. Nie dziwi więc fakt, że inwestowanie w najnowsze technologie jest wręcz koniecznością aby móc oferować profesjonalne usługi i liczyć się na wciąż zmieniającym się rynku.

Bibliografia:

1. www.sindbad.pl
2. www.wneiz.pl/nauka_wneiz/studia_inf/42-2016/si-42-5.pdf
3. www.salesforce.com
4. Oferta Salesforce dla firmy Sindbad na lata 2017/2018

3.2. Logistics on industry level 4.0 – key (example) directions of change

3.2. Logistyka na poziomie przemysłu 4.0 – kluczowe (przykładowe) kierunki zmian

Wprowadzenie. Innowacje zawsze były motorem rozwoju gospodarki i biznesu. Implementowanie najnowszych zdobyczy techniki i technologii teleinformatycznych w ostatnich dekadach (począwszy od drugiej połowy XX wieku) skutkowało budową nowych koncepcji organizacji i zarządzania, które w pełni mogły wykorzystywać nowe pojawiające się możliwości wynikające z rosnącego tempa rozwoju technologicznego określanego mianem „rewolucji technologicznej” do opracowywania nowych metod, technik, narzędzi prowadzenia działalności. Stałym elementem działalności logistycznej powinno być dostosowywanie realizowanych działań do zmian. Współczesna logistyka musi nadążać za współczesnymi zmianami. Podążanie za zmianami wymaga dostrzeżenia nowych uwarunkowań i nowych

¹¹ www.wneiz.pl/nauka_wneiz/studia_inf/42-2016/si-42-5.pdf z dnia 24.05.2018

¹² www.salesforce.com z dnia 19.05.2018 r.

wyzwań dla logistyki. Takim wyzwaniem jest Przemysł 4.0 (*Industry 4.0*). Koncepcja rozwoju przemysłu na poziomie 4.0 pojawiła się w drugiej połowie obecnej dekady, azostała zainicjowana w Niemczech w 2010 roku (termin opublikowany w 2011 roku w strategii rozwoju technologii do 2020 roku w Niemczech). Jej istota polega na łączeniu świata wirtualnego z rzeczywistym poprzez połączenie systemów organizacji pracy oraz tworzenie sieci integrującej ludzi ze sterowanymi cyfrowo maszynami, szeroko wykorzystującymi Internet oraz technologię informacyjną. Zgodnie z tą koncepcją XXI wiek jest wiekiem wieloaspektowych zmian, których tempo stale rośnie, a zmiany dotyczą różnych obszarów gospodarki i biznesu. Logistyka jako branża, która ze względu na swoje znaczenie w gospodarce, role i zadania jakie spełnia musi ewoluować, by sprostać wymaganiom nowoczesnego biznesu i dostosować się do dynamicznych zmian w otoczeniu gospodarczym – w ramach wymogów Przemysłu 4.0. Celem artykułu jest przedstawienie w sposób syntetyczny wybranych trendów i kierunków (oznaczenia używane zamiennie na określenie zmian zachodzących w logistyce) rozwoju logistyki ze szczególnym uwzględnieniem roli Przemysłu 4.0 w gospodarce. Rozwój logistyki na poziomie Przemysłu 4.0 określanymi jest jako Logistyka 4.0 (*Logistics 4.0*). Ze względu na szeroki zakres zmian, jak i napotymane trudności w przewidywaniu ewolucji w rozwoju poszczególnych trendów (trudności w jednoznacznym określeniu zakresu, tempa, kierunku zmian), w niniejszym artykule przedstawiono najistotniejsze uwarunkowania koncepcji logistyki i jej ewolucję (zwrócono uwagę na kilka podstawowych zmian).

Geneza i bazowe komponenty Przemysłu 4.0

Termin *Industry 4.0* został opublikowany po raz pierwszy w 2011 roku, kiedy Stowarzyszenie Przedstawicieli Biznesu, Polityki i Środowisk Akademickich promował tę ideę jako podejście do wzmacniania konkurencyjności niemieckiego przemysłu wytwórczego. Rząd niemiecki poparł ten pomysł, ogłaszając, że będzie on integralną częścią "High-Tech Strategii 2020 dla Niemiec"¹³. Powstała "Grupa robocza Industrie 4.0", która opracowała pierwsze zalecenia dla wdrożenia, które zostało opublikowane w kwietniu 2013 roku¹⁴. Koncepcja *Industry 4.0* jest stosowana w całej Europie i na innych kontynentach, w tym w Stanach Zjednoczonych i Chinach. W Wielkiej Brytanii pojęcie *Industry 4.0* zastąpiono terminami "Internet Rzeczy" (*Internet of things – IoT*) lub "Internet wszystkiego" (*Internet of everything*)¹⁵.

Głównymi komponentami, które tworzą koncepcję *Industry 4.0* są: cyberfizyczne systemy (*Cyber-Physical Systems – CPS*) – termin opisujący unifikację cyfrowej (cyber) z rzeczywistymi (fizycznymi) przepływami pracy – fizyczne etapy

¹³ L. Domingo Galindo, *The Challenges of Logistics 4.0 for the Supply Chain Management and the Information Technology*, Norwegian University of Science and Technology, May 2016.

¹⁴ M. Herman, T. Pentek, & B. Otto, *Design principles for Industry 4.0 Scenario: A literature review*, Technische Universität Dortmund 2015.

¹⁵ Deloitte, *Industry 4.0. Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies*, 2014.

produkcji są połączone z procesami obliczeniowymi, przy użyciu koncepcja wszechobecnego przetwarzania. CPS obejmuje czujniki i inne urządzenia, za pomocą których może zbierać i wysyłać dane; Internet przedmiotów (IoT)¹⁶, część CPS, która umożliwia komunikację zinnym system cyber-fizycznym oraz między systemem cybernetycznym a użytkownikami – umożliwia tworzenie sieci obejmujących całą produkcję, umożliwiającą integrację poziomą i pionową; *Big Data & Data Mining* (DM) – pozyskiwanie danych przetworzenia danych CPS i dystrybucja – odpowiedni system komputerowy i oprogramowanie do zarządzania tymi danymi; Internet usług (*Internet of services* – IoS) – umożliwia dostawcom usług oferowanie swoich usług za pośrednictwem Internet – składa się z uczestników, infrastruktury, modeli biznesowych i oferty usług. Produkcja na poziomie przemysłu 4.0 to przede wszystkim automatyzacja, łączności z Internetem i przede wszystkim cyfryzacja¹⁷.

Produkcja w Przemysle 4.0 jest elastyczna, tj. szybko zmieniająca się i dostosowana do wzrastających wymogów indywidualnego klienta. Cały system produkcyjny, tak jak dotychczas, bazuje na strategii *pull*. Różnica jest taka, że klient w większym stopniu niż obecnie wpływa na cechy zamawianego produktu i poszczególne procesy z nim związane – całkowita orientacja na wartość dla klienta¹⁸.

W Przemysle 4.0 za innowacyjne rozwiązania uznawane są procesy produkcyjne, w których produkcja (wytwarzanie wyrobów) realizowana jest za pomocą robotów i manipulatorów przemysłowych. Poszczególne urządzenia są urządzeniami samouczącymi się (*learning machines*) a nadzorujące je osoby korzystają z rozwiązań komunikowania się (człowiek – maszyna) przy zastosowaniu Internetu. Niektóre zakłady produkcyjne już wprowadziły systemy produkcyjne oparte na wymogach Przemysłu 4.0. Do takich zakładów należy m.in. *Bosch, Volkswagen*.

Logistyka w Przemysle 4.0 – zakres zmian kluczowych

Zmiany (gwałtowne) w logistyce zaobserwowano w latach 90. i późniejszych, a wiązały się one ze wzrostem możliwości i zdolności czerpania korzyści rynkowych – efektów synergicznych integracja poprzez systemy informatyczne (powszechne zastosowanie informatyki w sterowaniu procesami logistycznymi).¹⁹

Proces sterowania urządzeniami poprzez dostęp do Internetu wykracza poza produkcję i obejmuje również środki transportu, systemy zamawiania, magazyny

¹⁶ K. Wang, *Intelligent Predictive Maintenance (IPdM) system – Industry 4.0 scenario*, Wang K., Wang Y., Strandhagen T. & Yu T. (Eds.), *Advanced manufacturing and automation V*, WIT Press, Southampton 2016, pp. 259–268.

¹⁷ Więcej w: T. Bauernhansl, M. Hompel, B. Vogel-Henser, *Industrie 4.0 in Produkten, Automatisierung und Logistik*. Springer Fachmedien, Wiesbaden 2014; M. Chui, M. Löffler, R. Roger „The Internet of Things”. *The McKinsey Quarterly*, 2010, 2(47), pp. 1–9; J. Gracel, „Czwarta rewolucja przemysłowa: automatyzacja i życie w świecie technologii”. *Harvard Business Review Polska*, <https://www.hbrp.pl/b/czwarta-rewolucja-przemyslowa-automatyzacja-i-zycie-w-swiecie-technologii-2/2/XNHp6tJb>, [dostęp: 24.03.2017].

¹⁸ P. Blaik, „Megatrendy i ich wpływ na rozwój logistyki i zarządzania łańcuchem dostaw”, *Gospodarka Materiałowa i Logistyka*, nr 4, 2018, s. 2–11.

¹⁹ M. Kadłubek, „Fazy i kierunki rozwoju logistyki zorientowanej naklienta”, *Logistyka* 2010, nr 4, s. 55–60.

(sterowanie materiałami) w ramach łańcucha dostaw (*supplychain*)²⁰. Logistyka realizowana w ramach Przemysłu 4.0 musi generować takie zdolności, które pozwolą skutecznie realizować wymagane wobec niej zadania wobec szerokiej grupy klientów, kontrahentów i innych grup interesariuszy przy użyciu najnowszych rozwiązań komunikowania się w systemach cyber-fizycznych. Logistyka na poziomie przemysłu 4.0 określana jest mianem Logistyki 4.0 (*Logistics 4.0*).

W Logistyce 4.0 wprowadza się cyfryzację wszystkich możliwych działań. Digitalizacja oznacza bowiem znaczący wzrost przewagi konkurencyjnej. Przepływ informacji pomiędzy wszystkimi ogniwami łańcucha dostaw zostanie zoptymalizowany, a praca stanie się bardziej efektywna i przejrzysta. „Domyślna”, mądra technologia²¹ cechuje zarówno produkcję na poziomie Przemysłu 4.0 jak i stosowane rozwiązania logistyczne.

W Logistyce 4.0 przyjmuje się jeszcze większe niż dotychczas ukierunkowanie działań logistycznych na oczekiwania klienta, kreowanie nowych wartości i użyteczności dla klienta. Klient będzie zarówno kreatorem wyrobów (personalizacja), jak i specyfikacji usługi logistycznej (dobiera parametry procesu logistycznego do swoich potrzeb). Jego skrupulatne (szczegółowe) ustalenia będą realizowane przez firmy logistyczne, które w większym niż obecnie stopniu będą ze sobą współpracować (proces dzielenia się informacją) w procesie dostawy wyrobu do klienta. Znane już systemy szybkiego reagowania (*Quick Response Logistties* – QRL) są doskonałe. Systemy *Quick* wykorzystują technologię teleinformatyczną, kody kreskowe towarów oraz kasyfiskalne z laserowymi czytnikami. System szybkiego reagowania pozwala na redukcję czasuoperacji, umożliwia redukcję zapasów w całym systemie, wpływa korzystnie najbardziej pełne zaspokajanie potrzeb klientów²².

Szerokie zakres wdrażanych w produkcji inteligentnych rozwiązań w sferze robotyki i automatyki oraz systemów komputerowych i systemów łączności (Internet Rzeczy *Internet of Things*, inteligentne sieci sensoryczne) ułatwiają rozwój *E-Logistyki*. Internet rzeczy poszerza spektrum możliwości jakie daje Internet, a sieci sensoryczne działają na rozwiązaniu Dash 7, czy też poprzez protokoły związane z technologią RFID²³.

Producenci w Przemysle 4.0 koncentracją na kluczowych kompetencjach, zlecając w coraz większym zakresie funkcje i czynności logistyczne na zewnątrz (rozwój outsourcingu). Wprowadzanie innowacyjnych systemów produkcji

²⁰Kagermann Henning, W. Wahlster and J. Helbig, eds., Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0: Final report of the Industrie 4.0 Working Group 2013; Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution, VDI-Nachrichten, April 2011.

²¹P. Blaik, „Megatrendy i ich wpływ na rozwój logistyki i zarządzania łańcuchem dostaw”, *Gospodarka Materiałowa i Logistyka*, nr 4, 2018, s. 2-11.

²²Por. M. Christopher, *Logistics and Supply Chain Management*, Sec. Eit., London 1998, s. 193.

²³M. Gen, R. Cheng, & L. Lin, Logistics Network Models. In *Network Models and Optimization*, Springer 2008, pp. 135-229; Zhu, X., Mukhopadhyay, S., & H. Kurata, A review of RFID technology and its managerial applications in different industries. *Journal of Engineering and Technology Management* 2012.

(inteligentne maszyny) przyczyniają się do skracania cyklu życia produktu, co w powiązaniu z presją na skracanie cyklu tworzenia produktu i czasu dotarcia do finalnego odbiorcy, skutkuje szybkimi terminami realizacji dostaw do finalnego klienta. Wzrosną ilości przesyłek w połączeniu z koncepcjami e-commerce.

„Mobilny transfer danych, jak i korzystanie z Internetu przy pomocy urządzeń mobilnych w każdej chwili niezależnie od miejsca mają kluczowe znaczenie również dla branży logistycznej – Internet Rzeczy i Internet Wszechrzeczy wraz z koncepcją Omni-Channel. Technologie informatyczne umożliwiając między innymi precyzyjne zarządzanie obrotem opakowaniami zwrotnymi, gdzie brak dokładnego nadzoru może doprowadzić firmy do wielomilionowych strat, czy też obsługą towarów w sieciach detalicznych, jak również w rozrastających się kompleksach magazynowych. Precyzyjne określenie pozycji jednostek magazynowych wraz z monitorowaniem parametrów fizycznych składowanych tam towarów pozwala na stałą kontrolę ich przydatności np. w procesie produkcyjnym²⁴”. Zmiany w Logistyce 4.0 odnoszą się zarówno do kwestii zmian techniczno-technologicznych (np. bezosobowe środki transportu), świadczonych usług oraz zmian związanych z poszukiwaniem nowych materiałów (w tym coraz bardziej proekologicznych surowców). Zmiany w wykorzystaniu materiałów gwałtownie rośnie wykorzystanie materiałów lekkich i materiałów kompozytowych w rynku, produkty są coraz bardziej wydajne ale stają się też coraz złejsze²⁵. W Logistyce 4.0 realizowany jest rozwój koncepcji „zielonej logistyki” i zrównoważonego rozwoju. *Logistics 4.0* łączy dwa aspekty: proceduralny (procesy łańcucha dostaw są przedmiotem działań w ramach Logistyki 4.0) i techniczny (narzędzia i technologie wspierające wewnętrzne procesy w łańcuchach dostaw). Rozwiązania technologiczne *Logistics 4.0* opierają się na wykorzystaniu dronów, samosterujących pojazdów, czujników, Big Data, GPS, RFID, M2M, itp²⁶.

Zarządzanie łańcuchem dostaw (SMC) uwarunkowane są nasilającymi się tendencjami związanymi z ograniczeniem czasu i kosztów; a wprowadzanie innowacyjne w formie systemów IT pozwalają na pełną integrację działań w ramach łańcucha dostaw, wzrost elastyczności i ograniczenia kosztów działań; a także na wzrost przejrzystości w operacjach całego łańcucha dostaw (klient nadzoruje proces logistyczny) oraz wzrost znaczenia kombinowanych przewozów i właściwie zorganizowanych (innowacyjnych) przeladunków²⁷. Przesyłanie i pobieranie danych

²⁴P. Tronina, *Logistics 4.0 – what does the business need?* <https://www.trans.eu/en/news/logistics-4-0-what-does-the-business-need> (15 February 2017).

²⁵B. Andrzejczak, „Perspektywy i czynniki rozwoju usług logistycznych w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 2016, Nr 286, s. 9-19.

²⁶O. Szymańska, M. Adamczak, P. Cyplik, *Logistics 4.0 – a new paradigm or set of known solutions? Research in Logistics & Production*, 30 August 2017 Vol. 7, No. 4, pp. 299–310. DOI: 10.21008/j.2083-4950.2017.7.4.2. Poznan University of Technology.

²⁷A. Bujak, „Uwarunkowania i czynniki rozwoju polskiej logistyki”, *Autobusy*, 2016, nr 6, s. 1262-1267.

lub dokumentów z chmury poprzez transfer danych, za pośrednictwem e-maila czy ogólnodostępnych czatów jest coraz powszechniejszą praktyką w codziennej pracy.

Logistykę 4.0 cechuje e-transport, dla którego za kluczowe udogodnienia uznaje się²⁸: 1. Mobilną transmisję danych; 2. Inteligentne interfejsy, 3. Platformy trackingowe, 4. Cyfrową wymianę danych. Użytkownicy Logistyki 4.0 chętnie korzystają z możliwości Internetu i synchronizacji programu informatyczno-komputerowych na różnych urządzeniach. Praktycznie każda spedycja posiada program wspierający dyspozycje i współpracuje przynajmniej z jedną giełdą transportową. Kontrola transportu jest realizowana przez systemy telematyczne. Zleceniodawcy chcą wiedzieć, gdzie w danym momencie znajduje się pojazd z ich ładunkiem, a przedsiębiorstwa transportowe dzięki teledatce mogą jeszcze skutecznie gospodarować zasobami. „Połączenie funkcji trackingu i giełdy transportowej, jakie oferuje największa w Europie platforma transportowa TimoCom sprawia, że dyspozytorzy, mimo różnorodności dostępnych na rynku systemów telematycznych, mają możliwość monitorowania swoich pojazdów na jednej mapie. Platforma trackingowa łączy bowiem interfejsy wszystkich powszechnie stosowanych systemów GPS w Europie”²⁹.

Logistyka 4.0 to także rozwój koncepcji Inteligentnych Systemów Transportowych (ITS) w tym szczególnie wdrożenie C-ITS, rozwój usług logistycznych szczególnie w obszarze TLS i rozwój koncepcji druku 3D.

Cały łańcuch dostaw cechuje zwinność (*Smart Logistic*)³⁰. Dostępnością informacji w sieciach wzmocniła siłę konsumentów. Pojawiła się megatrend społeczny określany jako *konsumpcjonizm* czyli zwrot społeczeństw w kierunku całodobowego dostępu do dóbr, usług i konsumpcji³¹. Na zwinność logistyki mają wpływ również automatyzacja i robotyzacja, oraz rozbudowane możliwości zastosowania teleinformatyki, informatyzacji, Internetu, Cloud-computing, BigData w produkcji i logistyce. Te rozwiązania skutkują większą wirtualizacją procesów i działań.³² W tabeli 1 zestawiono stosowane rozwiązania, koncepcje w logistyce 4.0.

Inteligentna logistyka (*Smart Logistics*) wykorzystuje inteligentne produkty (*Smart Products*) i inteligentne usługi (*Smart Service*)³³. Przykłady inteligentnych produktów to: maszyny rozpoznające potrzeby serwisowe i generujące komunikaty,

²⁸ R. Groński, 4 trendy wyznaczające kierunek rozwoju logistyki <https://www.timocom.pl/Wiadomo%C5%9Bci/Doniesienia-prasowe/4-Trendy-wyznaczajace-kierunek-rozwoju-logistyki>

²⁹ Ibidem

³⁰ H. Brdulak, *Logistyka przyszłości*, PWE, Warszawa 2012.

³¹ Ibidem

³² B. Andrzejczak, „Perspektywy i czynniki rozwoju usług logistycznych w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 2016, Nr 286, s. 9-19.

³³ Schmidt, R., Möhring, M., Härting, R.-C., Reichstein, C., Neumaier, P., & Jozinović, P. *Industry 4.0- Potentials for creating Smart Products: Empirical Research Results*. Germany, Springer 2016; L. Domingo Galindo, *The Challenges of Logistics 4.0 for the Supply Chain Management and the Information Technology*, Norwegian University of Science and Technology, May 2016, p.10.

jeśli wymagany jest serwis, pojemniki na towary informujące o konieczności uzupełnienia zawartości. Inteligentne produkty i inteligentne usługi oferują możliwość mierzenia, uzupełniania tego, co nie może być zmierzone wcześniej lub uzupełniane na bieżąco. Umożliwiają ustalanie cen, obsługę i handel. Pakiety inteligentnych usług w logistyce grupowane są w segmenty: 1. Usługi kontrolne (*Control Services*), które umożliwiają delegowanie zadań kontrolnych jako śledzenie stanu, ochrona przed kradzieżą, zmianą kolejności przechowywanych towarów. 2. Usługi ryzyka (*Risk Services*), które umożliwiają ubezpieczeniom zmianę modelu wyceny i szacowania opłat. 3. Usługi informacyjne (*Information Services*), które umożliwiają natychmiastowy dostęp online do wszechobecnego przetwarzania powiązanych informacji. 4. Usługi leasingowe (*Leasing Services*), oparte na informacjach właściciela i użytkownika³⁴.

Tabela 1. Przykładowe komponenty dotychczasowej i nowej logistyki

Information Technology	IT
Internet of Things	IoT
Internet of Services	IoS
Radio Frequency Identification	RRID
Intelligent Integrated RFID	II-RFID
Cyber-Physical System	CPS
Enterprise Resource Planning	ERP
Manufacturing Execution System	MES
Warehouse Management System	WMS
Supply Chain Management	SCM
Control-Monitoring Maintenance	CMM
Intelligent Predictive Maintenance	IPdM
Intelligent Integrated Radio Frequency Identification	II-RFID
Electronic Product Code	EPC
Electronic Product Code	EPC

Zródło: Oprac. napodst. Laura Domingo Galindo *The Challenges of Logistics 4.0 for the Supply Chain Management and the Information Technology ...op.cit.*

W ramach outsourcingu w logistyce można wyartykułować następujące cechy: 1. Koncentracja funkcji i zadań stanowiących zasadniczy przedmiot działalności inteligentnych fabryk (*Smart Factory*) i przekazanie produkcji wybranych operacji, a także rodzajów usług do wyspecjalizowanych dostawców zewnętrznych. 2. Wzrost zakresu współpracy kooperacyjnej, oparty na rachunku ekonomicznej opłacalności. 3. Budowanie więzi kontraktowych (outsourcing uzewnętrzny, outsourcing zależny kapitałowo)³⁵. „Warto podkreślić znaczenie metody 3PL (*third party logistics*) czy najnowszej 4PL (*four party logistics*), która polega na przyjęciu od producenta wszystkich procesów dystrybucji, a także negocjacji cenowych czy

³⁴L. Domingo Galindo, *The Challenges of Logistics 4.0 for the Supply Chain Management and the Information Technology*, Norwegian University of Science and Technology, May 2016, p. 10.

³⁵Cz. Skowronek, Współczesne tendencje rozwoju logistyki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia* 2004, No. 38, Vol. XXXVIII, pp.237-247.

ubezpieczenia produktów. Trzeba podkreślić, iż wraz z rozwojem metod i narzędzi zarządzania międzynarodowego nastąpiła ewolucja zarządzania łańcuchem dostaw, od łańcucha w tradycyjnej formie do całkowicie skomputeryzowanego zarządzania³⁶.

Podsumowanie. Logistyka się zmieniała i będzie się zmieniać. Zmiany, które zachodzą w logistyce wraz z rozwojem Przemysłu 4.0 (ze względu na podobieństwa między koncepcjami *Logistics 4.0* i *Industry 4.0*)³⁷ są bardzo rozbudowane (wieloaspektowość zmian). Proces modyfikowania funkcjonowania logistyki i jej zadań wraz z rozwojem Przemysłu 4.0 ma charakter ciągły, powodując permanentne zmiany wewnątrz istniejących firm logistycznych i w ramach całych łańcuchów dostaw. Zakres wprowadzanych zmian w przedsiębiorstwach logistycznych różnych branż zależy od ich zasobów materialnych, finansowych i świadomości kadry kierowniczej, co do roli nowych sposobów organizacji procesu. Przedsiębiorstwo musi przewidzieć, na podstawie badań, intuicji i doświadczenia, kiedy wprowadzać zmiany (implementować najnowsze zdobycze techniki i technologii teleinformatycznych) umożliwiające przystosowanie logistyki do poziomu 4.0. W celu uzyskania pełnych informacji o zakresie realizowanych zmian należałoby nie tylko opisywać lecz przede wszystkim uwzględnić i zrozumieć wzajemne realizacje oraz oddziaływania poszczególnych obszarów zmian (interakcje zmian), czy też odnieść poszczególne zmiany do paradygmatów zarządzania³⁸. Niezależnie od przyjętych koncepcji i rozwiązań realizowanych badań w obszarze zmian w logistyce należy założyć, że w najbliższych latach logistykę będzie cechować duża dynamika zmian.

Zalety wdrożenia koncepcji *Logistics 4.0* to: oszczędność w pracy ludzkiej, wysoka standaryzacja łączenia funkcji logistycznych z elementami informacyjnymi oraz wykorzystanie wyposażenia przedsiębiorstw logistycznych w najnowsze technologie. Wadami są: wysokie koszty inwestycji i wymóg posiadania sieci IT³⁹.

Literatura:

Andrzejczak B. „Perspektywy i czynniki rozwoju usług logistycznych w Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia”, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 2016, Nr 286, s. 9-19.
Bauernhansl T., Hompel M., Vogel-Henser B. *Industrie 4.0 in Produkten, Automatisierung und Logistik*. Springer Fachmedien, Wiesbaden 2014.

³⁶E. Gołębska, „Kierunki rozwoju logistyki międzynarodowej jako metody zarządzania łańcuchem dostaw”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytet Szczeciński*, nr 604, *Ekonomiczne Problemy Usług NR 60 Zarządzanie i Ekonomika Usług. Doświadczenia i kierunki zmian* Pod redakcją P. Niedzielskiego, W. Downara Szczecin 2010, s. 87-101.

³⁷H.Ch.Pfohl, B. Yahsi&T. Kurnaz, *The impact of Industry 4.0. on the supply chain*, Kersten W., Blecker T. &Ringle Ch.M. (Eds.), *Innovations ad strategies for logistics and supply chains. Technologies, business models and risk management*, *Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics*, 2015, pp. 31–58.

³⁸O.Szymańska, M. Adamczak, P. Cyplik, *Logistics 4.0 – a new paradigm or set of known solutions? Research in logistics & Production*, 30 August 2017 Vol. 7, No. 4, pp. 299–310. DOI: 10.21008/j.2083-4950.2017.7.4.2. Poznan University of Technology.

³⁹Berger R. (n.d.), *Logistics 4.0*, available at: www.rolandberger.com/en/Publications/pub_logistics_4_0_spearheading_new_breakthroughs_in_the_logistics_business.html (accessed 18 February 2017).

Blaik P. „Megatrendy i ich wpływ na rozwój logistyki i zarządzania łańcuchem dostaw”, *Gospodarka Materiałowa i Logistyka*, nr 4, 2018, s. 2-11.

Brdulak H. *Logistyka przyszłości*, PWE, Warszawa 2012.

Bujak A. „Uwarunkowania i czynniki rozwoju polskiej logistyki”, *Autobusy*, 2016, nr 6, s.1262-1267.

Christopher M. *Logistics and Supply Chain Management*, Sec. Eit., London 1998, s. 193.

Chui M.Löffler, R. Roger „The Internet of Things”. *The McKinsey Quarterly*, 2010, 2(47), pp. 1-9.

Deloitte. *Industry 4.0. Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies*, 2014.

Galindo L. Domingo, *The Challenges of Logistics 4.0 for the Supply Chain Management and the Information Technology*, Norwegian University of Science and Technology, May 2016.

Gen M., Cheng R., & Lin L., *Logistics Network Models. In Network Models and Optimization*, Springer 2008, pp. 135-229.

Gracel J. „Czwarta rewolucja przemysłowa: automatyzacja i życie w świecie technologii”. *Harvard Business Review Polska*, <https://www.hbrp.pl/b/czwarta-rewolucja-przemyslowa-automatyzacja-i-zycie-w-swiecie-technologii-2/2/XNHp6tJb>, [dostęp: 24.03.2017].

Gołębska E. „Kierunki rozwoju logistyki międzynarodowej jako metody zarządzania łańcuchem dostaw”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytet Szczeciński*, nr 604, *Ekonomiczne Problemy Usług NR 60 Zarządzanie i Ekonomika Usług. Doświadczenia i kierunki zmian* Pod redakcją P. Niedzielskiego, W. Downara Szczecin 2010, s. 87-101.

Groński R. 4 trendy wyznaczające kierunek rozwoju logistyki <https://www.timocom.pl/Wiadomo%C5%9Bci/Doniesienia-prasowe/4-Trendy-wyznaczajace-kierunek-rozwoju-logistyki>

Herman M. Pentek T. & Otto B. *Design principles for Industry 4.0 Scenario: A literature review*, Technische Universität Dortmund 2015.

Kadlubek M., „Fazy i kierunki rozwoju logistyki zorientowanej na klienta”, *Logistyka* 2010, nr 4, s. 55-60.

Kagermann Henning, W. Wahlster and J. Helbig, eds., *Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0: Final report of the Industrie 4.0 Working Group 2013; Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution*, VDI-Nachrichten, April 2011.

Pfohl H. Ch., Yahsi B. & Kurnaz T., *The impact of Industry 4.0. on the supply chain*, Kersten W., Blecker T. & Ringle Ch.M. (Eds.), *Innovations ad strategies for logis-tics and supply chains. Technologies, business models and risk management*, Pro-ceedings of the Hamburg International Conference of Logistics, 2015, pp. 31–58.

Tronina P. *Logistics 4.0 – what does the business need?* <https://www.trans.eu/en/news/logistics-4-0-what-does-the-business-need> (15 February 2017).

Schmidt, R., Möhring, M., Härting, R.-C., Reichstein, C., Neumaier, P. & Jozinović, P. *Industry 4.0- Potentials for creating Smart Products: Empirical Research Results*. Germany, Springer 2016.

Skowronek cz., *Współczesne tendencje rozwojologistyki*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia* 2004, No. 38, Vol. XXXVIII, pp.237-247.

Szymańska O., Adamczak M., Cyplik P., *Logistics 4.0 – a new paradigm or set of known solutions? Research in logistics & Production*, 30 August 2017 Vol. 7, No. 4, pp. 299–310. DOI: 10.21008/j.2083-4950.2017.7.4.2 . Poznan University of Technology.

Wang K., *Intelligent Predictive Maintenance (IPdM) system – Industry 4.0 scenario*, Wang K., Wang Y., Strandhagen T. & Yu T. (Eds.), *Advanced manufacturing and automation V*, WIT Press, Southampton 2016, pp. 259–268.

Zhu X., Mukhopadhyay S., & H. Kurata, *A review of RFID technology and its managerial applications in different industries. Journal of Engineering and Technology Management* 2012.

3.3. A technique to determine the optimum package of logistic services provided by the transport and logistics centre

In comparison with other countries in the world the growth of logistics in Ukraine is in the initial stage. Despite the relative study of various aspects of the development and functioning of the transport services market the theoretical foundations and methodological approaches to the effectiveness of the functioning of transport and logistics centers (TLC) require some advancing and improving. Taking into account the peculiarities of the development of the transport services market, the changes that have been taking place in Ukraine recently, it is necessary to improve the organizational and economic mechanism of its functioning, management of activities and customer service level.

In Ukraine, the Cabinet of Ministers developed and approved the Strategy for the development of transport in Ukraine until 2030 [1]. This paper is the main document regulating the development of the transport sector in Ukraine. Its purpose is to create an integrated and safe transport complex in Ukraine meeting the needs of the population for transportation and improving the business environment to ensure the competitiveness and efficiency of the national economy. It is planned to create passenger and freight logistics infrastructure complexes as an integral part of multimodal clusters with rail, road, air and water transportation, in particular, by building a system of multimodal transport and logistics centers at the borders, ports and airports, inside the country.

Resulting from this, in order to develop the market of transport and logistics services, the formation of transport and logistics centers is of great importance. They are the centers in which transport, industrial, commercial, financial and information flows are combined, and cargo processing is carried out, and the interaction of various modes of transport is coordinated [2]. The term "transport and logistics center" (TLC) is identical to the concept of "multifunctional multimodal terminal complex", also in different sources they are called cargo distribution centers (CDC), logistics distribution centers and platforms [3].

The introduction of new advanced logistics transport technologies is based on the experience of the operation of a wide network of European transport and storage centers of the Euro-Platforms system (Naples, Livorno, Marseille, Barcelona, Madrid, Seville, Burgos etc.). At the current level these centers perform all the necessary basic operations for processing and transporting goods with providing all types of logistics services [4, 5].

The TLC coordinates the use of various modes of transport, performs loading and unloading operations and transshipments of cargo, provides short-term and long-term storage of cargo, cargo processing along with the necessary customs procedures, stock inventory, freight forwarding, provides a full range of commercial services, including

banking, information, consulting and analytical services. The TLC is located on the main channels of goods flow, and, on the one hand, the TLC is the place of concentration of cargo flows and their distribution, and, on the other hand, they perform the important functions of transport and logistics services. Advantages of the TLC are their accessibility to customers and the provision of a wide range of freight forwarding and commercial services in the delivery of goods [6].

An analysis of the TLC operation indicates that the main problem in the organization of customer service is the process of forming a rational technological scheme for customer service, which, in turn, proves the relevance of the study [7-10].

Thus, the purpose of the study is to determine the optimal package of services that can be given by the TLC to ensure its efficient functioning.

The TLC is created as a commercial enterprise aimed at obtaining the commercial benefits through the development, organization and implementation of optimal logistics schemes for the delivery of goods by various modes of transport. It provides a complete package of logistics services that allow optimizing the costs at all stages of the production and logistics chain.

It is proposed to use the TLC profit as an objective function, which will allow determining the expediency of the TLC operation in the transport services market

$$P(n; Q_i; L_i; I_i) \rightarrow \max, \quad (1)$$

where n – number of services provided by the TLC, units;

Q_i – shipment size, tons;

L_i – cargo transportation distance, km;

I_i – i -th order interval, hr.

From the analysis of orders received by the LLC "Avtomag-Ukraine", the intervals for the variation of the shipment size, the distance of the shipment and the interval for order receipt were chosen, and the limiting number of services provided by the enterprise was established

$$\begin{cases} n \leq 11; \\ 1 < Q_i < 20; \\ 50 \leq L_i \leq 2000; \\ 0,5 \leq I_i \leq 2. \end{cases} \quad (2)$$

The profit, in turn, is determined by the difference between the income ($D_{v.p}^{\Sigma}$) received from providing the related services at the TLC, and the operation expenses ($V_{v.p}^{\Sigma}$)

$$P = D_{v.p}^{\Sigma} - V_{v.p}^{\Sigma}. \quad (3)$$

Elements of the formula (3) are determined by the income and expenses of the relevant services provided by the enterprise

$$D_{v.p}^{\Sigma}(V_{v.p}^{\Sigma}) = \sum_{i=1}^n D_i(V_i). \quad (4)$$

With the help of the STATISTICA 7.0 software, 150 service requests received by the LLC "Avtomag-Ukraine" were processed and the hypotheses about the form of the distribution of random variables were obtained. For example, the transportation volume is distributed according to the normal law (Fig. 1), whereas the transportation distance and the intervals of order receipt are described according to the exponential distribution law.

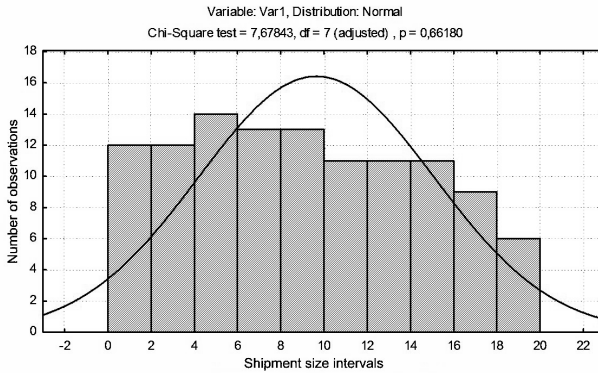

Fig.1. Histogram of the transportation volume distribution according to the normal distribution law

To determine the real need for a customer service, it is necessary to conduct a marketing research [11]. The most convenient way is to do an individual survey of representatives of potential and existing clients using the questionnaires. To achieve this goal, a survey was conducted of 100 company's clients. There was one open question in the questionnaire: "Determine the place of each of the services provided depending on your demand for it."

To calculate the degree of agreement between experts' opinions and the influence of random factors on such consistency, there are many indicators [11], among which the most used is the concordance coefficient, calculated by the formula

$$W = \frac{12 \cdot S}{m^2 \cdot (n^3 - n)}, \quad (5)$$

where S is the sum of deviation squares;

m is the number of experts ($m = 100$);

n is number of answer's option ($n = 11$).

Since the calculated value $W = 0.76$ is within the established range $-0.5 < |W| < 1$, it can be concluded that the consistency of the experts is quite high, so it is possible to note the six services that are most in demand: the search for a vehicle and the transportation; warehouse rent; transportation paper works; grouping of goods; loading and unloading operations; payment of invoices.

To solve the combinatorial task of generating service packages that can be rendered by the TLC the COMB.js software was developed in the JAVA environment (Fig. 2).

Package code							
C0	C1C2	C0C5	C1C2C3	C0C2C5	C3C4C5	C0C2C3C5	C0C1C2C3C4
C1	C0C3	C1C5	C0C1C4	C1C2C5	C0C1C2C3	C1C2C3C5	C0C1C2C3C5
C2	C1C3	C2C5	C0C2C4	C0C3C5	C0C1C2C4	C0C1C4C5	C0C1C2C4C5
C3	C2C3	C3C5	C1C2C4	C1C3C5	C0C1C3C4	C0C2C4C5	C0C1C3C4C5
C4	C0C4	C4C5	C0C3C4	C2C3C5	C0C2C3C4	C1C2C4C5	C0C2C3C4C5
C5	C1C4	C0C1C2	C1C3C4	C0C4C5	C1C2C3C4	C0C3C4C5	C1C2C3C4C5
C0C1C2C4	C0C1C3	C2C3C4	C1C4C5	C0C1C2C5	C1C3C4C5	C0C1C2C3C4C5	
C0C2C3C4	C0C2C3	C0C1C5	C2C4C5	C0C1C3C5	C2C3C4C5		0

Fig. 2. The results of the program to generate the service packages developed in the JAVA environment

Each service code (Fig. 2): C0 – vehicle search and transportation; C1 –loading and unloading services; C2 – rent of cargo storage facilities; C3 – grouping of goods; C4 – transportation paper works; C5 – payment of invoices.

Experimental studies were made using a multifactorial experiment consisting of 8 series. The data for the study are the parameters of the exponential and normal distribution law of random variables.

When researching the influence of the number of services on the enterprise's profit, an experiment was conducted to determine the profit when customers ordered a different number of services that were in the greatest demand.

When determining the income, it should be taken into account that when ordering several services ("package" of services), the company provides a discount. In this case, to stimulate demand for more services, the company provides discounts from 5 to 15%. The values of discounts are given in Table 1.

Table 1. The discount rate when ordering the service packages

Number of package services	Discount rate, %
3	5
4	8
5	10
6	15

To analyze the effect of the parameters of the order flow on the company's profit, a regression analysis was performed. To determine the model parameters, the Microsoft Office Excel program was used.

Taking into account the objective function of the efficiency criterion, among the results the maximum profit was determined (Fig. 3) of \$ 20,775.6.

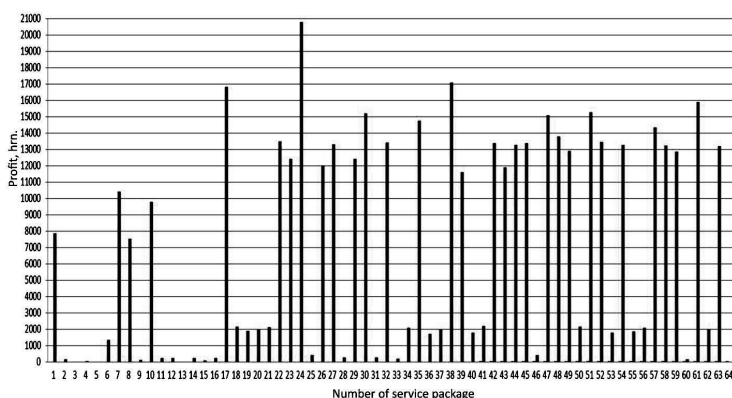

Fig. 3. The profit value for the TLC service packages

The review of the literature sources made it possible to determine the relevance of the research, which is explained by the fact that in order to keep and strengthen the market positions of the transport and logistics centers, it is necessary to take the measures on increasing the level of manufacturability and efficiency of order servicing.

The technique to estimate the transport and logistical center in the market of transport services and to choose an optimum package of services on the maximum profit has been presented. From the analysis of the order flow parameters at the LLC "Avtomag-Ukraine" it has been found that the lot size of the shipment is distributed according to the normal law of distribution of random variables, and the order entry interval and the transportation distance – according to the exponential distribution law. The regression models and profit values obtained for each package of services for different values of the mathematical expectation of the influence parameters allowed to choose the optimal package of services.

References:

1. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-nacionalnu-transportnu-strategiyu-do-2030-roku](http://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-nacionalnu-transportnu-strategiyu-do-2030-roku)
2. Хедли, Дж. Анализ систем управления запасами [Текст] / Дж. Хедли, Т. Уайтин. – М.: Наука, 1999. – 511 с.
3. Прокофьева, Т.А. Экономические предпосылки создания интегрированных транспортно-распределительных систем [Текст] / Прокофьева Т.А., Лопаткин О.М. // Бюллетень транспортной информации. – 2003. – №2–3. – С. 18-25.
4. Попова, Н.В. Стратегия развития транспортно-логистической системы региона [Текст] / Попова Н.В., Белевцова Н.М // Економіка транспорту і зв'язку. – 2010. – №5. – С. 12-15.
5. Аакер, Д. Стратегическое рыночное управление [Текст] / Д. Аакер. – СПб. : Питер, 2007. – 496 с.
6. Еловой, И.А. Формирование транспортно-логистической системы Республики Беларусь: учеб.-метод. пособие [Текст] / И. А. Еловой, А. А. Евсюк, В. В. Ясинский. – Гомель: БелГУТ, 2007. – 155 с.
7. Nachiappan Subramanian. Integration of logistics and cloud computing service providers: Cost and green benefits in the Chinese context [Text] / Nachiappan Subramanian, Muhammad D. Abdulrahman, Xiaolai Zhou // Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, Volume 70, October 2014, P. 86-98.
8. Matthew J. Roorda A conceptual framework for agent-based modelling of logistics services [Text] / Matthew J. Roorda, Rinaldo Cavalcante, Stephanie McCabe, Helen Kwan // Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review Volume 46, Issue 1, January 2010, P. 18-31.
9. Павленко О. В. Методика формування ресурсозберігаючої технології доставки вантажів транспортно-логістичним центром [Текст] / Павленко О. В., Калініченко О.П., Нефьодов В. М. // ХНУМГ імені О.М. Бекетова, Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст», № 142. – С. 96-102.
10. Zhi G.J. An Improved Ant Colony Algorithm for the Location of Logistics Center [Text] / G. J. Zhi, Z. K. Li // Applied Mechanics and Materials, 2012, Vols. 209-211, P. 887-890
11. Зборовский, Г.Е. Прикладная социология: Учебное пособие. [Текст] / Г.Е.Зборовский, Е.А. Шукшина. – М.: Гардарики, 2004. – 176 с.

3.4. Institutional transformations of sustainable agri-food supply chains in Ukraine

Introduction. Ukraine has all the necessary components to further development and potential for agribusiness growth. Increasing competition in the domestic and foreign agri-food markets and reorientation to Western markets requires the creation of powerful advantages of domestic producers, which can be achieved through the creation of efficient agri-food logistic distribution systems.

An important place in development of such systems belongs to institutions – formal and informal rules of the game in society. They regulate the relationships of all stakeholders in the AFSC, in the economic, environmental and social areas.

Literature review. The agri-food logistics issues were investigated by such scholars as D.J. Bowersox, J. Van der Worst, B. Johnson, N. Kay [2]. Agri-food

logistics and agri-food supply chain management have been investigated by such Ukrainian scientists as T. Bozhydarnik, N. Burennikova [3], O. Wieliczka [4], T.Kosarevoy [5], N. Potapova [6], I.Smirnov [7] and other. However, the issue of sustainable development of agri-food logistics and institutional mechanisms for its implementation have not been studied by Ukrainian scientists.

Goals and tasks of the article. The purpose of this paper is to assess the institutional environment of the agri-food logistic system sustainable development in Ukraine and to develop a mechanism for its improvement in sustainable way, based on elaborated and generalized paradigms of sustainable development and value added chains.

Results of the research. An agrarian sector plays a significant part in the Ukrainian economy. The share of agricultural production in the total GDP of the country increased in 2016 compared with 2008 from 7.5% to 10%. According to the World Bank data, the total raw materials and processing industries of agriculture increased their share in the country's GDP to 22%. Ukrainian high quality agri-food products are in great demand in more than 190 countries of the world. It has significant export potential in the European market and also has a huge impact on the country's trade balance. The exports share of agri-food products has increased from 12% in 2005 to 42% in 2016. Such growth has been caused mainly by global processes, but not by increasing the efficiency of agricultural enterprises. However, the lack of logistics infrastructure and poor agro-food supply chain management leads to invalid and irrational decision making in the distribution process and leads to significant losses and wastes (Table 1).

Table 1. Production and Waste Indicators of basic agri-food products in Ukraine, 2000-2016, ths. t

	Indicator	2000	2005	2010	2014	2015	2016	Growth 2016 to 2000, +/-
Grain	Production	24140	38556	41500	61145	63520	64198	+40058
	Waste	309	375	794	1593	1400	1350	+1041
	%	1,28	0,97	1,91	2,61	2,20	2,10	+0,82
Potatoes	Production	16898	19567	19145	22522	21793	21404	+4506
	Waste	220	2062	2720	3824	3799	3174	+2954
	%	1,30	10,54	14,21	16,98	17,43	14,85	+13,55
Vegetables	Production	6023	7510	9206	10365	10100	10061	+4038
	Waste	177	393	835	1223	1203	1195	+1018
	%	2,94	5,23	10,18	11,99	11,91	11,88	+8,94
Fruits	Production	1966	2133	2154	2435	2539	2385	+419
	Waste	81	191	170	231	218	213	+132
	%	4,12	8,95	7,89	9,49	8,58	8,93	+4,81

Source: concluded by the authors based on [8]

According to the results of the study we can conclude that the level of agri-food waste in Ukraine have a tendency for their steady growth. The problem here is the increased production level together with poor logistic infrastructure which could help to provide an appropriate level of storage and move agri-food products to the end customers. So we have an increase in logistic losses of agri-food products as a result. It is very difficult to determine the real level of losses in Ukraine due to lack of information The statistical data do not often reflect real food losses amount that consumers have to overpay and do not take into account of processing, distribution and consumption losses, so called logistics losses. For comparison, according to FAO data [9], annual losses of agricultural products at the global level are: cereals – 30%, vegetables and fruits – 45%, meat – 20%, dairy products – 20%.

In addition, such losses as delays in the transportation, processing and packaging of products are usually associated with higher labor costs, electricity, fuel, which inevitably leads to an increase in the final price of the product for the consumer or to a decrease in the profit of the supply chain participants. Logistics waste reduction is not able to achieve more rational use of resources. When we talk about logistics losses, it is necessary to realize that these are not only spoiled products but also irrationally used resources, losses of time, losses of opportunity for value adding, losses of energy and other.

According to the World Bank research [10], Ukraine has been ranked 80th out of 160 countries in terms of the logistics performance indicator in the agricultural sector (Logistics performance index). According to the World Bank, Ukraine's logistics efficiency index (2.74 in 2016) dropped significantly compared with 2014 (2.98) and almost by 30% lower than the leading country in this area – Germany (4.23) So, if in 2014 it was slightly higher than the average index for countries of Europe and Central Asia, then in 2016 – even below average (Table 2).

Table 2. Logistics indicators in Ukraine and developed countries of Europe and Central Asia in 2016

Country	Range	LPI	Fees and Taxes	Infrastructure	Quality of Logistics
Germany	1	4,23	4,12	4,44	4,28
Poland	33	3,43	3,27	3,17	3,39
Russia	99	2,57	2,01	2,43	2,76
Ukraine	80	2,74	2,30	2,49	2,55
Average indicator		2,88	2,71	2,75	2,82

Source: concluded by the authors based on [10]

Ukraine is still far from using its agricultural potential at full capacity due to the low level of implementation of the agri-food supply chain management tools, which have been successfully used in advanced economies.

The agri-food supply chain is the link between the producer and the consumer and it usually involves the process of products moving to public catering and retail network, or directly to the consumer.

Today, however, agricultural producers are increasingly beginning to realize that it is very important in terms of rigorous economy and environmental responsibility to use the concept of sustainable development and LEAN-technology. The LEAN concept of agri-food supply chains involves strategy with the purpose to reduce time to perform operations and costs to improve efficiency. It focuses on optimizing the processes in the supply chain in order to simplify it, reduce losses and reduce non value added processes [11].

Awareness of the necessity and appropriateness of the agri-food supply chains development according to the sustainable development concept allowed us to propose a new interpretation of the "sustainable agri-food value chain" as an institutional mechanism for strategic management of the sustainable development of the distribution system. This approach is based on a consistent transformation from the agri-food supply chain management to green management of the agri-food supply chain, ensuring waste reduction, improving quality with the introduction of sustainability and traceability.

Before the detailed frame of institutional support for a strategy of logistics distribution system sustainable development is proposed, we will conduct a SWOT analysis of sustainable development of *AFSC* in Ukraine (Table 3).

The development of the institutional network of should become an effective instrument for regulating the agrarian market of agricultural products, to ensure the free and transparent movement of agricultural products [12].

Based on the SWOT analysis of the institutional environment of *AFSC* functioning in Ukraine (Table 3), it is possible to propose the following institutional mechanism for the transformation of *AFSC* in *SAFVC* to ensure the sustainable development of the logistics distribution system (Fig. 1).

1) The preparatory phase involves the development of a common methodology for the development of an optimal configuration of *SAFVC* for a specific industry, and includes the following tasks: assessment of the direction of production in the region; development and approval of the regulatory framework for the functioning of the *SAFVC*; creation of a working group, identification of possible participants in the *SAFVC*; development of the mission and objectives of the *SAFVC*, familiarization of the working group with the pilot project.

2) Analytical stage involves conducting researches with a view to in-depth analysis of market conditions, potential competitors, substantiation of the main

indicators of efficiency of deepening of integration processes. At this stage, the following steps are implemented: expertly determine the parameters by which these or other enterprises can be attributed to the *SAFVC*; the limits of the *SAFVC* are determined; A coordination center for managing *SAFVC* is formed; A strategic analysis of the *SAFVC* is conducted, its strengths and weaknesses are determined.

Table 3. *SWOT Analysis of Sustainable Development of the Agro-Food Supply Chain in Ukraine*

<i>Strengths</i>	<i>Weaknesses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Favorable agro-climatic conditions. • A large supply of highly skilled personnel with relatively low pay. • Availability of constant demand for products and their production; • Great potential for reorientation to organic production. • Significant transit potential and convenient geographic location. 	<ul style="list-style-type: none"> • Insecurity of small commodity producers in relations with national trade networks; • Low level of logistics development, which is especially critical for agricultural enterprises. • Low level of support and understanding by society and government. • Low level of added value created. • Large product losses along <i>AFSC</i>. • Undeveloped logistics infrastructure • Insufficient development of irrigation infrastructure. • Moratorium on the sale of agricultural land. • Low level of agricultural co-operation.
<i>Opportunities</i>	<i>Threats</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Reorientation to new markets. • Transition to EU security standards. • The introduction of a free trade agreement with the EU will encourage producers to improve product quality. • Agricultural subsidies (1% of GDP). • Growth in demand for food and the promotion of organic products • The need for own energy resources will promote the development of alternative energy and energy-saving technologies. • International technical assistance. • Interest of foreign investors. • Integration processes in <i>AFSC</i> • Harmonization of standards with the EU will significantly reduce trade costs. • Improving food security through the implementation of HACCP (risk analysis, hazard analysis and critical points control) will stimulate Ukrainian exports. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inconsistency in the amount of penalties for the nature and extent of violations in the environmental sphere; • Strengthening the emphasis on punishment (fines and sanctions) as opposed to measures to prevent irregularities. • Significant increase in the cost of energy, raw materials, materials. • Decrease in fertility and land degradation. • Closing of Customs Union markets for Ukrainian products. • Reducing the purchasing power of the population. • Lack of labor. • Restricted access to credit resources and their high cost.

Source: Concluded by the authors

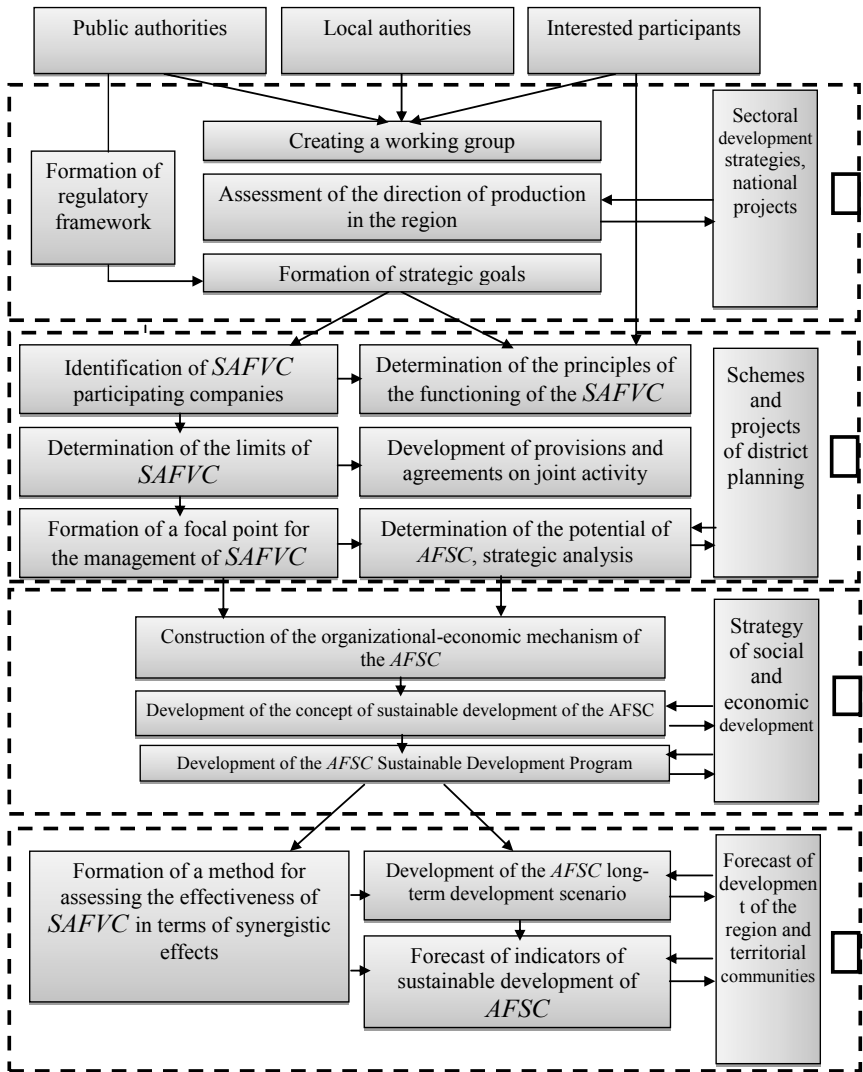

Fig. 1 Institutional mechanism for the transformation of AFSC in SAFVC to ensure the sustainable development of the logistics distribution system*
 Source: own investigations

3) The organizational and economic stage involves the formation of the SAFVC model, the development of recommendations for its effective functioning to ensure the sustainable development of the AFSC, including state support measures. The methodological basis for realization of this stage is the principle of integration of the

strategy of sustainable socio-economic development of the region and the integrated corporate strategy of *SAFVC*. This stage includes: definition of the scale of joint activity of participating enterprises; consolidation of functions by individual participants of *SAFVC*; development of the concept of Sustainable Development of the LSR, including the construction of a tree of goals, scenarios and directions of sustainable development; the development of a joint development program for the *SAFVC*, which envisages the creation of regulatory, legal and organizational mechanisms for the implementation of strategic goals and targets for sustainable development.

4) The stage of the assessment of the effectiveness of the *SAFVC* involves the development of a long-term *AFSC* scenario, including forecasts for the functioning of the *SAFVC*, the development of a methodology for assessing the effectiveness of *SAFVC* in terms of synergistic effects and the contribution to the strategy of regional development. The initial assumption will be that the effective functioning of *SAFVC* accelerates the innovation process, by increasing the share of created value added, its fair distribution between participants and reducing transaction costs of *SAFVC* participants. The following benefits are developing, such as susceptibility to innovation, business streamlining, faster growth in the productivity of sustainable development, etc.

It should be noted that *SAFVC* is a structure that is formed independently, and not compulsorily, by the authorities. However, at each of the aforementioned stages of the formation of *SAFVC*, state support for initiatives should be carried out.

The principle of the algorithm for the formation of *SAFVC* in general terms can be represented as a successive change in a number of stages: the setting of an organizational problem and the development of legal bases; determination of participants and limits of *SAFVC* and analysis of the potential of the future structure; construction of an organizational and economic mechanism for the functioning of the *SAFVC*; development of a methodology for increasing the effectiveness of this mechanism.

For successful implementation, the strategy for sustainable development of the region and the strategy of sustainable development of the LSR should be mutually agreed, that is, there should be a consensus between the business and administrative elites of the region about the need for integration within the *SAFVC* to ensure the sustainable development of the *SAFVC* and the region as a whole. At the same time, the functions that government structures and agribusiness have to perform for the development of *SAFVC* are different, but complementary.

Formation of *SAFVC* allows to obtain synergistic effect from cooperation of enterprises-participants at the expense of synergy of the effects of knowledge transfer, increase of cash flow, joint use of infrastructure objects, reduction of transaction costs,

as well as synergies of cooperation, specialization, concentration of production and agro-industrial integration.

Conclusions. Agrarian logistics is still a "problem" issue in the agricultural sector. This is a shortage of modern repositories and a low quality of road infrastructure, insufficient investments in modernization of rail and road transport, which leads to significant losses of production by Ukrainian producers, therefore, in almost all areas of the logistic distribution process, we have reserves for improving indicators, and therefore – for further growth.

Formal and informal institutions play a special role in maintaining and facilitating the transition of the relationship between the main actors of the *AFSC* to a qualitatively new level. However, based on the SWOT analysis of sustainable development of *AFSC* in Ukraine, a number of problems were identified in the functioning of the distribution system of agricultural products, which significantly affects its efficiency and the transition to sustainable development. To overcome or partially weaken the identified shortcomings can be due to the deepening of vertical ties by introducing the institutional mechanism for the transformation of *AFSC* and *SAFVC* with the involvement of active support of the state.

References:

1. Jack G. A. J. van der Vorst, Carlos A. Da Silva, J. H. Trienekens Agro-industrial Supply Chain Management: Concepts and Applications FAO. 2007. 56 p.
2. Key N., Sadoulet E., De Janvry A. Transaction costs and agricultural household supply response. *American Journal of Agricultural Economics*. 2000. 82(2). P. 245-259.
3. Буреннікова Н.В., Ярмоленко В.О. Логістичні системи: оцінювання дієвості функціонування. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні проблеми науки і практики*. № 6. 2017. С. 94-102.
4. Величко О.П. Логістика в системі менеджменту підприємств аграрного сектору економіки: монографія. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2015. 525 с.
5. Косарева Т.В. Логістичні стратегії підприємств агропродовольчого комплексу. *Вісник ПДТУ*, 2014. Вип. 28. Серія: Економічні науки. С. 234-241.
6. Потапова Н.А. Перспективи розвитку агрологістики на ринках сільськогосподарських культур. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні проблеми науки і практики*. № 1. 2017. С. 28-36.
7. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Логістична інфраструктура АПК: теорія та практика. *Агроінком*. 2003. № 5-6. С. 24-27.
8. Державне управління статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
9. SAVE FOOD: Global Initiative on Food Loss and Waste Reduction. URL: <http://www.fao.org/save-food/resources/keyfindings/infographics/fruit/en/>
10. International LPI global ranking. The World Bank. URL: <http://lpi.worldbank.org/>
11. Machado V.C., Duarte S. Tradeoffs among paradigms in Supply Chain Management. *International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*: 9-10 January, 2010. Dhaka, Bangladesh. P. 244-250.
12. Мороз О.Д. Методика оцінки передумов формування регіональних логістичних систем. *Економічний простір: Збірник наук. праць*. 2010. №36. С. 69–78.

3.5. Concept of development and formation of transport-logistic systems in the agroindustrial complex

3.5. Концепція розвитку та формування транспортно-логістичних систем в АПК

Необхідність забезпечення стратегічного розвитку та формування транспортно-логістичних систем в агропромисловому комплексі (АПК) є функціонування ефективної логістичної системи, особливо важливою для спроможності та ефективності як внутрішньої, так і міжнародної мобільності та логістики шляхом стратегічного транспортного планування.

Не зважаючи на важливість та наявний потенціал у сфері логістичних послуг АПК, транспортні потужності використовуються недостатньо, транспортна інфраструктура та послуги, що доступні вантажовідправникам і постачальникам логістичних послуг, часто є нижчими від установлених світових стандартів. Крім того, загальні витрати на логістику, з якими стикаються кінцеві користувачі, зависокі, коли враховуються сукупні витрати на обробку вантажів, перевантаження, складування, інвентаризацію, пов'язані з цим адміністративні та надлишкові витрати. Створення відповідної інфраструктури та розв'язання проблеми становлення транспортно-логістичних систем (ТЛС) в АПК залежить від ряду умов, до яких слід віднести: загальний сучасний стан економіки на макро-, мезо-, мікрорівнях [1]; наявність конкурентного середовища; ступінь забезпечення рівних умов функціонування для суб'єктів різних форм власності.

Неоднозначність вирішення даної проблеми обумовлює необхідність проведення відповідних досліджень, що дозволять обґрунтувати концепцію розвитку формування ТЛС в АПК для впровадження транспортної моделі для вдосконалення механізму функціонування логістики перевезень. Щодо розгляду логістики в АПК, то можливо визначити аспекти управлінських та технологічних процесів [2].

При вдосконаленні транспортно-логістичних технологій (ТЛТ) транспортних перевезень, складського господарства, інформаційного забезпечення, планування і контролю слід оптимізувати витрати на їх ефективне функціонування тобто, оптимізація визначається транспортно-технологічним процесом (ТПП). У зв'язку з цим, важливим завданням є створення ефективного механізму транспортно-логістичних технологій в ТЛС, особливо це стосується АПК. В цьому ракурсі сучасна концепція логістики в ТЛС в АПК повинна розглядатися, як ефективний підхід до управління матеріальними потоками з метою зниження транспортних витрат [3, 4]. Тому за основу приймається транспортна стратегія організації ТЛС, коли логістика використовується як інструментарій в конкурентному середовищі і розглядається як управлінська

логіка при реалізації планування, розміщення і контролю над матеріальними, фінансовими і трудовими ресурсами.

Логістична концепція ТЛС передбачає використання сукупності способів і методів управління товарними потоками по логічному ланцюгу постачання. При цьому виділяють кілька функціональних областей логістики: закупівельну, пов'язану із забезпеченням виробництва матеріалами, виробничу і збутову [5]. Необхідно зазначити, що складовою часткою кожного з названих видів логістики та сумісною ланкою в єдиному технологічному ланцюгу є автомобільний транспорт (АТ) [6]. Логістика АТ має безліч напрямків, і виділення одного з них істотно змінює зміст і зміст самого виділення.

Методологія дослідження розвитку в ТЛС в АПК ґрунтується на системному підході з використанням методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та ін.

Принциповою новизною логістичного підходу до управління ТЛС в АПК можливо вважати те, що вона розглядається як внутрішньовиробнича логістична система на макро-, мезо- і мікрорівнях, в залежності від масштабу діяльності.

На макрорівні ТЛС виступає в якості елементів макрологістичних систем, які забезпечують ритм роботи цих систем і є джерелами матеріальних послуг – транспортно-логістичних послуг.

На мезорівні ТЛС в АПК, як внутрішньовиробничі логістичні системи являють собою ряд підсистем, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, що утворюють певну цілісність, єдність макрологістичних систем. В залежності від організації переміщення матеріального потоку в АПК розглядається ТЛС з прямими зв'язками (без участі посередника), ешелоновані (з обов'язковою участю посередника) та гнучкі (як з участю посередника, так і без нього). Відповідно до концепції логістики побудова внутрішньовиробничих ТЛС повинна забезпечувати можливість постійного узгодження і взаємного коригування планів і дій постачальницьких, виробничих і збутових ланок в системі АПК. Необхідно відзначити, що логістична концепція в ТЛС останнім часом починає застосовуватися до управління сільськогосподарського виробництва з метою інтеграції процесу руху сільськогосподарської продукції в єдину систему, здатну швидко і ефективно доставити її споживачеві. Однак логістична концепція, концентруючись на матеріально-технічному аспекті просування сільськогосподарської продукції до споживача, не достатньо розглядає проблеми узгодження різних видів транспорту, що вкрай важливо в забезпеченні ефективного функціонування ТЛС в АПК як єдиної системи.

При цьому мова йде не стільки про координацію одного або декількох видів транспорту, скільки про розробку нових логістичних систем, що в першу чергу базуються на інформаційних технологіях. Перехід до таких систем передбачає впровадження ефективних транспортних технологій в вантажних

перевезеннях. Зазначимо, що в центрі уваги економічного співтовариства на даному етапі є розвиток транспортної логістики. Майже 30% логістичних функцій в усіх галузях економіки європейського ринку передаються логістичним компаніям і інтенсивно зростає попит на послуги логістичних операторів які витрачають на логістику в Європі щорічно до 150 млрд. євро. В цілому ринок логістичних послуг в Україні розбито на три сектори: перевезень і експедування вантажів різними видами транспорту; складських послуг; послуг з інтеграції та управління ланцюгами постачання.

Основне правило логістики тісно взаємопов'язано з метою логістичного процесу. У зв'язку з цим ефективність ланцюга постачання сільськогосподарської продукції є основною умовою забезпечення конкурентоспроможності в АПК. Виробники-конкуренти не можуть знижувати виробничі витрати без ризику зниження якості. У зв'язку з цим оптимальним способом економії витрат є скорочення часу збуту продукції по ланцюгу постачання. В процесі функціонування та планування транспортних послуг в агропромисловому комплексі в АПК формується система планування транспортного обслуговування, яка повинна забезпечувати узгоджену діяльність всіх учасників та визначати оцінку факторів, що впливають на ефективність ТЛС. Для оцінки забезпечення ефективного інструментарію функціонування і розвитку АПК серйозне значення має збалансованість, що обслуговує ТЛС. Особливо важливе значення має завершеність ефективної ТЛС при об'єднанні з транспортно-технологічними операціями, забезпечуючи розвиток заготівельної, внутрішньовиробничої та розподільчої логістичних систем [7].

Реалізація логістичної концепції в АПК обумовлює діяльність ТЛС, спрямовану на більш раціональне управління потоковими процесами, сприяючи зниженню витрат і підвищуючи ефективність сільськогосподарської діяльності [8]. У процесі функціонування та планування ТЛС формується система транспортного обслуговування, яка забезпечує узгодженість діяльності всіх учасників та ефективність протікання транспортно-логістичних процесів (ТЛП) в АПК. Виявлено, що в умовах сучасного стану для перспективного розвитку ТЛС потрібно переглянути наявний підхід до планування транспортного обслуговування ресурсних потоків і потоків готової сільськогосподарської продукції. Формується необхідність теоретичного обґрунтування і практичних рекомендацій з комплексного аналізу функцій і об'єктів планування ТЛС з урахуванням факторів, що впливають на взаємозв'язок із зовнішнім середовищем та на взаємодію їх підсистем.

Для підвищення ефективності сучасного стану ТЛС в АПК самостійні транспортні підприємства або логістичні транспортні посередники повинні здійснювати комплекс послуг (організація й управління перевезеннями, обробка вантажу) відповідно до вимог логістики та вдосконалити наявний підхід

заснований на розробці, цілей та завдань стратегічного планування. Такий підхід, орієнтований переважно на фрагментарне виконання функцій планування підрозділами, інтереси яких не завжди збігаються при реалізації вироблених виробничих та інших стратегій. Наприклад, планування зниження логістичних витрат на транспортування шляхом створення великих запасів заходить у суперечність з плануванням їх мінімізації.

Недостатня увага до формування універсальних логістичних підприємств, які повинні забезпечувати увесь комплекс логістичних операцій до структури логістичних витрат призводить до збільшення їх частки в собівартості транспортування. Більш того, порушення на практиці термінів і вартості перевезень, неузгодженість логістичних операцій створюють суперечність між учасниками ланцюга постачання, підрозділами підприємств, і в результаті створюється неможливість забезпечення нормальних умов для доставки сільськогосподарської продукції. Якщо розглядати ТЛС в АПК в цілому, то можна виділити її основні складові: закупівлю матеріальних ресурсів, запаси, склади, елеватори (системи зберігання та перероблення продукції), транспорт (транспортна система), обслуговування виробництва, інформаційний зв'язок і контроль, кадри. В цілому, процес планування та формування ТЛС в АПК включає ряд послідовних етапів: постановку мети логістичної системи; визначення меж системи; оцінка структурного складу; формування об'єктних складових системи (підсистем, ланок, елементів); розподіл функцій, які виконуються кожним об'єктом логістичної системи; розробка показників функціонування системи; моніторинг ефективності функціонування логістичної системи. У процесі планування для підвищення ефективності ТЛС можна застосовувати різноманітний науковий інструментарій, який є методичною основою їх побудови. Сукупність методів, використовуваних при планування ТЛС, в залежності від етапів їх побудови, включає безліч завдань, вирішення яких дає можливість досягти формування в логістичній системі певних цілей.

Перераховані методи дозволяють прогнозувати матеріальні потоки, створювати інтегровані системи управління потоками й контролю за їх рухом, розробляти системи логістичного транспортного обслуговування, оптимізувати запаси та вирішувати інші завдання. Кожен із цих інструментів використовується при вирішенні конкретних логістичних завдань, які повинні бути систематизовані наступним чином: впорядкування проблем логістичної системи; оцінка логістичної інформації; прогноз і оцінка логістичних процесів, про які не можна або важко зібрати інформацію; оцінка рівня сервісу.

У зв'язку з чим оцінка ефективності ТЛС в АПК повинна функціонувати як синтез постачальницьких, розподільчих і транспортних процесів, що включає: постачання матеріально-технічних ресурсів (транспортне планування); виробництво аграрної продукції (транспортно-логістичне планування); збут

аграрної продукції (транспортне забезпечення). Для того, щоб ТЛС в АПК мала розвиток та певний рівень ефективності, відповідно до заданої мети, необхідно розробити сукупність конкретних показників і критеріїв ефективності її планування та функціонування, для яких необхідно сформулювати єдину методологію її реалізації в АПК. В цілому, запропонований підхід за структурізацією цілей, завдань і характеристик об'єктів та функцій є основою для формування ефективного механізму планування ТЛС в АПК ресурсних потоків. Запропонована систематизація планування дозволяє більш якісно реалізовувати структурну побудову і вирішити основну проблему, що виникає в процесі її функціонування, а також дає можливість послідовно визначити основні характеристики і вчасно виявити недоліки функціонуючої системи прийняти рішення й здійснити ефективний управлінський контроль. Крім цього, щодо етапів планування управління виробничо-збутовими запасами, то це дозволить кількісно оцінювати, аналізувати і прогнозувати систему управління в АПК, що дасть можливість використовувати системну форму організації ТЛП з меншими затратами праці та більшою ефективністю в ТЛС.

Література:

1. Журавская М.А. Организационно-технологический механизм формирования транспортных мезологистических систем: дис. ... канд. техн. наук. Екатеринбург: УрГУПС, 2007. – 176 с.
2. Перебийніс В.І. Транспортно-логістичні системи підприємств: формування та функціонування: монографія / В.І. Перебийніс, О.В. Перебийніс.; під заг. ред. В.І.Перебийніса. –Полтава: РВВ ПУСКУ, 2005. – 207 с.
3. Макаренко Н.О. Оцінка ефективності функціонування логістичної системи аграрного підприємства / Макаренко Н.О. // Східна Європа: економіка, бізнес та управління: електронний науково-практичний журнал. – 2017. – №7. – С. 99-104.
4. Гуртов О. І. Транспортна логістика в сільськогосподарських підприємствах / О.І.Гуртов, Н. В. Прозорова // Формування ринкової економіки: Спец. вип. у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – С. 139-147.
5. Прозорова Н. В. Сучасні тенденції розвитку логістики в сільському господарстві України / Н. В. Прозорова // Вісник ХНАУ. Сер. «Екон. науки». – Х. : ХНАУ, 2010. – № 8. – С. 219-224.
6. Аулін В.В. Методологічні і теоретичні основи забезпечення та підвищення надійності функціонування автомобільних транспортних систем: монографія / В.В.Аулін, Д.В.Голуб, А.В. Гриньків, С.В. Лисенко.; під заг. ред. д.т.н., проф. В.В.Ауліна. – Кропивницький: Видавництво ТОВ «КОД», 2017. – 370 с.
7. Аулін В.В. Методологія дослідження ефективності логістичних систем в АПК / Аулін В.В., Великодний Д.О., Дьяченко В.О. // Тези доповідей I-ої Міжн. наук.-практ. конфер. «Автомобільний транспорт та інфраструктура» (26-28 квітня 2018), м.Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2018. – С. 8-9.
8. Аулін В.В. Підвищення ефективності транспортних систем в АПК на основі логістичного підходу / Аулін В.В., Великодний Д.О., Дьяченко В.О. // Збірник тез доповідей V Міжн. наук.-техн. конф. «Крамаровські читання» (22-23 лютого 2018 року), м. Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2018. – С. 135-138.

3.6. Logistics management system of the enterprise

3.6. Система управления логистической деятельностью предприятия

Одним из важнейших резервов сокращения затрат и повышения эффективности функционирования отечественных предприятий является формирование системы управления логистической деятельностью с использованием системного подхода. В результате научных исследований выявлено, что под системой управления логистической деятельностью предприятия (СУЛД) следует понимать взаимосвязанную совокупность объектов и субъектов управления через реализацию всего перечня функций управления процессами логистической деятельности в едином комплексе на основе использования механизмов информационного и организационного обеспечения.

Система управления логистической деятельностью предприятия – это система, которая включает в себя несколько составляющих (обработка и реализация заказов, транспортировка, складирование, управление запасами, обслуживание потребителей), выполняет соответствующие функции и имеет развитые связи с внешней средой, то есть с рынком (посредниками, потребителями и другими участниками).

Это относительно устойчивая совокупность структурных звеньев (функциональных подразделений предприятия и участников сбытовых сетей), взаимосвязанных и объединенных единым управлением процессами логистической деятельности для реализации стратегических целей предприятия.

К характерным свойствам СУЛД предприятия можно отнести: комплексность, структурированность, иерархичность, эмерджентность, гибкость, динамичность, нацеленность на интегральную эффективность, синергия (проявление синергетического эффекта).

Функционирование системы – это процесс реализации системой функций, то есть процесс управления [1, с. 65]. Цель функционирования СУЛД обеспечивается реализацией взаимосвязанных подсистем, функций и задач управления процессами логистической деятельности. Это будет способствовать сокращению затрат на организацию процессов материально-технического обеспечения, формирования запасов, транспортировки и сбыта готовой продукции (рис. 1).

Формирование системы управления логистической деятельностью предприятия должно базироваться на механизме. Как показывает анализ научной литературы, механизм рассматривается как:

- ✓ совокупность процессов, приемов, методов, подходов, осуществление определенных действий для достижения цели;
- ✓ последовательность этапов и комплекс способов;

- ✓ последовательность этапов и комплекс методов;
- ✓ комплекс мероприятий и последовательность их использования;
- ✓ способ организации и управления производством с присущими ему формами, методами и средствами;
- ✓ последовательность процессов, этапов, процедур и инструментов.

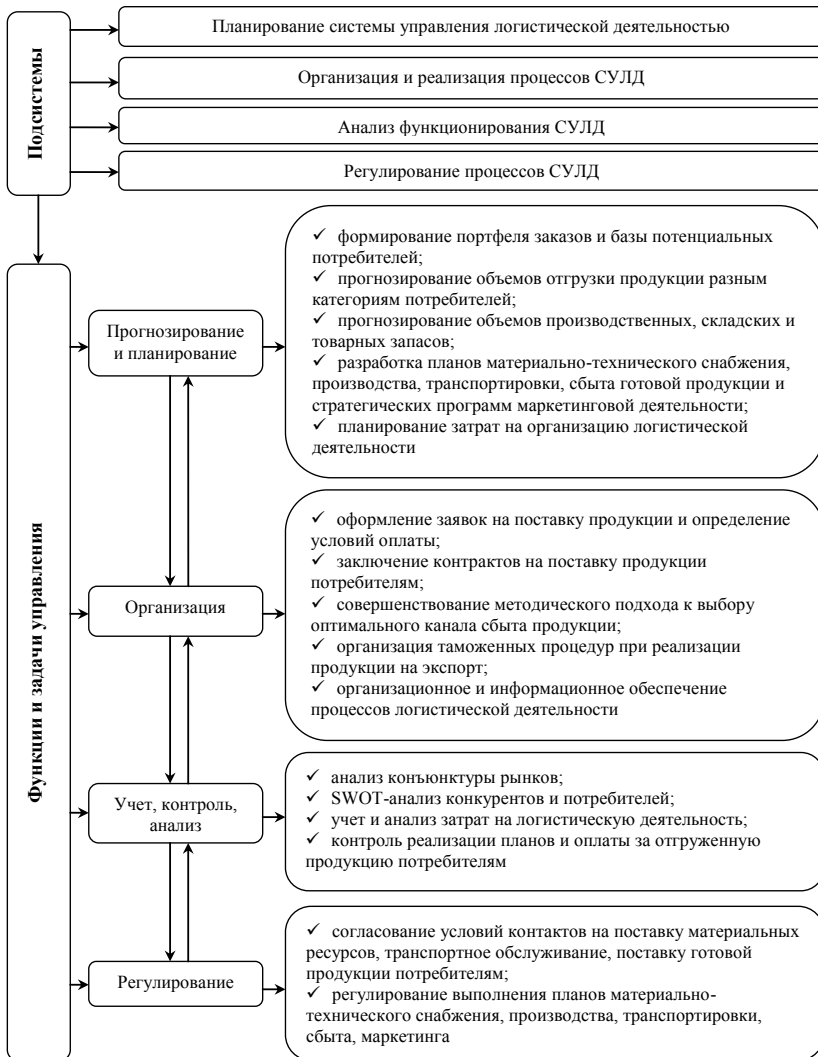

Рис. 1. Структурно-функциональная схема формирования системы управления логистической деятельностью предприятия

Источник: авторская разработка

К составляющим механизма, как правило, относятся инструменты и средства; субъекты и средства; методы, рычаги и инструменты; комплекс форм и методов; способы.

Поскольку деятельность субъектов хозяйствования зависит от ряда финансово-экономических факторов (например, отказ потребителей от платежей за реализованную продукцию, изменение контрактных взаимоотношений между партнерами; ограничение финансовых ресурсов; нестабильность спроса), целесообразным является использование совокупности инструментов, которые должны применяться при регулировании условий организации логистической деятельности. К таким инструментам можно отнести: цену как инвестиционный ресурс в развитие предприятий; контракты на поставку, где учитывается предоплата или отсрочка платежа за отгруженную продукцию (для крупнооптовых потребителей) и стопроцентная предоплата (для средне- и мелкооптовых потребителей); штрафные санкции в случае несвоевременного отказа потребителей от поставки продукции; прогнозирование как инструмент планирования логистической деятельности.

Для эффективного управления процессами логистической деятельности предприятия необходимо применять методы управления (организационные, экономические, социально-психологические) и внедрять современные информационные системы, цифровые технологии и логистические концепции.

Таким образом, механизм, на котором должно базироваться формирование СУЛД предприятия, предлагается рассматривать как совокупность принципов, инструментов, функций, методов и средств, направленных на снижение уровня затрат на организацию процессов логистической деятельности и различных логистических услуг (транспортных, складских, маркетинговых).

Механизм – это взаимосвязанная совокупность экономических отношений, принципов, методов и форм организации процессов логистической деятельности предприятия. Под формированием системы управления логистической деятельностью предприятия понимается регламентированная нормативными документами совокупность взаимосвязанных организационных, технических, экономических и социальных мероприятий по совершенствованию управления логистической деятельностью, направленных на постоянное повышение эффективности функционирования предприятия за счет сокращения уровня затрат (рис. 2). Формирование системы управления логистической деятельностью предприятия должно базироваться на качественно новых принципах функционирования:

✓ использование системного подхода к организации логистической деятельности в едином комплексе, сущность которого состоит в осуществлении совокупности взаимосвязанных, последовательных процессов (изучение потребностей и спроса потребителей, материально-техническое снабжение,

транспортировка и складирование материальных ресурсов, производство продукции, формирование производственных, складских и товарных запасов, обслуживание потребителей, транспортировка и сбыт продукции) и различных логистических услуг;

Рис. 2. Структурная схема формирования системы управления логистической деятельностью предприятия

Источник: авторская разработка

✓ реализация всего перечня функций управления (прогнозирование, планирование, организация, учет, контроль, анализ и регулирование) комплексом последовательно осуществленных процессов логистической деятельности;

✓ дифференцирование потребителей продукции на крупно-, средне- и мелкооптовых, исходя из объемов их ежегодного спроса;

✓ партнерские отношения участников сбытовых сетей должны осуществляться на добровольной основе взаимодействия, синергии в результате интеграции усилий, целей и ресурсов партнеров, на основе взаимозависимости в плане ответственности, распределения полномочий и рисков логистической деятельности;

✓ реализация процессов логистической деятельности должна основываться на внедрении современных информационно-коммуникационных и цифровых технологий с использованием специального программного обеспечения, автоматизированных систем управления, логистических концепций, экономико-математических методов.

Для совершенствования системы управления логистической деятельностью предприятия разработан комплекс предложений по:

✓ управлению материально-техническим обеспечением – расчет оптимального объема партии поставки материальных ресурсов, оптимизация закупочной стратегии предприятия, совершенствование управления процессом закупок с использованием метода многокритериальной оценки выбора оптимального поставщика материальных ресурсов;

✓ управлению запасами – анализ объемов запасов на складе, прогнозирование объемов запасов, формирование оптимальной стратегии управления запасами, разработка системы управления запасами на предприятии, оптимизация объемов производственных, складских и товарных запасов;

✓ управлению транспортными потоками – совершенствование системы доставки грузов;

✓ управлению процессами обслуживания потребителей – прогнозирование объемов отгрузки продукции потребителям, разработка алгоритмов обслуживания различных категорий потребителей, предложений по повышению уровня логистического сервиса и программ лояльности;

✓ управлению сбытовой деятельностью – обоснование целесообразности применения сетевого подхода к организации сбытовой деятельности предприятий, формирование системы контрактных взаимоотношений с потребителями, совершенствование клиентоориентированного подхода к обслуживанию различных категорий потребителей в контексте концепции маркетинга взаимоотношений, механизма реализации государственно-частного партнерства при управлении сбытовой деятельностью предприятий на основе организационно-правовой формы синдиката, методического подхода к выбору оптимального канала сбыта готовой продукции, определение приоритетных направлений развития электронной коммерции как эффективного инструмента продвижения продукции на рынок;

✓ совершенствованию ценообразования – формирование цен на материальные ресурсы и готовую к отгрузке продукцию;

✓ информационному обеспечению организации логистической деятельности с использованием современных цифровых технологий и логистических концепций.

Реализация вышеперечисленных предложений будет способствовать получению эффекта за счет осуществления процессов логистической деятельности в едином комплексе и снижения затрат на их организацию. Это подтверждается исследованиями ученых, которые определяли составляющие эффекта в результате формирования системы управления логистической деятельностью (рис. 3).

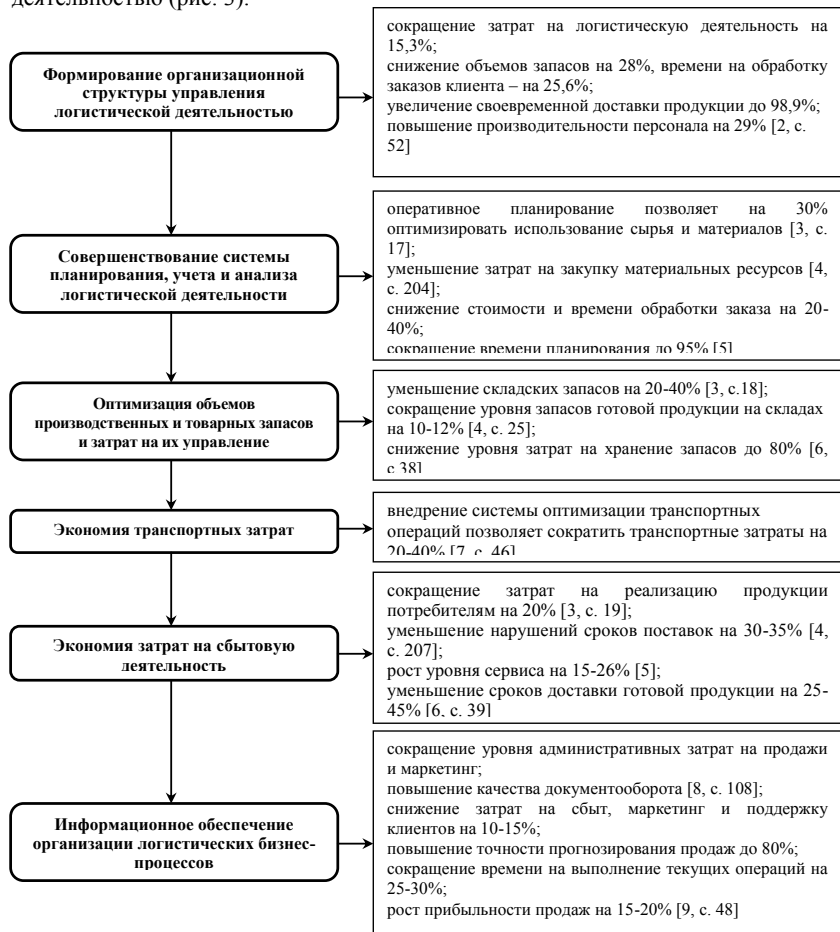

Рис. 3. Систематизация составляющих эффекта от формирования системы управления логистической деятельностью предприятием согласно различным научным подходам

Источник: построено на основе [2-9]

Таким образом, в результате исследования разработано научно-методическое обеспечение совершенствования системы управления логистической деятельностью предприятия, которое заключается в уточнении содержания термина «система управления логистической деятельностью предприятия» и определении составляющих механизма, на основе которого должно базироваться формирование СУЛД.

Реализация предложений по формированию системы управления логистической деятельностью предприятия способствует экономии затрат на логистическую деятельность в результате:

уменьшения затрат на материально-техническое снабжение, хранение запасов, транспортировку и сбытовую деятельность на основе повышения уровня согласованности действий между участниками сбытовых сетей;

сокращения времени на обслуживание потребителей;

повышения качества сервиса и уровня обслуживания различных категорий потребителей.

Перспективой дальнейших научных исследований является разработка организационно-экономического механизма управления логистической деятельностью предприятия.

Литература:

1. Строкович Г.В. Принципи взаємодії підприємства з постачальниками та покупцями / Г.В. Строкович // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 9-10. – С. 64-66.
2. Радикальная реструктуризация службы логистики группы компаний Geberit GmbH. Совокупная выгода и удовлетворение запросов потребителей посредством комплексной стратегии // Бюллетень Украинской логистической ассоциации. – 2012. – № 4. – С. 51-56.
3. Неруш Ю.М. Логистика / Ю.М. Неруш. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 390 с.
4. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок / М. Кристофер; под общ. ред. В.С. Лукинского. – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.
5. Кульчицкий А. Применение информационных технологий для решения задач транспортной и складской логистики [Электронный ресурс] / А. Кульчицкий. – Режим доступа: <http://www.oxs.ru>.
6. Гаджинский А.М. Логистика / А.М. Гаджинский. – 20-е изд., перераб. и доп. – М.: Дашков и К, 2012. – 484 с.
7. Мясникова Л. Логистика добавленной стоимости / Л. Мясникова // РИСК. – 2007. – № 1. – С. 44-49.
8. Силенко А.Н. Оптимизация деятельности предприятия на основе концепции CRM (управление взаимоотношениями с клиентом) / А.Н. Силенко, М.В. Трубников // Экономические стратегии. – 2009. – № 2. – С. 102-109.
9. Капінус Л.В. Доцільність впровадження клієнтоцентризму на підприємстві / Л.В. Капінус // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 46-50.

3.7. Logistics Process Management. Functions and classification of logistics flows

3.7. Управління логістичними процесами. Функції та класифікація логістичних потоків

Головна мета логістичного управління – полягає у гармонійній співпраці та «проникненні» логістичних систем у функціональну структуру і структуру управління на підприємстві.

Реалізація даного процесу координації можлива за допомогою різних систем і форм координації, зокрема: структуризації та ієрархізації цілей логістики (конкретизація та узгодження операційних цілей), що разом з відповідними системами контролю й оцінки реалізації узгодженої системи цілей є істотною базою для результативного управління окремими сферами логістичної діяльності, аналіз та узгодження планів у масштабі підприємства – узгодження часткових логістичних планів між собою та з системою планів на підприємстві загалом, наприклад, з планом фінансування маркетингу, планом розвитку кадрів, з метою створення інтегрованої системи управління структурою логістичних процесів у масштабі підприємства, управління ланцюгом процесів через планування, управління і контроль структури процесів для їх кращого взаємного пристосування, а також ефективної реалізації, спрямованої на досягнення певних ефектів у масштабі підприємства, управління з'єднаннями між логістичними підсистемами та іншими функціональними підсистемами на підприємстві, що має істотне значення для якості та справності логістичного управління, особливо для узгодження й уникнення конфліктів у структурі цілей, а також оптимізації логістичних переміщень, узгодження процесу генерації та обміну інформацією між функціональними сферами на підприємстві (сфера логістики, маркетингу, фінансів та ін.), що призводить до обмеження потреб у сфері дій щодо пристосування, координація специфічних ситуацій, а також неочікуваних перешкод у діяльності підприємства, які потребують вжиття специфічних заходів як вияву реакції на існуючі перешкоди.

Розвиток теорії логістичного управління досяг рівня інтегрованого логістичного управління як сутності сучасного управління підприємством. Логістичне управління передбачає такі фази: аналіз і прогноз (системи аналізу ситуацій, діагностики та прогнозу); формування стратегічної концепції логістики (стратегічне планування – стратегічні цілі логістики, логістичні стратегії); конкретизація стратегічних завдань у програмах і оперативно-тактичних планах (оперативне планування – оперативні цілі логістики, логістика-mix); реалізація і контроль логістичних планів (організація, управління та контроль за виконанням).

Основи та завдання стратегічного, логістичного управління в аспекті інтегрованого управління підприємством пов'язані з наступними процесами: включенням логістики до структури стратегічного планування підприємства, що виникає передусім з ролі логістики як розвинутого інструменту аналізу ланцюга доставки вартостей; формулюванням стратегії логістики та її місця в загальній стратегії підприємства, а відтак укомпонуванням стратегії логістики в структуру загальної стратегії підприємства, що має також істотне значення для логістичного управління, формуючи з нього системну детермінанту ефективності; конкретизацією стратегічних положень у сфері стратегічних цілей і стратегічних проєктів їх реалізації, як і стратегічного контролю логістичного планування, що робить можливим відповідне реагування логістичного управління на користь послідовної трансформації стратегії і довготривалого, результативного управління на підприємстві; визначенням адекватної стратегії організації логістики на підприємстві, яка охоплює передусім формування адекватної щодо стратегії організаційної структури логістики, з урахуванням критеріїв, що спираються на структуру логістичних функцій і процесів.

Основні функції логістичного управління в підсистемах логістики підприємства – довго-, середньо- та короткотермінові.

Довготермінові функції логістичного управління у сфері постачання – планування транспортно-складських процесів, місць складування, структури постачання, переміщення матеріалів і сировини, сфери зовнішньої логістики; середньо- та короткотермінові – планування використання транспортних засобів, планування й управління переміщенням матеріалів, планування термінів поставок, виду упаковки, планування і контроль приймання і складування матеріалів, обмін інформацією.

Функціональними сферами логістичного управління на підприємстві є:

- оптимізація фізичного переміщення матеріалів (формування стратегії розвитку підприємства щодо створення логістичних ланцюгів, логістично-маркетингове управління, комп'ютерне моделювання та імітація, інтеграція логістичних процесів з допомогою організаційних змін, операційні дослідження логістичних ланцюгів, багатокритеріальна оптимізація та відповідне управління);

- поліпшення інформаційних процесів (впровадження сучасних інформаційних технологій вдосконалення техніки інформаційних технологій, автоматична ідентифікація, електронний обмін інформацією, впровадження нових технологій в обробку замовлень);

- зберігання оптимальних матеріальних запасів (синхронізація транспорту з управлінням запасами, впровадження сучасних концепцій управління запасами, поліпшення логістичного сервісу (надійність, якість, еластичність поставок);

- синхронізація інфраструктури логістичних процесів (координація замовлень споживачів із транспортно-складськими та пакувальними процесами, синхронізація роботи внутрішнього та зовнішнього транспорту, координація в постачальницькому середовищі, пристосування систем автоматичної ідентифікації, інформаційних та пакувальних процесів до потреб логістичного ланцюга);

- управління загальними логістичними витратами (аналіз структури витрат, оптимізація часу реалізації транспортних послуг, оптимізація складських витрат, впровадження методів контролінгу, ефективне використання просторово-часового потенціалу).

Потік – це сукупність об'єктів, яка сприймається як єдине ціле, що існує як процес на деякому тимчасовому інтервалі і вимірюється в абсолютних одиницях за певний період часу.

До логістичних операцій з матеріальним потоком відносять розфасування, завантаження, транспортування, розвантаження, розпаковування, комплектацію, сортування, складування, пакування та ін.

Логістичні операції з інформаційним потоком – це збирання, обробка й передача інформації, що відповідає матеріальному потоку.

Логістичні операції з матеріальними потоками у сфері обігу є операціями вантаження, розвантаження, транспортування, комплектації, складування, розподілу, затарювання.

Логістичні операції з матеріальними потоками у сфері виробництва зводяться до розміщення замовлень, управління складуванням, вибору устаткування, продуцентів і постачальників, планування виробничого процесу, обліку й управління запасами.

Логістичні операції з інформаційними потоками передбачають створення інформаційних систем і здійснення в межах цих систем дій зі збирання, зберігання, обробки і передачі інформації, що є супутньою з матеріальними потоками, ініціює їх та керує ними.

Література:

1. Кальченко А. Г. Логістика: Підручник. — Вид. 2-ге, без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 284 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/OsnlogKalchenko/>
2. Крикавський, Є. В. Логістика. Основи теорії: підруч. [Текст] / Є. В. Крикавський. — Львів: Національний університет “Львівська політехніка”, Інтеллект-Захід, 2006. — 454 с
3. Літвінов М.С. Управління логістичними процесами на підприємстві // Управління розвитком. — 2014. — № 8. — С. 119-122. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. — 864 с.

3.8. Complex approach to sustainable development management of tourism in cities of Ukraine

3.8. Комплексний підхід в управлінні сталим розвитком туризму в містах України

Туризм нині належить до найбільш динамічних галузей господарства регіонів та міст. До актуальних проблем у цьому зв'язку відноситься завдання забезпечення сталого розвитку туристичної галузі у містах. Особливо це стосується найбільш популярних серед туристів destinations – столичних, історичних міст, які притягують значні туристопотоки. Останнє означає збільшення туристичного навантаження на наявну ресурсну базу туризму у містах, а також на все міське господарство, міську забудову та міську природу. Завдання сталого розвитку туризму у містах у цьому контексті потребує об'єднання зусиль різних науково-практичних напрямків, серед яких важливе місце належить логістиці туризму [1], яка досліджує потокові явища в туристичній галузі, виділяючи, як головний потік туристопотік (потік туристів), а обслуговуваними (додатковими) – фінансовий, інформаційний, товарний, кадровий, матеріальний потоки.

Завдання логістики туризму в контексті сталого розвитку останнього полягає в такому регулюванні головного потоку (тобто туристопотоку), яке б забезпечило збереженість ресурсної бази туризму як у містах, так і в сільській місцевості з метою подальшого розвитку туристичної діяльності. Ця проблема нині є достатньо відчутною не тільки в містах – найбільших туристичних центрах світу, але й набирає гостроти і у багатьох містах України. Це стосується, насамперед, Львова, Києва, Одеси та інших українських міст – популярних туристичних destinations. Проблеми туристичного перевантаження Львова в останні роки є достатньо відомими, що висвітлювалось, зокрема, і в публікаціях автора [2, 200].

Отже, за нашою думкою, на часі є постановка питання про комплексну логістичну стратегію сталого розвитку туризму в містах (рис.1).

Ця стратегія, розроблена автором, базується на двох концепціях. Перша – це концепція туристичної децентралізації, друга – концепція реверсивної логістики. Перша концепція передбачає необхідність ефективної логістичної організації туристичного простору міста (ЛО ТПМ). Основні складники ЛО ТПМ включають: 1) геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму; 2) логістичне планування туристопотоків; 3) логістичне проектування туристичної інфраструктури; 4) логістичне проектування ланцюжків поставок закладів туристичної інфраструктури (детальніше [2, с.200]).

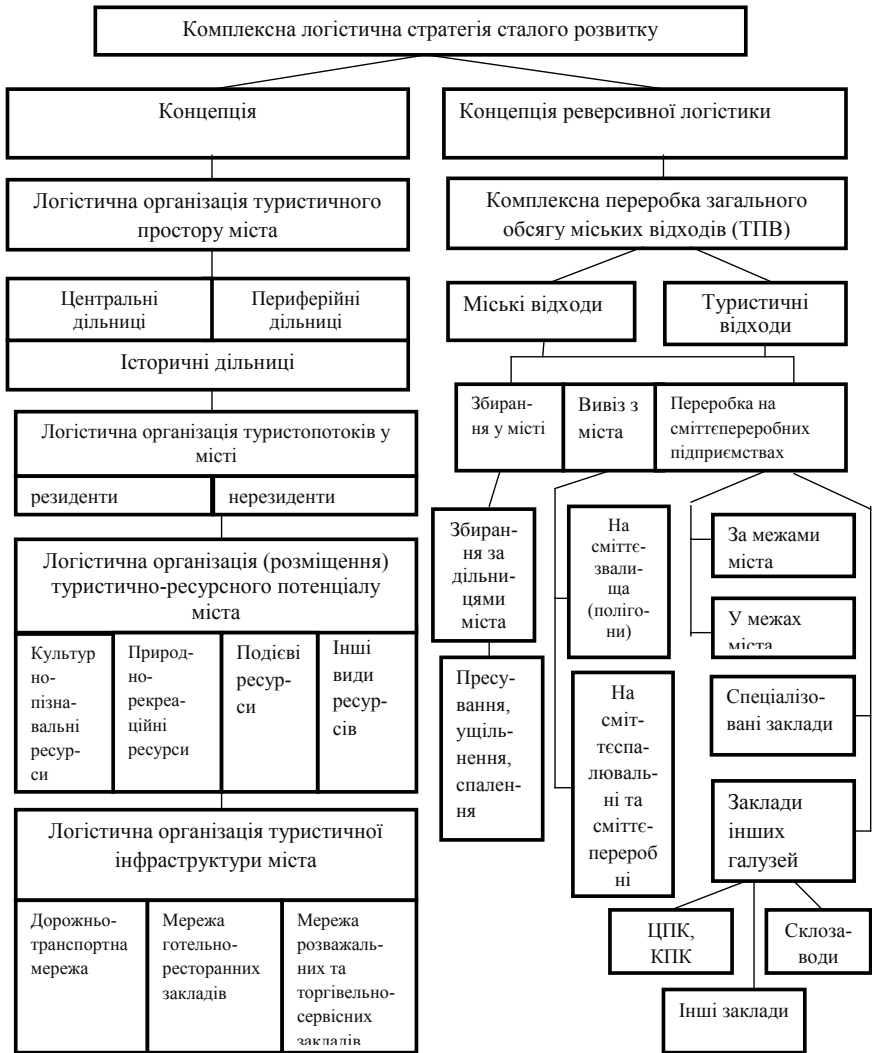

Рис. 1. Комплексна логістична стратегія сталого розвитку урбанізму
 Джерело: авторська розробка за [2, 200].

Перший складник охоплює географічну та логістичну ідентифікацію туристичних ресурсів міста. Географічна ідентифікація ресурсної бази туризму означає геопросторову локалізацію туристичних ресурсів (об'єктів). Останні виступають у ролі «туристичних магнітів», які притягують туристопотоки на певну територію. При цьому значна територіальна концентрація туристичних

ресурсів (об'єктів) викликає концентрацію та накладання туристопотоків. Ці міркування слід враховувати при створенні та розміщенні нових туристичних об'єктів (наприклад, музеїв, пам'ятників), які не слід «втискувати» до перевантажених туристичними ресурсами центральних ділянок міст. Отже, замість надмірної концентрації туристичних об'єктів рекомендується їх дисперсія, тобто розосередження на певній території. Логістична ідентифікація туристичних ресурсів означає визначення логістичного потенціалу кожного туристичного об'єкту, тобто максимально можливого туристопотоку, який не зашкодить сталому розвитку туризму і стану туристичних ресурсів. При цьому слід розрізняти одночасну кількість туристів на об'єкті, їхню кількість за день (з урахуванням коефіцієнту ротації), за місяць, за сезон, нарешті, за рік. Геологістична ідентифікація виконується з урахуванням поділу туристичних ресурсів (об'єктів) на культурно-історичні (пам'ятники, музеї, театри тощо), архітектурні (історичні та сучасні), подієві (різноманітні заходи громадсько-культурно-розважального характеру). Другий складник базується на визначенні величини та структури туристопотоків та відповідних потреб туристів, які можна поділити на потреби першого порядку (лавочки, урни, біотуалети, легке харчування, обмін валюти) та другого порядку (сувеніри, інформаційні матеріали, преса та туристичні товари) а також логістичні потреби, що необхідні для задоволення потреб туристів (це потреби відповідних потужностям туристопотоків логістичних потужностей, транспортних мереж та ланцюжків поставок) та збирання і вивезення відходів. Третій складник передбачає логістичне проектування туристичної інфраструктури для задоволення потреб туристів, зокрема, потреб першого порядку (туристична інфраструктура першого порядку – заклади легкого харчування, пункти обміну валюти), потреб другого порядку (туристична інфраструктура другого порядку – кіоски з продажу сувенірів, преси та інформаційних матеріалів, магазинчики туристичних товарів тощо) та відповідної логістично-транспортної інфраструктури для забезпечення потреб інфраструктурних об'єктів першого та другого порядку, а також збирання та вивезення відходів. При цьому враховуються особливості їхнього розміщення на певній території. Четвертий складник передбачає логістичне проектування ланцюжків поставок для забезпечення туристичної інфраструктури першого та другого порядків та логістично-транспортної інфраструктури з виділенням логістичної та транспортної складових у їхньому складі та з урахуванням особливостей їхнього розміщення та необхідності збирання та вивезення відходів.

Ці питання є дуже актуальними для Києва, де підвищене туристичне навантаження на ресурсну базу туризму міста вже призвело до випадків фізичної руйнації найбільш відвідуваних об'єктів. Зокрема, це стосується Києво-Печерської Лаври, яка включена до списку Всесвітньої культурної спадщини

ЮНЕСКО та має на своїй території 122 пам'ятника архітектури. Внаслідок негативного впливу низки чинників, у т.ч. щоденного неконтрольованого надмірного туристопотоку протягом декількох останніх десятиріч, цей Національний історико-культурний заповідник (нині він контролює Верхню частину Лаври, а у Нижній знаходиться чоловічий монастир Української православної церкви) пережив декілька випадків саморуйнації окремих об'єктів: у 2005 р. відбувся обвал ґрунту у Близьких печерах, у 2007 р. – обвалилася брама при в'їзді до Нижньої Лаври, у 2009 р. – зруйнувалася частина підпірної стінки на вул.Близьнопечерській. У 2010 р. до пам'яток Києва, що не витримали зростаючого потоку відвідувачів, додалися пам'ятник засновникам Києва на Набережному шосе (споруджений на честь 1500-річчя Києва і відкритий 1982 р.), фонтан Самсон на Контрактовій площі (рік будівництва 1749) та фундамент Десятинної церкви біля Історичного музею. Є проблеми і у Софійського собору, який теж є об'єктом ЮНЕСКО: відхилилась від своєї осі дзвінниця собору – вже на 12,5 см, внаслідок чого місцями відпадає декоративна ліпнина, зруйнувалася частина стіни-огорожі з боку вул.Стрілецької, обвалюються підземні ходи тощо. У 2016 р. від будинку на Контрактовій площі відвалився шматок бетону вагою біля 400 кг та впав на торговців сувенірами, внаслідок чого постраждали чоловік та жінка. Також проблеми виникли із збереженістю будинку Педагогічного музею.

Щодо Львова, то тут таких випадків менше (мабуть, завдяки якості австрійського будівництва), але вони теж є. Так нині реставрується скульптурна група «Ощадність, рільництво та промисловість» (у місці її називають «Статуєю Свободи»), яка прикрашає фасад будинку Музею етнографії та художнього промислу – колишнього приміщення Галицької ошадної каси, спорудженого у 1891 р. 25 років тому від статуї відвалилася рука і забила на місці туристку з Латвії. Реставрації фахівців підлягають права рука та промені статуї, а також люкарни (дахові вікна), консолі та карнизи будинку. Реставрується «Чорна кам'яниця» (роки будівництва 1588-1589) на площі Ринок за кошти гранту від Посольського фонду США, потребує реставрації каплиця Боїмів (XVII ст.). Нарешті відновлюється унікальний настінний розпис церкви у Шевченківському гаю: ця фреска площею 18 м² була схована під шістьма шарами фарби, а з Янівського цвинтаря вкрали бронзовий пам'ятник вагою 200 кг та вартістю \$5000 (і це не перша крадіжка за останні кілька місяців). Але і інших проблем у місті теж багато, головна з них – це вивіз сміття. Після пожежі на Грибовицькому сміттєзвалищі влітку 2016 р. Львову не стало куди вивозити свої відходи, обсяг яких закономірно зріс із зростанням числа туристів. Недарма туристичний рекорд Львова, який 2016 р. прийняв 2,6 млн. туристів (перше місце серед міст України), співпав з «смітцевою кризою». Між тим рис.1 прямо вказує на необхідність комплексного підходу до логістичної організації

туристичного простору міста, що передбачає використання реверсивної логістики, тобто логістики переробки відходів.

Якраз застосування другої концепції – реверсивної логістики і має метою забезпечити комплексну переробку загального обсягу міських відходів, зокрема, твердих побутових (ТПВ). При цьому слід розділяти власне міські відходи та ті, що є результатом перебування туристів. Щоправда, такий поділ має лише теоретичне значення, оскільки операції із збирання відходів у містах, їх вивезення на полігони та переробки на сміттепереробних підприємствах виконуються по відношенню до усього обсягу відходів у містах, незважаючи на джерела їхнього генерування. Доказом того, що туристичні відходи займають значну частку у загальноміському обсязі, є їх пікове збільшення, зокрема у центральних дільницях міст, після будь-яких свят (на третину, як мінімум). Наприклад, з центру Києва після фінального матчу Ліги чемпіонів 26 травня 2018 р. тільки за один день, за даними «Київзеленбуду», було вивезено понад 212 тон сміття!

Але не тільки відходи залишили після себе туристи-вболівальники у Києві. За різними оцінками гості фіналу Ліги чемпіонів забезпечили міжбанк України сумою майже у \$ 20 млн. У такий спосіб футбольні вболівальники допомогли вирівняти ситуацію на українському валютному ринку, внаслідок чого, всупереч очікуванням експертів, долар та євро продовжили своє здешевлення відносно гривні. Зазначимо, що при цьому мають свою специфіку проблеми збирання сміття у місті, його вивезення з міста та переробки. Так, збирання сміття має свої особливості залежно від відстані дільниці від центру; вивезення відходів з міста може здійснюватись або на сміттєзвалища (полігони), або на сміттєспалювальні та сміттепереробні заводи; нарешті, переробка відходів на сміттепереробних підприємствах означає розташування останніх у межах міста або за його межами, також – їхню належність до спеціалізованих закладів або до закладів інших галузей, наприклад, целюлозно-паперових (ЦПК) та картонажно-паперових комбінатів (КПК), склозаводів тощо. Допомогти у проблемі вивезення відходів з міста та їх переробки можуть знання з географії целюлозно-паперової та склоробної галузей. Так, під Львовом знаходиться Жидачевський ЦПК, а під Києвом – Обухівський КПК та Гостомельський склозавод, які значну частину сировини (до третини) закупляють за кордоном. І це у той час, коли як Львів, так і Київ, мають проблеми з вивезенням і переробкою твердих побутових (у т.ч. макулатури) та інших (у т.ч. скляної тари) видів відходів.

Зазначимо, що турист після себе залишає багато відходів, особливо в центрі міста. Це прямі відходи. Крім них є і опосередковані відходи – це відходи готелів, ресторанів, кав'ярень, яких у середмісті Львова останніми роками з'явилося багато. Ці відходи теж потребують ефективних технологій збирання, вивезення та переробки – таку можливість надає «реверсивна логістика». У

Львові врахували необхідність розміщення смітників біля кожної лавки у центрі (при цьому смітники гарно, по-художньому оформлені і виконані місцевими майстрами), але при цьому не було прослідковано шляхи вивозу ТПВ та їхньої наступної переробки. Між тим, щоденний обсяг відходів у місті складає 600 тон.

Вирішити цю проблему у Львові можливо на підставі застосування двох підходів: транспортного та логістичного. До останнього часу активно застосовувався перший підхід, який полягав у знаходженні транспортних посередників (компаній), які зобов'язувалися (за дуже пристойну оплату) знайти відповідні сміттєзвалища і вивезти туди міські відходи Львова. Але, як показав досвід, коли львівське сміття потрапляло майже в усі області України, це не вирішувало проблему відходів. Були пропозиції пресування ТПВ, але вони теж не отримали схвалення, зокрема від мешканців Львова. І тільки недавно керівництво міста звернулося до логістичного підходу, тобто до застосування засад «зворотної» логістики, коли аналізу підлягають не тільки вхідні потоки до міста (у т.ч. туристів, товарів, сировини, палива тощо), але й вихідні потоки, серед яких важливе місце займають потоки ТПВ. Логістична наука і практика розробили пропозиції щодо ефективного управління цими потоками та їх глибинної переробки на відповідних підприємствах (сміттєпереробних заводах). Такі підприємства можна збудувати у відносно короткі терміни (як показує приклад м.Рівного – за рік), а відповідні інвестиції можуть бути як міжнародними, так і внутрішніми. Саме такий досвід репрезентує Київ, де обсяг відходів становить 3000 тон за добу, але їхнє зберігання та переробка успішно здійснюється, по-перше, на полігоні ТПВ у с.Підгірці; по-друге, на Бортницькій станції аерації (БСА); по-третє, на сміттєспалювальному заводі «Енергія» у Дарниці. Київ активно залучає міжнародні досягнення та інвестиції, так, БСА нині модернізується за участю японських компаній, а у м.Фастів споруджено з китайською участю завод з переробки пластикових відходів (відповідно у Києві відкрито декілька пунктів з прийому пластика від населення). Наступну ідею нових технологій боротьби з вуличним сміттям мер Києва В.Кличко привіз з відрядження до Берліна. Це встановлення підземних смітневих баків, які поступово замінять звичні дворові контейнери для сміття. Передбачено встановити в Києві 70 підземних смітневих баків, перші з яких вже з'явилися у травні 2017 р. на Пейзажній алеї. Вони являють собою невелику урну зверху, а під землею – поємний бокс, що вмщує 5 кубів відходів та нейтралізує запах. Ці контейнери оснащено сонячними панелями та датчиками, які подають сигнал диспетчеру при заповненні підземного баку повністю. Ще один зразок нових київських смітневих урн складається з двох частин: зовнішнього каркасу та власне урни – металевого чи пластикового контейнеру, куди і збиратиметься сміття. Комунальники зможуть дістати сміття, відкривши задню стінку каркасу, замінити пакет із сміттям на чистий. Перша партія нових урн, які встановлять у

центральної частині Києва, налічуватиме 300 штук. У такий спосіб буде замінено старі урни, що нині ще «працюють» у столиці та вже давно не відповідають потребам киян та гостей міста. Це старі, ще радянського зразку, бетонні, а також металеві, які часто можна зустріти у зелених зонах міста біля лав, що мають невеликий обсяг та швидко наповнюються відходами. Часто це стає причиною того, що навколо них починають «рости» гори сміття, адже не всі готові донести обгортку від морозива чи пляшку до вільного контейнера. Інший тип урн, що набув поширення у Києві перед проведенням Євро-2012, – металеве кільце з натягнутим на нього пластиковим пакетом, – виглядає зовсім неестетично. Крім того часто курці викидають недопалки саме у пакети, вони прогорають і все сміття висипається на землю.

Серед світових досягнень у сфері збирання та переробки сміття у містах, що можна рекомендувати до використання в Україні, відзначимо такі:

1. Французький винахід – інтелектуальне сміттєве відро «Eugene», яке має два відділення: одне – для відходів для подальшої переробки, інше – для непереробних відходів. Коли відро наповнюється, воно за допомогою сканера штрих-кодів нагадує власнику, що слід викинути сміття. Також цей пристрій запам'ятовує, які упаковки викинуто, після чого заносить їх до переліку покупок, цей список можна подивитися у додатку до смартфона. «Розумне» відро є в продажу з 2017 р., його ціна – \$299.

2. Пристрій польського виробництва – вуличний сміттєвий бак «Bin-e», що здатний ідентифікувати, класифікувати, сортувати відходи та направляти запит на очищення до обслуговуючої компанії. Крім цього бак «уміє» попередньо обробляти сміття, для прикладу, стискаючи пластик. Також «Bin-e» вчиться розпізнавати нові об'єкти, підключаючись до хмарних баз даних. Очікується впровадження «розумних смітників» у містах Польщі, зокрема, у Варшаві, з 2019р.

3. Новий незвичний спосіб прибирання міських вулиць та парків пропонують у Нідерландах: підбирати кинуті на землю сигаретні недопалки хочуть навчити ... ворон. Цих птахів, що відрізняються високим інтелектом, при звичають обмінювати недопалки на їжу у спеціальних автоматах, які планується встановити у містах. Автори проекту, які нині шукають додаткові джерела його фінансування, вважають експлуатацію ворон оправданою з точки зору збереження навколишнього середовища. Зазначимо, що за даними статистики, у світі щорічно викурюється шість трлн сигарет, з яких дві третини потрапляють до навколишнього середовища, при цьому чотири трлн сигарет можна заповнити 2,5 млн. олімпійських плавальних басейнів.

Ще один проблемний аспект, пов'язаний з різким збільшенням числа туристів у Львові – той, про який попереджали американські експерти, які допомагали розробляти туристичну концепцію Львова: як тільки почне

динамічно розвиватися туризм, серед гостей міста з'являться ті, які приїхали сюди саме за інтимом. Подібний шлях проходили багато міст, які робили ставку на туризм. Щорічно, за даними ЮНВТО, у світі понад 3 млн чол. здійснюють подорожі з метою отримання сексуальних послуг, а обіг цієї «індустрії» оцінюється сумою до \$100 млрд. Причому звичайно секс-туризм розвивається у бідних країнах, куди з відповідними цілями їздять багаті туристи [2, 241-250].

Популярне італійське видання *La Repubblica* присвятило цілу статтю сексуальним маршрутам світу, де поряд з Таїландом, Бразилією, Камбоджею, Кубою, Бангладеш, Колумбією і Болгарією згадало і про Україну. Причому до останнього часу українськими містами, де традиційно існував секс-туризм, вважались Одеса, Київ та Харків. Львів до них долучився порівняно недавно, хоча до Другої світової війни це було сервісне місто з готелями, ресторанами, казино (нині у найбільш розкішному з них міститься Будинок учених, де зберігся розкішний інтер'єр з дерев'яними сходами, дзеркальним залом та зашкленним «ліхтарем» на даху; тут навіть проводять платні екскурсії) тощо. «Це був європейський Лас-Вегас», – говорить про Львів відомий львівський ресторатор Андрій Худо, співзасновник Холдинга емоцій !FEST. З розвитком туристично-курортної інфраструктури місто знову повертається до довоєнної структури економіки і цей факт у багатьох львів'ян викликає певне занепокоєння. Той же А.Худо відмічає, що потік секс-туристів до Львова різко збільшився після останньої девальвації гривні, коли відпочинок в Україні став доступним навіть для іноземців скромного достатку. «Сприяє» цьому процесу стрімка розбудова останніми роками туристичної інфраструктури міста з люксовими готелями, найт-клубами і ресторанами, а також його географічна близькість до країн ЄС, безвізовий режим з Україною, зростання різноманітності авіарейсів до Львова з багатьох країн світу, у т.ч. від бюджетних авіакомпаній. Є також інформаційна підтримка цього різновиду туризму – це сервіси знайомств (наприклад, Тіндер) та соціальні мережі. А найбільш проста фраза про туризм в Україні, або навіть просто два слова – Ukraine і Travel, «вбиті» в пошуковик Google, першою чергою видають посилання на агенції, що пропонують інтим, а не на музеї чи пам'ятки архітектури. Частіше всього цей «бізнес» ховається за вивісками салонів еротичного масажу та нічних клубів. Багато львівських готелів вижили у кризу тільки завдяки секс-туристам, тому вони (готелі) якщо не сприяють, то й не перешкоджають праці «дівчат за викликом». Особливу активність у цьому відношенні проявляють туристи з Туреччини, звідки з січня 2018 р. до Львова щоденно здійснюється декілька рейсів. За статистикою, турки складають до 10% від загального числа інтуристів у Львові, при цьому пересічний турецький турист зупиняється в місті Лева на п'ять днів і витрачає щодоби € 111, у той час як гості з Білорусі проводять у місті до трьох днів і витрачають не більше € 30, а литовці приїжджають на чотири дні і витрачають щоденно € 75. Як з гіркотою

констатує А.Романова, голова підкомітету Верховної ради України з питань розвитку туризму, курортів та рекреаційної діяльності, «за нашими дівчатами приїжджають частіше, ніж за українською історико-архітектурною спадщиною, курортами і борщем із салом» [3]. Враховуючи, що цей вид туризму склався стихійно, а українки й самі не проти знайомств з іноземцями, то боротися з такими поїздками не має сенсу, вважає А.Романова. За її думкою, завдання влади і представників вітчизняної туріндустрії – зробити так, щоб Україна (і, зокрема, її найбільші міста Київ, Львів, Одеса, Харків тощо) асоціювалися не тільки з «краєм жінок», але й з історико-архітектурними цінностями, природними ресурсами, гастрономією і культурою. Відповідно, треба подумати і над рекламою, оскільки, перше, що бачить іноземець виїжджаючи, приміром, з аеропорту Бориспіль, – це величезні борди з рекламою не музеїв, не замків, не пляжів і не гір України, а ... стриптизу і «джентльмен-клубів», як таємничо називають свої заклади їхні менеджери [4].

Отже, логістичний підхід, застосований, зокрема, в «Концепції туристичної децентралізації Львова», слід було б поширити і на усі інші аспекти туристичного господарства міста, включаючи управління відходами, на базі використання найновітніших технологій та залучення національних та міжнародних інвестицій. Сказане стосується, на нашу думку, й інших міст – значних туристичних центрів України, зокрема, Києва, Харкова, Дніпра, Одеси тощо.

Література:

1. Смирнов І.Г. Логістика туризму: навч.пос. / І.Г.Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.
2. Смирнов І.Г. Маркетинг у туризмі: навч.пос. / І.Г.Смирнов. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 251 с.
3. Иванова Е. 50 оттенков Львова / Е.Иванова // Новое время страны. – №19. – 24 мая 2018. – С.38-41.
4. Тульчинская М. Красивая страна, но любят ее не за это/ М.Тульчинская // Корреспондент. – №9 (801). – 11 мая 2018. – С.40-43.

Annotation

Part 1. Theoretical Aspects of Educational Management

- 1.1. **Krystyna Langowska-Marcinowska. The importance of self-education in modern education.** A man functioning in the modern world stands before the inevitability of permanent learning, throughout his life – it is a condition of a dignified life, ensuring the individual's activity and rich experience in the information society. Continuous self-education is both an educational process and an individual's lifestyle aimed at actively learning about the world and themselves, improving one's personality in all spheres – not only mental, but also socio-moral, aesthetic and physical-health. Continuous auto-education is a requirement of the modern civilization of progress.
- 1.2. **Valentyna Voronkova, Vitalina Nikitenko, Roman Oleksenko. Methodology and organization of scientific researches in the field of social-humanitarian sciences.** The urgency of the study lies in the fact that modern socio-economic development is characterized by a constant updating of the system of scientific knowledge, an intensive increase in the number and complexity of information. In these conditions, the task of highly qualified specialists, who on a qualitatively new theoretical and methodological basis, can analyze the complexities of the modern world deeply and systematically, make optimal solutions for society as a whole and for the economy, in particular rises as the main task of high school. The central problem is the study of methods and approaches of scientific knowledge, through which one can deeply penetrate into the essence of the investigated phenomena and processes of objective reality. The objectives of the study are to analyze a set of methods and approaches that, in their totality, constitute a methodology and organization of scientific research and are useful for social sciences and humanities and behavioural sciences.
- 1.3. **Tetyana Zhydkova, Svitlana Chepurna. Historical and architectural heritage of cities as an important element in the upbringing of modern youth.** The problems used the historical and architectural monuments located in the central part of the city as a means of raising the contemporary youth's sense of respect for the national heritage and, at the same time, tolerance to many people through awareness of their contribution to education, culture and architecture art in Ukraine in article. Examples of architectural monuments are given by representatives of the Lutheran community of the city. The modern method is proposed preservation of historical memory.
- 1.4. **Mykola Kyrychenko. Informational and innovation culture: new construct Industry 4.0.** The transition from an industrial revolution to the revolution of information and to the new industrial way: Industry 4.0 are nowadays. Traditional industries now have an unprecedented degree of integration between information, communication and manufacturing systems at their disposal usher in a new era of Industry 4.0 manufacturing. This is the fourth industrial revolution based on nano- and biotechnologies, robotics, various diffuse innovations, high technologies, innovative infrastructure, the development of which is determined by information and computer

technologies and it will impact everything. The actual philosophical-methodological and socio-economic problems of the society Industry 4.0 construction, which is based on development of information and innovation culture, as well as the development of an intellectual resource that influences on the human capital development are considered in the article.

- 1.5. **Larysa Kondratenko, Lidiya Manylova. Fear as a motivating demotivator of schoolchildren's learning.** The modern school is experiencing difficult times. The latest information technologies have deprived her of one of the main motivating methods of studying – hegemony to meet the cognitive needs of children. Reducing interest in the student's for knowledge which they can get in school, lack or constant change in the attitudes of younger students about their future, age-driven narrowness of social needs(because theirs society is mainly restricted to family and school), leads to the temptation to use as a stimulus such a specific motivator as fear. However, this is a false path. Despite its apparent ease of use, he gives such side effects, which completely overlap doubtful benefits.
- 1.6. **Nazar Liashov. Varieties of analysis of artistic work: the theoretical component.** The article reveals theoretical views of leading literary critics on the problem of analysis of the work of literary. It is noted that the analysis is the understanding of the artistry of a composition as a whole that is composed of elements in their interaction. It is analyzed methods and techniques of artistic work analysis: the method of structuralism, textual, intertextual, contextual, and some specific methods, such as associative and emotional.
- 1.7. **Anna Tantsura. Pedagogical management of schoolchildren activity using methods of functional assessment of behavior.** The problem of behaviour of students in educational institutions is considered from the standpoint of studying the main factors that that directly affect students' activity. Methods of studying the functional assessment of pupils' behaviour that teachers use in their educational activities can positively affect changes in students' behaviour. The main research problem is the development and introduction into practice of simple and effective the methods of studying functional assessment of behaviour in educational institutions. The value lies in the fact that the use of methods for the study of functional behavioural assessment and behavioural management program can provide more harmonious student development, improve conditions for assimilation of learning tasks, change the quality of life, and avoid.
- 1.8. **Svitlana Shevchenko. The role of innovative technologies in the management of the scientific and educational process of higher education.** The article notes that in the context of the intensive development of information technologies, the renewal of the content of the philosophy of education, the implementation of innovative educational technologies becomes extremely important for the effective management of the educational process. Various innovative technologies and the most effective Jewish methods of teaching are described. It is concluded that the introduction and active use of modern innovative and intelligent technologies in the educational process of higher education contributes to the intensification of students' cognitive activity, their intellectual and personal development, the ability to cooperate and the effectiveness of the educational process in higher education.

Part 2. Educational Management: Practical Issues

- 2.1. *Valentin Molodychenko, Nataliia Molodychenko, Svitlana Kirsanova. The role of educational policy in Ukrainian society transformation during an epoch of globalization changes.* The article deals with the role of the state educational policy in all transformational processes taking place in society, which are actively transformed in the context of globalization processes. The national education system receives a state order for the person formation with certain characteristics, which explains the increased attention of the state to the educational system. The state conducts its management through an appropriate educational policy, which, at the national level, will form a model of education that creates conditions for the creative potential disclosure of the individual and his or her self-realization in society. The objectives of educational policy are reorientation to applied areas without losing fundamental education, integration in education, etc. The stages of the state educational policy formation, the influence of the humanitarian bloc educational disciplines on the formation of value world of student youth are taking under the consideration in this article.
- 2.2. *S. Maria Bogumila Pecyna. Teacher-educator's personal ideal in the statement of basic concepts of Polish pedeutologists.* In the retrospective description, the key positions of pedeutologists were reviewed, who tried to theoretically characterize the ideal of a teacher – educator of children and youth in their concepts. In the conviction that the profession invoked requires multi-level and multi-level preparation for work in educational institutions, it was included in the most important professional discipline of public trust. There is also a high probability that this demonstrative bibliographic query may become an incentive to take self-improvement towards a chosen personal pattern, because according to the popular proverb: even Solomon does not pour in vain.
- 2.3. *Vlada Bilohur. Optimization of human sport potential as the condition of forming the sports paradigm of the society in the conditions of globalization.* The article deals with the formation of a sports paradigm, based on ways to optimize the humane potential of sport in the context of globalization, as well as the principles that contribute to the formation of a coheports personality. The article reveals the problems of sport and sports activity in the context of globalization and the information society in the context of a sport-oriented approach, which requires state regulation of the sports sector and everything related to the world of sports. Globalization requires an optimal approach to the formation of a sports paradigm in conditions of instability, as well as management of the sports sphere in the context of the formation of the 21st century.
- 2.4. *Oleksandr Gorodetskyi. Family values in the world outlook palette of student young in Ukraine.* The scientific paper is devoted to studying the impact of physical culture and sports, sports family traditions and the role of parents upon social formation of the sportsman. Results of the presented scientific paper are generalization of the survey fulfilled by scientific and teaching staff of the Department of Social and Humanitarian Sciences of Dnepropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sports.
- 2.5. *Tetyana Zubro. Actual trends in education in the European Union.* The paper examines one of the most important spheres of the functioning of the European Union – education, which is being restructured in accordance with the requirements of

the market, which plays a key role in the reform of education systems. The paper analyzes the main goals in the field of education, which are formulated in the "Europe 2020" strategy, and also estimates the intermediate results. The emphasis is on the analysis of academic mobility, which is implemented through the program Erasmus +. The example of the Slovak Republic explores the implementation of this program. Another relevant aspect of the reform of the education sector in the European Union is also being considered, the creation of a European educational area, as well as a new program in the field of skills.

- 2.6. **Victoria Melnyk. Formation of the information culture of the person in Ukraine as one of the directions of education management.** The article deals with the formation of a specialist with high information competence as a result of the introduction of information and computer technologies. Management of information and computer technologies contributes to the formation of a new specialist with a new innovative thinking, a new consciousness and a new culture. Information and computer technologies represent innovative socio-cultural and sociotechnological technologies designed to create a new interactive thinking that allows you to adapt to the global information society and the fourth industrial revolution. Education requires the formation of a specialist with high information competence, which arises as a result of the introduction of information and computer technologies in the information society.
- 2.7. **Jevgenija Nevedomska. Quality education in Ukraine.** The main task of the strategy for the development of Ukrainian education is qualitative education. Qualitative education will promote the acquisition of a young person with sound knowledge, which will form the basis of the future profession, as well as the development of personal qualities. Substantial knowledge will provide the young specialist with a competitive edge in his professional activities. The article emphasizes the importance of the preparatory stage in the formation of knowledge among students. Several variants of teaching material are disclosed. It is indicated on the significance of independent work of students in mastering of sound knowledge.
- 2.8. **Myroslava Oliievaska, Sergiy Petrukha. The reform of Ukrainian education in terms of decentralization: the relevance of administrative and financial technologies.** Education is one of the biggest sectors of the public services. Decentralization of education was identified in foreign countries and in Ukraine as primary one among other reforms. The main aim of the reform is to delegate authority and responsibility for education management and funding to local governments while preserving the power to determine the educational strategies of the country and the general direction of education reform by central government. The trends of decentralization in foreign countries and in Ukraine are analyzed. The necessity of introduction of administrative and financial technologies of decentralization for strengthening of possibilities of local budgets on fulfillment of powers is substantiated in an educational sphere in Ukraine.
- 2.9. **Nadiia Tenditna. Exercise of the education's methods for the disclosure of the problem of national immortality through the prism of the process of death in the work of D. Matiyash "The Day of the Snowman".** The author of the article analyzes the view of the Ukrainian writer D. Matias on the death event of modern generations. In her work, she offers several options for dealing with the loss of a loved

one. The experience of the first child's meeting with death on the background of the disclosure the problem of raising national unconsciousness is particularly interesting. After all, in today's Ukraine, especially in the eastern regions, the question of raising the attitude of young people to the phenomenon of death also arises today. For worthy education of the younger generation– is the primary task of any society. The solution of the purpose pursued also contributes successful performance in the work of the basic methods of education.

Part 3. Management of Logistic Processes

3.1. Anna Dobrzańska. Fourth industrial revolution or CRM of the leader of passenger international transport. The current level of IT and technological development as well as the increasing amount of data processing forces entrepreneurs to change the previously used management system and information flow. Below I present an example of the implementation of the newest CRM system at the leader of international passenger transport Sindbad company. Evolution consists in replacing a over a dozen so sources of information gathering and analyzes that were not correlated in any way, into one complete data system that would integrate all of them.

3.2. Bożena Gajdzik. Logistics on industry level 4.0 – key (example) directions of change. Selected trends and directions in logistics 4.0 are presented in the chapter. The development of logistics on the level (Logistics 4.0) is the result of development of the industry (Industry 4.0). Logistics is the import part of the economy, the roles and tasks that it fulfills must evolve to meet the requirements of modern industry in which cyber-physical systems dominate. The chapter was based on a literature study, and changes in logistics (presented in the paper) are examples (selected) and incomplete.

3.3. Oleksiy Pavlenko, Denis Kopytkov, Oleksandr Kalinichenko. A technique to determine the optimum package of logistic services provided by the transport and logistics centre. A technique to estimate the feasibility of the transport and logistics center operation in the transport services market has been developed, which makes it possible to choose the optimal package of services for maximum profit. The presented research object allowed determining the input parameters – the number of services provided by the transport and logistics center, the shipment size, the transportation distance, the order interval, and the output parameter – the profit. The regression models have been obtained by means of which the profit values have been calculated for the incoming parameters' values according to which the company's optimal package of services has been selected.

3.4. Viktoriia Vostriakova, Tetiana Kolomiets. Institutional transformations of sustainable agri-food supply chains in Ukraine. The main features and modern tendencies of agri-food supply chains development in the logistic distribution system of Ukraine is described in the article. The SWOT-analysis of the institutional environment of the agri-food supply chains sustainable development have been conducted, the level of agri-food logistic system losses in agrarian sector of Ukraine have been estimated. An institutional mechanism for

the agri-food supply chain (AFSC) transformation into the sustainable agro-food value chain (SAFVC) was proposed to enable the sustainable development of the logistics system on the basis of the conducted researches, taking into account the experience of developed countries.

- 3.5. **Viktor Aulin, Denis Velykodnyi, Viktoriya Dyachenko. Concept of development and formation of transport-logistic systems in the agroindustrial complex.** The paper considers the creation of the appropriate infrastructure and the solution of the problem of the formation of transport and logistics systems in the agro-industrial complex. At the same time, the logistic concept in the agro-industrial complex involves the integration of the process of movement of agricultural products into a single system capable of delivering it quickly and efficiently to the consumer. It is shown that the best way to save costs is to reduce the time of sales in the supply chain. It was determined that the evaluation of the efficiency of the transport and logistics system should include transport, transport and logistics planning, and transport. To this end, an effective mechanism for planning resource flows is proposed.
- 3.6. **Yuliya Zaloznova, Nataliia Trushkina. Logistics management system of the enterprise.** Content is specified and the main elements of the term «logistics management system of the enterprise» are defined. Structural and structural-functional schemes for the formation of logistics management system of the enterprise are proposed. It is substantiated that the introduction of proposals for the formation of logistics management system contributes to the saving of costs for the organization of logistic support processes, the formation of stocks, transportation and marketing of products.
- 3.7. **Elena Nagolyuk, Sophia Spivak, Alexei Prokopenko. Logistics process management. Functions and classification of logistics flows.** In this paper, the management of logistics processes was determined through various systems and forms of coordination, also with the objectives of responsibility, control, implementation of goods, process chain management, profit making and achievement. The explanations were provided that logistics management envisaged a complete list of phases, and provided a clear definition of them, as well as classified logistic flow functions, and that it was the functional areas of logistics management at the enterprise.
- 3.8. **Igor Smyrnov. Complex approach to sustainable development management of tourism in cities of Ukraine.** The essence, logistical and marketing aspects of the integrated strategy for urbotourism sustainable development, based on two concepts – the concept of tourist decentralization and the concept of reverse logistics, are revealed. The first concept is based on logistic organization of city's tourist space, which includes such components as: geolocal (geographical and logistical) identification of the urban tourism resource base; logistical planning of tourist flows and determination of their needs; logistical design of tourist infrastructure; logistical design of tourist infrastructure supply chains. The second concept involves an integrated approach to the recycling of the total amount of urban waste, including tourist one, taking into account its collection and removal from the city, and finally its recycling at special enterprises.

About the authors

Part 1. Theoretical Aspects of Educational Management

- 1.1. *Krystyna Langowska-Marcinowska* – PhD
Academy of Management and Administration in Opole, Opole, Poland.
- 1.2. *Valentyna Voronkova* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor
Vitalina Nikitenko – PhD in Philosophy, Associate Professor
Zaporizhzhia State Engineering Academy, Zaporizhzhia, Ukraine;
Roman Oleksenko – Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.
- 1.3. *Tetyana Zhydkova* – PhD, Associate Professor
Svitlana Chepurna – Assistant
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine.
- 1.4. *Mykola Kyrychenko* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor
State Higher Educational Institution «University of Educational Management» of
the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine.
- 1.5. *Larysa Kondratenko* – PhD in Pedagogical Sciences, Senior Researcher
Lidiya Manylova – PhD in Psychological Sciences
G.S.Kostiuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
- 1.6. *Nazar Liashov* – PhD in Philological Sciences, Associate Professor
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine.
- 1.7. *Anna Tantsura* – PhD Student
Classical Private University, Zaporizhzhia, Ukraine.
- 1.8. *Svitlana Shevchenko* – PhD in Psychological Sciences, Associate Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.

Part 2. Educational Management: Practical Issues

- 2.1. *Valentin Molodychenko* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor
Nataliia Molodychenko – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Svitlana Kirsanova
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.
- 2.2. *S. Maria Bogumila Pecyna* – dr hab, Professor
Academy of Management and Administration in Opole, Opole, Poland.
- 2.3. *Vlada Bilohur* – Doctor of Philosophical Sciences, Professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.
- 2.4. *Oleksandr Gorodetskyi* – PhD in Historical Sciences, Associate Professor
Prydniprovskaya Academy of Physical Culture and Sports, Dnipro, Ukraine.
- 2.5. *Tetyana Zubro* – PhD
University of Economics in Bratislava, Bratislava, Slovakia.

- 2.6. *Victoria Melnyk* – PhD in Philosophy, Associate Professor
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine.
- 2.7. *Jevgenija Nevedomska* – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine.
- 2.8. *Myroslava Oliievska* – PhD in Economics, Associate Professor
Sergiy Petrukha
Financial Institute of Academy of Financial Management, Rivne, Ukraine.
- 2.9. *Nadiia Tenditna* – PhD in Philological Sciences, Associate Professor
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk, Ukraine.

Part 3. Management of Logistic Processes

- 3.1. *Anna Dobrzańska*
Academy of Management and Administration in Opole, Opole, Poland.
- 3.2. *Bożena Gajdzik* – dr, Ing.
Silesian University of Technology, Gliwice, Poland.
- 3.3. *Oleksiy Pavlenko* – PhD, Associate Professor
Denis Kopytkov – PhD, Associate Professor
Oleksandr Kalinichenko – PhD, Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine.
- 3.4. *Viktoria Vostriakova* – PhD in Economics
Tetiana Kolomiets
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.
- 3.5. *Viktor Aulin* – Doctor of Technical Sciences, Professor
Denis Velykodnyi – PhD
Viktoriya Dyachenko – PhD Student
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine.
- 3.6. *Yuliya Zaloznova* – Doctor of Economic Sciences, Corresponding Member of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Senior Research Fellow
Nataliia Trushkina – PhD in Economics, Corresponding Member of Academy of
Economic Sciences of Ukraine
Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine.
- 3.7. *Elena Nagolyuk* – Doctor of Law
Sophia Spivak – Associate Professor
Alexei Prokopenko – PhD in Philosophy
Lugansk National Agrarian University, Kharkiv, Ukraine.
- 3.8. *Igor Smyrnov* – Doctor of Sciences in Geography, Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine.

ISBN 978 - 83 - 946765 - 0 - 6